

אספקלריא לקלריא

אספקלריא לפרשת כי תצא תשפ"ב

תינוך

חידות

אספקלריא לדף היומי

סיפור

ניתן להגיש תגובות לכל המאמרים, בכתובת המערכת:

2248228@gmail.com

המערכת אינה אחראית לתוכן המאמרים וסגנונם

©

אסור להדפיס ולפרסם את החיבור או חלקו למטרת מסחר בלא רשות מפורשת בכתב מהמו"ל (ישראל אברהם קלאר)

אספקלריא לפרשת כי תצא תשפ"ב.....ב. 1

אשרי האיש - פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר 1
“יומם ולילה” - “אבות הראשונים ... שהיו יושבים ביום שהוא נוטל מן

הלילה ובלילה שהוא נוטל מן היום”.....1

אדמה לעליון - רום מעלות האדם / הרב חיים שולביץ, ר"מ בישיבת 'מעוז חי"ל',
עיה"ק ירושלים 11

מלחמת האדם.....11

באר צבי / הרב צבי קריזר, ראש כולל 'נזר אברהם' ומג"ש בביהכ"נ איצקוביץ'
בב"ב, מח"ס באר צבי 11א

בענין 'הקורא לחבירו ממזר'.....11א

הכי איתמר / הרב איתמר טעפ, מח"ס 'הכי איתמר', קרית ספר 11ד
גדר מצוות התלויות בזכירה בפה.....11ד

הלכות הזמן / הרב יצחק יעקב פוקס, מח"ס 'הכשרות' 'תפילה כהלכתה' 'הליכות
בת ישראל' 11ז

“מקץ שבע שנים תעשה שמיטה”.....11ז

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י' ... 11ב
פניני עיון בפרשת השבוע.....11ב

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון
מרוגוטשוב 11ה

רמזים על חודש אלול.....11ה

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ויען יוסף, שלחן
מלכים ושא"ס 11ז

בדברי רבינו יונה 'לכל יש רפואה חוץ מלשון הרע', הרי הגמרא אומרת

תקנה לבעל לשון הרע?.....11ז

חקירה בפרשה / הרב יהושפט שרגא רבינוביץ, מג"ש בישיבת מיר וראש מכון דעת
סופרים 11ל

“כי לא הומת בגודל חטאו, אלא ליסר בו את הרבים”, “בן סורר”, “סילוק

הרע”, ואזהרה לכלל.....11ל

להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים בשכונת פסגת זאב 11ג
ריבה ה' את יריבי.....11ג

לוית ח"ן / הרב חיים נתן היילפרין, מח"ס 'לקוטי שערי תשובה' (מאנשעסטער) .. לז
האיך שייכת "לא יוכל לבכר את בן האהובה" בעבודת השי"ת..... לז

מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות
"אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך, אמרי מרדכי ועודלט
התמריץ להכנה לימי הדין פיתחו לי פתח כחודו של מחט | העיקר תתחיל
לט.....

מעלת התורה / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקוודמו
בענין מעלת שמירת העינים.....מו

משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, מודיעין עיליתמח
שורש הרע - ושורש הטוב.....מח

משל ונמשל / הרב מאיר ליכטנשטיין, מח"ס מנחת חינוך המבואר - 'מאור
המנחה', ויו"ר מכון אור בשלמהנח
אלול - ההתעוררות והחזרה בתשובה, ומה שביניהם.....נח

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח
החדשות', מודיעין עיליתסב
בחילוק לשונות הכתוב בין מוציא שם רע לאנוסה.....סב
פירוש 'כי ימצא'.....סב

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף - אשדוד, עורך ספרי מרן
הגר"ש רוזובסקי זצ"לסד
וכל ישראל ישמעו ויראו... לשמוע קול שופר... תקע בשופר גדול
לחירותינו... ואין בן חורין אלא מי שעוסק בתורה.....סד

פניני פז / הרב אברהם נח זלצמן, מח"ס 'אדני פז' על סוגיות הש"ססו
מדוע יש שכר אריכות ימים עבור מצוה מעוטת טורח כשילוח הקן.....סו

פניני תרגום יונתן / מכתבי הרב מאיר שפריר ז"ל בעריכת הרב מאיר פרידמן ... סח
פניני תרגום יונתן פרשת כי תצא.....סח

פרחים לתורה - כיצד מוכיחין / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת
מרדכיפ
תוכחה בדרך הנכונה.....פ

פרפראות באור החיים הק' על הפרשה / הרב מרדכי צבי סלומון, קרית גת.....פב
דברי האוה"ח על 'ושבית שביו' - מרומזים בגימטריא.....פב

פרשה למעשה - בירור הלכתי בפרשת השבוע / הרב יאיר רינמן, מו"צ בבית
הוראה 'נאות שמחה', מודיעין עילית פג
מצות שמיטת כספים פג

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט
מישראל', מאנשעסטער צו
אם תשובה מבטלת עונש בית דין צו

שיח שפתותינו - שמירת הלשון בפרשת השבוע / הרב איתמר חבשוש, מח"ס
'ומשחרי ימצאונני' במעלת עשרה הראשונים קב
השנאה מביאה לידי לשון הרע או ש'עבירה גוררת עבירה' קב
הטעם שצריך גם את אצבעות הידיים וגם את האליה כדי לסתום אוזניו
מלשמוע לשון הרע קג
העצה להנצל מיצר הרע דלשון הרע המביאו גם לפגם הברית שיקבל ע"ע
שלא להקשיב אלא לדברי תורה קד
בשעת מלחמה או במקום סכנה שצריך שמירה יתירה, יזהר ביותר לשון
הרע שמסלק השראת השכינה קה
הפה הוא השביעי בנקבי הראש והקב"ה בחר בו ככלי להללו ולשבחו - לכן
"מוצא שפתיך תשמור!" קו
המספר לשון הרע עובר ב"השמר בנגע הצרעת לשמור מאוד ולעשות"
האם זה לאו גמור או רבוי בעלמא קז
פניני אגדה והלכה למעשה - במצות "זכור את אשר עשה ה' אלוקיך
למרים" קח

שימו לב אל הנשמה / הרב נפתלי שמואל רייך, משפיע דישיבת 'תורת דוד', מונסי
ניו יורק קיא

תא שמע / הרב שמעון גרינפעלד, הר יונה קכ
גדרי דין 'שם אונס חד הוא' קכ

תבונות שורש - הארות בפרשה על פי שורשי התיבות / הרב אשר זאב שרייבר,
מח"ס תבונות כפיו, תבונות מועד קכב
הכבוד - הלחץ והחילוץ | ביאור שורשי: יבם, נעל, חלץ, ירק קכב

תובנות / הרב נחמן דרקסלר קכה
ונשמרת מכל דבר רע קכה

חינוך.....קכז

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ', מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי

קכז.....

[דף חדש.....קכז](#)

חידות.....קכט

חידות - שאלות לחידודא בפרשת השבוע / הרב בנימין צבי יהודה לוי, מח"ס

לקוטי רש"י וליל משוררים על הגש"פ.....קכט

[שאלות לפרשת כי תצא.....קכט](#)

[חידותא דאפטרותא כי תצא \(ישעיה נד\).....קכט](#)

[תשובות לפרשת שופטים.....קכט](#)

[חידותא דאפטרותא שופטים \(ישעיה נא\).....קלא](#)

פתשגן הכתב - חידה בפרשת השבוע.....קלב

[חידה לפרשת כי תצא.....קלב](#)

אספקלריא לדף היומי.....קלג

אספקלריא לדף היומי - הארות במסכת הנלמדת.....קלג

[הרב אריה גלינסקי, מח"ס בירורים וביאורים.....קלג](#)

[הרב יוסף דב הרצוג.....קלו](#)

סיפור.....קמ

"מתוך ההפיכה" - סיפור היסטורי מפעים, מהעבר הלא רחוק / הרב חנוך חיים

וינשטוק.....קמ

[פרק קכ"ב "דמותו של חיים שלום נבנית מחדש".....קמ](#)

סיפור / מתוך מדור 'פרחים לתורה' באספקלריא.....קמד

[הבריחה של החפץ חיים.....קמד](#)

אספקלריא לפרשת כי תצא תשפ"ב

אשרי האיש - פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר

אשרי האיש גו'. רבי יודן אומר: המזמור הזה משובח מכל המזמורים (מד' שוח"ט)
"יומם ולילה" - "אבות הראשונים ... שהיו יושבים ביום שהוא
נוטל מן הלילה ובלילה שהוא נוטל מן היום"
במדרש שוחר טוב נאמר: "אמר ר' ברכיה, אף אבותינו הראשונים קבעו את המשנה, שהיו
יושבים ביום שהוא נוטל מן הלילה ובלילה שהוא נוטל מן היום".
למה הכוונה?

חלק מהמפרשים (מהרי"כ, רמ"ג, ועוד) נוקטים:

שהכוונה לקיץ וחורף. כשהיה לילה ארוך או יום ארוך הם נצלו אותו ללימוד.
יש שצינו בזה למה שהמדרש אומר (במזמור י"ט) שמתקופת ניסן עד תקופת תמוז היום
"לווה מן הלילה", ומתקופת תשרי עד תקופת טבת הלילה "לווה מן היום".
ואולי אפשר לקשר זאת עם מה שנאמר בעירובין (סה.), שאחר הדיון אם הלילה נברא
לשינה או לגירסא, אומרת הגמרא: "רב אחא בר יעקב יזיף ופרע", ומפרש רש"י: "היה קובע
לו לשנות כך וכך פרקים ביום, והיה רגיל לעסוק ביום, ופעמים שהיה טרוד במזונותיו ביום
ופורע קביעות עתו בלילה".

*

והרא"מ כתב פירוש אחר לדברי המדרש:

שהכוונה שקבעו ללמוד בהתחלת היום קודם שיאיר היום, וכן בהתחלת הלילה מעט
קודם הלילה.

לפי דבריו יש כאן מקור מדרשי לעניין הקבלי הנשגב לחבר יום ולילה בלימוד התורה -
ואכן כך מפרש רבי חיים פאלאג'י זצ"ל בספרו "חיים טובים", שעניינו על פי הזוהר הקדוש
לקשר מדת יום בלילה ומדת לילה ביום.

ראה בזוהר הקדוש פרשת בשלח, דף מו ע"א.

*

אם נתבונן בלשון המדרש נראה שדברי רבי ברכיה פותחים ב"אף", דהיינו - דבריו באים
להוסיף על מה שנאמר במדרש קודם לכן.

נביט אפוא בדברי המדרש שקדמו למאמר זה, והנה נאמרו שם דברי בר קפרא "כל מי
שהוא קורא שני פרקים שחרית וערבית קיים ובתורתו יהגה יומם ולילה". פירוש זה מוציא

"יומם ולילה" - "אבות הראשונים ... שהיו יושבים ביום שהוא נוטל מן הלילה ובלילה שהוא נוטל מן היום"

מכלל ההבנה הרווחת ש'יומם ולילה' פירושו 'כל היום וכל הלילה', וקובע פירוש חדש: שההקפדה היא ללמוד 'גם' ביום ו'גם' בלילה, מבלי להתייחס למשך הזמן.

מעתה נראה, שכוונת רבי ברכיה לומר, שגם אבותינו הראשונים היו מקפידים ללמוד 'גם' ביום ו'גם' בלילה, ולכן כאשר קבעו את משנתם בשעות היום - היו דואגים להתחיל בעוד לילה, וכאשר קבעו את משנתם בשעות הלילה - היו דואגים להתחיל בעוד יום.

*

אגב, יצויין שבעצם הלשון 'קבעו את המשנה', יש שפירשו שהכוונה לומר: אבותינו הראשונים שחיברו את ששת סדרי המשניות.

אדמה לעליון - רום מעלות האדם / הרב חיים שולביץ, ר"מ בישיבת 'מעוז חי"ל', עיה"ק ירושלים

מלחמת האדם

פי תצא למלחמה על איבך (כ, א)

אמרו חז"ל (תיקו"ז יג, כא) 'אזדרזו במאני קרבא לגבי חויא, מאן דקטיל ההוא חויא יהבין ליה ברתא דמלכא, דאיהי צלותא', ובביאור הגר"א (תיקו"ז ריש תי' א) כתב, שהמלחמה בתפילה, היא מלחמת חיות הקדש עם הסט"א, הסובבת את האדם כנחש, ועליהם נאמר 'סוס מוכן ליום מלחמה ולה' התשועה' (משלי כא, לא)א.

והיינו שעמידת האדם לתפילה מתוארת כמלחמה, וכאמור (זהר ח"ג רמג). שזמן התפילה הוא כשעת קרב. והיינו כי בעת התפילה חובת האדם לחוש כעומד לפני המלך (עירובין סד). ועל היכולת לעמוד בתחושה זו נטושה מלחמה.

הקרב במלחמה זו נטוש בין החלק הרוחני שבאדם לחלק הגשמי שבו, כי כיון שבתפילה האדם עומד להתחבר אל בוראו, הרי החלק הגשמי והבהמי שבנפש האדם, נמנע וחרד מן הדביקות בבוראו, וממנו נובעות כל מחשבות זרות, כי וכנגדם נטושה מלחמה 'לזמר עריצים'.

וכבר נודע בשם החיד"א שתואר 'אדם' מילוייו הוא 'מתפלל'י, ולהאמור יש עומק נפלא בתואר זה, כי עם היות שמו הגלוי 'אדם', הרי שרק בעומדו בתפילה, הוא נלחם להעמיד צירוף עם פנימיותו, וזו עיקר תכליתו. והננו חגורים לעמוד בקשרי מלחמה זו.

*

המלחמה בחרב וקשת

כלי מלחמת התפילה, התפרשו באמירת יעקב ליוסף (בראשית מח כב) 'אשר לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי', ותירגם אונקלוס 'בצלותי ובבעותי', ומבואר שיש אופן בתפילה שנחשב כחרב ויש שנחשב כקשת, ומקור חילוק זה הוא בגמ' (ב"ב קכג:) ובתיקו"ז (כא, מג:). וכבר ביאר הגרי"ז (עה"ת שם) שהחרב פועלת בקירוב מקום, כי כוחה לפי חידודה, ואילו הקשת פועלת למרחוק, כי כוחה תלוי במתיחתה.

א ועוד כתב (שם כא, מג). שמלחמת התפלה היא ע"י בעלי תריסין, שהם בעלי מעשים והם גבורים בתפלה.

ב הכוונה לצירוף מילוי האותיות של כל אות מתואר זה, דהיינו א'לף ד'לת מ'ם.

ג ונקט שהכוונה לשני אופני בתפילה, שתפילת שמונה עשרה קבעו אנשי כנה"ג, והיא דומה לחרב, שהתפלה בעצמה יש לה כח לפעול, ואינה תלויה במעלת הגברא שמתפלל, כמו חרב שבעצמה היא מזיקה למי שקרוב לה, וזהו 'צלותי'. אך 'קשתי' תרגומה הוא 'בעותי', דהיינו בקשה, והיא תפלה פרטית של יחיד, וכוחה כמו קשת, שהיא ממשכיה חץ לרחוק, ותלויה בכח מי שמותחה, ולכן רק אם המתפלל הוא אדם גדול תפילתו נשמעת, ולכן בתפילה זו אמרו 'ילך אצל חכם'.

ולהאמור, שמלחמת האדם בתפילה, היא בין החלק הרוחני שבאדם לחלק הגשמי שבו, יש לפרש את החילוק בכלי המלחמה, כי נעיצת חרב מורה בכל מקום על העמדת חיץ בין תאוות הגוף למעלת הנשמה, וזו דרך אחת להתעלות בדבקות נפשו בלבד, עד התפשטות הגשמיות בניתוק הגוף^ד.

אולם יש צורת עבודה בכח גדול, המצרפת גוף ונשמה בעת מלחמת התפילה, כמאמר הפייט 'לך א-לי תשוקתי', ובעבודה זו כאשר 'צמאה לך נפשי' אזי מגיע ל'כמה לך בשרי', עד שהיא נדמית כקשת, התלויה בכח המותחה^ה.

*

חלוקת כלי המלחמה

חלוקת אופי השימוש בכלי המלחמה, יש לו השלכות גם לאחריה, כי בעוד ה'חרב' מנתקת את נשמתו מגופו, ונותנת לנשמתו יכולת להתעלות ללא גבול, הרי שבפעולת ה'קשת' בצירוף הגוף לנשמה, נותר החיבור ביניהם, וגבול הגוף קשור בו. ואמנם לאידך, כאשר הבדיל נשמתו מגופו בהכרח ישוב אחר התפילה לעמוד בגופו אשר לא התעלה בתפילתו, ואילו כאשר התעלה גם גופו, הרי בתפילה מוטבעת המעלה אף בגופו. אולם עדיין יש מעלה במהלך ה'חרב', כי כיון שהתעלתה נשמתו בלא גבול, הרי אף בשובו לא יחובר לגופו כפי שהיה, כמבואר בנפש החיים (ש"ב פי"ד).^י

וכבר שנינו (ברכות ל:): חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין, כדי שיכוונו לבם לאביהם שבשמים, והביא רבינו יונה שיש שפירשו שהחסידים שהו כדי שיפנו טרדת המחשבות ויכוונו באמירת התפלה, ונחלק עליהם וביאר, ששהו כדי שיהיה לבם שלם בעבודת המקום ויבטלו מלבם תענוגי העולם הזה והנאותיהם, כי כשיטהרו לבם מהבלי העולם הזה ויהיה כוונתם ברוממות השם תהיה תפלתם רצויה ומקובלת לפני המקום^י. ולהלן שם הביא שהקדמונים אמרו 'כשתרצה לכוין, פשוט גופך מעל נשמתך'.

ובשו"ע (סי' צח ס"א) פסק כביאור השני, וכתב 'וכך היו עושים חסידים ואנשי מעשה, שהיו מתבודדים ומכוונו בתפלתם עד שהיו מגיעים להתפשטות הגשמות ולהתגברות כח

^ד כתיאור הגר"א בן הרמב"ם על תפילת אביו, ואופי תפילה זו מורה שכולה היא העמידה לפני השי"ת, ואינה באה למילוי בקשות עצמו. וכיון שהצד הרוחני בהאדם משתוקק אל השי"ת בתפילה, ואילו צדו הגשמי אינו חפץ להצטרף אליו, הרי שיש ביכולת האדם להפריד ביניהם ולהסיח דעתו כליל מכל מחשבה גשמית, ולשעבד את לבו ומוחו אל השי"ת.

^ה ולכך תרגומו של 'חרב' הוא 'צלותי', לפי שהתעלות הנפש לבד היא בעמידה בתפילה ביראת הרוממות, בניתוק כל קשר אל הגוף, ואילו חיבור האדם בגופו ונפשו הוא כ'קשת', דהיינו ב'בעותי', כי בעומדו לבקש, הרי הוא מצרף אף את גופו לכך.

^ו ז"ל 'קודם עומדו בתפלה צריך לבטל ולהסיר מעליו במחשבתו כל תענוגי הגוף והנאותיו וכל עניניו. עד שיוקבע במחשבתו למאס הגוף כאלו אינו בעל גוף כלל. ורק נפשו לבדה היא המדברת תפלתה וכו', עד שגם אחר התפלה יקשה לו מאד להפנות מחשבתו לעניני זה העולם. ויהא בעיניו כאלו נופל ומטפס ויורד מאגרא רמא לבירא עמיקתא. וכענין חסידים הראשונים שהיו שוהים שעה אחת גם אחר התפלה^ה.

^ז וראה בהעמק שאלה (ח ו) שביאר שנחלקו בגירסת הברייתא שם 'המתפלל צריך שיכוין את לבו', אם יש לגרוס 'שיכוון את לבו לשמים', או העיקר עצם כוונת הלב, ללא טרדות..

מלחמת האדם

השכלי, עד שהיו מגיעים קרוב למעלת הנבואה'. והרמ"א הביא בשם רבינו יונה 'ויחשוב קודם התפלה מרוממות האל יתעלה ובשפלות האדם, ויסיר כל תענוגי האדם מלבו, ומשמע שלא נחלק, אלא ביאר שכבר ההכנה לתפילה היא בצד הניתוק מגופו.

*

העלאת גופו בעונג התפילה

אכן הרלב"ג (ריש פר' ואתחנן) ביאר את הפסוק (תהלים לו ד) 'והתענג על ה' ויתן לך משאלות לבך', כי מי ששייג השי"ת ההשגה האפשרית לו, הוא מתענג עליו תענוג נפלא, ולזה תהיה אז תפילתו נשמעת לדבקות ההשגחה האלהית בו, וזה גם כן מה שאמר איוב 'אם על שדי יתענג, יקרא אלוה בכל עת'.

ומבואר שיש בתפילה דבקות של תענוג, האופפת את כל חושי האדם, וכפי שהביא בהקדמת סידור הגר"א (אשי ישראל) מלשון הרמב"ם בפרקי ההצלחה אודות מעלת התפילה, 'כי עיקר נקודת התענוג הוא בהשלמת כל חלקי האדם לעונג, והרי האדם לא נברא אלא להתענג על ה'. והיינו ששלמות המעלה בתפילה היא להחיל את המושכלות במוחש, ולכך צריך לצרף גם את גופו להתענג על ה'.

וכבר כתב הרמ"ע מפאנו (חקור דין ד יז) בביאור הפסוק (תהלים קו ל) 'ויעמוד פינחס ויפלל', שלא נאמר 'ויתפלל', כי פועל התפעל בתפילה, מורה שעל ידה האדם מתדבק ומתקשר למעלה, ואילו פנחס כבר התעלה, וכולה תפילה, וראה בזהר (ח"ג רלו) שעל ידי קנאותו זכה למילוי שמו 'פינחס' באות י', כי בה ענג הייחוד, הרי שבמעלת הענג נהפך ה'מתפלל' לפילול.

*

מלחמה לה' בעמלק בתפילה

ויתכן שעל כך אמרו אודות 'מאן דקטיל חויא', שיזכה לקבל ברתא דמלכא, כי יש במלחמה זו שני צדדים, מצד האדם באה ההכנה לתפילה בצד הניתוק מגופו, ובזה מתגבר כח הקדושה לנצח המלחמה, ובו קטיל לחויא, והשני הוא, שעל ידי שמתעלה לדבקות, הרי הוא זוכה לעונג עילאי, בו מקבל ברתא דמלכא, וזה הוא צד מלחמה לה' בעמלק.

ואמנם מלחמת עמלק כולה היתה תלויה בתפילה, כמו שדרשו חז"ל (ר"ה כט). מהאמור באותה מלחמה (שמות יז יא) והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל וכאשר יניח ידו וגבר עמלק, וכי ידיו של משה עושות מלחמה או שוברות מלחמה, אלא לומר לך כל זמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתגברים, ואם לאו היו נופלים. לאמור, כי עבודת ישראל היא רק לשעבד את ליבם לשמים, ומיד זוכים לסיעתא דשמיא^ח. לתגובות: h0527690963@gmail.com

^ח וראה דברי הגר"א (יהל אור ח"א ג:) שהתפלה היא מלחמה בעמלק, כי ע"י התפלה של צדיק ב'כס יח', דהיינו באותיות כ' ס' שהם בינה ומלכות (שהם שפתים), כ' יורדת לכסא וס' להגין על ישראל.

באר צבי / הרב צבי קרייזר, ראש כולל 'נזר אברהם' ומג"ש בביהכ"נ איצקוביץ' בב"ב, מח"ס באר צבי

בענין 'הקורא לחבירו ממזר'

לא יבא ממזר בקהל ה' (כג, ג)

איתא בקידושין (כח.) הקורא לחבירו עבד - יהא בנידוי, ממזר - סופג את הארבעים, רשע - יורד עמו לחייו.

כתבו שם התוספות (ד"ה הקורא) בזה הלשון: "היינו מדה כנגד מדה, כלומר, הוא קרא לחבירו עבד דהוא ארור כך מקללין אותו בארור דהיינו נידוי, וכן הקורא לחבירו ממזר, הוא אומר שחבירו עבר בלאו, לפיכך סופג את הארבעים כדין עובר בלאו". ע"כ.

והנה במה שכתבו התוספות שהקורא לחבירו 'ממזר' אומר בזה **שעבר על לאו**, בפשטות כוונתם שאומר זאת על אביו של חבירו שקרא לו ממזר, שהוא עבר על לאו, דהרי חבירו עצמו שהוא הממזר - הרי לא עבר כל איסור. ואולם האב שעשה איסור בביאתו, אף על פי שלהלכה אינו ממזר אלא הבא מחייבי כריתות, מכל מקום מאחר ומצאנו את דעת רבי עקיבא הסובר שיש ממזר גם מחייבי לאוין (יבמות יד:, ע., פה:, צד., קידושין עו.), ממילא אנו יכולים לדונו שלא נתכוין זה להקניטו כל כך, אלא לאיסור הקטן ביותר שעבר על כל פנים בלאו, וסופג את הארבעים. [ואמנם קיי"ל להלכה שאין ממזר מחייבי לאוין, וה"נ לא נפסק בשום מקום שהקורא לחבירו ממזר חייב מלקות].

אולם ה"ם של שלמה' (ב"ק פ"ח סי' מ"ח) פירש את דברי התוספות באופן אחר, שמה שכתבו שהוא אומר שחבירו עבר בלאו, אין כוונתו לאביו של חבירו, אלא שקורא לחבירו הממזר ממש, [כלומר, שאביו עבר על איסור כרת], וחושד בו בחבירו שעבר על לאו דלא יבא ממזר. עיי"ש. כלומר, שקורא לחבירו שכבר נשא אשה - שמאחר והוא ממזר ונשא ישראלית - הרי עבר בכך על איסור של 'לא יבוא ממזר'.

ודבריו לכאורה צריכים ביאור, שלפי זה נמצא שיש חילוק בין אם חבירו נשא כבר אשה לבין אם הוא עדיין בחור שלא נשא, שהרי אם חבירו עדיין לא נשא אשה - לא עבר על איסור 'לא יבוא'. ובגמרא ותוספות הרי לא נחתו לחילוק זה, ומשמע שאין חילוק בין חבירו שנשא אשה לחבירו בחור שעדיין לא נשא אשה, אלא בכל אופן סופג את הארבעים. [ויעויין בהגהות הגריעב"ץ וכן ב'חתם סופר' (בשו"ת חו"מ סי' קפ"א), שכבר הקשו שאם כן הקורא ממזר לפניו יפטר].

והנה יעויין ב'מגן אברהם' (או"ח סי' תר"ו ס"ק ו'), שהביא את דברי המהר"י וייל שאם אמר לאחד שהוא 'ממזר', הרי שפגם בכך גם בכבוד אבותיו, [שהוריו עברו על איסור כרת], ואם כן הוא חייב גם במחילתם. ואולם המגן אברהם הוכיח מדברי הים של שלמה הנ"ל שחולק בזה, וסובר שאינו צריך לבקש מהוריו מחילה מאחר ואינו נחשב שפגע בכבוד אבותיו, וזאת מאחר ויכול לומר 'עליך כוונתי', שאם נאמר שנחשב שפגם גם באבותיו, הרי

יוצא שכשקורא לו ממזר מלבד שחושד בו שעבר על לאו דלא יבא וכו', הרי חושד גם באביו שבא על חייבי כריתות, אלא על כרחך שלא נתכוין אלא לו. עכ"ד.

ובביאור מחלוקתם של המהר"י ווייל עם ה"ים של שלמה' וה'מגן אברהם' נראה לומר שנחלקו בב' הביאורים הנ"ל בכוונת דברי הגמרא והתוספות, שהמהר"י ווייל יתכן ופירש את דברי התוספות כפי הביאור הראשון שכתבנו, וס"ל לפרש את דברי הגמרא דלא כהבנת ה"ים של שלמה' שחושד בו שעבר על לאו ד'לא יבוא בקהל', וזאת משני טעמים: א', שאין זה מוזכר כלל. ב', משום קושייתנו דלעיל - שאיסור 'לא יבוא בקהל' אינו שייך אלא דוקא אם חבירו נשא אשה. [ויעויין ב'חתם סופר' הנ"ל (בשו"ת חו"מ סי' קפ"א) שהקשה כן, שלפי המגן אברהם (וכן הי"ש"ש) מדוע גם אם קרא לבחור רווק 'ממזר' סופג גם כן את הארבעים? ותירץ, כיון שסופו לשאת אשה עיי"ש, ולכאורה זהו דוחק גדול].

ולפיכך העדיף המהר"י ווייל לפרש, שמה שהקורא לחבירו ממזר סופג את הארבעים, אינו משום שאומר עליו שעבר בלאו, אלא על אביו שעבר על איסור העריות והוליד הממזר, ואע"פ שאז הוי כאומר שעבר על חייבי כריתות ולא רק בלאו, מכל מקום יש לומר כדכתבנו לעיל, שמאחר ומצאנו את דעת רבי עקיבא הסובר שיש ממזר מחייבי לאוין, ממילא אנו דנים אותו שלא נתכוון לבזותו כל כך, אלא כאומר שעבר על האיסור הפחות יותר, כלומר לכל הפחות בלאו, ועל כן סופג את הארבעים, ואם כן שפיר נחשב שפגע גם בכבוד אבותיו, וא"ש דברי המהר"י.

ואמנם קיי"ל להלכה שאין ממזר מחייבי לאוין, וה"נ לא נפסק בשום מקום שהקורא לחבירו ממזר חייב מלקות. ובוזה יתיישב קושיית האחרונים מדוע השמיט הרמב"ם הך דינא דהקורא לחבירו ממזר וכו'.

אכן מהלשון "הקורא לחבירו ממזר" משמע טפי דמיירי על מה שהוא מעליב את אותו חבירו עצמו, ולא את אביו, ואולי זהו הטעם מדוע ניידו ה"ים של שלמה' וה'מגן אברהם' מפירוש זה.

'רשע' - יורד עמו לחייו

לפי מה שעוד כתבו התוספות שם, שכל העונשין שנאמרו בגמרא - זהו מדה כנגד מדה, יש להבין לכאורה, מהו ה'מדה כנגד מדה' שהקורא לחבירו 'רשע' - יורד עמו לחייו?

ונראה, דהנה איתא בקידושין (דף נט.): "עני המהפך בחררה ובא אחר ונטלה הימנו נקרא רשע". וביאר שם רש"י הטעם, משום שיורד לחיי חבירו, ואם כן הכא נמי כשקורא לו רשע - גם כן כוונתו לומר בזה שיורד לחיי חבירו, ועל כן דינא הוא שיורד עמו לחייו.

והנה איתא בתענית (דף ז:): [עייין גליון הש"ס] "כל אדם שיש לו עזות פנים - מותר לקרותו רשע" וכו'. ולכאורה מה איכא התם יורד לחיי חבירו שיקרא רשע? [והתוס' שם תירצו כי בודאי נכשל בעבירה, וצ"ב].

ונראה פשוט, דהא לעיל מיניה הביאה שם הגמרא הא דרב המנונא ד'אין הגשמים
נעצרים אלא בשביל עזי פנים', ועל זה מיייתנין הא דמותר לקרותו רשע, דבאמת מאחר
ומחמתו נעצרין הגשמים - הרי שהוא יורד לכל חיי הכלל, ואין לך רשע שיורד לחיי חבירו
גדול מזה.

הכי איתמר / הרב איתמר טעפ, מח"ס 'הכי איתמר',

קרית ספר

גדר מצוות התלויות בזכירה בפה

זְכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עֲמֶלְךָ בְּדַרְךָ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם (כה, יז)

במגילה (יח.) מבואר דמלבד האיסור לשכוח מה שעשה עמלק יש גם מ"ע לזכור מה שעשה, ודרשו שם חז"ל שקיום הלאו הוא בלב, וקיום העשה הוא בפה. וכך הביאו המפרשים מספרא ריש בחוקותי (אות ג') גבי זכירת שבת ומעשה העגל ומעשה מרים, די ש חיוב לזכורם בפה.

והנה שם בספרא כתב הראב"ד ז"ל, דזכרון עמלק בפה עניינו "שתהא שונה בפ"ך הלכות מגילה". וכע"ז כתב שם הרש"מ משאנך ז"ל בפירושו, לענין זכירת השבת "תהא שונה הלכות שבת" וכן לענין זכירת מעשה העגל בפה כתב "שתהא שונה בפ"ך הלכות ע"ז". וכן רבינו הלל כתב שם "עוסק בפ"ך הל' מצות השבת". נואפשר למדו כן מדנקטי' התם בספרא "הא מה אני מקיים זכור שתהא שונה בפ"ך", ושינון היינו משנה כדס"ד דגמ' במגילה בביאור הדין חייב אדם לקרות את המגילה בלילה ולשנותה ביום, ומשנה היינו הלכות. אכן בקרא נמי איתא "ושננתם" ואינו דוקא תורה שבע"פ, ובירושלמי אף פי' קרא ד"ושננתם" על קריא"ש וצ"ע].

והדברים צ"ב למאוד, מה ענין שינון הלכות לזכירה בפה, והרי הלימוד הוא רק מאותו ענין אבל לא מזכיר בו את עצם הדבר. וכע"ז יש לתמוה על האמור בתוספתא סוף פסחים "חייב אדם לעסוק בהל' הפסח כל הלילה וכו', מעשה בר"ג וזקנים שהיו מסובין בבית בייתוס בן זונין בלוד והיו עסוקין בהל' הפסח כל הלילה עד קרות הגבר", והנה בליל פסח המצוה היא לספר ביציאת מצרים, ושורש הדבר הוא לזכור ענין היציאה, א"כ מאי האי שעסקו בהל' הפסח כל אותו הלילה ולא בסיפור יצי"מ. ובקונטרס חנוכה ומגילה (סי' ג') כתב דהגרי"ז הוכיח מזה שגם בהל' הפסח מקיימים מצות סיפור יצי"מ ולא רק בסיפור הנס עצמו. וכ"כ גם הגאון מקו"יגלוב בארץ צבי (סי' עז ד"ה ונלענ"ד). וכן מציינים למהר"ל בגבורות ה' (סוף פ"ב) דבהל' פסח מקיים מצות זכירת יצי"מ. ושו"מ בבצל החכמה (ח"ו מז) שהביא עוד ראיות שבהל' הפסח מקיימים מצות סיפור יצי"מ.

והתימה גדול בכל זה - אך בזכירות רחוקות כאלו מקיים מצות הזכירה בפה.

וע"ע להמג"א (סי' ס' סק"ב) דאיתא בכונות וכתבים דהזכירות הללו הם מ"ע, לכן כשיאמר בברכה שניה דקריא"ש ובנו בחרת - יזכור מתן תורה, וקרבתנו - מעמד הר סיני, לשמך הגדול - מעשה עמלק שאין השם שלם, להודות לך - הפה לא נברא רק להודות ולא לדבר לשה"ר וזהו זכירת מעשה מרים, וזכרתם את כל מצוות ה' - זהו שבת ששקולה כנגד כל המצוות. וסיים שם מדיליה לזכור מעשה העגל, ויקיים זאת כשאומר באהבה - לאפוקי

באותו פעם לא היו אוהבין השם. וע"ע בס"ס ס"ז שכתב דאם אמר שירת הים יצא י"ח הזכרת יציא"מ. ועי' בחת"ס שם.

וכל דברים אלו מדרש פליאה ממש, איך בצד רחוק כ"כ של שייכות לזכירות הללו נחשב קיום מ"ע של הזכרתם בפה. וכך הקשה עליו החיד"א בשו"ת יוסף אומץ (סי' כג) וכתב דאין כונת הכתבים שיוצא בזה י"ח זכירה בפה כי אם בלב. וגם מהמשנ"ב יש לדייק שלא הביא שם למג"א זה. אולם בבצה"ח שם (מו סק"ו) דקדק מלשון שו"ע האריז"ל (הל' צדקה אות יט) כהבנת המג"א דיוצא זכירה בפה, דאיתא שם "תכוין לקיים מ"ע לזכור מעשה עמלק", ו"מ"ע לזכור" היינו זכירה בפה, דזכירה בלב אינה מ"ע כי אם ל"ת דלא תשכח כדחזינן במגילה.

ומה שנראה לומר בביאור ויישוב הדברים, דמה שנצטוינו לאומרם בפה לאו היינו שצריך לומר בפה עיקר הדבר עצמו, אלא החיוב הוא לומר בפה דבר שיביא לידי זכירת הדבר במחשבה, דלא סגי בזכירה גרידא אלא בזכירה הבאה מכח דיבור, אבל אה"נ כל שזכר מכח דיבור קיים המצוה אפילו לא אמר אותו הדבר עצמו. דהא המצוה היא "זכירה" ולא "אמירה" א"כ אין הציווי מה לומר אלא כל אמירה שתביא לידי זכירה. ואינה מצות "הזכרה" כדס"ד בקושיא אלא מצות "זכירה", לכן אי"צ "להזכיר" הדבר בפיו אלא שע"י פיו "יזכור" בלב.

והשתא א"ש איך בשינון הל' מגילה וע"ז מקיימים זכירה בפה של מחיית עמלק ומעשה העגל, ושגם בכל ההזכרות הרחוקות שבברכת אהבה רבה ושירת הים מקיימים מצוות הזכירה שבפה, דבא לידי זכירתם במחשבה ע"י דיבור. וע"ע בשאילת יעקב (ח"א ט) וחתן סופר (סדר עבודת היום שער קריא"ש וברכותיה פי"ג) ודברי מלכיאל (ח"ו ג) ביישוב דברי המג"א משירת הים.

הלכות הזמן / הרב יצחק יעקב פוקס, מח"ס 'הכשרות' תפילה כהלכתה' הליכות בת ישראל'

"מקץ שבע שנים תעשה שמיטה"

שמיטת כספים

נאמר בתורתנו דברים טו, א-ב: "מקץ שבע שנים תעשה שמיטה, וזה דבר השמיטה, שמוט כל בעל משה ידו אשר ישה ברעהו [עזוב ואל תתבע מכל מי שחייב להחזיר לך הלוואה] לא יגוש את רעהו ואת אחיו [לא תתבע ולא תדרוש את שחייבים לך] כי קרא שמיטה לדי".

שולחן ערוך חושן משפט ס"ז: לפיכך התובע חוב שעברה עליו שמיטה עובר בלא תעשה, שנאמר: "לא יגוש את רעהו ואת אחיו".

ספר החינוך מצוה תעז: שמיטת כספים נוהגת בין בארץ בין בחו"ל. שורשי המצווה:

א. אמונה ובטחון, ללמד נפשנו במידות מעולות מדת הנדיבות ועין טובה ולקבוע הביטחון הגדול בהשם ב"ה.

ב. התרחקות מן הגזל והחמדה, ונמצא ממצווה זו גדר חזקה ומחיצה של ברזל להתרחק מאד מן הגזל ומן החמדה בכל אשר לרענו, כי נישא קל וחומר בנפשנו, אפילו הלוויתנו ממני והגיע שנת השמיטה אמרה תורה להשמיט המלווה, קל וחומר שלא לגזול ולא לחמוס ולהתרחק מזה עד הקצה האחרון. ג. לנצי"ב ב"העמק דבר" סיבה נוספת למצווה: החקלאים "גיבורי הכוח, עושי דברו", מפקירים את שדותיהם ואינם מעבדים אדמתם, וכבר בבוא השמיטה נאלצים הם ללוות לצורך קיום משפחותיהם, ולקראת סוף השנה יש ומתקשים הם לפרוע את חובותיהם, באה התורה והקימה כביכול "קרן השמיטה" וציוותה להשמיט את חובותיהם.

*

הלכה למעשה

א. השמיטה משמטת כספים בסופה (רמב"ם שו"ע ורוב הראשונים, פרט לשיטת הרא"ש ש"מקץ" הוא בתחילת השנה, ויש שחששו לשיטתו ועשו פרוזבול לקראת ר"ה תשפ"ב). על כן אם לא הוחזר החוב עד שקיעת החמה (6:36) ביום שני כ"ט אלול - ערב ראש השנה תשפ"ג - אבד החוב ואסור לבקשו!

ב. בכלל החובות הנשמטים: הלוואות כספים, הלוואות מוצרי מזון, דפדפות, מעטפות ובולים כולל חובות במכולת ובחנויות ושכר עבודה, בתנאי שבכל אלו כבר נעשה חשבון סופי והוגש לפירעון לפני ר"ה. אבל הלוואות שזמן פירעונן אחרי ראש השנה וכן קניות בהקפה שזמן הפירעון אחרי ראש השנה תשפ"ג - אינם נשמטים. כמו כן, חובות לקופות

גמ"ח או לצדקות (אינן בגדר "רעהו" ו"אחיק") ואינם נשמטים. הלוואה שניתנה במשך חודש אלול, בלא קביעת תאריך לפירעון, אינה נשמטת (שסתם הלוואה לשלושים יום).

ג. **הבא להחזיר חוב** לאחר שעברה השביעית (ולא נכתב פרוזבול - כדלהלן) יאמר המלווה "משמט אני" אמר הלווה: "אף על פי כן, רצוני שתקבל ממני" יקבל ממנו, בתנאי שלא אמר הלווה: "בחובי אני נותן" אלא: "במתנה אני נותן".

ד. **מידת חסידות** (אפילו כותבים פרוזבול) יש המלווים סכום כל שהוא וקובעים זמן פרעונו לפני ר"ה, ולאחר ר"ה כשבא הלווה לפרוע, אומרים לו: "משמט אני לך לקיים מצות שמיטת כספים".

*

פרוזבול

הלל הזקן בראותו כי בהתקרב שנת השמיטה, רבים היו נמנעים מלהלוות מחשש שמא יישמטו החובות, ושכחו דברי התורה: "הישמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמור קרבה שנת השבע שנת השמיטה ורעה עינך באחיק האביון ולא תתן לו, וקרא עליך אל ד' והיה בך חטא, נתון תיתן לו וגו' כי בגלל הדבר הזה יברכך ד' אלוקיך בכל מעשך ובכל משלח ירך" (דברים טו ט-י). עמד ותיקן פרוזבול - פרוז" - תקנה "בול" - לעשירים.

עיקרו של הפרוזבול: מסירת החובות לבית דין (לבני ספרד עפ"י בעל השו"ע לבית דין החשוב שבעיר) ומכוחם יהא אפשר לגבות את החובות בכל זמן שרוצים.

מי שאינו יכול לבוא לפני בית דין יכול לומר בפני שני עדים והם כותבים (נוסח ירושלים מלפני מאות שנים).

*

נוסח הפרוזבול

" בפנינו עדים החתומים מטה, בא פלוני.... ואמר לנו היו עלי עדים, שהנני מוסר כל חוב שיש לי לבית דין הצדק אשר פה ירושלים ת"ו [כל בתי הדין בארץ ובחו"ל, מוכנים שימסרו להם את כל החובות, שלא תשמטם השביעית], כגון בד"צ עדה החרדית ירושלים, הלא הם: הרב... הגאון הראב"ד רבי משה שטרנבוך שליט"א הרב... הגאון הרב שמואל בראנסדופר שליט"א והרב... הגאון הרב רבי שלמה יהודה הירש שליט"א שאגבנו כל זמן שארצה".

(מקום חתימת העדים)

(שו"ת מנחת יצחק ו, ק"ס שו"ת יביע אומר ג חו"מ, ב וביחווה דעת שיהיו שני העדים תלמידי חכמים מובהקים)

הערה: הלווה צריך שיהיו לו ד' אמות של קרקע ואין לך אדם שאין לו ד' אמות קרקע קנויות או שכורות, ואם לאו, יקנה המלווה לכל בעלי חובותיו ד' אמות מקרקעותיו.

המפקיד כסף או המחאות בבנק לאחר שעשה פרוזבול, כשעל ידי הפקדה זו, תיזקף לחשבונו יתרת זכות - יעשה פרוזבול נוסף. השוכחים לעשות פרוזבול ונזכרו סמוך לחשיכה לכניסת ראש השנה, אם יודעים את עניין הפרוזבול, יכולים למסור פרוזבול בעל פה בפני שלשה (דיני שביעית פרק ל"א).

אף שמצווה לעשות פרוזבול, פשוט שמי שברור לו שאין חייבים לו - אין צריך לעשותו (דרך אמונה ט, פ"ה בשם התומים).

דיני קניית ארבעה מינים במוצאי שמיטה - **להלן עמ' 25** ולעניין תליית פירות שביעית בסוכה - **להלן עמוד 24**

סיומה של תשפ"ב בשמיטת הלוואות, מן הראוי להסמיך עניין לעניין באותו עניין, אחד הנושאים השכיחים ביותר בין שכנים ידידים או בני משפחה, ואין הלכותיו ידועים

כתב האדר"ת (רבי אברהם דוד רבינוביץ תאומים) זצ"ל בהנהגות לימי אלול סי' צ, "בימי אלול ימי התשובה, נזהרתי מאד לנקות עצמי מכל מה שאינו שלי... ולערוך בדק בית בארון הספרים מעל ומתחת, אם נמצא ספר שאול שנשכח מלב, להשיבו אל בעליו המצטער עליו". ובכלל זה: הלוואות והשאלות שטרם הוחזרו לנותניהם.

*

הלוואת חפצים ומוצרים בין שכנים

("סאה בסאה")

מן התורה - מותר להלוות חפץ או מוצר מזון על מנת להחזיר חפץ או מוצר אחר כמותו, כגון: שקית חלב, צנצנת דבש, בקבוק שמן קנולה, רסק עגבניות, או מיכל "קטשופ", שהרי מחזירים אותו חפץ או מוצר כמו זה שקיבלו בהלוואה.. **באו חכמים** במשנה במסכת בבא מציעא ע"ה ע"א וכנפסק בשולחן ערוך חושן משפט קס"ב, א' **וקבעו**: כיוון שאם התייקר החפץ **בינתיים**, אפילו מחזירים חפץ כזה - **עוברים באיסור ריבית**, מפני שמחזירים שווי רב יותר !!! על כן, **אסרו בכלל הלוואה של חפץ בחפץ** מחשש שמא יתייקר !!! ובכלל זה הלוואה של דולרים !!! בארץ ישראל, שהדולר "פירות" ולא מטבע. ומסביר שם הריטב"א: אפילו אם לבסוף החפץ לא יתייקר - **האיסור כבר בשעת הלוואה!** ומשמעות לשון השולחן ערוך שם: **שהאיסור בין על המלווה בין על הלווה.**

היתרים להלוואת מוצרים וחפצים מבלי להיכשל באיסור ריבית

היתר א: הלוואות בכמויות קטנות שאף אם מוצר או חפץ התייקרו מוחלים זה לזה ואין מקפידים. **דוגמאות:** ככר לחם, פיתה. לחמנייה, בול, מחברת, חוט ומחט, סוללה (בטרייה), מספר תפוחים או גזרים, קופסת גפרורים, טיטול או שנים, מרגרינה או חבילת שוקולד.

היתר ב: יכולים להתנות שאם לא ישתנה המחיר יוחזר חפץ או מוצר כמו שלוו, ואם יתייקר או יוזל יוחזר כסף כשווי החפץ בזמן הלוואה.

היתר ג: "יצא השער" - מותר להחזיר דבר שמחירו קבוע וניתן להשיגו בכל מקום, בכלל זה מוצרים שמחירם בפיקוח ממשלתי.

היתר ד: "עשאוהו דמים" - קובעים את ערך החפץ בכסף ביום ההלוואה ומתחייבים להחזיר אותו סכום בדיוק, כאילו הלוו כסף, ולדעת החוות דעת והחזון איש יכולים להתנות מראש שיחזירו בחפצים באותו ערך בדיוק.

היתר ה: "יש לו" - אם יש ללווה מאותו מין שלווה אפילו מעט-מותר, מפני שרואים כאילו נקנה, מה שיוחזר למלווה וממילא ברשות המלווה התייקר, אף שלא יחזיר ממה שיש לו. (1) אין מזה ללווה יכול המלווה לתת לו מעט במתנה. (2) יכולים ללוות על סמך מה "שיש לו" אפילו מכמה מלווים שונים.

*

הלכה למעשה

אם לא הלוו בהיתרים הנ"ל: התייקר החפץ - יש להחזיר כסף בשיווי שעת ההלוואה.
הוזל החפץ - יחזירו את החפץ מבלי להוסיף את ההפרש.

הנהגה מקורית ומעולה: יש נוהגים [ביניהן שכנתנו רבנית חשובה] שכאשר מבקשים דבר מה, אומרת בפה ובלב מלא: "קחו במתנה, אין צריך להחזיר", וכאשר מאוד מבקשים להחזיר, אומרת: תודה על המתנה.

ולעניין הלוואת ביצים: (1) לוו מספר ביצים אסור להחזיר ביצה נוספת. (2) לוו ביצה ונמצא בה דם, מן הדין ראוי להחזיר ביצה, אך עדיף לשתף שהביצה עם דם, ולבקש שתמחל על החזרתה. החזירו ביצה ונמצא בה דם - ודאי שיש להחזיר אחרת במקומה. (3) לוו מס' L 3 : לדעת הגר"מ שטרנבוך שליט"א מותר להחזיר מס', M 2 ולדעת הגרב"צ אבא שאול זצ"ל יש להחזיר דווקא אותו מס' שקיבלו ולא יותר.

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י'

פניני עיון בפרשת השבוע

כא, כג: לא תלין נבלתו על העץ.

יעויין ברש"ש [בסנהדרין מו, ב] דנקט דעשה דקבור תקברנו עוברין מיד בשקיעת החמה, ואילו הלאו דלא תלין נבלתו על העץ אין עוברין אלא בעלות השחר כמו קדשים, וכ"כ בספרי דבי רב על הספרי כאן.

אולם בחכמת אדם [הלכות אבלות מצבת משה הנהגות חברה קדישא והאבל סי"ב] כתב דאפשר דגם עוברין על לא תלין בשקיעת החמה מלבד העשה, דדוקא בשכר שכיר דכתיב לא תלין וגו' עד בוקר, וכן לא ילין חלב חגי עד בוקר ולכן זמנו כל הלילה, עיין פסחים [דף עא], אבל הכא דלא כתיב עד בוקר, כל שעה ושעה בלילה עובר עליו, מחוייבים הגבאים להשגיח על זה ואז שכרן משמים.

בשו"ע [או"ח עב, ב] כתב אין מוציאין את המת סמוך לק"ש, וכתב המג"א מדסתם כאן שמע מיניה דס"ל דאפילו סמוך לק"ש של ערבית אסור, ומ"מ נ"ל דיש להקל בשל ערבית כמו שכתב תלמיד רבינו יונה דאם לא יקברנו היום יעבור על לא תלין, וכתב בחידושי רעק"א אפשר דבדקדוק כתב כן דאף אם יקברנו בלילה עובר בבל תלין במה דמלין מקצת הלילה. עיין בשו"ת גינת ורדים [חיו"ד כלל ה' סימן ב' וג'] דהרידב"ז ס"ל דאינו עובר רק במלין כל הלילה והוא חלק עליו.

והמעין בגינת ורדים יראה דנתן טעם דשאני הלנת שכיר וקדשים שהוא דוקא בעלות השחר כדי ליתן י"ב שעות לשכיר לילה לבקש מעות כמו בשכיר יום, וכן בקדשים לילה הולך אחר היום ואסוף יומא קפיד רחמנא ואין סוף היום גומר והולך אלא בעלות השחר לכך דינא הוא דאין לינה פוסלת בקדשים עד עלות השחר, אבל בהלנת מת הסברא דכמו דהעשה דקבורה הוא ביום ההוא עד השקיעה כך גם הלאו דהלנת מת הוא כבר בתחילת הלילה.

ובפירוש הגרי"פ [על הרס"ג ח"ג עמ' קעח ד"ה מיהו] כתב דזוהי גם כן דעת הרמב"ן דיהושע ציוה להוריד את התלויים על העצים לעת הערב [יהושע י, כו], היינו משום דלאו דלא תלין נבלתו, וכן מתבאר מדברי החינוך סוף מצוה תקלו ע"ש.

והמחזיק ברכה [או"ח תקכו] הביא את דברי הזוהר פרשת אמור בגין דמיתא דישתהי כ"ד שעות דאינון יום ולילה בלי קבורתא וכו' ואח"כ כתוב לא ליבעי לאיניש למיבת ההוא גופא לילה חד ע"ש, הרי מבואר דהקפידא על לינת הלילה כולה.

*

כב, ח: כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לגגך.

בשו"ת מהרש"ג [יו"ד סימן נז ד"ה עוד] דן האם במעקה אמרינן תעשה ולא מן העשוי, שבהשקפה ראשונה נראה דבמעקה לא אמרינן אם נעשה המעקה ע"י תעשה ולא מן העשוי, וכן הסברא נותנת שהרי מכל מקום הבית נשמר מן המכשול, אך מניח בצ"ע שהרי כתיב ועשית מעקה לגגך ויש ביה למעט תעשה ולא מן העשוי כדדרשינן בכל מקום שכתוב עשיה בציצית ובסוכה [ושם סימן נח ד"ה והנה הוסיף דאין לומר דשאני ציצית וסוכה דבעינן שיעשה לשם מצוה, שהרי גבי סוכה קיי"ל כב"ה דסברי דסוכה ישנה כשירה דלא בעי עשיה לשמה]. ועיין שם סימן נח ד"ה אמנם שהוסיף דגם אי דרשינן במעקה ועשית ולא מן העשוי היינו רק לענין קיום המצוה, שלא קיים המצוה כראוי, אבל מ"מ גם בנעשה המעקה בתחילה מן העשוי נפטר אח"כ מעשיית המעקה כיון שהתורה לא חייבה מעקה רק במקום שאינו שמור ויש מכשול אבל כאן אף שנעשה המעקה ממילא מ"מ מכשול ליכא, דאינו מחוייב כלל לסתור המעקה ולחזור ולעשותו בחיוב, דדומה לכיסהו הרוח גבי כיסוי הדם.

ובהגהות עקבי סופר [על שו"ת התעוררות תשובה סימן לח] הביא את דברי המהרש"ג, והעיר ברם גם בכיסוי הדם כתב הפרי תואר [כח, טז] דבכיסהו הרוח, דאם מגלהו ומכסהו מצוה קעביד, א"כ הכא נמי בזה אפילו אם פטור ממצות מעקה מ"מ אם רוצה לקיים מצות עשה שפיר יסירנו ויתקננו מחדש, ועיין שם עוד.

ובשו"ת באר דוד [סימן לב] כתב דנראה שבודאי אינו מקיים מצות עשה של ועשית מעקה אם עשה מחיצות לבור קודם שחפר בור עשרה טפחים, דהוי כמו שחפר בור בחצירו שאינו מחוייב לעשות מעקה ולא קיים מצוה אם עשה אעפ"י שהפקיר חצירו אח"כ כמובן ממילא, ואסור לעשות כן דמפקיע עצמו ממצות עשה שהיה בידו לקיים, ע"י במנחות דף מ"א דאסור לעשות טצדקי למיפטר עצמו ממצוה.

*

כג, ה-ז: ואשר שכר עליך את בלעם וגו' לקללך וגו' ויהפוך ה' וגו' ולא אבה ה' וגו' כי אהבך וגו' לא תדרוש שלומם וגו'.

בטעמא דקרא כתב "לכאורה פסוק ולא אבה וגו' אין לו מקום כאן, ועיין בספר אוהל יעקב מה שפירש בזה. ויש לומר דהנה בסנהדרין [קה, ב] אמרו כולן חזרו לקללה חוץ מאחת, וצריך ביאור איך חזרו לקללה. והענין יש לומר על פי משל לאחד שהיה לו שונא ומצא השונא את בנו הקטן ונתן לו חתיכת סוכר ובראשו אחד הכניס סם המות, ובא אביו ומצא להתינוק אוחו הסוכר בידו והבין מה שעשה לו, ומיהר והפך את צד המתוק לתוך פיו, הנה כל זמן שלא סילקו מידו עדיין לא נסתלקה הסכנה, דנהי דכל זמן שאביו עומד ושומר עליו אין סכנה, אבל מיד שאביו יצא עלול הנער להפכו ולהכניס הסם המות לפיו, וכן היה גם כאן, שהקב"ה לא סילק את הסכנה רק הפכה לצד השני לברכה, לכן כשחטאו וסילק הקב"ה השגחתו מהם נהפך בחזרה לקללה, וזהו מה שכתוב כאן לא יבוא עמוני וגו' על דבר אשר שכר את בלעם וכי תימא הרי למעשה לא הזיק כלום, לכן קאמר ולא אבה

וגו' ויהפוך ה' וגו' כי אהבך וגו' והיינו שהפך וזה רק כל זמן שאהבך, אבל מיד שתחטא עלול להתהפך שוב לקללה כמו שהיה באמת, וא"כ הזיק לך הרבה ולכן לא תדרוש שלומם וטובתם כל ימיך לעולם עכ"ל.

ויש להקשות דרש"י פירש שם אחת מן הקללות הפך לברכה שלא חזרה לעולם ולא כל הקללות לברכות שחזרו עכ"ל. הרי ד"הפך" דקרא מתפרש על האחת שלא חזרה, ולדברי הטעמא דקרא זה קאי דוקא על הקללות שחזרו וצ"ע.

*

כג, ה: ואשר שכר עליך את בלעם בן בעור.

במאירי [יבמות עו, א ד"ה זה בסופו] כתב ושמא תאמר **ובשכירות בלעם מיהא מה חטאו, והלא בלק הוא ששכר**, כבר ידעת שכך הוא מתכסיסי הדת להיות המלך נענש על עוון העם והעם על עוון המלך, מפני שהמלך יש לו למחות בעם, וכלל העם למחות במלך וכמו שנענשו על ידי דוד במנין העם.

*

כג, כב: לא תאחר לשלמו.

בדברי יחזקאל [סימן יג ענף ב] חקר האם הלאו דבל תאחר נאמר מרגע שהגיע זמנו, ואמרה התורה דהזמן מתחיל לאחר ג' רגלים, או דזמנו הוא מיד, אלא שאמרה התורה שמי שמאחר את חיובו במשך ג' רגלים עובר בבל תאחר, ונפק"מ בבכור שאמרה תורה דמצות אכילתו בתוך שנתו, מה הדין לאחר שעברה שנתו דכבר הגיע הזמן, האם עובר בבל תאחר מיד או רק לאחר שיעבור זמן של ג' רגלים.

*

כג, כב: לא תאחר לשלמו.

יש להסתפק בשור פסולי המוקדשין האם יש בזה לאו דבל תאחר במה שאין פודהו ומביא מדמיו קרבן למזבח או לא. וכבר נחלקו בזה האחרונים דהרש"ש [בר"ה ה, ב ד"ה כגון שהומם] כתב שאינו עובר בבל תאחר, ובטורי אבן כתב דעובר.

ונראה שהטורי אבן למד דהתורה חידשה מצות פדיון כדי שיוכל להקריב מדמיו למזבח, וא"כ כל זמן שאין עושה כן יש בל תאחר על הקרבן שלא הביא מדמיו. אבל הרש"ש למד שהטעם בזה כדברי החינוך מצוה תמ"א שכתב ועוד הפליא חסדו עמנו וחייבנו בדבר במצות עשה, שאילו הניח הדבר ברשותו לבד אולי עדיין נחוש מדרך חסידות ליגע בהן, אבל אחר שיש קיום מצוה בדבר לא ישאר שום חשש בדבר, ע"כ. וזו גם כוונת הרמב"ם [איסורי מזבח א, י] "מצות עשה לפדות קדשים שנולד בהן מום ויצאו לחולין ויאכלו", דייקא דלצורך האכילה יש מצוה לפדות כנ"ל, אבל אם אין ראוי לאכול לאדם כגון שנטרפו גם למ"ד פודין את הקדשים להאכילן לכלבים זה רשות גרידא ולא מצוה, וכיון דהתורה קפיד שהקדשים יאכלו לאדם ולא על דמיו שיקריבו למזבח, מהיכי תיתי שיהא על זה בל תאחר. [מאחי הרב שמואל שליט"א]

כד, ה: כי יקח איש אשה חדשה לא יצא בצבא.

בשורת חת"ס [אבה"ע קנה, ב ד"ה ונ"ל] כתב נראה לי דוקא כשנשא ואח"כ אירע מלחמה לא יצא בצבא, אבל משיצא בצבא ונשא אשה בזמן מלחמה [אינו חוזר] דאדעתא הכי נישאת לו.

ובפרדס יוסף החדש הביא דבספר צבא בישראל [עמ' כב] הביא דהגאון מטשיבין הראה שהדברים כבר מפורשין ברמב"ם [פ"ז ממלכים ה"ז] וז"ל קידש אשה מעכשיו ולאחר י"ב חודש ושלם הזמן במלחמה חוזר ובא לו, ומקורו בירושלמי [סוטה פ"ח ה"ו], וכתב בכס"מ טעם הדבר פשוט דכיון דאמר מעכשיו איגלאי מילתא דקודם בואו למלחמה ארס אשה ולא לקחה, אבל אם לא אמר מעכשיו הוי ליה כאילו מעכשיו אירסה ולא כל הימנו שאחר שהוא במלחמה וארוס אשה לפטור עצמו, ולא דמי למת אחיו במלחמה דתנן התם [סוטה מג, א] שחוזר, דהתם לא עשה מעשה לפטור עצמו מהמלחמה.

כד, טו: ביומו תתן שכרו ולא תבוא עליו השמש כי עני הוא ואליו הוא נושא את נפשו.

במשנה בכלים [פרק טז משנה ז] וגנונית העני וכו' הרי אלו טהורים, וכתב בפיה"מ להרמב"ם בזה"ל אוהל האומן וכו' וירצה בו הצל אשר יעשה האומן על ראשו כשיעשה מלאכה בשמש יעשה אצלנו מגומא על הראש ועני שם האומן אשר יתברך [כאן] כי עני הוא עכ"ל.

אמנם בחידושי הגר"א שם כתב מה שפירש דאומן נקרא עני לא נהירא, אלא של עני ממש שהולך בחמה עכ"ל.

וא"כ לרבינו הגר"א צריך ביאור איך יפרש את הפסוק כאן "כי עני הוא". ואולי כדפירש החיזקוני שכתב אם עני הוא עכ"ל. וכנראה שגם כן פירש עני ממש ולא כל אומן נקרא כן, ולכן פירש אם עני הוא, ולפי"ז יש לדון דפועל עשיר לא יעבור עליו בעשה דיומו תתן שכרו וכו' מדנתן קרא טעם כי עני הוא, וצ"ב כמובן.

כה, ד: לא תחסום שור בדישו.

בפירושי ר"ח פלטיאל כתב "יש פרש"י [ליתא לפנינו, עיין מושב זקנים] שכתוב בו משום צער [בעלי חיים], וליתא, דא"כ תפשוט מהכא דצער בעלי חיים דאורייתא [ב"מ לב, ב].

ובאמת החינוך [מצוה תקצו] לא כתב בשורשי המצוה כדי שהבהמה לא תצטער, רק כתב "ללמד עצמו להיות נפשנו נפש יפה בוחרת היושר ומדבקת בו ורודפת אחר החסד והחמלה, ובהרגילנו אותה על זה אף על הבהמות שלא נבראו רק לשמשנו לחוס עליהן לחלק להן חלק מיגיעת בשרן, תיקח לה נפש דרכה בהרגל זה להיטיב אל בני אדם ולשמור אותם מהעביר עליהם הדרך בשום דבר שראוי להם ולשלם שכרם ככל אשר יעשו טוב ולהשביעם מאשר יגעו בו, וזו הדרך ראויה ילכו בה עם הנבחר עכ"ל. ובתוס' הרא"ש [ב"מ

צ, א ד"ה היתה] כתב פשיטא דרחמנא לא אזהר אלא לטובתה של בהמה אי משום דמעלו
לה אי משום דלא תצטער.

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון מרוגוטשוב

רמזים על חודש אלול

אלול גימטריא בינ"ה. שהיא בחי' תשובה, כמ"ש במגילה (יז:): 'ומה ראו לומר תשובה אחר בינה דכתיב ולבבו יבין ושב ורפא לו', וכן מבואר בזוהר (נשא קכב.) שתשובה היא בינה, ומבואר בספרים שהיא תשובה עילאה, תשובה מאהבה, ובפנים יפות (ויקרא כז לד) כתב שני' יום שמר"ח אלול עד הושענא רבא כנגד נ' שערי בינה, וכן מבואר בספרים שהלשון השגור בפי חז"ל 'שערי תשובה' הם המה הנ' שערי בינה.

אלול מזל בתולה. כי כנסת ישראל שחטאה נמשלה בדברי הנביאים לזונה, ובכח התשובה עילאה שהיא תשובה מאהבה, זדונות נעשין כזכויות, וחוזרת להיות כבתולה שלא נפגמה מעולם.

בהגהות הגרי"א חבר ריש כתובות כתב שבתול"ה גימטריא א"ם ב"ת, ויש לפרש שהאם היא בינה תשובה עילאה כדאיתא בברכות (נז.) 'הבא על אמו בחלום יצפה לבינה שנאמר כי אם לבינה תקרא', והבת היא כנסת ישראל.

אלול ר"ת א'חת ל'מעלה ו'שבע ל'מטה. ויש לפרש לפי מש"כ הרמח"ל במאמר החכמה, וז"ל: "ענין "אחת" "אחת ואחת" הוא, שאור ז' התחתונות שבספירות יחשך ועי"ז יתגברו ח"ו החיצוניים... ואמנם תיקון כל זה הוא ע"י שתאיר הבינה על כל אחת מז' הספירות אלה וע"י זה חוזר אורן ומתגבר והחיוניים נכנעים ונשברים, והנה על כן באה ההזאה הראשונה לעורר אור הבינה, והיינו "אחת", אחר כן חוזר ומזה ז' הזאות כלפי מטה להאיר ז' ספירות התחתונות...", עכ"ל. ואם כי אין לנו עסק בנסתרות, מכל מקום ברור שענין זה יש גם בחודש אלול המסוגל להתעוררות התשובה שהיא מידת הבינה להאיר על ז' המידות התחתונות.

ויש לבאר לפי ערכינו, שידוע שהנהגת הטבע תלויה בז' ימי הבריאה, וע"פ הנהגת הטבע לא שייך ענין התשובה שהזדונות יהפכו לזכויות, אמנם התשובה היא מעל הטבע, ולכן היא אחד הדברים שנבראו לפני שנברא העולם, כמבואר בפסחים (נד.), ולכן גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד (יומא פו.), שהוא מעל שבעה רקיעים, וגם הוא נברא קודם שנברא העולם, ולכן ז' המדות התחתונות הם 'שבע למטה', שהם בדרגת הטבע, והתשובה שהיא הבינה היא 'אחת למעלה', שהיא ההנהגה שמעל הטבע. וידוע מש"כ המהר"ל בהרבה מקומות שבכל מקום השמיני הוא מעל הטבע.

משבת שאחר ט' באב עד ר"ה קוראים את ההפטרות המכונות 'שב דנחמתא', והנחמה היא מכח האם כמ"ש (ישעיה סו יג) 'כאיש אשר אמו תנחמנו כן אנכי אנחמכם ובירושלם תנחמו', הרי שאז הוא הזמן שהאם מנחמת את בניה.

ועוד יש להוסיף שמא' דר"ח אלול עד היום הקדוש יום הכפורים (ועד בכלל) יש מ"א יום, כמנין א"ם.

לסיום נציין דבר נפלא המובא בלקט יושר (הנהגות התרומת הדשן שנכתבו ע"י תלמידו) ח"א עמ' ט"ז: 'כי הגאון ז"ל הוי מנגן מר"ח אלול בחול עד אחר יוהכ"פ בברוך שאמר כמעט שעה אחת', ושם עמ' י"ז: 'והיה מנגן בברוך שאמר כנגד ג' חלקי שעה לבד שאר מזמורים שלא אמר במהירות [ולא חש למהר]'.
ונראה שהאריך דוקא בימים אלו, משום שהם ימי אהבה וקרבה להשי"ת, אני לדודי ודודי לי, אמנם צ"ב טובא למה האריך דוקא בברוך שאמר כ"כ הרבה זמן, יותר מכל הברכות והמזמורים, וכנראה היה לו טעם ע"פ סוד. ואמנם אין לנו השגה בדרכיו של התה"ד שהיה כחד מקמאי, על כל פנים יש לנו ללמוד מזה שראוי בימים אלו להרבות באהבת השם יתברך ע"י כוונת התפילה ומתיקותה, וידוע מש"כ רבינו הגדול בנפה"ח (ש"ב פ"א): 'שיהא כל כח לבו משוכה רק למעלה להתענג על ה' לבד בתיבות התפלה וכענין החסידים הראשונים שהיו שוהים שעה א' כדי שיכוונו לבם למקום, עכ"ל. ואולי כוונת התה"ד באריכות הניגון בברוך שאמר היתה כדי לשהות שעה אחת לפני התפילה, ועשה זאת בברוך שאמר שהוא ההקדמה לתפילה.

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ויען יוסף, שלחן מלכים וש"ס

בדברי רבינו יונה 'לכל יש רפואה חוץ מלשון הרע', הרי
הגמרא אומרת תקנה לבעל לשון הרע?

זְכוּר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה ה' אֱלֹהֶיךָ לְמַרְיָם (כד, ט)

איתא באבות דרבי נתן (פמ"א): "בעון לשון הרע הצרעת נשלחת בבני אדם שנאמר: "זכור את אשר עשה ה' אלהיך למרים". והרי הדברים ק"ו ומה מרים הנביאה שלא היתה כוונתה אלא לשבחו של משה ולכבודו של משה אף על פי כן נענשה עונש גדול אבל לא דבר מועט המדבר בגנאי של חבירו והמבקש רעתו על אחת כמה וכמה שיתבע הדבר מידו" ע"כ.

וכתב רבינו יונה (בספר היראה) וז"ל: "שלא לספר לשון הרע, כי לכל יש רפואה חוץ מלשון הרע" עכ"ל.

ולכאורה צ"ע, מדוע כתב רבינו יונה כי אין רפואה לענין לשון הרע, הרי גמרא מצינו כי גם לחטא זה יש רפואה, כמאמרם ז"ל (ערכין ט"ו ע"א): "מה תקנתו של מספר לשון הרע, אם תלמיד חכם יעסוק בתורה. ואם עם הארץ מה תקנתו, ישפיל עצמו" ע"כ. ורבינו יונה בעצמו מביא ענין זה בספרו שערי תשובה (שער שלישי אות ר"י) וז"ל: "מרפא לשון הרע להנצל ממנו, שיעסוק בתורה, שנאמר (משלי טו, ד): "מרפא לשון עץ חיים" עכ"ל. וא"כ דבריו ולשונו בספר היראה טעונים ביאור.

ת. ונראה לבאר, כי אכן אין כוונת רבינו יונה בדבריו שלכל יש רפואה חוץ מלשון הרע, על עצם חטא הדיבור בלבד, כי בזה תקנתו מפורשת בספרים לעשות תשובה ולעזוב את החטא, וכן לאדם עצמו יש תקנה לעסוק בתורה כמ"ש בגמרא.

ולכן נראה שכוונת דבריו היא על האדם הנגוע במידה רעה זו במידה מרובה, שהוא הנקרא: "בעל לשון הרע", שאדם כזה גורם רעה גדולה שאין רפואה ממנה, כל עוד שאינו עוזב את חטאו וטבעו לדבר, ואינו משנה את דבריו ואת מעשיו.

הדברים מומחשים על ידי המעשה המובא בספר מנורת המאור (לגר"י אלנקוואה, פי"ח), ואלו דבריו:

"לכל יש רפואה, חוץ מלשון הרע, שהוא הורג האומרו והנאמר עליו והמקבלו. כיצד.

מעשה באדם אחד שהיו לו ג' בנות. האחת היתה גונבת ואוכלת ממון אביה, והשנית היתה עצלה מאד ולא היתה זזה ממקומה מפני עצלותה, והשלישית היתה מספרת לשון הרע ומשקרת ומכנסת שנאת חנם בין הבריות בדבריה הרעים. ולא היה אביהן רוצה להשיאן לאנשים, מפני רוע מעשיהן. בא אדם אחד והיו לו ג' בנים. אמר לאותו האיש, אבי הבנות, אם רצונך, תן בנותיך לבני לנשים. אמר לו, אין רצוני להשיאן. אמר לו, ולמה, אם

בדברי רבינו יונה 'לכל יש רפואה חוץ מלשון הרע', הרי הגמרא אומרת תקנה לבעל לשון הרע?

אין לך נדוניות, אני עשיר גדול ובני עשירים ואין אנו חוששים לממון. אמר לו, אפי' הכי אין אני רוצה להשיאן, מפני שהן רעות ומעשיהן כעורין, ואיני רוצה שיתפרסמו מעשיהן הרעים. אמר לו, מה הן מעשיהן הרעים. ספר לו מעשה כל אחת ואחת. אמר לו, אעפ"כ תנה אותן לנשים לבני. נתנן להם לנשים. מיד הודיע מעשיהן לבניו. מיד נטל הגדול, בעל הגדולה, כל מה שהיה לו ומסר ביד אשתו, ומסר לה כל המפתחות. כשראתה שמסר כל מה שיש לו בידה, מיד שבעה נפשה, ואמרה, מה תועלת יש לי לגנוב, הואיל והכל מסור בידי והכל שלי, למה אגנוב. קשטה עצמה, והטיבה דרכה, ולא גנבה עוד.

הבן השני, בעל העצלה, קנה לה עבדים ושפחות, והיו משמשין אותה, ולא היה שום אדם מכיר עצלותה, הואיל שלא הצריכה לעשות שום דבר בעצמה. השלישי, בעל בעלת לשון הרע, בא אביה יום אחד לבקר אותה. אמר לה, כבדי לבעלך ושרתנו. אמרה לו, לאיזה מבעלי אשרת, שני בעלים יש לי, בעלי שנשא אותי ואביו שהוא שוכב עמי. אמר לה אביה, שקר תדברי. אמרה לו, אני אראה אותך אמתת דברי. החביאה אותו בחדר, ובא בעלה ושכב עמה, והלך לו לשוק. אחר כך בא חמיה, ואמר לה, היכן הוא בעליך. אמרה לו בשוק. אמר לה, כבר אית בעליך. והיה מצוה אותה, והיה מחבקה ומנשקה מאהבתו אותה. כיון שראה אביה, יצא והתחיל להתקוטט עמו, ואמר לו, אינך מתבייש לשכב עם כלתך. עמד עליו והרגו. כיון שראה בנו כך, הרג לחמיו, והרג לאשתו, ונהרג בשבילם. הרי שנמצא לשתים רפואה, והאחת, שהיתה בעלת לשון הרע, נהרגה, ונהרג בשבילה בעלה ואביה וחמיה "עכ"ל.

נמצא שלפי דברים אלו, כוונת הלשון ש"אין רפואה" לבעל לשון הרע, היינו בדרך הטבע. כי לב' הטבעים הרעים של הגניבה והעצלות, מצאו אותם אנשים פתרון בדרך הטבע, גם מבלי לשנות את התנהגותם וטבעם הרע. לגנבת נתנו כל טוב ושבעה נפשה, ולעצילה נתנו עוזרים ומשרתים. הרי שלשון ה"רפואה" מתפרשת כאן לרפואה ותקנה טבעית, וא"כ בעל הלשון הרע אין לו רפואה טבעית לחטאיו, אא"כ ישנה את דרכיו וישנה את טבעו הרע.

ב. מהלך נוסף בביאור הדברים, יתבאר עפ"י מה שהביא שם המנורת המאור את דברי הגמרא בסנהדרין (ק"ו ע"ב), המבארת כי דואג הארמי, למרות גדלותו התורנית חטא בלשון הרע, ולא הגינה עליו תורתו, וז"ל שם:

"וגרסי' בגמ' סנהדרין בפרק חלק, א"ר יוחנן, מה תתהלל ברעה הגבור, כאלו אין חסד אל נטוי עליך כל היום. אמר ר' יצחק, מאי דכתיב: "ולרשע אמר אלהים מה לך לספר חוקי", כשאתה מגיע אל פרשת מרצחים ופרשת מספרי לשון הרע, מה אתה דורש בם, "ותשא בריתי עלי פיך", אמר ר' אמי, אין תורתו של דואג אלא משפה ולחוץ. ודואג, כיון שספר לשון הרע, לא עמדה לו חכמתו ולא הגינה עליו תורתו" עכ"ל.

לפי דברים אלו, נראה שביאור הלשון "אין רפואה למכתו", היינו שגם אם יש לאדם זכויות ומעשים טובים רבים ולימוד תורה וזיכוי הרבים, שמצוות אלו יכולות להיות לו "רפואה" מסוימת להגן עליו במצבים מסוימים, הנה בחטא לשון הרע, כל זכויות אלה אינם נחשבות לו להגנה ורפואה, ואם חוטא הוא בחטא זה הוא נענש עליו בכל חומרת הדין.

בדברי רבינו יונה 'לכל יש רפואה חוץ מלשון הרע', הרי הגמרא אומרת תקנה לבעל לשון הרע?

ג. מהלך נוסף בביאור הענין, מבואר בדברי הרב עוללות אפרים (מאמר רל"ט), שביאר את דברי הגמרא בערכין (טו, ב) הנ"ל, דענין תקנת התורה בלשון הרע הוא **למי שעוד לא סיפר** ונשקע בחטא זה. וכל מטרת הגמרא היתה לתת לנו תקנה כיצד לא יגיע האדם למצב של חטא זה של לשון הרע. אך לא באה לימוד התורה לתקן חטא שכבר נעשה, ובפרט אם נגרם נזק ע"י חטאו.

וזה לשונו: "סיפר - אין לו תקנה, שכבר כרתו דוד (תהלים יב, ד): "יכרת ה' כל שפתי חלקות", אלא מאי תקנתו - **שלא יבוא ללשון הרע** יעסוק בתורה, או ישפיל עצמו" עכ"ל. מבואר כי אה"נ ענין התקנה אינו מועיל למפרע על מה שכבר נעשה.

ויש להוסיף כי ג' מהלכים אלו אינם חולקים זה על זה, אלא רק מוסיפים זה על זה ומשלימים זה את זה. במהלך הראשון נתבארה חומרת המדבר והנזק החמור הנגרם על ידו. במהלך השני נתבאר חומרת העונש על המספר, שלא מועילה לא זכותו, ובשלישי נתבאר שיש תקנה כיצד לא להיכשל בחטא זה מכאן ולהבא.

חקירה בפרשה / הרב יהושפט שרגא רבינוביץ, מג"ש בישיבת מיר וראש מכון דעת סופרים

"כי לא הומת בגודל חטאו, אלא ליסר בו את הרבים", "בן סורר", "סילוק הרע", ואזהרה לכלל

בסיבת מיתתו של בן סורר ומורה כתב הרמב"ן (דברים כא יח): האחד שהוא מקלה אביו ואמו וממרה בהם, והשני שהוא זולל וסובא עובר על מה שנצטוינו (ויקרא יט ב) קדושים תהיו. עוד כתב שם: זה טעם וכל ישראל ישמעו ויראו - כי לא הומת בגודל חטאו, אלא ליסר בו את הרבים ושלא יהיה תקלה לאחרים: וכתב שכן הוא דרך הכתוב לגדר כדי שתהיה במיתתם תקנה לאחרים

והוסיף שם הרמב"ן שישנם עוד שלוש מצוות כאלו שהמיתה להזהיר את הרבים ולא מחמת העונש ואלו הם. א. עדים זוממים שנהרגים. ב. מסית גזקן ממרא. , שבזקן ממרא (לעיל יז יג) לפי שאין בהוראתו חטא שיהיה ראוי למות בו, רק הוא להסיר המחלוקת מן התורה כאשר פירשתי שם (בפסוק יא), וכן בעדים זוממין (לעיל יט כ), שנהרגין ולא הרגו, וכן הזכיר במסית (לעיל יג יב), לפי שהוא נהרג בדבורו הרע בלבד אף על פי שלא עבד הניסת ע"ז ולא שמע אליו, אבל מיתתו ליסר הנשארים. וגם זו מצוה מחודשת

ומכל מדבריו עולה אור חדש שהמכנה המשותף לכל אלו הוא הפצת רוע בעולם יש רוע בהסתה לע"ז, יש רוע שמעורר מחלוקת, ויש רוע הוא הזממה לעשות רע לשני. ומכאן שאין מיתתם עונש על מעשה העבירה אלא כתריס ומגנן מפני לא להכנס אל הרוע.

אכן דברי הרמב"ן צריכים עיון שכתב עוד שם, שכתב וז"ל: (דברים כא יח): והנה יש עליו שני עונשין, האחד שהוא מקלה אביו ואמו וממרה בהם, והשני שהוא זולל וסובא עובר על מה שנצטוינו (ויקרא יט ב) קדושים תהיו. ולפי זה צריך עיון שמחד: כי לא הומת בגודל חטאו, אלא ליסר בו את הרבים ושלא יהיה תקלה לאחרים ומאידך כתב שיש עליו שני עונשין.

אכן ביאור דבריו, שאין כונת דבריו שני עונשין שהוא סיבת מיתתו, שבודאי א"א לתבוע מנער בן שלש עשרה שנה על כך שעבר על הציווי של קדושים תהיו ומשום כן יומת, אלא כונת דבריו שבעצם מעשיו עובר הוא על שני איסורין, ובודאי שמחמת שני עבירות הללו אין הוא חייב מיתה ודו"ק.

ובגמרא סנהדרין עב ע"א אמרו: תניא, רבי יוסי הגלילי אומר: וכי מפני שאכל זה תרטימר בשר ושתה חצי לוג יין האיטלקי אמרה תורה יצא לבית דין ליסקל? אלא, הגיעה תורה לסוף דעתו של בן סורר ומורה, שסוף מגמר נכסי אביו ומבקש למודו ואינו מוצא, ויוצא לפרשת דרכים ומלסטם את הבריות. אמרה תורה: ימות זכאי ואל ימות חייב.

ולדעת הרמב"ן דברי הגמרא מתפרשים כפשוטם "ימות זכאי", שלא הומת בחטאו אלא מטעם שמציאותו הינה רעה וגורמת לרוע סביבותיו.

ובמנ"ח (רמח ס"ק יא) הביא מחלוקת האם בן סורר ומורה צריך התראה. ושם הביא שלדעת רש"י אינו צריך התראה, ואחר דברי הרמב"ן יבואר היטב, שואם אינו עונש על חטאו, לא צריך פשוט שאינו צריך התראה, שמיתתו אינה עונש אלא הרתעה לרבים ומשום כן שוב אינו צריך התראה.

ולפי זה יבוארו דברי הרמב"ם שכתב: (ממרים פ"ז הי"ג): **בן סורר ומורה צריך הכרזה, כיצד מכריזין עליו כותבין לכל ישראל בבית דין פלוני סקלנו פלוני מפני שהיה בן סורר ומורה. עב"ל**

וכדין בן סורר כן הוא הדין במסית ובעדים זוממים ובזקן ממרא בלבד ואין דין זה אלא בהם בלבד, וצריך ביאור בזה.

וכתב הרדב"ז ממרים פ"ג ה"ח: **ויש ליתן טעם לפי שמיתתן של אלו נראה בעיני העם דבר זר זקן ממרא לא עשה דבר אלא שהורה להחמיר ולא עוד מומת וכן בן סורר ומורה מומת על מה שעתידי לעשות שסופו ללסטם את הבריות וכן עדים זוממין מומתין על מה שיזמו לעשות ולא על מה שעבר וכן המסית מומת אף על פי שלא קבל המוסת את דבריו וכיון שהדבר זר בעיני השומע לפיכך הצריך בהם הכתוב הכרזה וכל העם ישמעו וייראו:**

ולדברי הרמב"ן יומתקו הדברים, שאכן אין במעשי אלו עונש על חטאם כלל כי אם הרתעה לרבים שלא ינהגו מהנהגות המביאות קלקול של מחלוקת, עבירות והסתה אל הכלל.

ונמצא שכל מיתתו של בן סורר ושל אלו אלא להרתיע את הרבים, משום כן צריכים לפרסם הדבר לעיני כל ישראל על רוע המעשים הללו כדי שלא יבואו הכלל ללמוד מהם.

ואחר דברי הרמב"ם שאינו עונש על מעשיו, יש להוסיף את דברי האור החיים בביאור מה שאמרו בבן סורר אינו שומע בקולינו. וכתב וז"ל: (דברים כא יח): **כי יהיה לאיש וגו' איננו שומע. צריך לדעת אומרו איננו שהיה לו לומר אינו שומע, ואולי שבא להעיר כי כשאדם ממליך בתוכו יצר הרע נשללת ממנו הידיעה והשמיעה מהנאמר אליו, כי היצר עומד על מפתח הלב ומונע הדברים מהגיע אל הנפש כי הם יחייבוהו לצאת משם.**

ומבואר שבבן סורר ומורה הוא חסר יכולת שמיעה, אין לו יכולת לצאת מהמציאות הרעה שיש בו, וכביכול אין לו בחירה לחזור אל הטוב, ונמצא שבודאי ישאר ברשעו וא"כ מה שייך לעונשו על חטאו.

והביאור בזה שבספר החינוך פרשת קדושים מצוה רמח כתב שהאזהרה של בן סורר ומורה הינה מן הפסוק לא תאכלו על הדם.

ושם ביאר וז"ל: **שלא להרבות באכילה ושתיה בימי הנערות בתנאים הנזכרים בבן סורר ומורה בכתוב.**

ושם ביאר את חסרון אכילה ושתיה מופרזת. וז"ל: והענין הוא לפי שהמזונות הם עיסת החומר, וההתבוננות במושכל וביראת אלהים ובמצוותיו היקרות היא עיסת הנפש, והנפש והחומר הפכים גמורים כמו שכתבתי בראש הספר, ועל כן בהתגבר עיסת החומר תחלש קצת עיסת הנפש. ומזה השורש היו מן החכמים זכרונם לברכה שלא היו נהנין במזונות רק למה שצריך להחיות נפשם לבד, וכמו שכתוב [משלי י"ג, כ"ה] צדיק אוכל לשובע נפשו.

ומבואר, שאכילה כמו של בן סורר ומורה, מפירה את האיזונים גורמת שהחומר ישלוט על הרוח, וממילא כל שהחומר שולט הרוח נחלש, וההתבוננות במושכל וביראת אלהים ובמצוותיו היקרות היא עיסת הנפש". ודבר זה אינו שייך בבן סורר שיתבונן במצוות האלוקים ולפיכך סופו ברור אל הרוע.

ומעתה הוא הביאור בדבריו של האור החיים שבן סורר ומורה הוא מושלל יכולת לשמוע ולעשות טוב, לפי שמציאות זו מגיעה מתוקף אכילה שביעה וזלילה הגורמת להתגברות הגשמיות באופן מוחלט ואין ביכולת לשוב ולהיות טוב.

מעתה אחר שמתבאר שאין יכולת בבן סורר לשמוע אל הטוב, מעתה יוארו היטב דברי הרמב"ן שלא הומת בחטאו אלא כדי ליסר את הרבים.

כי אכן מציאות זו של בן סורר ומורה לא שייך שיבחר בטוב, כל כולו חסר שמיעה, אכן סוף סוף מציאות זו מראה לרבים אדם חוטא והוא דוגמא רעה לרבים, אי אפשר להעניש אתו על חטאו, ולא נועדה מיתתו אלא כדי ליסר את הרבים, שלא יבואו להיות חטאים כמוהו.

לתגובות: ys.rabin@gmail.com

להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים בשכונת פסגת זאב

ריבה ה' את יריבי

פִּי תִצֵּא לַמִּלְחָמָה עַל אֹיְבֶיךָ וּנְתַנּוּ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּיָדְךָ וְשָׁבִיתָ שְׁבִיּוֹ (כא, י)

הנה שלוש פרשיות מלחמה נאמרו ברצף הפרשות. בפרשת שופטים נאמר: "כי תצא למלחמה על אויבך וראית סוס ורכב עם רב ממך לא תירא מהם, כי ה' אלהיך עמך המעלך מארץ מצרים". (דברים כ, א) ובפרשה זו מבואר מי הם שיכולים לצאת למלחמה.

ובפרשתנו נאמר: "כי תצא למלחמה על איביך, ונתנו ה' אלהיך בידך ושבית שביו". ומבואר בפרשה זו כל דיני אשת יפת תואר. וביארו חז"ל שכאן מדבר 'במלחמת רשות'. שהרי במלחמת מצוה (של כיבוש א"י מז' אומות) לא שייך "ושבית שביו". שכבר נאמר: "לא תחיה כל נשמה". (שם, טז).

ועוד הוסיפה תורה לומר: "כי תצא מחנה על איביך ונשמרת מכל דבר רע". ושם מבואר דיני טהרה שצריכים להיות במלחמה, כיון שהשטן מקטרג בשעת הסכנה, ולכך צריכים זהירות יתירה.

ובמפרשי התורה (אודה"ח, אלשיך ועוד) כתבו לרמוז במלחמות אלו, למלחמה הגדולה, מלחמת היצר שהוא האויב הגדול ביותר שיש לאדם^ט.

ולפי דרך זו, יש לומר שכל פרשה באה להזהיר על מלחמה מסוג אחר עם היצר, והדרך להינצל מתחבולותיו.

מלחמת מצוה - היצר הפרטי של כל אחד

פרשת 'מלחמת מצוה' רומזת על המצוות והאיסורים המפורשים בתורה, שבהם לכל יהודי יש את היצר המיוחד לו שמונע ממנו לעשות מצוה או שמפתהו לעבור עבירה מפורשת, ולזה תיקנו חז"ל לומר בכל בוקר בברכות השחר: 'ותרחיקני מיצר הרע.. וכוף את

^ט כמו שדרשו בזהר חדש (צו). פסוקים אלו על מלחמת היצר. וז"ל: כי תצא למלחמה על אויביך. רבי שמעון פתח "זנח ישראל טוב אויב ירדפו". (הושע ח ג), מאי זנח ישראל טוב - דא יצר הטוב, דשלמה מלכא קרייה טוב, דכתיב (קהלת ד יג) "טוב ילד מסכן וחכם". אויב ירדפו - דא יצר הרע דאיהו שנאיה דבר נש, דשלמה מלכא קרייה שונא, דסגיאינן שמהן אית ליה, דכתיב (משלי כה כא) "אם רעב שונאך האכילהו לחם". ודא היא אורייתא קדישא כמה דאת אמר (שם ט ה) "לכו לחמו בלחמי". ועל דא כי תצא למלחמה על אויביך, דא איהו יצר הרע דאנן צריכין למיפק לקבליה במלין דאורייתא ולקטרגא ליה, וכדין יתמסר בידא דבר נש כמה דאתמר ונתנו ה' אלהיך בידך ושבית שביו. עכ"ל.

[תרגום: כי תצא למלחמה על אויביך, פתח רבי שמעון ואמר, "זנח ישראל טוב אויב ירדפו". מהו זנח ישראל טוב - עזב את יצר הטוב שקרא לו שלמה המלך טוב. כמו שכתוב "טוב ילד מסכן וחכם". אויב ירדפו - זה יצר הרע שהוא שונאו של האדם, שכך קרא לו שלמה המלך, שהרי שמות רבים יש לו, ושלמה קראו שונא, כמו שנאמר "אם רעב שונאך האכילהו לחם". ו'לחם' היא התורה הקדושה כמו שנאמר "לכו לחמו בלחמי". ועל זה נאמר כי תצא למלחמה על אויביך, 'אויביך' זה יצר הרע שאנחנו צריכים לצאת ולהלחם כנגדו בדברי תורה, ואז ימסר בידי של האדם כמו שנאמר 'נתנו ה' אלהיך בידך ושבית שביו].

יצרי להשתעבד לך'. כי יש בחינה של יצה"ר כללי שעלול לפתות את האדם בדברים שאינו רגיל בהם, ועליו אנו מבקשים 'שנתרחק' ממנו, כיון שליצר הזה אין רשות להחטיא את האדם, ורק אם אדם 'מתקרב' אליו אז נותן לו פתח להחטיאו. אמנם היצר הפרטי של כל איש שעמו הוא מתמודד כל ימיו, שם לא מועיל 'הרחקה' כיון שהוא כבר פועל בתוכנו, ולזה צריך 'לכוף' אותו ולשעבד אותו להקב"ה.

ועל היצר הזה מצווה התורה, "כי תצא למלחמה על אויבך וראית סוס ורכב עם רב ממך". כיון שבפשטות נראה שהיצר כוחו רב מהאדם^א, ואמנם אומרת התורה: **לא תירא מהם!** כיון שביד האדם לנצחו שהרי ה' **אלהיך עמך!** וכמו שאמרו חז"ל (קידושין ל:): אמר ר"ש בן לוי: יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש המיתו, שנאמר: "צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו". (תהלים לז, לב). ואלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו, שנאמר: "אלהים לא יעזבנו בידו". (שם לג).

ועפ"ז יש לבאר מה שאמרה תורה: "אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם". וביארו חז"ל שהטעם שנאמר כאן ארבעה אזהרות על יראה, משום שמלכי אומות העולם היו מפחידים את ישראל בארבעה דרכים, א. מגיפים בתריסיהם כדי להקישן זה לזה כדי להשמיע קול שיחפזו אלו שכנגדם וינוסו, וכנגד זה נאמר אל תיראו. ב. ורומסים בסוסייהם ומצהילין אותם להשמיע קול שעטת פרסות סוסייהם, וכנגד זה נאמר אל ירך לבבכם. ג. וצווחין בקולם, וכנגד זה נאמר ואל תערצו. ד. ותוקעין בשופרות ומיני משמיעי קול. וכנגד זה נאמר ואל תחפזו.

ולכאורה הדבר צריך ביאור מדוע צריך לפרט את כל סוגי הפחדים, ולא היה מספיק לומר שלא יפחדו כלל מכל מה שהגויים מרעישים בכליהם. ואמנם לפי מה שנתבאר שהתורה באה לרמוז למלחמה הגדולה של כל יהודי ביצרו, יש ליישב, שכוחו של היצר הוא במה שמפחיד את האדם שכוחו רב ממנו ונותן לו תחושה שאינו מסוגל לגבור עליו. ואף שאדם מתגבר עליו ומצליח לעמוד בניסיון, עדיין לא פג כח היצר, כי אז יבוא בדמיונות ופחדים חדשים יותר גדולים ממה שהעמידו קודם, ולזה באה התורה לומר שכמו שהפחד הראשון הוכח שאינו אמיתי, ויש בכחך לנצח את היצר, דע שאף הפחדים והדמיונות היותר גדולים שיביא עליך עוד, גם הם כהראשונים ויש בכחך לעמוד ולהתגבר עליהם.

מלחמת הרשות - קדש עצמך במותר לך!

ובפרשתנו מדברים על 'מלחמת הרשות' ואומרת התורה: "כי תצא למלחמה על אויבך ונתנו ה' אלוהיך בידך ושבית שביו". ולפי מה שנתבאר שמדובר במלחמת היצר מבטיחה תורה שאם אדם יצא למלחמה נגד יצרו, הקב"ה יעזור לו לנצחו.

^א עי' מש"כ בזה בקונטרס להתענג על ה'. עצה ב, לא לפתוח פתח ליצה"ר. וכן במש"כ לבאר (שם הערה ג) בשם הזוהר שיש ב' מיני יצה"ר פנימי וחצוני. וכלפי היצר החיצוני אם אדם אינו פותח לו פתח אינו יכול להחטיאו משא"כ ביצה"ר הפנימי. וע"ע באבן שלמה (פ"י הערה כ) שכתב בשם הזוהר שלכל אחד השם של היצה"ר משתנה לפי שורש נשמתו, והיינו היצר הפרטי הפנימי של כל אחד וכנ"ל.

^א עי' במה שכתבנו במאמר: 'המלחמה הגדולה - מול המלחמה הקטנה'. בשם החבות הלבבות.

ויש להקשות שבפרשת בהעלותך (במדבר י, ט) אומרת התורה "וכי תבואו מלחמה בארצכם, על הצר הצוררי אתכם, והרעתם בחצוצרת ונזכרתם לפני ה' אלוהיכם ונושעתם מאויביכם". ושם התורה לא מבטיחה שהקב"ה יתן את האויב בידנו, ומה נשתנה פרשה זו מפרשת כי תצא.

עוד יש להקשות שפרשת כי תצא מדברת במלחמת הרשות, וכמש"כ רש"י זו"ל: במלחמת הרשות הכתוב מדבר, שבמלחמת ארץ ישראל אין לומר ושבת שביו, שהרי כבר נאמר (לעיל כ, טז) לא תחיה כל נשמה עכ"ל. וא"כ כיצד יתכן לדרוש פרשה זו שעוסקת במלחמת רשות, על מלחמת היצר, הרי בוודאי שהמלחמה ביצר היא מצווה, ואף יותר מכך, כי אדם שלא נלחם ביצרו צפוי להיאבד מהעולם לגמרי, וא"כ זה מלחמת קיום, והיא הבסיס לכל קיום התורה והמצוות. וא"כ כיצד יתכן לכנות מלחמה זו כמלחמת רשות?

ניתן לומר שבאה תורה ללמדנו שהדרך להילחם ביצר הרע הוא במלחמת הרשות, כלומר שגם בדברים שיש רשות לעשותם, אם אדם יגדור את עצמו בהם, בזה יוכל להצליח להינצל גם מהדברים האסורים שהיצר הרע מפתהו. וכמו שביאר הרמב"ן את מצוות "קדושים תהיו". שאדם צריך לקדש עצמו במותר לו, ולא להיות נבל ברשות התורה. כי אדם שמרגיל עצמו בתאוות המותרות, ממילא הוא נכשל גם בדברים האסורים.

ולפי"ז יש לומר שהחילוק בין פרשת כי תצא לפרשת בהעלותך, שבפרשת כי תצא, הדגש הוא על זה שיוצא למלחמה, ונכנס לשטח האויב - במלחמת הרשות, שגודר את עצמו בדברים שמותר. לזה הקב"ה מבטיח 'ונתנו בידך'. משא"כ בפרשת בהעלותך מדובר באדם שנרדם בשמירה, ולא יצא להילחם בשטח האויב, ולכך התוצאה היא שהיצר מתקיף אותו בדברים הבסיסים, וכמש"כ "וכי תבוא מלחמה בארצכם". כלומר המלחמה היא על הבית, על קיום מצוות. ולכך שם אין הבטחה שהקב"ה יתנו בידך, ומה שנותר לעשות הוא להתפלל להקב"ה שיציל אותו, וכמש"כ "והריעותם בחצוצרת". להוריד דמעות לפני הקב"ה, ואז יוכל להושע.

ובמשנה אבות (פ"ב מ"ג) אמרו: "הווי זהירין ברשות, שאין מקרבין לו לאדם אלא לצורך עצמן, נראין כאוהבין בשעת הנאתן, ואין עומדין לו לאדם בשעת דחקו". ויש לפרש בדרך דרש שהמשנה באה להזהיר מהנאות שהם בדרך רשות, שאדם חושב שאם יהנה בהיתר, זה יגרום לו שלא יצטרך להגיע לעברה, ולזה באה המשנה ואומרת שאין הדבר כן אלא דבר הרשות הם טובים רק לשעת הנאתן, אבל לא מועילים לו בשעת דחקו, כלומר שזה

^{יב} העירו המפרשים שפתח בצר הצורר, וסיים באויב. וביארו שיש שני סוגי אויבים לאדם, יש סוג של אויב גלוי שאינו מסתיר את כוונתו ורצונו להרע, ויש אויב שמראה עצמו כידיד, ושכל מטרתו הוא לעזור, אבל בעצם כל כוונתו היא רעה. וכבר כתב החוה"ל (שער יחוד המעשה פ"ה) "בן אדם, ראוי לך לדעת כי השונא הגדול שיש לך בעולם הוא יצרך... לובש לך בגדי הידידות ועדה עדי האהבה לך, ונכנס בכלל נאמניך ואנשי עצתך וסגולת אוהביך, רץ אל רצונך בנראה מרמיזותיו וקריצותיו, והוא מורה אותך בחציו הממיתים לשרשך מארץ חיים, כמ"ש הכתוב (משלי כו, יח) במי שענינו כן: כמתלהלה היורה זיקים חצים ומות, כן איש רמה את רעהו, ואמר הלא משחק אני". עכ"ל. [וע"ע בפרשת וישלח במאמר 'שינוי שמו של יעקב'. מה שהארכנו בזה].

לא גורם להינצל משעת דוחק שהיצר מנסהו בעברה, אלא אדרבא ככול שאדם מרשה לעצמו בהיתר הוא מסגל לעצמו צרכים, וגורם שלא ימנע מהעברה. ודו"ק.

מלחמת באונס - ונשמרת מכל דבר רע

עוד הוסיפה תורה לומר: "כי תצא מחנה על איביך ונשמרת מכל דבר רע". וביאר הרמב"ן שהסיבה שהתורה הזהירה על דברים אלו, כיון שבעת מלחמה מתעורר בטבע האדם מידת האכזריות ועוד מידות רעות נוספות לזה באה תורה לומר שגם בשעה זו אדם צריך לשמור על קדושת נפשו ולא להטמאות בדברים אלו.

ולכאורה היה נראה שדווקא בשעה קשה זו התורה הייתה צריכה להקל על האדם ולתת לו היתרים מיוחדים, ומה שונה זאת מפרשת יפת תאר שבה התורה התירה כנגד יצר הרע.

וביאר רבי ירוחם ממיר זיע"א (מאמרי המשגיח ח) שהורגלנו לחשוב שהתירוץ הטוב ביותר לכישלונות שלנו הוא מצב של קושי וטרדה, ובאמת הדבר זהו מעצת היצר לומר לאדם שכיון שהוא טרוד הרי הוא אנוס, ואמנם בתורה מבואר שאדרבא דווקא במצב קשה יש לאדם להשמר עוד יותר ולהעמיד גדרים וסייגים כדי שלא ידרדר לגמרי.

וכמו שכתב חובת הלבבות (סוף חשבון י"ב) וז"ל: ואל תסמך על דבר, שאין לך בו זכות, ותנוח דעתך על טענה שהיא עליך ולא לך. עכ"ל. דהיינו שצריך ליזהר שלא יהא מצב שאדרבא התירוצים שנאמרו, יהפכו לטענות הקשות ביותר, כי אדרבא במצב של קושי צריך להתחזק יותר.

ואמנם מה העצה להשמר במצב כזה, שהרי באמת האדם נמצא במצב של אונס, ממשיכה התורה לומר "ויתד תהיה לך על אונך". שבזמן שאדם מחבר את עצמו אל אנשים צדיקים, בבחינת 'יתד תקועה' אז בוודאי גם בשעה של קושי יוכל לעמוד בניסיונות ולשמור על עצמו.

לוית ח"ן / הרב חיים נתן היילפרין, מח"ס 'לקוטי שערי תשובה' (מאנשעסטער)

האיך שייכת "לא יוכל לבכר את בן האהובה" בעבודת השי"ת

רבותינו למדו לנו כי כל פרשה שבתורה"ק שייכת לנצח נצחים, ואמנם הרבה מצוות מפרשת השבוע מובנים לנו האיך שיכולים לקיימם בזמן הזה, אולם הפרשה של השתי נשים בתחילת הפרשה, בבכור בן השנואה ובבכור בן האהובה, האיך זה שייכת לנו? האיך שייכת לעבודת הזמן של ימי אלול.

והנה רבינו תם (ספר הישר שער הששי) מבאר שיש "ימי שנאה" ויש "ימי אהבה". "ימי אהבה" הם ימים שיש בהם הארת פנים והכל הולך כשורה ואין קשיים, ואילו "ימי שנאה" הם ימים של קושי ומשבר, ימים של שברון שלא הכל הולך כשורה. והנה צריכים להחדיר בנו עד כמה עיקר הנחת רוח בא מכח בא שמשתדלים לנצח היצר הרע בימי ה"ימי שנאה". עוד יש להקדים דברי רש"י ריש פרשת נח "שעיקר תולדותיהם של צדיקים מעשים טובים", נמצינו למדים כי מעשיהם של האדם נקראים בשם "תולדות". וא"כ יש לומר, כי יש לכל אדם "שתי נשים" שמולידים "תולדות", יש לנו בכור "בן השנואה" ויש לנו בכור "בן האהובה". ומלמד אותנו התורה"ק "לא יוכל לבכר את בן האהובה על פני בן השנואה הבכור" - אל יחשוב האדם כי תולדותיו דהיינו מעשיו מה"ימי שנאה", אינם שוים כלום, ורק תולדותיו מה"ימי אהבה" חשובים, והם אצלו ה"בכור" שלו - אלא אדרבא ואדרבא "כי את הבכור בן השנואה יכיר לתת לו פי שנים בכל אשר ימצא לו כי הוא ראשית אונו לו משפט הבכורה!" הימים "שלא הולכים", או אולי שחושבים "שלא הולכים" כלפי שמים גליא, עליהם נאמר "לו משפט הבכורה!"

ויש לציין לזה דברי המגלה עמוקות בפרשת עקב, כי אלו"ל ראשי תיבות "א'רון, ל'וחות, ו'שברי ל'וחות" - כי בימים אלו שמתשתדלים להתחזק בתורה ומצוות ועבודת השם, ויכולים להתעצב אם רואים שכנראה "לא הולך", אבל שנדע כי עבודת האלול להחשיב ולייקר ה"לוחות" וגם ה"שברי לוחות".

אין לנו הכלים בכלל לשער גודל החשיבות שלנו בעצם, לא רק כאשר זוכים לקיים רצון השי"ת, אלא אף בשעה שרח"ל נכשלים בחטא, הרי בעצמותינו אנחנו עדיין דבוקים בו יתברך. וידידי הר"ר עזריאל טורנר שליט"א התפעל מאד מדברי רש"י בפרשת השבוע (כ"א, כ"ג) עה"פ "כי קללת אלקים תלוי" המבאר לבאר הלאו של "לא תלין נבלתו עך העץ" של מי שחייב מיתה בידי בית דין, ואלו דבריו "זלזולו של מלך הוא, שאדם עשוי בדמות דיוקנו וישראל הם בניו, משל לשני אחים תואמים שהיו דומין זה לזה, אחד נעשה שר, ואחד נתפס ללסטיות, ונתלה, כל הרואה אותו אומר, השר תלוי" הפלא ופלא כביכול אנחנו משולים ל"אחים תואמים" של הקב"ה! לא מי שזכה לסיים ש"ס בשנה, אלא אודות מי שרח"ל נכשל בעבירה וחייב מיתה. ולכן כאשר האדם עובר "ימי שנאה" אל יחשוב לעצמו

כי הוא רק "שברי לוחות" ואינו שוה כלום, אלא אדרבא, הוא "בנו של הקב"ה" והוא "בדמות דיוקנו" ועליו להתחזק ביותר, ולזכור "כי הבכור בן השנואה יכיר לתת לו פי שנים!" ויש לסיים עם סיפור נפלא המובא בספר דברי דוד (טשארטקוב - ליקוטים) המאיר עינינו לראות ולדעת עד היכן העיקר הוא ההתאמצות וההשתדלות בלי להתפעל מה"ימי שנאה" - הרה"ק רבי שלום מפראהבישט זי"ע [אבי הרה"ק מרוז'ין זי"ע] אחר חתונתו, היה סמוך על שולחן חותנו זקנו הרה"ק רבי נחום זי"ע בטשרנוביל, וכמובן היה מתפלל בבית מדרשו. וסיפר אדמו"ר זלה"ה, מעשה שהיה באותה העת, כאשר בערב ראש השנה, התפלל הרה"ק רבי נחום זי"ע תפילת מנחה לפני העמוד כדרך הצדיקים. והיה מתפלל בהתלהבות גדולה ובדבקות, גם כל הקהל התאמצו בתפילתם כראוי לתפילה האחרונה של השנה.

הרה"ק רבי שלום היה לו אז נפילת המוחין, ולא הצליח לכוון ליבו בתפילתו, והיה מצטער מזה מאד וגרם לו חלישות הדעת, שכל העולם מתתזקים בתחנונים ומתאמצים לכוון בתפילתם, והוא אינו יכול להתפלל. אך עם זה התחזק מאד בכל כוחו והצליח בקושי להתפלל על כל פנים עם פירוש המילות כאדם פשוט. אחר שסיימו תפילתם ניגש אליו חו"ז רבי נחום, ואמר לו, בני, מה הוא הרעש שגרמתם בתפילתכם היום, כי כמה אלפי נשמות נדחות היה להם תיקון על ידי תפילת המנחה שלכם! - "כי הבכור בן השנואה יכיר לתת לו פי שנים!"

מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות "אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך, אמרי מרדכי ועוד

התמריץ להכנה לימי הדין פיתחו לי פתח כחודו של מחט | העיקר תתחיל

כִּי תֵצֵא לַמִּלְחָמָה עַל אֵיבֶיךָ וּנְתַנּוּ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּיַדְךָ וְשָׁבִיתָ שְׁבִיּוֹ (כא, ו)

סיפור השבוע

חסידים מספרים כי כשהיה רבי דוב בער שלימים כונה המגיד ממזריטש, ילד בן חמש, נפלה דליקה בבית אביו. ראה את אמו ממררת בבכי ושאל אותה: "אמא, כלום יש להצטער כל כך על אבדן בית?". "לא על הבית אני מקוננת" השיבה האם, "אלא על שריפת מגילת שלשלת היוחסין שלנו. היא מתחילה בתנא רבי יוחנן הסנדלר". "אין בכך כלום" אמר הילד, "אני אמציא לך שלשלת יוחסין חדשה, שתתחיל בי." ללמדנו הכל תלוי בהתחלה ומשם אין גבולות.

שאלות

א} ויש לשאול מדוע כתבה התורה כי תצא ולא כי תלחם? ב} ועוד מדוע לשון המקרא בלשון יחיד והרי הדברים אמורים כלפי כלל ישראל? ג} ועוד עלינו להבין כיצד רק כי תצא כבר ושבית שביו הרי צריך קודם להילחם ולא רק לצאת?

החשיבה העממית

בעולם מקובל שסוד ההצלחה תלוי במבחן התוצאה ורק כאשר האדם הגיע לגמר ביצוע תוכניתו בזה מתבטא הצלחתו, ולזאת אין ערך לתחילת המלחמה כיון שהוא רחוק מהתוצאה ומי יודע אחרית דבר, אולם תורתנו הקדושה מלמדת אותנו להיפך כי סוד ההצלחה תלוייה אך ורק בתחילת הדרך ובהשתדלות הראשונה כי טוב אחרית דבר מראשיתו, כך שזה הזמן להשתדל להתחיל בחיזוק ותיקון עבודתו ובזה יבא אל המלך מלכו של עולם לדין.

ביאור האו"ח לרמזו על מלחמת יצר הרע

וכתב מרן הבית יוסף בספר מגיד מישרים פרשת כי תצא לרמזו על מלחמת האדם עם יצרו, ואפשר להוסיף לבאר על פי מה שכתב האור החיים בדרך רמז ובכתה את אביה ואמה ירח ימים שזה מרמז לחודש אלול חודש הרחמים והסליחות, ונראה שהפסוק מרמז על מלחמת יצר הרע שהיא מלחמה פרטית לכל אדם עם יצרו שהוא האוייב הגדול של האדם, כמ"ש התנא בפרקי אבות פ"ד ב איזהו גיבור הכובש את יצרו שאמר שלמה המלך בחוכמתו במשלי פרק טז פסוק לב טוב אָרְךָ אַפִּים מְגִבּוֹר וּמְשַׁל בְּרוּחוֹ מְלִכָּד עִיר: ללמדנו

התמריץ להכנה לימי הדין פיתחו לי פתח כחודו של מחט | העיקר תתחיל

שזו המלחמה הקשה שיש לכל אדם בכל יום ובכל עת, ולזאת מייעצת לנו התורה שבכדי לנצח את יצרו תלוי הדבר בפעולה קטנה כי תצא, ביאור הדברים שצריך האדם מצידו להתחיל את מלחמתו עם יצרו ומספיק רק לצאת נגדו וכבר זוכה להמשך הפסוק ונתנו השם בידך, כי כך הנהגתו יתברך שמבקש מהאדם רק פיתחו לי פתח כחודו של מחט ואני אפתח לכם פתח כפתחו של אולם, וכמו שכתבו חז"ל אלמלי הקב"ה עוזרו לא יוכל עליו, ולכן נכתב בדוקא בלשון "תצא" ולא תלחם, כיון שאינו נצרך להגיע לשלב זה של מלחמה ולא לתוצאת הניצחון במלחמה אלא בזה שיש בליבו גמירות דעת ורצון להלחם ומתחיל לצאת למלחמה כבר הקב"ה נותנו בידו ונוצחו. ללמדנו הבטחת השם יתברך לכל אדם אינו תובע ממנו לנצח במלחמה הקשה אלא בקשה קטנה שהאדם רק יתחיל מצידו ולו במעט בפעולה הקטנה ביותר בזה כבר זוכה לניצחון. ואין תמריץ גדול מזה כהכנה לימי הדין שכל מה שמתבקש מכל אחד רק תתחיל קצת מצדך להתחזק ולשוב.

סגולת פיתחו לי פתח כחודו של מחט

ולדברנו נוכל להבין את דרשת חז"ל כתוב בשיר השירים פרק ה (ב) אָנִי יִשְׁנָה וְלִבִּי עֹרָקוֹל דּוֹדִי דּוֹפֵק פֶּתַחַי לִי אֲחֹתִי רַעֲיָתִי יוֹנְתִי תַמְתִּי שְׂרָאֲשֵׁי נִמְלֵא טָל קְנֻצוֹתַי רְסִיסֵי לִילָה: ודרשו חז"ל במדרש שיר השירים רבה (וילנא) פרשה ה ד"ה ב קול דודי דופק, על ידי משה, בשעה שאמר (שמות י"א) ויאמר משה כה אמר ה' כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים, פתחי לי, רבי יסא אמר, אמר הקב"ה לישראל בני פתחו לי פתח אחד של תשובה כחודה של מחט ואני פותח לכם פתחים שיהיו עגלות וקרניות נכנסות בו וכו'. ולכאורה הדבר צריך ביאור וכי יש משוא פנים אצל השי"ת ומה מידה כנגד מידה זו? והנראה לפי מה שביארנו כיון שכל ההתחלות קשות עיקר הנסיון הוא להתחיל והשאר ממילא נמשך אחריו ולכן מספיק שיתחיל מרצונו פתח כחודו של מחט וכבר על השאר יבא מאליו עד שיפתח לו השם יתברך כפתחו של אולם.

מקור דרשת חז"ל שמצוה גוררת מצוה

ומקור דרשת חז"ל נראה מהפסוק שמות פרק יט (ה) וְעַתָּה אִם שָׁמוּעַ תִּשְׁמְעוּ בְּקוֹלִי וְשִׁמְרֶתֶם אֶת בְּרִיתִי וְהֵייתֶם לִי סִגְלָה מִכָּל הָעַמִּים כִּי לִי כָּל הָאָרֶץ: לפי דברי המכילתא דרבי ישמעאל יתרו מס' דבחדש פרשה ב ד"ה ועתה אם שמוע תשמע בקולי, ועתה קבלו עליכם, שכל התחלות קשות. אם שמוע תשמעו, מכאן אמרו שמע אדם מצוה אחת, משמיעין לו מצות הרבה, שנאמר אם שמוע תשמעו, שכח אדם מצוה אחת, משכחין לו מצות הרבה, שנאמר אם שכח תשכח. וכן פירש רש"י שם. ועתה אם עתה תקבלו עליכם יערב לכם מכאן ואילך, שכל התחלות קשות.

דברי הירושלמי שהכל תלוי בראשית

וכן מבואר בירושלמי כי כל ההצלחה ברוחניות תלויה בהתחלה, איתא בחגיגה פ"ב ה"א דף ט ע"ב מסופר שפעם היה רבי מאיר דורש בטבריה בשבת ועבר בסמוך לבית המדרש אלישע רבו רכוב על סוס בשבת, אמרו לו שרבו עובר מחוץ לבית המדרש, הפסיק הדרשה

התמריץ להכנה לימי הדין פיתחו לי פתח כחודו של מחט | העיקר תתחיל

ויצא להקביל את פניו, שאלו אלישע איזה פסוק אתה דורש א"ל טוב אחרית דבר מראשיתו [קהלת פ"ז ח], שאלו ומה דרשת, השיב רבי מאיר במשל לאדם שהוליד בנים בנערותו ומתו ובזקנותו ונתקיימו הוי טוב אחרית דבר מראשיתו, לאדם שעשה סחורה בילדותו והפסיד ובזקנותו ונשתכר הוי טוב אחרית דבר מראשיתו, לאדם שלמד תורה בנערותו ושכחה ובזקנותו וקיימה הוי טוב אחרית דבר מראשיתו, אמר לו אלישע חבל דאבדין רבך רבי עקיבא דורש הפוך מתי טוב האחרית בזמן שהוא טוב מראשיתו, והוסיף שכך היה מעשה איתו כשנולד אביו אבויה היה עשיר והזמין לברית כל גדולי ישראל וישבו רבי אלעזר ורבי יהושע לעסוק בתורה בנתיים וירדה אש סביבם, פנה אליהם אבויה האם באתם לשרוף את ביתי והשיבו זה אש קדושת התורה ואינה שורפת, אמר להם אם כך כבוד התורה הריני מקדיש את הבן אלישע לתורה, וכיון שלא היית כוונתו לשם שמים אלא לשם הכבוד בגלל זה יצא לתרבות רעה ללמדנו שהכל תלוי בהתחלה. וזהו סוד הענין שכל ההתחלות קשות, ולכן האימרא השגורה בפי בני אדם כאשר רואים אדם שכועס או עצוב אומרים שהוא קם על צד שמאל, והמכוון בזה שכיון שהתחיל את היום עקום כך נמשך כל היום ואי אפשר לשנות.

התחלת החיים הברית

נמצא שלכל אדם ישנם הרבה התחלות יש תחילה של שעה או של יום או של שבוע או של חודש או של שנה, ויש התחלת החיים שזה הברית שבו מתחיל האדם להיכנס תחת כנפי השכינה ובו נקבע גורלו של האדם, וכך כתב הבן איש חי שהיה עושה יום הולדת ביום הברית ולא ביום הלידה כיון שביום זה התחיל את חייו הרוחניים, ולכן אצל אלישע יצא לתרבות רעה מפני שאותה התחלה היית לשם כבוד. ולכן תיקנו לברך הקטן כשם שנכנס לברית כך יכנס לתורה חופה ומעשים טובים, בגלל שכל נעוץ ההצלחה תלוי בהתחלה.

אשרי יולדתו

לעומת זה כתב ר' עובדיה מברטנורא מסכת אבות פרק ב משנה ח לבאר במה שיבחר רבן יוחנן בן זכאי את רבי יהושע אמר עליו אשרי יולדתו - מאושר במדות טובות עד שכל העולם אומרים עליו אשרי מי שילדתו. ויש אומרים, על שם שהיא גרמה לו שיהא חכם, שהיתה מחזרת על כל בתי מדרשות שבעירה ואומרת להם בבקשה מכם בקשו רחמים על העובר הזה שבמעיי שיהיה חכם, ומיום שנולד לא הוציאה ערשתו מבית המדרש כדי שלא יכנסו באזניו אלא דברי תורה: וכך מבואר בירושלמי מסכת יבמות פרק א הלכה ו ראה את רבי יהושע וקרא עליו [ישעי' כח ט] את מי יורה דעה. זכור אני שהיתה אמו מולכת עריסתו לבית הכנסת בשביל שיתדבקו אזניו בדברי תורה. כל גדולת רבי יהושע על חבריו מפני ההתחלה המיוחדת שלו.

יסוד הנ"ל מבואר במדרש שמואל באבות

ויסוד זה מצאתי מפורש במדרש שמואל עד אבות פ"ד מ"ב על דברי בן עזאי אומר הוי רץ למצוה קלה ובורח מן העבירה שמצוה גוררת מצוה ועבירה גוררת עבירה וכו' וכתב דנראה לו לפרש מה הקשר בין דברי בן עזאי לדברי בן זומא במשנה שלפניה אשר אמר איזהו גיבור הכובש את יצרו וכו' וז"ל המדרש שמואל ראה בן עזאי שאפשר שיאמר האדם מי אני שאוכל לכבוש וללכוד עיר ומגדל וראשו בשמים ויתייאש האדם מלהלחם עמו, לכן אמר שהוא דבר קל עד מאוד לכבושו וזה במה שתהיה זהיר בהתחלות כי ההתחלה יותר מחצי הכל ולכן בהתחלות תהיה רץ למצוה קלה וגם בורח מן העבירה ואח"כ הכל נעשה ונגמר מאליו לפי שמצוה גוררת מצוה וכו' עכ"ל. הרי מלמדנו המדרש שמואל שעיקר עבודת האדם עם יצרו ועיקר הצלחתו תלויה בהתחלה שכל שמתחיל בדבר מצוה ממילא יש הבטחה שאותה מצוה תגרוור בעקבותיה מצוה אחרת וכך כל היום, ואם ח"ו נכשל בהתחלה הרי נהיה כל היום באותה דרך. וזהו שאומר איוב פרק ח (ז) וְהָיָה רֵאשִׁיתְךָ מִצְעָר וְאַחֲרֵיתְךָ יִשְׁגָה מְאֹד: כל שהתחלה מתאמץ אפי' מצטער בו זוכה שבאחרית להשגים גדולים.

מעלת פטר רחם, השכמת ביה"כ, תו"מ, חלה, וביכורים

בדומה לכך פטר רחם קדוש כי ההתחלה חשובה. בדומה לכך אלו דברים שאוכל מפירותיהם בעוה"ז והקרן קיימת לעוה"ב השכמת בית הכנסת, לא מספיק עצם ביאתו לבית הכנסת אלא ההשכמה היא הסגולה. וזהו אף מעלת עשרה ראשונים כיון שהם הם ההתחלה. וכן זוהי מעלת מצות תרומות ומעשרות חלה, וביכורים, שצריך את הראשית להפריש לקדושה ובזה משפיע על כל יתר מאכלו לקדושה.

סוד ניצחון יצה"ר בשמירת הפתח

ויסוד זה נרמז בפסוק שנאמר בבראשית פרק ד פסוק ז הָלֹא אִם תִּיטִיב שְׂאֵת וְאִם לֹא תִיטִיב לַפֶּתַח חֲטָאֵת רַבָּץ, שעיקר היצה"ר נמצא בפתח וכאשר האדם נותן לו פתח שוב נכנס לתוך הבית, אבל כאשר האדם לא נותן פתח כלל אין לו דריסת רגל ומנצחו.

ביאור דברי דוד המלך כיצד דרכו של היצר

ולכן אמר דוד המלך כמבואר במסכת עבודה זרה דף יח ע"ב דרש ר' שמעון בן פזי, מאי דכתיב אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים ובדרך חטאים לא עמד ובמושב לצים לא ישב. וכי מאחר שלא הלך, היכן עמד? ומאחר שלא עמד, היכן ישב? ומאחר שלא ישב, היכן ליץ? [אלא] לומר לך, שאם הלך סופו לעמוד, ואם עמד סופו לישוב, ואם ישב סופו ללויץ, ואם ליץ עליו הכתוב אומר [משלי ט] אם חכמת חכמת לך (ואם לצת) ולצת לבדך תשא ע"כ. הריאת לדעת כי הניצחון והכישלון הכל תלוי בהתחלה אם נותן פתח ליצר ההמשך יבא מאליו ואם יתגבר על יצרו בתחילה המשך הניצחון יבא מאליו.

תחילת המחלוקת קשה

התמריץ להכנה לימי הדין פיתחו לי פתח כחודו של מחט | העיקר תתחיל

בדומה לכך מצינו במנין בני ישראל שהתורה מדגישה בני אליאב דתן ואבירם הוא דתן ואבירם אשר הצו נגד משה. א} והאור"ח הקדוש שואל מה ענין סיפור הדברים במנין בני ישראל? ב} זאת ועוד האבן עזרא שואל מדוע מסיים במנין בני ראובן ובני קרח לא מתו, הרי קורח שייך לשבט לוי? **אלא דתן ואבירם היו הגרועים שבמחלוקת קרח ועדתו ומהם לא נשאר זכר כלל משא"כ קרח בניו חזרו בתשובה, ולכן כותב האבן עזרא והאור החיים שהתורה מדגישה שדתן ואבירם לא נשאר זכר אבל בני קרח נשארו חיים. וכל זה לומר כי הם היו סיבת המחלוקת של קרח הם התחילו והתעקשו, ולכן משה רבינו ניסה לרצותן כדי להפסיק המחלוקת ולא רצו. הרי שהתחלה קשה מהכל.**

צדיקים נדמה להם כהר גבוה, ורשעים נדמה להם כחוט השערה.

ובזה נבין דברי הגמרא במסכת סוכה דף נב ע"א כדדרש רבי יהודה לעתיד לבא מביאו הקדוש ברוך הוא ליצר הרע ושוחטו בפני הצדיקים ובפני הרשעים. צדיקים נדמה להם כהר גבוה, ורשעים נדמה להם כחוט השערה. הללו בוכין, והללו בוכין. צדיקים בוכין ואומרים היאך יכולנו לכבוש הר גבוה כזה, ורשעים בוכין ואומרים היאך לא יכולנו לכבוש את חוט השערה הזה, ואף הקדוש ברוך הוא תמה עמהם, שנאמר כה אמר ה' צבאות כי יפלא בעיני שארית העם הזה בימים ההם גם בעיני יפלא. אמר רבי אסי יצר הרע, בתחילה דומה לחוט של בוכיא, ולבסוף דומה כעבותות העגלה, שנאמר הוי מושכי העון בחבלי השוא וכעבות העגלה חטאה ע"כ. **ולכאורה עלינו להבין מה המציאות של יצר הרע כהר או כחוט השערה היתכן שיש לו שני דמויות? אולם להנ"ל האמת שהוא חוט השערה כי כל ניצחון היצר הרע את האדם תלוי בפתח ואותו חוט שערה שהוא הפתח אם מתגבר על יצרו הרי שהולך ומנצח ולבסוף הולך ומוסיף במעשיו הטובים עד שבונה הרים וגבעות והתגבר על יצרו, אולם כאשר לא שמר את פתחו שזה ממש כחוט השערה הרי שכך זה נמשך עוד חוט שערה ועוד חוט שערה עד שנהיה כעבותות העגלה אך הכל התחיל מחוט שערה, ונמצא הצדיק רואה את סוף נצחונו עד היכן העפיל וניצח והצליח להתגבר על יצרו בגלל אותו חוט שערה ששמר, ומאידך הרשע מבין היכן הכישלון שלו בגלל החוט שערה שהוא הפתח שנתן. ונלע"ד שזו כוונת תשובת הגאונים בתשובות מוסאפיה (ליק) סימן טז.**

מעשה עם החתם סופר

פעם אמר החתם סופר לתלמידיו שהוא זכה להיות חתם סופר מחמש דקות, שאלו תלמידיו איך אפשר לגדול בתורה מחמש דקות, והשיב בדרך כלל כל אדם שמתחיל סדר לימוד בתחילת הסדר מתחיל בדברי חולין ורק אחר כך מתחיל ללמוד ומניסיון המציאות שכאשר מתחיל בדברי חולין זה נמשך ומאבד הרבה זמן ואינו מספיק בלימודו, אבל הוא קיבל על עצמו שהחמש דקות הראשונות של תחילת הסדר מתחיל בלימוד ודוחה את יצרו שהוא ידבר אחר כך וברגע שהתחיל בלימוד מנצל את כל זמנו ומספיק הרבה בלימודו.

מעשה שהיה עם בעל התניא

פעם היו חתן וכלה יתומים וחסרי כל לערוך את החתונה הדברים הגיעו לבעל התניא והחליט להירתם לעזרתם ולכן נפגש עם רב העיר וביקש ממנו שיערוך רשימת כל הגבירים שיש בעיר ויחד ילכו מבית לבית לאסוף הכסף, הרב ערך רשימת הגבירים אולם בעל התניא מכיר שיש גביר גדול בעיר שאינו רואה את שמו מופיע ברשימה, שאל בעל התניא מדוע לא כתב אותו ברשימה, השיב הרב בהיות וכגודל עושרו כך גודל קמצנותו ומועלם לא הצליח אדם לקבל ממנו תרומה וחבל לבזות את כבוד הרב, בעל התניא לא קיבל הדברים וביקש לרשום אותו ראשון ברשימה, והתחילו ללכת כמובן לאותו עשיר הראשון, קיבלם במאור פנים ובפרט שבעל התניא הצטרף וביקשו ממנו עזרה לחתן וכלה יתומים הלך לקופה שהיית לו בסמוך לדלת והוציא משם פרוטה שכבר סימני חלודה וירוקת עליה והגיש לרב, רב העיר תיכף נעלב ממנו איזה ביזיון לכבוד התורה שנותן פרוטה כזו שבני אדם אינם מתכופפים להגביה מרוב פחיתות ערכה, אולם בעל התניא רמו לרב שלא יגיב ורק בעל התניא אמר לו תודה רבה ומצוה גוררת מצוה ועמדו לצאת, ואז העשיר פונה לרב שיעכבו רגע כמה הם צריכים לאסוף ואמרו לו והוא הוציא עשר רובל ונתן ובירכו בעל התניא והוסיף מצוה גוררת מצוה, ושוב עמדו לצאת ועיכבם והביא סכום יותר גדול ושוב בעל התניא מברכו ואומר לו מצוה גוררת מצוה, שוב עמדו לצאת ופנה להם והושיבם ואמר לבעל התניא כמה הם צריכים לאסוף והשיבו עשרת אלפים רובל, אמר להם הוא מוכן לתת הכל אך רוצה להסביר לרב שהוא בתחילת דרכו פנו אליו לצדקה ונתן פרוטה אך המקבל זרק עליו את הפרוטה ומאז נדר שרק מי שיקבל ממנו הפרוטה יעזור לו, ומאז במשך שנים לכל מי שנתן את אותה פרוטה זרק לו אותה וכך החלידה ורק הרב הוא הראשון שקיבל את הפרוטה וברכני וזה פתח את ליבי ולכן אני מוכן לתת כל הסכום.

מוסר השכל

נמצאנו למדים עד כמה גדולה הסגולה של ההתחלה וזה התמריץ להכנה לימי הדין מאחר והדבר המאפיל והמקשה ומייאש כל אדם שהיצר הרע מכניס בלב האדם איך אני יוכל כעת לחזור בתשובה שלימה ולתקן את כל מעשיי הרי הדבר קשה מנשוא ומי יוכל לשנות את כל מהותו בתקופה קצרה, אולם תורתנו הקדושה מלמדת אותנו שזה רק עצת היצר לייאש את האדם אולם האמת התורה מבקשת מהאדם בקשה קטנה ביותר מספיק שרק תצא למלחמה עם היצר ולו במעשה הקטן ביותר כבר מובטח לך הניצחון, כמו המעשה עם צדקה של פרוטה היא תגרור עוד מצוות עד שנתן עשרת אלפי רובל, ולכן כמה חובתו של האדם בכדי להתגבר על יצרו פתחו לי פתח כחודו של מחט ואני אפתח לכם כפתחו של אולם, ולזאת ישתדל כל אדם תמיד להתחיל את היום בדבר מצוה וכן כל שבוע יתחיל בדבר מצוה וכן כל חודש וכן את השנה וכל התחלה ישמור שיהיה בקדושה ובדבר מצוה ועל ידי זה זוכה האדם להתגבר על יצרו ולעשות רצון קונו.

מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות "אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך,
אמרי מרדכי ועוד

התמריץ להכנה לימי הדין פיתחו לי פתח כחודו של מחט | העיקר תתחיל

ובפרט כאשר אנו נמצאים בחודש אלול מוטל עלינו להתכונן לקראת יום הדין ובזה נוכל להיות בטוחים בעזה"י שנזכה להכתב ולהחתם לחיים טובים ולשלום.

החותם בברכת שבת שלום ומבורך.

הצב"י מרדכי מלכא עיה"ק אלעד

מעלת התורה / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד

בענין מעלת שמירת העינים

פִּי ה' אֶלְקֶיךָ מִתְהַלֵּךְ בְּקֶרֶב מִחֲנֶךָ לְהַצִּילְךָ וְלָתֵת אִיבֶיךָ לְפָנֶיךָ וְהָיָה מִחֲנֶיךָ קְדוֹשׁ וְלֹא יִרְאֶה
בְּךָ עֲרוֹת דָּבָר וְשָׁב מֵאַחֲרֶיךָ (כג, טו)

השגחה תלוי בשמירת הקדושה

הנה החפץ חיים (על התורה) כתב יסוד נפלא וז"ל: "הכתוב מדבר בענין הצניעות, ובקדושת המחנה. ונשתבחה בזה מדת הצניעות יותר מכל המדות המשובחות, עד שהקב"ה, ענש על המדה הזו ב"ושב מאחריך", כלומר שיסלק חלילה השגחתו מזה שאינו מתנהג במדה זו, ולא אמר כן בשאר המדות, ללמדנו שזאת המדת הנעלה מכולן, ודדא ביה כולא ביה", עכ"ל. דברים נוראים, מי שאינו שומר עצמו ממתת הצניעות זוכה להשגחת השי"ת, אבל חו"ש מי שאינו שומר עצמו ממתת הצניעות הקב"ה מסלק השגחתו מעליו.

עת רצון להתפלל

וידוע מה שכתבו הספרים הקדושים על מי שעומד בנסיון, ואינו מסתכל בדברים אסורים, באותו שעה הוא עת רצון להתפלל להשי"ת. והובא בספר קדושת עינים (עמ' ק"ע) שרבי אהרן ראטה זצוק"ל בעל שומר אמונים אמר: "כשאדם הולך ברחוב ונזדמן לפניו הסתכלות אסורה, ומתגבר על יצרו ועצם עיניו מראות ברע, ואינו מסתכל, אז הוא שעת רצון בשמים, וכל מה שהאדם ההוא יתפלל אז ויבקשת מאת השי"ת, סגולה שתפלתו תתקבל לרצון".

צדיק גוזר והקב"ה מקיים

ועל דרך זה ביאר הגר"א הקרא במשלי (יג, יט): "תאודה נהיה תערב לנפש וגו'", וז"ל: "ואמר לשון "נהיה" כי כאשר האדם שובר תאותו ורצונו מפני כבוד ה' בכדי לעשות רצונו, הקב"ה עושה רצונו כמ"ש בטל רצונך מפני רצונו כו', ולכן כתיב "נהיה", כלומר כאשר ישבר תאותו תאותו נהיה שהקב"ה יעשה רצונו", עכ"ל.

זוכה לניסים

ובאמת כן איתא להדיא בגמ' בקידושין (מ.): "כל הבא דבר ערוה לידו וניצל הימנו, עושין לו נס. גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו", ע"כ. הרי הגמ' מפורשת דמי שמתגבר על יצרו בדבר ערוה, שנתגבר כחו על היצר הרע, הרי הוא בכלל "גיבורי כח" ועליהם אמרה הכתוב שהשי"ת שומע לקולם, והם זוכים שיעשה להם נסים, נורא למתבונן! אין לך סגולה גדולה מזה, מה שהבטיח הגמ', שאם יתגבר על יצרו בדבר ערוה יזכה לניסים.

נחשב כאילו הוא כהן גדול

ולהרחיב היריעה, איתא במס' כלה (א-יז): "אמר ר' אחי ב"ר יאשיה כל המצפה בנשים סוף בא לידי עבירה, וכל המפנה עצמו מן העבירה ולא עשאה אפילו הוא ישראל, ראוי

הוא להעלות עולה ככהן גדול על גבי המזבח, שנאמר וישלח את נערי בני ישראל ויעלו עולות, וכל מי שעושה את עצמו עצל מן העבירה ולא עשאה, ניזון מזיו שכינה כמלאכי השרת וכו', ע"כ. דברים נוראים! מי שמפנה עצמו מן העבירה, שהיה לו יצר הרע לעשות איזה עבירה ולא עשה אותו עבירה, הרי הוא נחשב לפני קוב"ה שהוא כאילו הוא "כהן גדול", אפילו אם הוא ישראל!

ונסיים בדברי הסטייפלער (קריינא דאגרתא ח"א, י"ב): "אין לשער גודל רוממות קדושת האדם הכובש תאוותו בסתר בזמן תוקפו, שהוא אז בבחינת יוסף הצדיק שקידש שם שמים בסתר, אשר אז הוא ממשיך עליו אור קדושה נורא ואיום שאין לשאר", עכ"ל.

לתגובות: adebstein@gmail.com

משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, מודיעין עילית

שורש הרע - ושורש הטוב

לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' גם דור עשירי לא יבא להם בקהל ה' עד עולם (כג, ד)
לעמוני, ולמואבי - אין 'תיקון'.

- וכל כך למה?

'על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים בדרך בצאתכם ממצרים, ואשר שכר עליך את בלעם בן בעור מפתור ארם נהרים לקללך'.

שני דברים.

האחד - בלעם.

התכנון שלהם, היה - שתהיה כליה ח"ו בשונאיהם של ישראל. לגמרי. שלא יישאר מהם מאומה.

ולשם כך, הם ניסו להשתמש - ב'סם המוות' ה'טוב' בעולם. החזק בעולם.
- הפה של בלעם.

מילה אחת - 'כלם' (עי' תוס' ברכות ז. ד"ה שאלמלי). ומיד - 'כליה'. באותו הרגע. בלי טנקים, בלי תותחים. אפילו בלי סכין אחד.

זה היה - התיכנון.

וה' - הפר את עצתם. בלי שידענו על זה בכלל.

- אבל ה'עצה' הזו - נזכרת להם. לעולם ועד.

*

כחה של תשובה

לאחר שנות דור. סוף תקופת בית ראשון (עי' גיטין נז:).

נבוזראדן, 'רב טבחים', מופיע. והוא אכן - 'רב' טבחים 'מהודר'.

הוא הורג. והורג. והורג עוד.

עד שהוא עצמו מעיד: 'טובים שבהם - איבדתי'.

חז"ל מוצאים לנכון לגלות לנו את המספר. כמה הוא הרג.

- כשלש מליון יהודים (!).

'אגרא דבי טמיא - שתיקותא'. אין מה לומר. אין אפשרות לומר מאומה - על מותו של יהודי אחד.

- וכמה 'כל שכן' יש - על שלש מליון יהודים. אין 'מילה' לזה.
בשלב מסויים, נבוזראדן עצמו - 'קולט' מה הוא עשה. ואז הוא - מתחרט.
- וזה הרבה יותר גרוע מסתם בדיחה.
'מתחרט'???

לאחר שרצחת בדם קר מליוני יהודים??
האם החרטה שלך תחזיר ילד קטן אחד לחיק אימו?
שאלות - כדרבנות. אכן. אבל מקורן - במחשבה 'אנושית'.
- ה', האוהב את עמו הרבה יותר ממה שאנחנו אוהבים את עצמנו - חושב אחרת.
ונבוזראדן - רב הרוצחים הזה - מתגייר!
הוא נעשה - יהודי. וה' - מקבל אותו.
התשובה - אינה 'מוגבלת'. תמיד אפשר. בכל מצב שהוא.
אפילו - מנשה.

זה שהכעיס את ה'. זה שקרא לכל עבודות זרות שבעולם. זה ש'הרבה לעשות הרע בעיני
ה' - להכעיס'.
והוא קורא לה'.
- ואיך הוא קורא?
- 'הרי אני קורא אותו. אם עונה אותי, מוטב. ואם לאו - הא כל אפייא שויין' (ירושלמי
סנהדרין פ"י ה"ב).

- הזו 'קריאה'?? 'אולי' ה' יותר חזק מהעבודות הזרות??
מלאכי השרת מזדעקים. איך אפשר. והם - 'מסתמין את החלונות'. מנסים 'לחסום' את
התפילה של מנשה.
וה' - 'חותר' לו. תחת כסא כבודו.
- ומקבל אותו!!
כמה גדול כוחה של תשובה.

*

'ניטרליות'

ואם אכן כה גדול כוחה של תשובה -
- אז למה ה'נקמה' הזו, בעמון ומואב?
אם איזה מואבי - ירצה להתגייר. הוא יבוא בהכנעה. יבקש. יתחנן.

הוא גם יתנצל בשם כל עמו על כך ששכרו את בלעם. אולי הוא גם 'יסדר' - 'שילומים'. פיצויים. לכל עם ישראל.

ובכל אופן, הוא עצמו - רוצה לברוח מכל זה. הוא רוצה להיות יהודי. אמיתי. לגמרי.
- אנחנו - לא מקבלים אותו! לעולם!
מדוע??

וביותר - עמון.

עמון, היתה מדינה 'ניטרלית'. 'שלום' עם כולם. סוג 'שוויץ' כזה.
הם לא נטלו חלק ב'ברכת' בלעם. הם לא ניסו - להרוג את ישראל.
- והם גם לא 'עזרו' לעם ישראל. לא לרעה - ולא לטובה.
ומהי אותה 'עזרה' שהם נמנעו ממנה?

'על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים'.

הם לא 'קידמו' בלחם. במים. הם לא עשו 'הכנסת אורחים'.

ובפסוק - הם מופיעים ראשונים. עוד קודם למואב. 'עמוני ומואבי'.

גם בסיבת הדחיה, התורה מקדימה אותם. 'על דבר אשר לא קידמו'. ורק לאחר מכן -
'ואשר שכר עליך את בלעם'.

נשמע - שזה חמור הרבה יותר (רמב"ן כאן).

- האם חוסר בהכנסת אורחים, חמור יותר - מלשלם לרוצח שכיר??
וזה לא נגמר בזה -

'לא תדרש שלמם וטבתם כל ימיך לעולם!'

אין 'שלום', אין 'טובה'. אין!

שום דבר. ממש. עד הסוף, ועד בכלל.

*

ההצלה

יתכן - שהכנסת אורחים היא 'יסוד' מוסד בנפש האדם. 'מידות' - הם השורש לכל
התנהגות. טוב ורע.

אבל - היה כאן משהו נוסף. וכנראה - שהוא היה חמור הרבה יותר.
- וגם הוא - 'מידות'.

קצת 'הסטוריה'.

אברהם אבינו. לוט, בן אחיו.

מלחמת המלכים. ארבעה מלכים את החמשה. הארבעה - מנצחים.

לוט, היה בטריטוריה של ה'חמשה'. והוא נלקח בשבי - ביחד עם אשתו, וכל רכושו. ארבעת מלכים אלו, אספו צבא אדיר. לבושי שריון, אחוזי חרב, ופרשים (עי' סנהדרין צה:). לא היה מי שעמד בפניהם.

- לא היה?

כנראה שכן היה.

- אברהם.

וגם הוא 'אסף צבא': אליעזר. וגם הוא היה 'חייל מאומן' - הלא הוא היה 'דולה ומשקה'. אברך כמדרשו. החרב, כנראה לא היתה יותר מידי 'בשימוש' אצלו.

לפי דעה אחרת - היו שם שלש מאות ושמונה עשרה אנשים. זה כבר באמת 'צבא'. בטח. אל מול מאות אלפים, אולי מליונים.

והם יצאו. ונלחמו.

- וגם ניצחו!

מה הפלא. הלא ה' יתברך - היה 'בצד' שלהם.

- וזה באמת לא 'יחסי כוחות'.

ואז לוט - משוחרר. הוא, ומשפחתו, ורכושו. הכל.

אברהם אבינו - שיחרר אותו. במסירות נפש. כנגד הטבע.

ולאחר מכן.

סדום. ה'הפיכה'.

התושבים כולם - נגזר דינם לאבדון. הם נותרו שם, ב'הפיכה'.

רק לוט, ואשתו - נצלו.

וכל זאת בזכות - אברהם אבינו.

אז אברהם אבינו, הציל את לוט - פעמיים.

היתה זו 'ברית אחוה'. ברית כזו, שאברהם אבינו - אהב את לוט. כאחיו ממש (רמב"ן).

*

גרוע מרוצח

לוט, כזכור - היה אביהם של עמון ומואב.

והם - 'שכחו'.

נכון. סבא שלכם, הציל את סבא שלנו. גם את הסבתא. אז מה. מה קרה.

עברו מאז המוון שנים. הרבה מים זרמו. דברים התפתחו. יש קידמה. אנחנו לא פרימיטיביים כמו הסבא.

אז אפשר - לשכור את בלעם. לנסות 'לחסל' את שונאיהם של ישראל, כולם, ברגע אחד. ואפשר גם - שלא לקדם בלחם ובמים.

מה הבעיה. למה לא. עכשיו הם 'מפריעים' לנו - אז 'נסלק' אותם מכאן. ולפחות - לא 'נעזור' להם.

עמון, היו גרועים יותר (רמב"ן כאן).

יתכן, שהסיבה לזה היא - שמואב, היו בחשש סכנה. הם ניסו - להגן על עצמם.

וכשהם נוכחו לדעת שהסכנה איננה - אז הם קידמו את ישראל בלחם ובמים. אין בעיה.

אבל עמון, לא קידמו. אולי הם היו 'עסוקים'. אולי בדיוק היו שם בחירות.

אז יש כאן איזה עם שמסתובב באיזור. מה קרה. שיסתדרו לבד. שמענו שיש להם 'מן'. אז מה הבעיה שלהם.

- וזה ממש לא היה 'איזה עם'.

אלו היו צאצאים - של מי שהציל פעמיים את חייו של הסבא שלכם. בלעדיו - לא הייתם כאן.

יש - 'חובה'.

והיא נקראת - הכרת הטוב.

וזו חובה. לגמרי. אין 'פטור' מזה.

חובה - נפשית. יסודית. שורשית.

ומי שאינו מוכן 'להסכים' שיש חובה כזו - גרוע מנבוזראדן, רוצח המליונים. אולי צריך להוסיף 'בבחינה מסוימת', ואולי לא. הבוחר יבחר.

כמה זה חמור. כמה זה יסודי.

- וכל כך למה?

*

שורש הרע

ננסה להבין.

ובהקדם - שאלה:

מה גורם לאדם להיות 'רע'?

אולי בנוסח אחר - מהו 'שורש' הרע. כל הרוע שקיים בעולם שלנו - מהיכן הוא נובע.

נתבונן.

למשל - נבוזראדן. רוצח המליונים.

למה הוא היה כזה? מה היו ה'מניעים' - או ה'מנועים' - ש'דחפו' אותו לזה?

קשה לדעת.

אולי - מזל 'מאדים'. הוא אהב לראות דם. אולי - אכזריות. כשלמישהו כואב - הוא נהנה. בעיקר אם לו עצמו היתה ה'זכות' לייצר את אותו כאב.

יתכן, שהיו אלו - 'אידיאליים'. כמו למשל: היהדות, 'המציאה' את המצפון. הקיום של עם ישראל בעולם, מפריע לאנשים - לעשות ככל העולה על רוחם. אגב - זו היתה ה'אידיאולוגיה' של היטלר ימ"ש. כך הוא עצמו כתב.

ולכל אלו - 'מכנה' משותף.

- 'אני רוצה'.

הוא רוצה - לראות דם. לראות כאב. הרצון הזה, ממלא את כל עולמו, עד כדי כך - שהוא אינו 'רואה' עוד 'מישהו' בעולם. העובדה שיש כאן מישהו, שבאמת כואב לו - לא 'נוגעת' לו. הוא אפילו יכולת ליהנות מהכאב.

וגם - האידיאליים. זה האידיאל - שלי. אני נלחם עליו. לקיים את ה'חזון' - שלי. גם החזון - הוא 'רצון'. אולי זה 'מרגיש' לו יותר 'רוחני', אבל זה תמיד - 'אני רוצה'.

וכשאני רוצה - אין מישהו אחר בסביבה. אין 'רצון' אחר. הכל - נמחק לגמרי.

אז הבנו:

כשה'אני', והרצונות שלי, ממלאים את כל התמונה - זהו שורש הרע.

ומצד שני, עד כמה שאני מסוגל 'לצאת' מהתמונה - אני מתקרב, יותר ויותר - אל הטוב.

הכי 'טוב' היה - משה רבינו. 'ונחנו משה'. אנחנו - 'מה'. מאומה. לא נמצאים ב'תמונה' כלל.

נצטוונו, להידבק - במידותיו של הקב"ה. חנוך. רחום. גומל חסדים.

כל אלו - דבר אחד הם: לראות את השני. לראות - מה חסר לו. מה יכול לעשות לו טוב.

- וליהנות מזה!

*

'אני קיים'

תינוק, נולד - 'אני'.

- ורק אני. אין מישהו אחר בסביבה.

ה'תודעה' הזו, מופיעה אצלו - בחודשים הראשונים של חייו. באיזשהו שלב הוא 'תופס':

'אני - קיים'. לא ב'מילים', כמובן. ב'חוויה'.

ולאחר תקופה, הוא מתחיל לקלוט - יש כאן עוד מישהו. אמא. עוד תקופה קצרה, ויש

גם - אבא.

וכל זה - 'על גבי' התפיסה הראשונית. הכל טוב - סביב ה'אני'.

דהיינו: יש - 'אני'. ויש את מה ש'שייך' לאותו 'אני'. זו אמא, שמספקת את הצרכים שלי. וגם אבא. 'ספק' צרכים מסוג אחר. אפילו שהם לא תמיד הכי 'ממושמעים', אבל הם - 'שלי'. 'אבא שלי'. 'אמא שלי'. 'שלי' - כמו ה'צעצוע שלי'.

ביום בו הוא תופס של'אמא' יש חיים משלה; שלפעמים 'אבא' לא כל כך 'זמין' - כי הוא צריך 'לצאת לסידורים' - אז הוא מתחיל 'לגדול'. להכיר - שיש מישהו 'מחוץ' לו.

ויש כאלו ש'נתקעו' - בתודעת גיל חצי שנה. 'אני קיים'.

- וזהו. עד זיקנה ושיבה.

וזהו סבל גדול, לסביבתם - ולהם עצמם (עי' אלשיך משלי יז, יג).

- בזה, ובבא.

וזהו - שורש כל הרע!

האדם, תמיד - 'מתפתח'. תמיד הוא 'מתקדם'. לאיזשהו כיוון. הוא לא נשאר באותו המקום.

ומי שמטפח את ה'אני' - ה'אני' יגדל. ויפרח. ויתפתח. וימלא את כל התמונה - עד שהוא לא יראה מישהו אחר בסביבה.

ומכן, הדרך ה'בטוחה' - לכל הרוע שבעולם.

יתכן, שזו הסיבה לכך - שזהו הדבר הגרוע ביותר. שמי שאין בו שמץ של הכרת הטוב בסיסית - גרוע מנבוזראדן. שאסור לדרוש את שלומו וטובתו - לעולם.

שמי שינסה לדרוש את שלומו וטובתו - מחזק את ידיו של ה'רוע' שבבריאה. חלילה.

*

הכרה - בטובה

הרבה מאיתנו, באיזשהו מקום - תפוסים ב'עצמנו'. יותר מאשר ב'אחרים'.

להגיע ל'ואהבת לרעך כמוך', שזה יהיה באמת 'כמוך' - זו עבודה גדולה מאוד. ומי שרוצה להגיע ליותר מ'כמוך', זו כבר שאיפה גבוהה מאוד.

- ואפשרית!!

התפקיד שלנו, איננו 'להגיע' לשם. אלא רק - לצעוד בכיוון. להתחיל להתקדם לשם. להתחיל - להכיר טובה.

וב'הכרת הטוב', יש טעות יסודית.

והיא:

תכיר טובה - תגיד תודה!

- וזה ממש לא נכון! לא זו הכרת הטוב. 'להגיד'. ממש לא!!

אלא.

נשוב - לאותו תינוק.

הוא גדל. יודע דבר אחד או שנים. מכיר את אימו.

זו האחרונה, ממלאה את הצלחת שלו. במה שהוא 'הכי אוהב'.

כאן - עליו להתחיל לעבוד. קיבלת משהו. נהנית. תכיר - את ההנאה הזו. תעשה איתה 'היכרות'.

תנסה - לחוות את ההנאה. להרגיש. איזה טעים זה. איזה נחמד לי, שאמא מגישה לי. הצלחת שטוחה, חלקה. נוחה מאוד לשימוש.

להעלות את כל הדברים ה'מובנים' הללו - אל התודעה. אל 'קידמת' המוח. לא רק 'שיעבור' שם איכשהו.

זה נקרא 'הכרת הטוב'. היינו - לעשות 'היכרות' - עם ה'טוב'.

לחוש - את מה שקיבלתי. ליהנות מזה. לא 'לזרום' עם זה. לא 'להתרגל' לטוב הגדול הזה.

זהו השלב הראשון.

וכשנעשה את זה, תהיה 'תוצאה'.

והיא - תחושת 'קירוב' לבבות, למי שהכין לי את כל זה. הלב 'מתעורר' - אליו. נגם אמירת 'תודה' יכולה להיות תוצאה. וזה רק - לאחר ההתבוננות הנ"ל. אתה מודה - כמו 'מודה על האמת' - שקיבלת. מכיר בעובדה, ומכיר ברגש שזה מעורר אצלך. ואתה מבטא את ה'הכרה' הזו שלך - לאוזניו של מי שהיטיב לך. זהו (לכאורה) תוכנה של המילה 'תודה'.

ויתכן, שנצטרך לפעמים גם להעלות תחושה זו - באופן 'אקטיבי'. לחשוב על מי שהכין. להתבונן בטירחה שלו.

אבל תמיד, השלב הראשון הוא - ה'היכרות' עם הטובה.

ככה זה עובד. אפשר לנסות - ולהרגיש.

וכך - מתחיל האדם לצאת מ'עצמו'. להכין 'מקום' בתמונה שלו - למישהו אחר.

כי כשהוא 'מתקרב' לאמא, שהכינה לו, הוא מסוגל גם - לאהוב אותה. ואז לחשוב - עליה. מה יעשה לה טוב. ואז גם - לתת. להעניק.

ואז הוא יכול 'להתקדם' - לאהבה אמיתית. שתוצאתה - נתינה. הוא יהיה מסוגל ליהנות מכך - שטוב לשני. הלא הוא אוהב אותו.

וה'פיסגה' - כדלעיל. משה רבינו. 'ונחנו מה'. כלפי האדם - וגם כלפי ה' יתברך.

להעניק - לו יתברך. כביכול. לעשות הכל - למען כבודו. למען מלכותו. למען - שמו הגדול, שנקרא עלינו.

מתוך - אהבה אמיתית, הממלאת את הלב - עד שלא נותר 'מקום' לאהבת ה'אני רוצה'.

[בשלב הראשון דלעיל, כדאי ליהנות - לאט. לחוש. לחוות. לא 'לחטוף'. כך חווים הרבה יותר חזק. בייעוץ, יש שלבים מסויימים בהם אנחנו ממליצים לנסות זאת. עם כוס מים פשוטה, מהברז. ותמיד - מרגישים משהו. זו חוויה אחרת לגמרי מאשר ה'חטיפה'.
זאת, ועוד.

במסגרת הייעוץ שלנו, אנו עורכים תירגולים בהכרת הטוב - ובנתינה שבעקבותיה. וכמו לכל 'עבודה', גם לזה - יש 'טכניקה' פשוטה וקלה. לאחר 'תירגול' כזה, שאורך בערך שלש דקות, האדם מיד - מתחיל לחוש את ה'שני'. אנו משתמשים בזה ב'שלוש בית', והתוצאות מבורכות בס"ד.]

*

מדה כנגד מדה

ומצד שני.

החכם מכל האדם, קובע:

'משיב רעה תחת טובה - לא תמוש רעה מביתו' (משלי יז, יג).

- 'לא תמוש רעה'!!

הרעה - נשארת שם. תמיד. היא לא 'הולכת' לשום מקום.

- ומדוע??

הסיבה:

חז"ל מלמדים אותנו, ש'כל מידותיו של הקב"ה - מידה כנגד מידה' (סנהדרין צ., ועוד).

[אגב. הנהגת 'מידה כנגד מידה', היא - מלכות ה' (עי' זוה"ק בלק קצז ע"א). בשתי פנים.

האחד. יש את 'מידותיו' של ה'. חסד. גבורה. תפארת. וכו'. והאדם, שנוהג כאחת מהן - מקבל אותה ממנו יתברך, 'מידה כנגד מידה'. היא - 'מתגלה' אליו. והגילוי, הוא תמיד - במלכות.

הלא ה'מלכות' - מגלה את ה'מלך'. היא היכולת להביא את 'מידותיו' ורצונותיו - אל הפועל. אדם פרטי, הרוצה 'להוציא לפועל' את כל מידותיו - יתקל בקשיים רבים; לא כך מלך, אשר הוא 'פורץ גדר' - ואין מוחין בידו.

ולכן מידת ה'מלכות' - היא ה'מוציאה לפועל', של כל מה שיש 'בפנים'. וכשמתגלית איוז 'מידה' - ה'גילוי', זו פעולת ה'מלכות'.

והשני, שכך מתגלים 'יחסי הגומלין' - שבין הקב"ה לעמו. כך ה' מגלה לנו את הטעון תיקון, ואנחנו יכולים להבין - ולתקן.

ה'שכר ועונש', הקבועים בכל 'דברינו ומקרינו' (עי' היטב ברמב"ן סוף פר' בא) - לא חייבים להיות כ'תמורה'. הם יכולים להיות כשליחת מסר - כאן צריך לתקן. כאן צריך לעשות משהו. 'כי כאשר ייסר איש את בנו - ה' אלוקיך מיסרך'.

ומידת המלכות, היא מידתו יתברך השוכנת 'בנו'. בקרבנו. מנחה אותנו. מנהיגה. היא חלק מאיתנו. וכך היא מתגלה - כמנהיגה. כמורת הדרך הנכונה. [כשאדם עושה טוב - הוא מקבל טוב. וכשהוא עושה 'להיפך' - הוא גם יקבל להיפך. אמנם - גם עצם החשבון הזה, מבוסס - על 'מידה כנגד מידה'. דהיינו:

כשהאדם יודע 'להשיב' טובה, למי שהיטיב לו - אז גם ה' 'משיב' לו טובה על טובותיו. וכשהאדם שקיבל טובה, משיב רעה - כך גם מתנהגים עימו. כשהוא יעשה טוב - ישיבו לו רע (מלבי"ם משלי, שם).

הוא יצר 'משוואה' - הפוכה. רע - תחת טוב.

והתוצאה - 'לא תמוש רעה מביתו'.

מידה - כנגד מידה. לגמרי.

הוא - בעצמו - קבע לעצמו, ש'לא תמוש רעה מביתו'. כך ההנהגה איתו - כי כך הוא עצמו נוהג.

- אז זה ממש לא כדאי.

ואולי גם זו - הכנה נאותה ליום הדין. להתבונן בטובות. להכיר בהן. ולהשיב עליהן - ככל שיעלה בידינו.

גם כדי - שנזכה ל'מידה כנגד מידה' לטובה.

וגם, כדי ש'נטפלי' - ב'שורש'.

ה' יזכנו.

לתגובות: 0533127133m@gmail.com

משל ונמשל / הרב מאיר ליכטנשטיין, מח"ס מנחת חינוך המבואר - 'מאור המנחה', ויו"ר מכון אור כשלמה

אלול - ההתעוררות והחזרה בתשובה, ומה שביניהם

במפעל 'עורות הקודש', המפעל הידוע לתפארה לכריכת ספרים בעור, בניהולו של מר לדרוביץ נתלתה מודעה קטנה, ובה נכתב כלשון הזה:

לכל עובדי המפעל היקרים שלום רב, במסגרת צעדי התייעלות של המפעל, נשקלת האפשרות לעבור ליצור הכריכות על ידי מכוונות - ללא מגע יד אדם. הנהלת החברה ויועצים מטעמה יבקרו במפעל בעוד שלושים יום, במסגרת ביקור זה יבחנו הדברים, תועליות מול הפסדים, כדאיות המהלך - אם וכאשר. ניתנת בכאן ההודעה לעובדים כנדרש בחוק, על היתכנות בצמצום כח אדם, במידה ומהלך זה יכנס לפועל. לא תינתן הודעה נוספת לעובדים על פיטורם הצפוי, נא לראות מכתב זה כמכתב פיטורים לכל חוקיו ודיניו.

העובדים שהגיעו באותו היום למפעל נדהמו מהמודעה, שום רמז קל או אות לא הגיע מכיונו של המנהל על כוונתו זו. הרוחות באותו היום במפעל געשו ורעשו, כולם עמדו ושוחחו בסערת רגשות, המפעל הינו וותיק ביותר, ישנם עובדים שעובדים בו מיומו הראשון, כבר עשרים שנה המה עובדים באותו מקום, ועתה באה עליהם כזו. אלו צידדו בכה, ואלו צידדו בכה, הצעירים שבחבורה טענו בעוז 'העולם עובר מודרניזציה, הוא מפנה יותר ויותר את מקומו למכוונות ולרובוטים, אין מה לעשות זה העולם של היום'. ולעומתם טענו המבוגרים שביניהם, אלו שזוכרים את העולם כשהוא עוד היה 'עבודת יד': איך אפשר לדמות עבודה מכנית לעבודה ידנית, זו המכנית - אין בה לא רוח ולא נשמה, הכל נראה אותו הדבר. מה שאין כן זו הידנית - הרי היא מיוחדת כל אחד לעצמו, בכל יצירה ויצירה ניכרת רוחו ונשמתו של היוצר.

אך ישנו אחד שלקח את ההודעה אל ליבו יותר מכל העובדים, היה זה פייבל לדרוביץ בנו של מר לדרוביץ מנהל המפעל, יותר מהכל כאב לו זה שאין אביו מתייחס לעובדיו כתורמים לעבודת המפעל. ועל כן בסופו של יום, במקום לילך לביתו, לנוח מעט מעמל יומו, הישיר את צעדיו אל בית אביו, לדבר על ליבו, אולי יצליח להפר או קצת לרכך את רוע הגזירה.

פייבל דפק קלות בפתח הבית, אמו קידמה בברכה את פניו, 'פייבל! מה זכינו שתבוא לבקרנו', ומיד הטיבה לראות כדרכן של אמהות יהודיות שיודעות להרגיש היטב, כי פניו אינן כתמול שלשום, וישנו דבר המעיק על ליבו. 'האירע דבר כלשהו שמעיב על מצב רוחך, הישנו דבר שבו אוכל להיטיב את הרגשתך הקשה'. 'דבר לי אל אבא' השיב קצרות שלא כדרכו, ומיד נכנס לחדר עבודתו של אביו לשוחח עימו.

מיד בכניסתו הבין מר לדרוביץ מה מעיק עליו, וכה אמר לו 'שמע נא בני חביבי, יודע הנני שרוצה הנך בהצלחת עובדי המפעל, אך יותר מכך יודע אני שהינך רוצה בהצלחת המפעל, ובישיבות האחרונות שלי עם היועץ העסקי שלי, אני מבחין שהרווחים במפעל קצת הצטמצמו, לשוק נכנסו מתחרים חדשים שהורידו מעט את המחירים, המשכורות לעובדים רק הולכים וגודלים. לכן הוחלט לבחון את המעבר ליצור מכני ואוטמטי. והרווחים בכך יהיו: כח האדם במפעל יצטמצם משמעותית, תפוקת העבודה תעלה, ואף אם האיכות תרד במקצת, הרי הכמות תפצה על האיכות, ובפרט שההוצאות ירדו פלאים עקב צמצום המשכורות למינימום ההכרחי'. כך סיפר מר לדרוביץ לבנו פייבל על השיקולים העסקיים שעומדים מאחורי המהלך הלז.

'אבל אבא' טען פייבל, 'אתה שכבר נמצא כבר שנים בשוק זו, המדמה אתה ספר עם כריכה שיצאה מתחת ידו של עובד מסור לכריכה שיצאה מתחת מכבש המכונה, במרחק של מטרים הנך יכול לזהות את ההבדל. ומדוע מיאנת לעבודתם המסורה של עובדי המפעל, ולהחליפם במכונות טכניות וקרירות שאין בהם לא לב ולא נשמה'.

'צודק הנך בני' ענה לו אביו, 'אין מה לדמות עבודה יד לעבודת מכונה, אך מה אעשה שהעובדים של היום כבר לא מסורים כל כך לעבודה כמו העובדים הוותיקים, כשפתחנו את המפעל - כל עובד שהתקבל, חפץ היה בהצלחת המפעל, ועל כן עשה ככל יכולתו למען הצלחת המפעל, את כל רוחו ונשמתו השקיע בעבודה. העובדים הצעירים - יכול להיות שכוחם במותנם יותר מהוותיקים, אך כל היום צריך לריב איתם, לרחרח אחריהם, שיגיעו בזמן, שיעבדו כמו שצריך, ולא יחפפו, שלא יפטטו יותר מדי, והעיקר שבעיקרים שבאמת ישקיעו בכל יצירה ויצירה את מיטב כוחם ואונם. ואם אין משקיעים את כוחם ולבם בכך, שזהו עיקר המעלה בעבודת היד, שוב אין לי שום צורך בהם. מה גם שזקנתי מעט, ואין כוחי במותני כבתחילה, ועל כן חשבנו יחד לעבור למכונות שיעשו את העבודה, הצעירים האלו מתחברים עד מהרה אל הצגים הדיגיטליים, לא יצטרכו הם יותר לעמול על חריטה כזו או אחרת, יציירו זאת על מסך המחשב, והוא יתן להם את פרי הגותם'.

כאן פרץ פייבל הבן בבכי, 'זכי כל המפעל יעבור ליצור אוטומטי, וכי לא נוכל לחוש יותר את מגע העור בידינו, לא נוכל יותר לחוש את חדות היצירה - בהוצאת כריכה מפוארת מתחת ידינו, הנסתם הגולל על עמל ידינו'.

לאחר דקות דומיה ממושכות, פתח האב את פיו ואמר: רואה אני בני היקר איך מצב המפעל נוגע כל כך אל לבך, רואה אני גם את נפשך ההומיה המבקשת ליצור עוד ועוד. ראה, אנו עומדים שלושים יום לפני הביקור המתוכנן, בו יוחלט על המשך דרכו של המפעל, בחודש אחד אפשר לפעול שינויים מרחיקי לכת, דבר ראשון - מעתה קבלו על עצמכם להתאים את עצמכם יותר למפעל, לפחות בחודש הזה תשתדלו להגיע בזמן לעבודה, לעבוד ברצינות, לעשות מה שצריך. שלפחות בחודש הזה נראה שאתם רציניים, אתם מוכנים אכן להתאמץ למען המפעל, ולעמוד בכל מה שצריך כדי שהמפעל יוכל להמשיך לפעול כסדרו. ולגבי איכות העבודה, מוכן אני לישוב עם כל אחד ואחד מהפועלים שבמפעל, להדריך אותו באופן פרטני - איך ליצר את הכריכות החזקות ביותר, את

העיתורים העדינים ביותר, נלך לאט לאט, אין להיכן למהר, נלמד ביסודיות איך מוציאים מתחת ידינו כריכה מפוארת ואיכותית כיאה וכראוי לספר מבית היוצר של 'עורות הקודש'. ובתום השלושים יום, כשאבקר במפעל יחד עם צוות היועצים, אוכל להראות להם את רצינותם של עובדי המפעל, את השקעתם המירבית, ובכך אוכל יחד עמך להעביר את רוע הגזירה.

סיים האב את דבריו: מי כמוך יודע שאינני חפץ בהשלכתם של עובדים לחוצות, ומי כמוך יודע שאני מעוניין בהמשך העסקתם, ולו בשביל ההבדל המהותי בין עבודת כפים לעבודה מכנית. ועל כן קח נא את דברי אלה לתשומת לבך, כי לאחר הביקור במפעל, אם יראו את חוסר הרצינות ואת חוסר המקצועיות, לא יועילו שום דמעות ושום בכיות. בבקשה בני נצל נא חודש זה, ודע לפני מה אתה עומד, ועשה ככל יכולתך.

*

עומדים אנו בחודש הרחמים והסליחות, תשע עשרה ימים לפני ראש השנה - יום הדין, בו יעברו לפניו כל באי עולם כבני מרום.

נאמר בכתוב (איוב ב א) "ויהי היום, ויבאו בני האלוקים להתיצב על ה'", ויבוא גם השטן בתכם להתיצב על ה'", ואמרו בזהר הק' (ח"ב לב): 'ויהי היום - דא ראש השנה, דקודשא בריך הוא קאים למידן עלמא'. ומבואר שם בזוה"ק שבני האלוקים אלו הם המקטרגים, שמקטרגים על בני ישראל.

מהו הקטרוג הלז שהם מקטרגים? ומהו הם רוצים להשיג בזה? מבאר זאת הקוזניצ'ער מגיד בספרו 'עבודת ישראל' (לראש השנה ד"ה שופטים ושוטרים), שכיום העולם מונהג ומושפע על פי היהודים, כפי עבודת ה' וקיום המצות של בני ישראל - על פי זה השפע לעולם יורד, שאם מקיימים הם את מצוות ה' הרי השמים תיתן את גשמייה, והארץ תיתן את יבולה. וכשח"ו אין הדבר כן, אזי גם השמים והארץ... אמנם המקטרגים אינם מעוניינים בכך, טוענים הם שהיהודים אינם עובדים את ה' יתברך, ולכן הם רוצים שהקב"ה ח"ו יעזוב את עמו ישראל, וכשכך העולם יונהג בהנהגה של מתנת חינוך וחסד, לא לפי עבודתם של בני ישראל. [עיי"ש שביאר זאת באריכות]

אך הקב"ה ברוב רחמיו וחסדיו, שהבטיח לנו בשמו הגדול 'כי לא יטוש ה' את עמו, ונחלתו לא יעזוב', גילה לנו כל זאת, וחודש לפני זה הוא בא ואומר 'שובו בנים', הוא מגלה את שלוש עשרה מידותיו של רחמים, ואומר לנו 'בואו בני חביבי, בואו נראה יחד איך אנחנו יכולים להתכונן למשפט, איך אנחנו משתפרים, איך אנחנו מתקדמים, אני מוכן לשבת עם כל אחד ואחד מכם, להראות לו איך ניתן להתקדם, והכל באמת כדי שבזמן המשפט אוכל להגיד למקטרגים: תראו איך הם השתדלו בחודש הזה, תראו איך הם התקדמו בימים אלו. כדי שלא יהיה למקטרגים פתחון פה.

וכמו שכתב שם 'ובודאי ישראל קדושים הם ויש בהם צדיקים גדולים כל ימות השנה, ועל כל פנים כולם בכללות מתנחמים ושבים בחודש אלול ובראש השנה ומרבים תורה ומעשים טובים, ועל ידי כן יעמוד מליץ טוב לצדקנו ואנן נצחין דינא'.

וכתב עוד המגיד (נצבים ד"ה אתם נצבים): וכבר ידוע דברי אדונינו מו"ר הגאון מוהד"ב זצ"ל כי הכתיבה לחיים בספר, פירושו החקוקה במחשבתו של אדם. כי הרשע בזוכרו את עוונותיו ונפחד ונרעד ואין לבו ברשותו לשוב אל ה', הרי זה נכתב לאלתר למיתה, סימן לדבר המחשבות המבלבלות אותו ומפיגין את לבו באימת מות. מה שאין כן הצדיקים, הגם שהם זוחלים ורועדים מאימת ה' יתברך הם בוטחים בישועתו וחסדו ומתחזקים לשוב אל ה' והם נכתבים לאלתר לחיים וחקוק במחשבתם הכתיבה לטובה, והגם שבאים לו איזה הרהורים המזכירים לו עוונותיו אשר הם רומזים אל הקטרוג למעלה, מכל מקום הם מסיחים דעתם אל גודל התשובה ועזיבת החטא מהיום והלאה ובקבלת עול מלכות שמים ולבטוח בחסדו הגדול, ומכוונים שם ע"ב המורה על חסד הבורא יתברך שמו, עכ"ל.

ישנם יהודים רבים, יראים ושלמים, שמגיע חודש אלול הם לא יודעים מה לעשות, זכרון א-ל-ו-ל בימי צעירותם עולה לעיניהם, הם זוכרים איך הם התחילו את הישיבה עם שיא הפרישקייט, איזה ברען היה אז, איזה קרבת אלוקים הרגשנו, ועתה עסוקים אנו עד מעל הראש בטרדות מטרדות שונות, ואין בכוחנו וביכולתנו לשחזר את ההצלחה הזו, ולכן הם מרימים ידים מראש, 'ממילא לא נצליח, אז למה להתחיל'. וכשהיצר הטוב בכל זאת קצת מעורר אותם, מדגדג להם, הרי סוף כל סוף הם מאמינים בני מאמינים ויודעים הם בכל ליבם שבראש השנה נגזר הדין לכל השנה. אך הם משתיקים אותו בכח, בכל מיני דרכים וצורות.

אך זה יש לו לכל יהודי ויהודי לידע, שישנו שני ענינים בחודש אלול: חודש אלול הוא החודש בו הקב"ה יורד אלינו, 'אני לדודי ודודי לי'. ולכן כל יהודי באשר הוא - מרגיש התעוררות בחודש זה, מרגיש הוא יותר קרוב אל הרבש"ע, ומשכך הרי מתעורר להתקרב אל ה' ביתר שאת וביתר עוז, להתפלל יותר טוב, ללמוד יותר טוב, ולהקפיד יותר על קיום המצוות. אך אין לדבר זה שייכות עם עבודת התשובה, אלא כי אם להתעוררות של חודש אלול, החודש שבו הקב"ה קרוב אלינו.

אמנם ישנו עוד ענין: והוא ענין התשובה, הכנה לראש השנה - יום הדין. ובענין הזה יש להתבונן רבות, יש לו לאדם לידע את מדרגתו, היכן הוא אוחז, ולהיכן הוא יכול להתקדם. ולא משנה מה מדרגתו כיום, בכל מדרגה יש מדרגה יותר גבוהה, ואין מבקשים מהאדם אלא זאת: תעלה מדרגה אחת מהיכן שאתה אוחז, תתקדם בדבר קטן.

והבעיה הגדולה של האנשים שהם מערבבים בין שני הנושאים, חושבים הם שהתעוררות גם כן קשור לענין של תשובה. ולכך כשהתעוררות לא מחזיקה זמן רב, הם מתייאשים, וחושבים בליבם 'הרי ממילא לא אצליח, אז למה לנסות'.

והתשובה על כך היא: ההתעוררות אינה אלא לשעתה, כשהמלך לידנו ישנה התנהגות שונה, מכשהמלך לא לידנו. אמנם עבודת התשובה - היא עבודה חשובה ונשגבה, ועמה צריך לילך כל השנה, צריך להכיר את עצמו, לדעת איזה קבלה הוא יכול לקבל על עצמו שיוכל להתנהג עמה כל השנה, גם בימי טבת הקרים, וגם בימי תמוז החמים, כל השנה

ממש, שהולך לך וכשלא הולך לך. ועל דבר זה שייך כל עבודת התשובה, על זה להתדוות, על זה להתחרט, עד שיעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לכסלו עוד.

ועל כן אף אם אינו מרגיש את הא-ל-ו-ל בעצמות, הוא לא מרגיש את הפלצות, 'ער איז נאך נישט פארפאלען', הוא לא עבוד לגמרי, שיקבל על עצמו משהו להתקדם, דבר קטן, אבל שיחזיק לכל השנה, ואזי נזכה כולנו להחתם בספרן של צדיקים גמורים.

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח החדשות', מודיעין עילית

בחילוק לשונות הכתוב בין מוציא שם רע לאנוסה

וְעָנְשׁוּ אֹתוֹ מֵאָה כֶּסֶף וְנָתַנוּ לְאָבִי הַנְּעָרָה כִּי הוֹצִיא שֵׁם רָע עַל בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל וְלוֹ תִּהְיֶה לְאִשָּׁה לֹא יוּכַל לְשַׁלְּחָהּ כָּל יָמָיו (כב, יט) וְנָתַן הָאִישׁ הַשֹּׁכֵב עִמָּהּ לְאָבִי (הנער) הַנְּעָרָה חֲמִשִּׁים כֶּסֶף וְלוֹ תִּהְיֶה לְאִשָּׁה תַּחַת אֲשֶׁר עָנָה לֹא יוּכַל שְׁלַחָהּ כָּל יָמָיו (כב, כט)

רבינו הרוגוצ'בער זצ"ל מבחין שהתורה הקדושה שינתה בלשון דבמוציא שם רע כתבה 'לא יוכל שלחה' ובמאנס כתבה 'לא יוכל לשלחה', להורות דבמאנס אם גרם שתהא אנוסתו אסורה עליו, וכגון ע"י שנשא אחותה, לוקה ע"ז. משא"כ במוציא שם רע. [מקורות: צ"פ קונט' השלמה דף ד' טור ג' וע"ע שו"ת צ"פ החדשות ח"ב סי' פ"ח ובמילואים שנדפסו בסוף ח"ד]

*

פירוש 'כי ימצא'

כִּי יִמְצָא אִישׁ גֵּנֶב נֶפֶשׁ מֵאֶחָיו מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל גּוֹ' (כד, ז)

רש"י כי ימצא. בעדים והתראה. וכן כל כי ימצא שבתורה:

בסנהדרין דף פ"ה ע"ב (ד"ה עד שיכניסנו), הביא רש"י מההמכילתא: 'אין מציאה בכ"מ אלא בעדים'. ולא כתב שצריך גם התראה. ומבאר רבינו הרוגוצ'בער זצ"ל ששם מדובר על עבירת הלאו של גניבה יי. [מקור: צ"פ בסנהדרין שם]

לתגובות ומסירה או הודעה על חומרים כתבים אגרות תולדות מסמכים/תמונות הקשורים לרבינו יוסף ראזין - הרוגוצ'בער זצ"ל:

tp089744873@gmail.com

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף - אשדוד, עורך ספרי מרן הגר"ש רוזובסקי זצ"ל

**וכל ישראל ישמעו ויראו... לשמוע קול שופר... תקע בשופר
גדול לחירותינו... ואין בן חורין אלא מי שעוסק בתורה.**

פִּי יְהִיָּה לְאִישׁ בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֵה (כא, יח)

עיינן ספורנו שכתב, כי מריו מסיר התקוה שישוב מסוררותו. ע"כ. כלומר, סורר זו מילה שבאה להגדיר את מעשיו הרעים, ומורה היא מלה המבטאת מרידה וחוסר מוכנות לקבל השפעה ממישהו אחר, והשילוב של השתים גורמת לנו להניח בצדק, שהמצב הוא חסר כל תקוה לשינוי, וזה מה שחורץ את דינו של הבן - הצעיר למדי - לסקילה... ולמדנו מכאן מהו המרחק לפי דיני התורה, בין מי שיש לו תקוה שישוב... למי שאין לו.

והנה התורה שתחילתה חסד וסופה חסד, רואה את טובתו של הבן האמיתית, ובוחנת האם עדיף לו לחיות או שלא... ומלמדת את כל ישראל לדעת שתקות החיים, היא האפשרות להשתפר...

וכך מסיימת התורה פרשה מיוחדת זו, וכל ישראל ישמעו - ויראו, וי"ל בזה ע"ד הרמז, דעל ידי הפרשה דבן סורר ומורה והלימודים שנלמדים ממנה, תהיה התוצאה, שכל ישראל יהיו בגדר של ישמעו - ויראו, שהשמיעה תביא להם היראה, ודו"ק.

בפירוש "אור החיים" על התורה, איננו שומע, למה לא אמר אינו שומע רק איננו, וכתב דאולי שבא להעיר כי כשאדם ממליך בתוכו יצר הרע נשללה ממנו הידיעה והשמיעה, מהנאמר אליו, כי היצר עומד על מפתח הלב, ומונע הדברים מהגיע אל הנפש. והטעם כתב, כי הם יחייבוהו לצאת משם, ועוד כתב שם, והמשלנו הדבר, למלך שהיו שועריו גנבים וליסטים, והבאים לקבול לפני המלך מהם, היתכן שהשוערים ההם יוציאו להם רשות להיכנס למלך לחיובם, כמו כן הדבר הזה, עיי"ש. (וגם בזמנינו רואים דברים דומים הנקרא בלשונינו, שוחד וניגוד ענינים, ה' ישמרינו).

והנה יש לימוד גדול בכאן, כי זהו טבע האדם שכאשר הוא רוצה להוריד השפעה כלשהי, כי אינו חפץ להשתנות, הוא נוטה להסיט את הנושא, וכך דרכו של היצר, הוא מסיט את הנושא ולא נותן לדברים לחדור.

והנה אמרו חכמים במסכת ברכות, לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע, נצחו מוטב ואם לאו יעסוק בתורה, נצחו מוטב ואם לאו יקרא קריאת שמע, נצחו מוטב ואם לאו יזכיר לו יום המיתה, והנה צריך להבין ממ"נ אם העצה הראשונה טובה, מדוע אינה מועילה לעיתים, וגם ידועה הקושיא שיתחיל ישר ממה שבטוח מועיל.

אמנם יש לומר דהדרך הטובה ביותר להאבק ולנצח את היצר היא, שתמיד ירגיז אדם יצר טוב על יצה"ר, אמנם קורה לעיתים שאין אפשרות, והסיבה לכך היא, כי היצר כה גדול שמונע כל התעוררות, ועל כן ישנן דרכים ועיצות נוספות שתפקידן לבקע את חומות היצר, ולהגיע אל עומק הנפש, וזהו יעסוק בתורה, לעוררו, ולפעמים גם זה לא מועיל ואז צריך עצה אחרת וזהו יקרא קריאת שמע, ולפעמים גם זה לא מועיל ואז ישנה העצה האחרונה ע"י שיזכיר לו יום המיתה. אבל אח"כ כאשר תבקע החומה, שוב צריך לחזור ולעבוד ולשפר עצמו, וזו היא עבודת להרגיז יצר טוב על יצר הרע.

ובאמת אנחנו רואים כיום שקשה מאד לאדם להגיע להתעוררות, וזה דומה לאדם שאבד הכרתו, ופעמים צריך לתת לו איזה טיפול של החייאה וצריך להתפלל שיועיל, ואחרי שיועיל אזי צריך שיקום, להחזיר אותו לחיים.

והנה אלול זהו זמן שישנו טיפול מיוחד של החייאה, ואם יצליח האדם להגיע באלול למצב של הכרה ושל יכולת התעוררות, הרי הוא הגיע למשהו מאד גדול, ויכול הדבר לשנות את כל המצב שלו, ולתת לו תקנה שלא יהיה חס ושלום בגדר של מריו מסיר התקוה שישוב מסוררותו.

אמנם גם לזה צריך רחמי שמים מרובים, שיוכל לחזור לקדמותו, כדכתיב **השיבנו ד' אליך ונשובה, חדש ימינו כקדם**, כי אנו מתפללים לחזור למצב של יכולת להתעורר, מכל דבר שמעורר.

והנה באלול צריך לעבור בדיקת שמיעה, כי אדם בהרבה מקרים הוא חסר שמיעה, ואולם כיצד בודקים? אמנם ישנה בדיקה פשוטה ביותר, והיא לראות ולבדוק בעצמו, האם הקול שופר של כל בוקר משפיעה משהו, ואם התשובה היא חיובית, זה סימן טוב שיש לו שמיעה תקינה, ואם חס ושלום לא, אזי המצב מדאיג מעט, וצריך לפתח את השמיעה. ואזי צריך לראות כיצד עושים זאת, והנה קודם כל צריך האדם לשכנע עצמו שהוא אכן מסוגל לשינוי, וצריך לעשות לעצמו תכנית הבראה, באופן שיוכל לעבוד אח"כ. ונראה שהדרך לעבוד על השמיעה בחדש אלול, היא גם כן בשעת תקיעת השופר. **וכל ישראל ישמעו - ויראו... לשמוע קול שופר... שפרו מעשיכם וברית לא תופר, נאקתכם יאזין שחקים שיפר. תקע בשופר גדול - לחירותינו - ממאסר היצר וחילוליו....** וד' יעזרינו על דבר כבוד שמו.

פניני פז / הרב אברהם נח זלצמן, מח"ס 'אדני פז' על סוגיות הש"ס

מדוע יש שכר אריכות ימים עבור מצוה מעוטת טורח כשילוח

הקן

פִּי יִקְרָא קֶן צְפוּר לְפָנֶיךָ בְּדֶרֶךְ כָּל עֵץ אוֹ עַל הָאָרֶץ אֶפְרָחִים אוֹ בַּיְצִים וְהָאֵם רֹבֶצֶת עַל הָאֶפְרָחִים אוֹ עַל הַבַּיְצִים לֹא תִקַּח הָאֵם עַל הַבָּנִים: שִׁלַּח תְּשַׁלַּח אֶת הָאֵם וְאֶת הַבָּנִים תִּקַּח לָךְ לְמַעַן יֵיטֵב לָךְ וְהֶאֱרַכְתָּ יָמִים (כב, ו-ז)

מבואר בתורה שהשכר על מצוות שילוח הקן הוא גם הטבה בעולם הזה, וגם אריכות ימים, ויש להבין מדוע על מעשה פעוט כבר זוכים לאריכות ימים, שהרי שכר זה מבואר בתורה על מצוות כיבוד אב ואם שזה מצווה טורח רב ומלווה את האדם לאורך שנים, והאיך יתכן שעל מצוה קלה כבר זוכה למצווה יקרה זו. כמו"כ במה גדולה מצווה זו שזוכה ב'למען ייטב לך' והיינו שמעבר לשכר המצווה שיש לכלל מצוות התורה, מתווספת עוד שכר בעולם הזה, ומה הטעם לכך, במה גדולה מצווה זו שיש לה שכר גדול כ"כ.

ואפשר לפרש זאת עפ"י מה שמבואר בגמ' ברכות לב ע"ב, 'האומר על קן צפור יגיעו רחמין ועל טוב יזכר שמך וכו' משתקין אותו לפי שעושה המצות רחמים, ואינן אלא גזירות' ומבאר רש"י: אנשים שהיו וכו' ואומרים: רחום וחנון אתה, ועל קן צפור יגיעו רחמין, שאמרת לשלח את האם. מצותיו: והוא לא לרחמים עשה, אלא להטיל על ישראל חקי גזרותיו, להודיע שהם עבדיו ושומרי מצותיו וגזרות חוקותיו, אף בדברים שיש לשטן ולנכרים להשיב עליהם, ולומר מה צורך במצוה זו, ע"כ.

מתבאר מדברי הגמ' שאומנם קיים במצות שילוח הקן כעין 'חוסר רחמים' שכללות הכל נוטלים את הבנים של הציפור, והרי רבי נענש יג שנים באיסורים בגלל שלא חס על בע"ח קטנים, וא"כ צריך לחוס גם על הגוזלים, ובפרט שהתורה הרי הקפידה על צער בעלי חיים.

אלא שכוונת התורה במצוות אלו להורות שהטעם שעושים את מה שהקב"ה אומר זה לא משום שמבינים את המצוות, ומזדהים עם הרעיון שעומד מאחוריהם, כיום גם אצל חוקות הגויים יש 'מוסריות' ו'ערכים', התורה איננה 'דת ערכים', אלא דבריה אם תכלית ואם הוראות מה יהודי צריך לעשות בגלל שהוא מצווה לשמוע בקול ה', ולצורך זה נאמרו מצוות שא"א להבינם, וההיגיון אפילו אומר שאין בה טעם, והטעם שנאמרו מצוות אלו בכדי להיות 'כפרט שיצא ללמד על הכלל' שכל הוראות התורה הם על אותו הדרך, שנתקנו בכדי שיהודי ישמע לה' ויעשה את ההוראות ולא בגלל שהוא מבינים.

על מצוות אלו שאין בהם הבנה, והאדם במיעוט שכלו מבין שאין בהם סברה והם נטולי רחמים, אך הוא עושה אותם בתום לב, ובאמון גמור שאם זה מה שה' אמר לעשות, אז מה שצריך לעשות. על התנהלות זו מתאים השכר 'למען ייטב לך' שהוא מקיים את תכלית המצוות להיות עבד ה', ומובן גם מודע מקבל שכר 'והארכת ימים' שחיים כאלו שעושים

את דבר ה' בתמימות יש להם תכלית וערך, ומתאים הברכה 'והארכת ימים', ונמצא שאומנם מצווה זו קלה בפעולתה אך רבת משקל במה שנוגע לערך הנפשי שבה, ההתגברות על הרגש הרגיל באדם שנוטע לרחם על בע"ח מחמת האמונה בה'. ולכן זוכה לשכר גדול גם בעולם הזה.

פניני תרגום יונתן / מכתבי הרב מאיר שפירא ז"ל בעריכת הרב מאיר פרידמן

פניני תרגום יונתן פרשת כי תצא

וגלחה את ראשה ועשתה את צפרניה: והסירה את שמלת שביה מעליה | מהי מטרת כל סדר זה, כדי שתתנוול? או הכנה לטבילת הגירות?

(דברים כא, יב - יג) והבאתה אל תוך ביתך וגלחה את ראשה ועשתה את צפרניה: והסירה את שמלת שביה מעליה וישבה בביתך ובכתה את אביה ואת אמה ירח ימים ואחר כן תבוא אליה ובעלתה והיתה לך לאשה:

מדוע ציוותה התורה לעשות את כל הסדר הזה לפרטיו? והאם צריכה לגדל את ציפורניה או לקצצם?

רש"י מפרש שצריכה לגדל את ציפורניה, והטעם כדי שתתנוול עליו. כך גם מתרגם האונקלוס וכן פירשו רוב המפרשים. כטעם זה מפרש רש"י אף את ענין הסרת השמלה: 'כדי שתתנוול עליו משום שבנות הנכרים מתקשטות במלחמה בשביל להזנות אחרים עמהם'.

המקור לכך שצריכה לגדל את ציפורניה כדי להתנוול, הוא דעת רבי עקיבא בגמ' (יבמות מח.). אמנם דעת רבי אליעזר (שם) שצריכה לקצוץ את ציפורניה, ומפרש 'ועשתה' מלשון עשייה ותיקויד.

אמנם טעם הדבר שתצטרך להסיר את ציפורניה לא מבואר בגמ'. ויש לידע מדוע שתצווה עליה התורה לתקן את עצמה?

ת"י מפרש אף הוא שעליה לקצוץ את ציפורניה, ובהמשך דבריו (בפסוק הבא) לכאור' מבואר טעם הדבר:

ותעלינה לגו ביתך ותספר ית מזיאי דרישה ותיצמי ית טופרייהא: (יג) ותשני ית פסות שבייתה מינה ותטבלינה ותגיירנה בביתך, ותבפי על טעוות בית אבה ואמה ותשחי תלת ירחין די תדע אין היא מעברא ומן בתר כדין תיעול לוותה ותפרין יתה ותהוי לך לאנתו:

[ותכניסנה לתוך ביתך וגלחה את שערות ראשה ותקצץ את ציפורניה: (יג) ותשנה את שמלת שביה מעליה ותטבילנה ותגיירנה בביתך, ותשחה שלשה ירחים אשר תדע אם היא מעוברת, ואחרי כן תבוא אליה ובעלתה והיתה לך לאשה]

ת"י מוסיף בתרגומו לאחר הנאמר שצריכה להסיר את שמלת שביה ממנה, שעליו להטבילה ולגיירה בביתו, ולאחר מכן 'ובכתה את אביה ואת אמה'. בדברים אלו נראה

¹ ר"א דורש מהלשון 'עשיה' שנאמרה בגילוח הראש והסרת הציפורניים, להורות שאת שניהם צריכה להסיר.

שת"י מפרש את טעם הסרת השמלה, שהוא לצורך הטבילה והגירות. ולא כמו שפירש רש"י הנ"ל (מהספרי) שצריכה להסיר את שמלתה כדי שתתנוול עליו.

אמנם ת"י שסבור שעליה לקצוץ את ציפורניה, לדרכו מתרגם אף כאן שענין הסרת השמלה הוא לצורך הטבילה והגירות.

ולכאורה לדעת ת"י אף ענין גילוח השיער והסרת הציפורנים הוא לצורך הגירות והטבילה. וכמבואר ברמ"א בהלכות גרים (יו"ד רסח, ב): "וַיֵּשׁ אוֹמְרִים שְׂיִגְלַח שְׂעָרוֹתָיו וַיִּטֵּל צִפְרָנֵי יָדָיו וְרַגְלָיו קִדְּם טְבִילָה" (טור ורי"ף ורא"ש) ובש"ך שם כתב שהצורך להתגלח אינו מהלכות חציצה דאף אם אין לו שום חציצה משמע שצריך לגלח שערותיו וכו' משום שנכנס לכלל יהדות, וכך היה המנהג שהמומרים החוזרים לדת היו מתגלחים טו טז.

נמצא שיש כאן מחלוקת מהותית האם הסדר שהצריכה התורה הוא בעבור שתתנוול עליו, ולא ישאנה וממילא צריכה לגדל את ציפורניה, או שהסדר הנצרך הוא מהלכות הגירות והטבילה שצריכה לעשות כך בכדי להתגייר, וממילא עליה להסיר את ציפורניה כדרך המתגיירים.

ראה בהערה טעמים נוספים לעשיית סדר זה"י.

*

וְאָמְרוּ אֶל זְקַנֵי עִירוֹ בְּנֵינוּ זֶה סוֹרֵר וּמָרָה | הוֹיֵדוּי שֶׁל הַהוֹרִים - עֵבְרָנוּ עַל גִּזְרַת מֵאִמֵּר ה' (דברים כא, כ) וְאָמְרוּ אֶל זְקַנֵי עִירוֹ בְּנֵינוּ זֶה סוֹרֵר וּמָרָה אֵינָנוּ שְׁמַע בְּקִלְנוּ זוֹלִל וְסָבָא: כיצד נוצר בן סורר ומורה?

בגמרא (סנהדרין קז.) מובא שחושי הארכי הוכיח את דוד המלך על כך שנשא יפת תואר ואמר לו שמטעם זה נולד אבשלום בנו שמרד בו ורצה להורגו, וכדרשת חז"ל שדרשו את סמיכות הפרשיות - יפת תואר ובן סורר ומורה: "כל הנושא יפת תואר - יש לו בן סורר ומורה". ואמו של אבשלום היתה מעכה בת תלמי מלך גשור, ותפסה דוד במלחמה ובא עליה.

כך מבואר בת"י כאן עם תוספת:

^{טו} והביא הש"ך (שם) מהב"ח שנטילת השער בגר הוא עפי"ד רש"י בשם ר' משה הדרשן בפרשת בהעלותך (במדבר ח, ז) שטעם גזיזת השער לבני לוי היה מכיון שנתנו כפרה על הבכורות שעבדו עבודת כוכבים והיא קרויה 'זבחי מתים', והמצורע קרוי מת, הזקיקם תגלחת כמצורעים.

^{טז} ועל כך כתב השו"ע (או"ח תקלא, ז) "מי שהמיר לדת כותים וחזר בתשובה, ודרכו לגלח מותר לגלח במועד. ובמשנ"ב שם ביאר ש'דרכו לגלח', היינו משום שעבודת אלילים דמי למת ולמצורע שטעון גילוח.

וצ"ב לכאוי' דהא אם הדמיון הוא למצורע תצטרך אשת יפת תואר וכן המומרים השבים בתשובה, לגלח את כל שערות גופם כמצורע, וצ"ע שבפסוק מפורש □ וּגְלַחְתָּ אֶת רֵאשֶׁה'.

^{יז} באב"ע כאן הביא טעם נוסף לסדר זה - שהיות והיא מתייהדת חייבת לכבד את אביה ואמה בחיים ובמות ולפיכך ניתן לה להתאבל על אביה ואמה. וברמב"ן הביא מהרמב"ם במורה נבוכים טעם נוסף: 'לחמלה עליה שתמצא מנוח לנפשה', (וכע"ז בספורנו ובחזקוני) והרמב"ן מפרש: 'לעקור עבודה זרה מליבה ושאיין הגון לשכב עם אשה אנוסה ומתאבלת'. עיי"ש.

וַיִּמְרוּן לְחַפְיָמִי קָרְתָּא עֲבָרִינָן עַל גְּזִירַת מִימְרָא דִּי בְּגִין כֵּן אֲתִילִיד לְנָא בְּרָנָא דִּין דְּהוּא
 סוּרְהָבָן וּמְרוּד לִיתוּי צִיית לְמִימְרָנָא גְּרָגְרָן בְּבִשְׂרָא וְשִׁתְּאֵי בְּחִמְרָא:
 [ואמרו לחכמי העיר עברנו על חוקת מאמר ה' על כן נולד לנו בננו זה, שהוא סרבן ומורד,
 אינו שומע למאמרינו, זללן בבשר ושתיין ביין]

בת"י מבואר שמפרש את 'ואמרו' שאינו סיפור הדברים, שאולי כבר ידוע לחכמים שבנם
 - בן סורר ומורה, אלא ההורים מתוודים לפני זקני העיר, על סיבת היווצרותו של הבן סורר
 ומורה - שבן זה נולד מהם מחמת שעברו על מאמר ה'.

בת"י לא ביאר מהו החטא שאותו עברו, ולכאורה בשלמא האב עבר במה שנשאה אשת
 יפת תואר, ואף שהתירתה התורה היה לו לכבוש את יצרו וכמבואר לעיל. אך במה חטאה
 האם - שהיתה אשת יפת תואר? ומדוע היא אומרת 'עברתי על גזרת מאמר ה'.

בנו"כ יהונתן ביאר שחטאה בכך שהכשילה את ישראל, וכמבואר ברש"י ובספרי, שבנות
 הנכרים היו מתקשטות במלחמה כדי להזנות אחרים עמם^{יח}.

אמנם ב'קטורת הסמים' ביאר דברי ת"י באופן מחודש, ולדבריו בן סורר ומורה נולד רק
 מהנושא יפת תואר ולא עשה את הסדר האמור בתורה, (המתנת ירח ימים וכו') וממילא
 חטא זה שייך לשניהם.

ויתכן שדקדק זה ממה שאומרים ההורים 'עברנו על גזרת מאמר ה' והלא יפת תואר
 מותרת. ואף אם 'דברה תורה כנגד יצר הרע' והיה לו לכבוש את יצרו, מ"מ קשה לומר
 שיש כאן עבירה על גזירת מאמר ה', ולכך ביאר שעברו על הסדר האמור בפרשה.

ולדבריו אף מיושב גוף מה שאמרו: "כל הנושא יפת תואר - יש לו בן סורר ומורה". וק"ק
 שיווצר עונש כה חמור מחמת דבר שהתירתו התורה? ולדבריו כל האמור הוא רק כלפי
 העובר על מאמר התורה ולא עשה כסדר האמור בפרשת יפת תואר, אך מהנושא יפת
 תואר ועשה כסדר האמור בתורה, לא יצא ממנו בן סורר ומורה.

אלא שקשה על דבריו מדוד המלך שנשא את מעכה בת תלמי מלך גשור, ונולד לו ממנה
 אבשלום, וקשה לומר שדוד לא עשה כסדר האמור בתורה. וצ"ע^{יט}.

*

לֹא יִהְיֶה כָּלִי גֹבֵר | איסור דאורייתא לאשה להניח תפילין ולהתעטף בציצית
 (דברים כב, ה) לֹא יִהְיֶה כָּלִי גֹבֵר עַל אִשָּׁה וְלֹא יִלְבַּשׁ גֹּבֵר שְׂמֹלֶת אִשָּׁה כִּי תוֹעֵבֶת יִי אֱלֹהֶיךָ
 כָּל עֲשֵׂה אֱלֹהִים:

^{יח} ולפ"ז יישב קושיא עצומה מדוע שונה בן סורר ומורה אשר נדון על שם סופו ואמרה תורה ימות זכאי ואל ימות
 חייב. מישמעאל אשר נדון 'באשר הוא שם', אמנם למבואר שבן סורר ומורה יצירתו בעבירה ממילא נועד הוא לצאת
 לתרבות רעה ולא שייך שיעשה תשובה, ולכך נדון על שם סופו, משא"כ ישמעאל שיצירתו היתה לשם שמים □ בעצת
 אברהם ושרה, ממילא אין החטא מולד אצלו בטבע ואין הכרח שיצא לתרבות רעה. ולכך נדון 'באשר הוא שם'.
^{יט} ואולי לדעתו נולד אבשלום מביאת דוד במלחמה, ואף שביאה זו מותרת מ"מ היה לו לכבוש את יצרו וכדלעיל.
 ועיין בקידושין שנחלקו רב ושמואל האם ביאה ראשונה במלחמה מותרת קודם שעשה את כל הסדר הזה.

מה הם 'כלי הגבר'? ומה שורש איסור זה?

רש"י פירש שכלי הגבר הם בגדי הגבר. ובשורש האיסור כתב רש"י 'שאינן זו אלא לשם ניאוף'. וכך פירשו רוב המפרשים שלבישת בגדי הגבר נועדה לגרום לזנות.

ת"י מפרש זאת באופן אחר:

לֹא יִהְיֶה גּוֹלְיִין דְּצִיצִית וְתַפְּלִיִן דְּהִינּוּן תְּקוּנֵי גְבֵר עַל אִיתָא וְלֹא יִסְפֵּר גְבֵר בֵּי שִׁיחֵיא וְעַרְיִיתִיהּ וְבֵי אֲנָפוּי לְאִיתְחַמְּאָה הֵיךְ נִשְׂא אָרוּם מְרַחֵק קָדָם יֵי אֶלְהֶכּוֹן הוּא כָּל דְּעֵבִיד אֱלִינָן: [לא יהיה בגד ציצית ותפילין שהם תיקוני גבר על אשה, ולא יגלח גבר בית השחי והעררה ובית פניו להיראות כמו האשה כי מתועב לפני ה' אלוקיכם הוא כל עושה אלה]

בת"י מבואר שכלי הגבר הם התפילין והציצית, ומפרש 'כלי גבר' - 'תיקוני גבר'. ואמנם לא ביאר מהו שורש האיסור, אך לכאורה אינו מהטעם שנאמר ברש"י.

פירוש זה של ת"י יתכן שבא מדקדוק שינוי לשון המקרא, מדוע באיסור על האשה נאמר הלשון 'לא יהיה כלי גבר על אשה', ואילו באיסור על הגבר נאמר הלשון: 'ולא ילבש גבר שמלת אשה', לכאורה אף אצל האשה היה ראוי להיכתב: **לא תלבש בגדי גבר?**

ולכך ביאר שאכן באיש נאסרה לבישת בגדי אשה ולכך נאמר הלשון 'לא ילבש', אך באשה מה שנאסר הוא לא לבישת בגדי הגבר אלא השימוש בתיקוני הגבר, בדברים המיוחדים לגבר שהם הנחת תפילין וההתעטפות בציצית.

הנחת תפילין לאשה

והנה בענין תפילין מצינו בזה מחלוקת הבבלי והירושלמי, שבבלי איתא (עירובין צו.). "מיכל בת כושי היתה מנחת תפילין ולא מיחו בה חכמים. וברש"י שם כתב שהטעם שהיה להם למחות בה, הוא מפני 'שמיחזי כבל תוסיף' - שנראה שמוסיפה על מצוות התורה שפטרה את הנשים ממצות תפילין, (ככל מ"ע שהזמן גרמא). ובתוס' שם פירשו שהיה להם למחות בה מפני שתפילין צריכים גוף נקי ונשים אינם זריזות להיזהר בגוף נקי.

והנה חכמים לא מיחו בה למרות טעמים אלו, מכיון שאין בדבר איסור מוחלט, לדעת הבבלי.

אך לדברי ת"י, שעצם הלבישה נאסרה באיסור דאורייתא - 'לא יהיה כלי גבר על אשה' וודאי שהיה לחכמים למחות בה, בעוברה על איסור דאורייתא.

^כ וראה בפנים יפות שעמד אף הוא על דקדוק זה וביאר זאת באופן אחר - אף לדעת רש"י, שכוונת הכתוב להורות שבגבר נאסר עצם הלבישה משום שמיד שמתקשט יש לו הרהורים אסורים. אך באשה לא נאסר עצם הלבישה אלא עיקר האיסור הוא מחמת שיכשלו בה האנשים כשהולכת בניהם, ולכך נאסר רק ההליכה בין האנשים בתיקוני האיש.

ואכן בירושלמי מבואר (ברכות פ"ב ה"ג) שחכמים מיחו במיכל בת כושי, ולכאורה כך היתה דעת תרגום יונתן.^{כא}

התעטפות בציצית לאשה

וכן לענין ציצית מובא בגמרא (סוכה יא.) שרב עמרם חסידא התקין תכלת לבגדי אשתו. (כי סבור שלילה זמן ציצית והוי מ"ע שאין הזמן גרמא ונשים חייבות - רש"י שם) כב

ובשו"ע (סימן יז) איתא שנשים פטורות מציצית, וברמ"א כתב "ומ"מ אם רוצים לעטפו ולברך עליו הרשות בידו, כמו בשאר מ"ע שהזמן גרמא, אך מחזי כיוהרא, ולכן אין להן ללבוש ציצית.

ומבואר שכל האיסור הוא מצד מיחזי כיוהרא אך מעיקר הדין יכולות להתעטף, ולדעת ת"י יש בדבר איסור דאורייתא, כאמור.

הטעם שיעל הכתה את סיסרא דווקא ביתד האהל ולא בחרב

המלבי"ם (ארצות החיים הלכות ציצית) הביא את דברי ת"י אלו ודייק מהם שלדבריו מהות האיסור אינו דווקא בלבישה לצורך קישוט. וציין שת"י כאן לשיטתו מה שמתרגם את הנאמר בנביא (שופטים ה, כו) על יעל שהכתה את סיסרא: "ידה ליתד תשלחנה" - ובתרגום שם עמד על כך שיעל הכתה את סיסרא דווקא ביתד האהל ולא הכתה אותו בחרב: "תבורך יעל אשת ... שקיימה מה שכתוב בספר תורת משה 'לא יהיה כלי גבר על אשה' ולא יתקן גבר בתיקוני אשה..."

הרי שפירש שהטעם שלא השתמשה יעל בחרב הוא מפני שהחרב הוא מתיקוני הגבר וקיימה את מה שנאמר בתורת משה לא יהיה כלי גבר על אשה - והיינו תיקוני גבר, וכדברי ת"י כאן.

והנה מבואר בדבריו חידוש גדול, דבשלמא החגירה בחרב נאסרה מדין 'לא יהיה כלי גבר על אשה', אך מדוע שיאסר השימוש בחרב? הלא יעל הוצרכה להשתמש בחרב ולא לחגור בה.

אכן יש שפירשו שמדיוק מלשון המקרא 'לא יהיה' - במקום לא ילבש, שבא הכתוב לאסור כל שימוש של האשה בתיקוני הגבר, ולא רק את הלבישה בהם.^{כב}

^{כא} איסור לבישת טלית ותפילין לאשה מטעם 'לא יהיה כלי גבר על אשה' מוזכר בלבוש (או"ח יז, סב) אך הגדיר זאת כ'נדנד עבירה' של לא יהי כלי גבר, וכמובן שלא סבר להלכה את דברי ת"י כאן. וראה באליה רבה (שם) שחלק עליו משום שלא נאסר אלא בגדים של עידוי וקישוט.

^{כבב} אכן לדבריו שנשים חייבות בציצית וודאי שאין בזה חשש איסור לא ילבש, כי אם חייבות זה נחשב גם לבגדם. אמנם יש להסתפק בכוונת ת"י האם כוונתו לכל בגד שיש בו ציצית וכמו שעשה רב עמרם חסידא בגדים לבנותיו. או שרק בגד שלובשים לצורך ציצית כטלית, זה תיקון גבר ונאסר על האשה, וצ"ע.

^{כג} וראה בשו"ת ערוגות הבשם (יו"ד קפב, ה).

אך בשו"ע (יו"ד קפב, ה) כשכתב את האיסור לאשה לחגור בכלי מלחמה לא הוזכר איסור שימוש אלא רק איסור לבישהכד.

כדברי המלבי"ם הנ"ל מבואר גם בחזקוני כאן:

"לא יהיה כלי גבר על אשה לפי שהוא גנאי ופריצות, ולכך לא נטלה יעל חרב או חנית אלא המקבת והיתד למחץ רקת סיסרא"

איסור העברת שיער הפנים לגבר

בת"י מבואר עוד חידוש מופלג שאסור לגבר להעביר את שער הפנים בכדי להידמות לנשים, ואמנם מה שהזכיר שער בית השחי ושער בית הערווה מובא כבר ברש"י והוא מהגמ' בנזיר (נט.). אך שיער הפנים לא הוזכר שם.

וראה בספר אורחות יושר למרן הגר"ח ק"צ"ל (ערך הדרת פנים) שהביא את דעת תרגום יונתן שעובר בהסרת הזקן באיסור דאורייתא של 'לא ילבש גבר שמלת אשה', אפילו אם מספרו במספריים שאין בהסרה חשש איסור השחתת הזקניה.

*

וְלַנְעֲרָה לֹא תַעֲשֶׂה דָבָר | האם צריכה לצאת מרשות בעלה ע"י גט מחמת אונס זה?
(דברים כב, כו) וְלַנְעֲרָה לֹא תַעֲשֶׂה דָבָר אֵין לַנְעֲרָה חֲטָא מוֹת פִּי פֶּאֶשֶׁר יְקוּם אִישׁ עַל רֵעֵהוּ
וּרְצָחוּ נַפְשׁ פֶּן הַדָּבָר הַזֶּה:

האם הנערה אמנם לא מקבלת עונש אך נאלצת להתגרש מבעלה?

רש"י כתב: "לפי פשוטו זהו משמעו כי אנוסה היא ובחזקה עמד עליה כאדם העומד על חבירו להרגו".

והנה הדין הוא שאשת ישראל שנאנסה אינה צריכה לצאת מתחת ידי בעלה, ורק אשת כהן נאסרת על בעלה אף כשנאנסה. (אבהע"ז קנח, ו)

בת"י מבואר שאישה זו צריכה לצאת מתחת יד בעלה:

וְלַעוֹלִימָתָא לֹא תַעֲבֹדוּן מִדְעָם בֵּישׁ לִית לְעוֹלִימָתָא דִּין קְטוֹל אֱלֹהִין גְּבָרָא יַפְטָרִינָהּ מִיָּנִיה
בְּגִיטָא אָרוּם הֵיכְמָא דִּיכְמוֹן גְּבָר עַל חֲבֵרִיָּה וְיִקְטְלִינָהּ נַפְשׁ הֵיכְדִּין פְּתַגְמָא הָדִין:

ולנערה לא תעשו דבר רע, אין לנערה משפט מות, כי אם בעלה ישלחנה ממנו בגט. כי כאשר יארוב איש על רעהו ויהרגהו נפש כן הדבר הזה.]

מבואר בת"י שבעלה צריך לשלחה בגט, וצ"ב מדוע הלא היא אנוסה וכנ"ל?

^{כד} ואין זה קשור לכך שהשו"ע פסק כרש"י והמפרשים שנאסרה התקטנות בכלי גבר מטעם שמביאות לידי ניאוף, כי אף לדעת רשי יש לדייק את לשון המקרא לא יהיה ולאסור את השימו בהם ודו"ק.

^{כ"ה} וכך מבואר אף בספר 'תפארת אדם' למרן הח"ח זצ"ל פרק ו שאם מסיר זקנו בעבור להתיפות ולהתקשט נכלל זה בלאו 'ולא ילבש גבר שמלת אשה', עכ"ד והנה מנהג העולם להקל הוא עפ"י השו"ע והרמ"א בסימן קפב.

בנו"כ יהונתן ביאר זאת, שהנה ממשמעות הפסוק: 'אין לנערה חטא מות' משמע אבל חטא יש לה אף שעל המעשה היתה אנוסה, ונראה שישנה תביעה עליה על כך שיצאה לשדה, ומטעם זה הבין ת"י שאין זה אונס גמור היות ויציאתה גרמה לה. ולכך אף שאינה נענשת מ"מ נאסרת על בעלה.

אמנם מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל (בהסכמתו לספר נושא כלי יהונתן) דחה אפשרות זו וכתב שאין זה יתכן היות ועל המעשה עצמו היתה אנוסה. והוכיח מהשו"ע (אבהע"ז קנח, ו) שאף בנסתרו יחד על דעת ערוה, אינה נאסרת על בעלה אם לא קינא לה קודם. כי כלומר שאשה אינה נאסרת על בעלה מספקי ואף בנ"ד אף שעשתה שלא כהוגן שהלכה לבדה בשדה היות ועצם המעשה באונס אינה נאסרת על בעלה.

וביאר הגרי"ש זצ"ל את דברי ת"י, שסובר כשיטת אבוה דשמואל (כתובות נא:): דס"ל שאשת ישראל שנאנסה אסורה לבעלה אף שתחלתה באונס שמא סופה ברצון. ואונס שהתירה התורה הוא רק בצווחה מתחילה ועד סוף. עיי"ש שביאר בדעת שמואל שישנה חזקה שסופה ברצון, ולכך אף שנאסרת על בעלה מחמת זה מ"מ אין לנערה חטא מות היות ואינה בגדר מזידה.

וציין שאחר כתבו כל זאת ראה שהפני יהושע (כתובות נא:): כך ביאר בדברי התרגום כאן.

*

וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתָת וְנָתַן בְּיָדָהּ | מדוע מנהג ישראל לתת את הגט בפני בית דין?
(דברים כד, א) פִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וּבְעָלָהּ וְהָיָה אִם לֹא תִמְצָא חֵן בְּעֵינָיו פִּי מִצָּא בָּהּ עֲוֹנוֹת דָּבָר וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתָת וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשִׁלְחָהּ מִבֵּיתוֹ:
 מה מקור המנהג לתת את הגט בפני בית דין של שלושה? האם דבר זה הוא מעיקר הדין או מפני ההלכות הרבות והמורכבות שיש בכתיבת גט?
 בת"י מבואר שמנהג זה הוא מעיקר הדין:

אָרוּם יִסֵּב גְּבֵר אִיתָא וַיִּיעוּל עֲלָהּ וַיְהִי אִין לָא הַשְּׁפַחַת רַחֲמִין בְּעֵינָיו אָרוּם אֲשַׁפַּח בָּהּ עֵבִירַת פְּתָגָם וַיִּכְתּוּב לָהּ סֵפֶר תִּירוּכִין קָדָם בִּי דִינָא וַיִּתֵּן בְּרִשׁוּתָהּ וַיִּטְיִיל יָתָה מִבֵּיתָהּ:
 [כי יקח איש אשה ועלה עליה והיה אם לא מצאה חן בעיניו, כי מצא בה עבירת דבר, ויכתוב לה ספר גרושין לפני בית דין ויתן ברשותה ויוליך אותה מביתו]
 מבואר בדבריו שמעיקר הדין צריך לתת את הגט בפני בית דין וכך צורת הגירושין.^{כח}

^{כח} ומה שתב הרמ"א (אבהע"ז ז, מו) שאם נתייחדה לשם זנות יש להחמיר, ביאר הגרי"ש"א על פי הפוסקים שהרמ"א איירי באשת כהן, אך אשת ישראל אינה נאסרת בלא קינוי קודם.

^{כט} קצת צ"ב ששם יש ספק אם היה כלל מעשה, ואילו כאן ודאי נבעלה והספק האם נחשב אונס גמור.

^כ יש לחקור האם דין זה של 'בפני ביד' הוא תנאי היצוני בגירושין, או שהוא דין בגוף הגירושין שבפני עדים יש כאן קיום לדבר.

והנה פשטות לשון הגמ' (ב"ב קעד: עירובין כג.) 'אטו כל דמגרש בבי דינא מגרש' משמע שאין צורך לגרש בפני בית דין.

וכך כתב הרמ"א בסדר הגט (אבהע"ז קנד ס"ו) שגט אינו צריך בית דין. ובתומים (דיינים ט, ב) הביא את דבריו, וכתב שאכן הוא פשטות לשון הגמרא (ה"ל) אך בתוס' (קידושין ט.) משמע שהגט צריך להינתן בפני בי"ד.

ומסיים שם התומים:

"וכן מצאתי בתרגום יהונתן לתורה על הפסוק 'וכתב לה ספר כריתות' - דכתב ליה בתרע בית דינא עי"ש, ומזה בא מנהג דצריך בית דין בגט".

ובפתחי תשובה (סדר הגט - קנד, ח) הביא את דברי התומים הללו וציטט מה שכתב עליו שו"ת חיים שאל (סימן ט"ל אות י) שההוכחה מתוס' בקידושין אינה הוכחה היות והמהרש"א והמהרש"ל (שם) מחקו את המילה 'בית דין' מדברי התוס' שם. ולגבי ההוכחה מת"י כתב:

"ומה שהביא מתרגום יונתן, כבר כתבתי במקומות אחרים דאין זה התרגום מיונתן^ט, ולא חששין אנחנו ליה נגד הש"ס ופוסקים".

וביאר את מה שברוב תפוצות ישראל נהגו לגרש בבית דין, אינו מטעם התרגום הנ"ל, אלא מפני שיש בגט הלכות רבות, ורבו דקדוקיהן.

בהמשך דבריו הביא הפתח"ש (הנ"ל) את דעת הנודע ביהודה (תנינא קיד ועוד מקומות) שהחמיר מאוד **שהגט ינתן בפני בית דין**, כי לדעתו הנתינה בפני בית דין היא מעיקר הדין, ודחה את כל הראיות מהגמ' הנ"ל.

וכל כך החמיר הנודע ביהודה בדבר עד כדי שכתב על דבר רב אחד, שסידר גט של אשה אחת, וצירף עמו שנים, ואחד מהם היה חתנו, והורה שהאשה הזאת צריכה להתגרש שוב, כדין 'שלשה שנמצא אחד מהם קרוב, שהדין בטל'.

*

פִּי נֶפֶשׁ הוּא חֵבֶל | מקור לאיסור החמור לקשור חתנים וכלות באמצעות כשפים

(דברים כד, ו) **לֹא יִחְבֹּל רֵחִים וְרָכַב פִּי נֶפֶשׁ הוּא חֵבֶל:**

מה הפירוש כי נפש הוא חובל? חבלת צרכי נפש? או חבלת נפש ממש באמצעות כשפים? ברש"י מפרש כפשוטו: "אם בא למשכנו על חובו בבית דין, לא ימשכנו בדברים שעושים בהם אוכל נפש".

בת"י מבואר שישנה משמעות נוספת לריחיים ורכב:

^ט בנושא זה רבו הדעות ונשתברו קולמוסים, וראה מה שהבאנו בגיליון זה בענין לא יהיה כלי גבר על אשה, מהמלבי"ם שציין שתרגום יונתן על הנביא (שופטים) לשיטתו במה שפירש בתרגומו בפרשתנו על התורה. והנה ת"י על הנביאים מוסכם שהוא מהתנא יונתן בן עוזיאל כמבואר בגמ' במגילה.

לֹא יִמְשֹׁכַן גִּבֹר רִיחֵיָא וְרִיכָבָא אָרוּם צוֹרְכֵי דְבַהוֹן מְתַעְבֵּיד מְזוּן לְכָל נַפְשָׁא הוּא מִמְשֹׁכַן
וְלֹא יִהְיוּ גִבֹר אָסֵר חַתְנִין וְכַלִּין בְּחַרְשִׁין אָרוּם נַפְשָׁא דְעַתִּיד לְמִיפֵק מְנַהוֹן הוּא מְחַבֵּל:

[לא ימשכן איש רחים ורכב כי צורכם שבהם נעשה מזון לכל, נפש הוא ממשכן, ולא יהיה
איש קושר חתנים וכלות בכישוף, כי נפש שעתיד לצאת מהם הוא חובל]

בת"י מבואר שמלבד האיסור לקחת למשכון כלים שעושים בהם אוכל נפש, נאסר בפסוק
דבר נוסף והוא עשיית כשפים שבאמצעותם ניתן לקשור חתנים וכלות ולמנוע את הנפש
העתידה לצאת מהם.

כעין דברי ת"י מבואר גם בתרגום ירושלמי כאן, אלא ששם לא הוזכר כשפים להדיא, ואף
משמע שחבלת הנפש היא נפש עושה הכשפים - הקושר שכופר בחיי עולם הבא. וכך נאמר
נאמר:

"לא תהיו קושרים חתנים וכלות, כי כל שעושה אלה כופר בחיי העולם הבא."

ויש לידע במה דברים אמורים?

באב"ע (כאן) מביא פירוש זה בשם 'המכחישים' וכותב עליו 'זוהי הבל וריק'. אך מדבריו
מבואר שלדעת המפרשים שכך סברו המקור לפירוש זה הוא דרישת סמיכות הפסוקים "נקי
יהיה לביתו שנה אחת ושמח את אשתו אשר לקח, ואחר כך נאמר לא יחבול רחים ורכב
כי נפש הוא חובל"? ולכך דרשו את הסמיכות לאסור קשירת חתנים וכלות, הגורם להיפך
המטרה של ושימח את אשתו. שיוכלו לשמוח יחד.

להלן מובאים כמה מקורות אודות כישוף זה שכפי הנראה היה נפוץ מתקופת התנאים
ועד תקופת הספר חסידים והחרדים, ואף לאחריהם לתקופת הפירוש יהונתן' (לפני כ-3000
שנה):

**"איש שלקח אשה וכישפו אותם שאין יכולים ליזקק יחדיו, ועסקו בשביל רפואה שנה או
שנתיים או שלוש ולא הועיל להם, עוון להם שיחיו יחדיו. (ספר חסידים שצא)**

**"צדיק אחד היה נוטה למות, ובא אחד שנעשה לו כשפים לו ולאשתו שלא תהיה הרה,
וביקש כשילך לפני הקב"ה תחילה שיבקש לו שתהר ונדר לו ומת, ובאותה שנה התירה
הכשפים לו והרתה". (ספר חסידים תמז)**

גם בפירוש יונתן (שנכתב לפני כ-3000 שנה) ביאר את דברי ת"י שמדובר במונע את עונת
חתנים וכלות במעשה כשפים, וביאר שת"י דרש את סמיכות הפסוקים 'ושימח את אשתו'
והיינו במצות עונה לחבילת העונה ע"י כשפים:

**"פירוש שלא יהא קושר חתנים וכלות בכישוף שימנעו מבוא עליה, ודרש סמיכות הפסוק
לדלעיל מיניה 'כי יקח איש אשה חדשה ושמח את אשתו אשר לקח' דהיינו מצוות עונה,
וסמין ליה 'לא יחבול רחים ורכב' ללמד אזהרה שלא ימנע את עונתו במעשה כשפים
שלא יוכל לבוא עליה כדרך אנשים, ודברה תורה בלשון נקיה שלא יקשור הרחים - רמז
לאשה, ורכב - רמז לאיש, וגם מצינו לשון טחינה באשה כמו שאמר 'תטחן לאחר אשתי'
ויחבול' לפי זה לשון חבלה שמחבל הנפש העתיד לצאת מחלציה אילו לא קשרם."**

והוסיף שם שדבר זה היה מצוי בזמנו והאריך בחומריו ובתוך דבריו ביאר את דברי התרגום ירושלמי שהעושה כשפים אלו כופר בחיי העולם הבא:

"ויען כי העוון פלילי הוא רגיל בדורות הללו, אעורר להעתיק הירושלמי בזה: 'כל דעבד אילין ככפר בחיי עלמא', פירוש רשע העושה אלה אין לו כפרה עולמית ואין לו חלק לעולם הבא, לפי שכפר בו בזה, והטעם הוא כיון דאסר החתנים כפר בביאת המשיח שנקרא גם כן חי עלמא וביאת המשיח תלוי בכילוי הנשמות שבגוף. כדאמרז"ל אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבחדר הנקרא גוף, וזה מעכב הגאולה במעשה זה שלא נלקח נשמה מהחדר הזה, וק"ל.

ומצאתי בספר חרדים והוא חיבור קודש מארץ ישראל מפליג בעוון זה מאוד (פרק ה מצוה מב) וסיום דבריו וז"ל "ושמעתי מפי חכם אחד ר' עובדיה בן ר' זכריה שמעשה באדם אחד שקשר יהודי אחר ונכרת בתוך שנתו ולא היה אדם יודע בו שהוא חטא בזה רק הרשע הזה הגיד בשעת מיתתו אני קשרתי את פלוני החתן והנה לפני מלאך המוות וחרבו שלופה בידו ואמר לי שהעוון הזה גרם מיתתי, וגם אין לי חלק לעולם הבא ומיד פרח נשמתו עכ"ל, והשומע יברך".

ביאור נוסף - אזהרה למארס אשה שלא יעכב את הנישואין

בחזקוני ובדעת זקנים בחומש בראשית הביאו את דברי התרגום ירושלמי הנ"ל ופירשו באופן אחר: 'שאם אירס אשה לא יניחנה ליישב עגונה באירוסין זמן מרובה'. כלומר שאסור למארס אשה לעכב את זמן הנישואין - כי נפש הוא חובל במה שמצערה.

ואף לדבריהם יש בזה חידוש גדול שהמעכב את זמן הנישואין עובר בלאו דאורייתא.

וראה מה שהבאנו בגיליון פרשת שופטים שזה החטא של האיש החוזר מעורכי המלחמה מפני שארש אשה ולא לקחה - והיינו שמעכב את זמן הנישואין, כמבואר בת"י שם והוא לשיטתו כאן בזה.

*

זְכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה יְיָ אֱלֹהֶיךָ לְמֵרִים | זְכוֹר שֶׁהַחוּשׁד בְּכַשְׂרִים לֹקֵה בְּגוֹפוֹ!

(דברים כד, ט) זְכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה יְיָ אֱלֹהֶיךָ לְמֵרִים בְּדַרְךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם:

מה היה החטא של מרים שבגללו קיבלה צרעת? ומה הזכרון שנצטוונו לזכור, זהירות מלשה"ר או מלחשוד בכשרים?

ברש"י כתב: "אם באת להזהר שלא תלקה בצרעת אל תספר לשון הרע, זכור העשוי למרים שדברה באחיה ולקתה בנגעים". וכך מבואר בספרי (כאן) ל.

^ל וראה גם ברמב"ן כאן "שזכור העונש הגדול שעשה ה' לנביאה הצדקת שלא דברה אלא באחיה גמול חסדה אשר אהבתו כנפשה, ולא דברה בפניו שיבוש, ולא בפני רבים, רק בינה לבין אחיה הקדוש בצינעה, וכל מעשיה לא הועילוה..."

בת"י מבואר שהזיכרון ממעשה מרים אינו על עצם הדבור שדברה, אלא על החשד:
הוּוּ זְהִירִין דְּלֹא לְמַחְשֵׁד חֵד בְּחִבְרִיהָ דְּלֹא יִלְקִי הוּוּ דְּכִירִין מַה דְּעֵבֵד יִי אֶלְהֶכּוֹן לְמַרְיָם
דְּחֻשְׁדָּת לְמִשָּׁה בְּמִלְתָּא דְּלֹא הוּת בִּיהָ וְלִקְתָּ בְּצוֹרְעָא וְאִתְעַכְבַּת בְּאַרְחָא בְּמַפְקֶכּוֹן מְמַצְרִים:
[היו זהירים שלא לחשוד אחד ברעהו שלא ילקה, היו זכורים מה שעשה ה' אלוקיכם
למרים שחשדה למשה בדבר שלא היה בו ולקתה בצרעת, והתעכבתם בדרך בצאתכם
ממצרים]

בת"י מבואר שהצרעת שקיבלה מרים היה מפני שחשדה במשה בדבר שלא היה בו,
וכדאמרו בגמרא (שבת צז). 'החושד בכשרים לוקה בגופו', ואמנם הגמ' שם למדה זאת
ממקור אחר, ממה שמשה הכניס ידו לחיקו ונצטרעה אחר שחשד בישראל. (שמות ד, א-
ו), ת"י סבור שזהו הזיכרון ממעשה מרים.

מה היה החשד שחשדה מרים במשה?

החשד של מרים במשה רבנו היה שפרש מציפורה על דעת עצמו, ולא על פי ציווי ה'. אך
באמת נצטווה על כך משה כמבואר בתרגום על הפסוק (דברים ה, כה) 'זאתם שובו לכם
לאהליכם, ואתה פה עמוד עמדי'.

חשד זה מבואר ברש"י (במדבר יב, א) עפ"י הספרי (שם). וכן מבואר בת"י שם (במדבר יב,
ב). אמנם בת"י (בפסוק א) מבואר דבר נוסף שחשדו במשה שנשא את מלכת כוש בברחו
מלפני פרעה:

"וידברו מרים ואהרן במשה דברים שאינם מהוגנים על אודות האשה הכושית שהשיאו
הכושים למשה בברחו מלפני פרעה וגרשה..."

ומבואר בדעת זקנים (שם) שהחשד היה שמשה נשא אותו ולא בת ישראל מפני שנתגאה
בליבו שאין אשה הראויה לו היות ונגלה אליו ה', וזה היה חשד שוא משום שמשה כלל
לא קרב אליה, וכלל לא נתגאה ממה שדיבר אליו ה' כנאמר על משה: 'וְהָאִישׁ מִשָּׁה עֲנָיו
מְאֹד מִכָּל הָאָדָם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאָדָמָה'.

ראה מה שהארכנו בענין זה בגליון פרשת בהעלותך (26).

*

אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עֲמֶלֶק בְּדֶרֶךְ בְּצִאתְכֶם מִמִּצְרַיִם | מלחמת עמלק בישראל וישראל
בעמלק, היא על רקע היסטורי? או שהיא מלחמת קיום על ההוה?

(דברים כה, יז) זְכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עֲמֶלֶק בְּדֶרֶךְ בְּצִאתְכֶם מִמִּצְרַיִם:

מה היתה סיבת בואו של עמלק להילחם עם ישראל?

רש"י (שמות יז, יח) לומד מסמיכות הפרשיות, שעמלק בא כתוצאה משאלת בני ישראל
"היש ה' בקרבנו" וכמשל הילד שנישא על כתפי האב.

אולם ת"י (שמות יז, ח) מבאר את הסיבה השורשית הנעוצה במריבה ההיסטורית בין עשיו ליעקב, עסק הבכורה והברכות. ולפירושו עמלק שהוא מזרעו של עשיו בא לנקום נקמת זקנו עשיו. ולהפך את המצב ההוא שהברכות ביד בני יעקב.

ראה מה שהארכנו בנושא זה ובביאור הפזמון 'חד גדיא הנסוב לדעת הגר"א על ענין זה. בגילין פרשת ויקרא - זכור.

וראה עוד בגיליון פרשת מטות על חלקו של בלעם במלחמת עמלק עם ישראל.

*

וַיִּזְנֶב בְּךָ כָּל הַנְּחָשִׁים אַחֲרֶיךָ | במי פגע עמלק במלחמתו בישראל?

(דברים כה, יח) אֲשֶׁר קָרַךְ בְּדַרְךָ וַיִּזְנֶב בְּךָ כָּל הַנְּחָשִׁים אַחֲרֶיךָ וְאַתָּה עָיַף וַיִּגַע וְלֹא יָרָא אֱלֹהִים:

מי הם אותם נחשלים שפגע בהם עמלק?

רש"י מפרש שעמלק תפס את אלו שלא היו מוגנים מהענן כי נפלטו ממנו מחמת חטאם, והם המצורעים והערב רב.

ת"י מוסיף שנחשלים אלו היו מבני שבט דן שהיו עובדי ע"ז ואותם הרג עמלק.

ראה מה שהארכנו בזה בגיליון פרשת ויקרא - זכור.

ובגיליונות פרשת במדבר ופרשת בלק אודות הע"ז של שבט דן.

*

תְּמַחָה אֶת זִכְרֵ עַמְלֵק מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם לֹא תִשָּׁפַח | עד מתי המצוה של מחיית עמלק?

(דברים כה, יט) וְהָיָה בְּהִנִּיחַ יְיָ אֱלֹהֶיךָ לְךָ מִכָּל אִיבֶיךָ מִסָּבִיב בְּאַרְץ אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ נִחְלָה לְרִשְׁתָּהּ תְּמַחָה אֶת זִכְרֵ עַמְלֵק מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם לֹא תִשָּׁפַח:

הפסוק מציין את נקודת ההתחלה של המלחמה - והיה בהניח ה' וגו', אך מהי נקודת הסיום? עד מתי הצטוונו למחות את עמלק?

בת"י כאן מוסיף שמצות מחיית עמלק היא גם לימות המשיח. ובחומש שמות (יז, טו) תרגם 'תמחה את זכר עמלק מדור דור' - מג' דורות והם העוה"ז, ימות המשיח, והעוה"ב.

ראה מה שהארכנו בזה בגיליון פרשת ויקרא - זכור.

לתגובות:

0686762@gmail.com

פרחים לתורה - כיצד מוכיחין / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת מרדכי

תוכחה בדרך הנכונה...

הַשְּׁמֵר בְּנִגְעַת הַצְּרַעַת לְשֹׁמֵר מְאֹד וְלַעֲשׂוֹת כָּל אֲשֶׁר יֹרֶוּ אֶתְכֶם הַפְּהַנִּים הַלְּוִיִּם פֶּאֶשֶׁר צְוִיתֶם תִּשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת. זְכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה ה' אֱלֹהֶיךָ לְמִרְיָם בְּדֶרֶךְ בְּצִאתְכֶם מִמִּצְרָיִם (כד, ח-ט)

החפץ חיים (פתיחה, לאוין, ג) כותב על סיפור לשון הרע: ועובר נמי המספר במה דכתיב השמר בנגע הצרעת לשמור מאוד, הכוונה שלא לשכח מלהזהר מלשון הרע שלא תבא עליך הצרעת על ידי סיפור הזה. עכ"ל.

להלן דרכי תוכחה "מקוריות" על מניעה מסיפור לשון הרע:

תלמידיו של המשגיח רבי מאיר חדש זצ"ל ביקשו ממנו פעם שימסור להם שיחת מוסר על איסור לשון הרע. רבי מאיר הסכים ומסר להם שיחה ארוכה בנושא 'טוב לב'. התלמידים היו בטוחים שבשלב מסויים הוא יעבור לדבר על נושא 'לשון הרע' עליו בקשו שידבר, אבל להפתעתם כל השיחה נסובה אך ורק על 'טוב לב'.

כאשר סיים את דבריו העלו בפניו השומעים את תמיהתם, מדוע לא דיבר על הנושא שהם בקשו.

השיב להם רבי מאיר: "על לשון הרע ביקשתם שאדבר? וכי מי הוא המדבר לשון הרע? רק 'אדם רע' מדבר לשון הרע. אם תהיו אנשים טובים לעולם לא תדברו לשון הרע".

*

הרב הלל קופרמן שליט"א סיפר: כאשר למדתי בישיבת עטרת ישראל, רצינו לייסד שיעור בלימוד הלכות לשון הרע ע"פ ספרו של החפץ חיים. פנינו למשגיח רבי מאיר חדש זצ"ל לשאול אותו לחוות דעתו בנידון.

לפליאתנו - הוא התנגד נחרצות!!!...

וכה היו דבריו: כדי לא לדבר לשון הרע, צריך תחילה להפוך את הלב ל'לב טוב'! צריך להשריש בתוך לבנו אהבת ישראל אמיתית לכל אחד ואחד. אדם שיש לו תכונה זו - ממילא לא ידבר לשון הרע על חבירו. אז - ורק אז - יש מקום ללמוד בספרו של החפץ חיים כדי לדעת את גדרי ההלכה המדוייקים מה מותר לדבר ומה אסור.

*

סיפור ששמעתי מהרה"ג יצחק קולודצקי שליט"א (חתנו של הגר"ח קניבסקי זצ"ל): הרב אריה לוי זצ"ל, הצדיק הירושלמי, אמר פעם: אינני מסוגל לדבר לשון הרע, וזאת בגלל ארוע בו הייתי נוכח.

וכך סיפר: בילדותי הגיע מרן החפץ חיים לעיירתנו למכור את ספריו. הוא נכנס לבהכנ"ס עם שתי חבילות ספרים, אותן נשא בשתי ידיו, ומשנכנס - הניחם על השולחן הראשון שנקרה לפניו. כשהתבונן סביבו, ראה בעמוד של הש"ץ נייר אשר כתוב עליו הפסוק "שיויתי" עם שם הוי"ה. לפני נייר זה הודלקו שתי נרות, כנהוג במקומות רבים. אך דא עקא, לא היה כיסוי זכוכית לפני אותו נייר, ולכן היה חשש שהנרות ישחירו את הנייר ויבואו עי"ז חלילה לידי מחיקת שם ה'.

הוא ניגש לאחד המתפללים והעיר לו על כך. אותו מתפלל רצה לומר לו שלא הוא אחראי על כך, ולכן עליו לפנות לשמש, ולכן הראה לו לכיוון בו עומד השמש.

כנראה מרן החפץ חיים הבין שהלה מתכוון לומר לו שהשמש אשם בדבר וממאן לשים זכוכית כדי לשמור על קדושת שם ה', חלילה. לכן מיד זעק: לשון הרע?!?! וברגע אחד נטל את שתי חבילות הספרים וברח בריצה מהירה מאוד מבית הכנסת.

אמר ר' אריה: ראיתי זאת ונבהלתי והזדעזעתי! הלוא זה רק חשש לשון הרע. אולי הלה לא התכוון לומר לשון הרע, אלא רק להפנות אותו לשמש כדי להעיר את תשומת ליבו לכך...

אך החשש שמא יש כאן לשון הרע - הניס את מרן החפץ חיים בחופזה מן המקום... וסיים ר' אריה: מאז שראתי זאת, אינני מסוגל להוציא מפי אפילו מילה אחת של לשון הרע! עד כדי כך השפיע המאורע עלי!...

שבת שלום ומבורך!

לתגובות: blu.israel@gmail.com

פרפראות באור החיים הק' על הפרשה / הרב מרדכי צבי סלומון, קרית גת

דברי האוה"ח על 'ושבית שביו' - מרומזים בגימטריא

ושבית שביו

עולה בגימטריא [עם האותיות והמילים] 1047

*

כדי דלא יראה דהוא מזלזל במתנה מהמלך

עולה בגימטריא 1047

*

{אפי'} אם הוא מהכנעני דנאמר לא תחיה

עולה בגימטריא [עם האותיות] 1047

זה במלחמה דרשות

עולה בגימטריא 1047

פרשה למעשה - בירור הלכתי בפרשת השבוע / הרב יאיר רינמן, מו"צ בבית הוראה 'נאות שמחה', מודיעין עילית

מצות שמיטת כספים

מִקֵּץ שִׁבְעַת שָׁנִים תַּעֲשֶׂה שְׁמִטָּה, וְזֶה דְבַר הַשְּׁמִטָּה שְׁמוּטָה כָּל בַּעַל מִשְׁהָ יָדוֹ אֲשֶׁר יֵשֶׁה בְּרֵעֵהוּ
לֹא יִגַּשׁ אֶת רֵעֵהוּ וְאֶת אָחִיו כִּי קָרָא שְׁמִטָּה לָהּ, אֶת הַנֶּכְרִי תִּגַּשׁ וְאֲשֶׁר יִהְיֶה לְךָ אֶת אָחִיךָ
תִּשְׁמַט יָדְךָ (טו, א-ג)

ענף א - שמיטת כספים בזמן הזה

נחלקו הראשונים האם שמיטת כספים נוהגת בזמן הזה, ויסוד מחלוקתם הוא עפ"י הגמ' בגיטין דף ל"ו ע"א, שהביאה את המשנה שביעית פ"י מ"ג, 'פרוזבול אינו משמט זה אחד מן הדברים שהתקין הלל הזקן כשראה שנמנעו העם מלהלוות זה את זה ועוברין על מה שכתוב בתורה שנאמר (דברים טו-ט) הַשְּׁמֵר לְךָ פֶּן יִהְיֶה דְבָר עִם לְבַבְךָ בְּלִיעֵל וְגו' התקין הלל הזקן פרוזבול', ואיתא עלה בגמ' בגיטין, 'ומי איכא מידי דמדאורייתא משמטא שביעית והתקין הלל דלא משמטא, אמר אביי בשביעית בזמן הזה ורבי היא דתניא רבי אומר וְזֶה דְבַר הַשְּׁמִטָּה שְׁמוּטָה בשתי שמיטות הכתוב מדבר אחת שמיטת קרקע ואחת שמיטת כספים בזמן שאתה משמט קרקע אתה משמט כספים בזמן שאי אתה משמט קרקע אי אתה משמט כספים ותקיננו רבנן דתשמט זכר לשביעית ראה הלל שנמנעו העם מלהלוות זה את זה עמד והתקין פרוזבול, ומי איכא מידי דמדאורייתא לא משמטא שביעית ותקיננו רבנן דתשמט אמר אביי שב ואל תעשה הוא רבא אמר הפקר ב"ד היה הפקר'.

מבואר בגמ' דאף בזמן הזה נוהגת מצות שמיטת כספים, אלא דדעת רבי דשמיטת כספים בזמן הזה (דאין יובל נוהג) היא מדרבנן, אך דעת רבנן דאף בזמן הזה שמיטת כספים מדאורייתא, וס"ל לאביי דתקנת פרוזבול הויה דוקא לדברי רבי - ששמיטת כספים בזמן הזה מדרבנן. לא

לא אלא שנחלקו רש"י ותוס' בביאור דברי רבא, דעת רש"י (ע"ב ד"ה רבא) דס"ל לרבא דפרוזבול מועיל אף בשביעית דאורייתא, ומשום 'דהפקר בית דין הפקר', אולם התוס' (בע"א ד"ה מי) מסבירים, דרבא בא ליישב רק את קושיית הגמ' האחרונה 'ומי איכא מידי דמדאורייתא לא משמטא שביעית ותקיננו רבנן דתשמט', דמכח דין 'הפקר בית דין הפקר', יש כח ביד חכמים להשמיט את חיוב המלוה □ אף שהוא מדאורייתא, ואכן לשיטת רבנן דשביעית בזמן הזה מדאורייתא, לא תיקן הלל פרוזבול, דלא היה לו להלל ללמד את העם לעשות פרוזבול, ולעקור בזה שביעית שהיא דאורייתא.

ועי' ברמב"ם פ"ט מהל' שמיטה ויובל ה"ז, שכתב 'כשראה הלל הזקן שנמנעו מלהלוות זה את זה ועוברין על הכתוב בתורה הַשְּׁמֵר לְךָ פֶּן יִהְיֶה דְבָר וְגו' התקין פרוזבול כדי שלא ישמט החוב עד שילוו זה את זה, ואין הפרוזבול מועיל אלא בשמטת כספים בזמן הזה שהיא מדברי סופרים אבל שמיטה של תורה אין הפרוזבול מועיל בה', אולם הראב"ד במקום השיג עליו, 'א"א זה אינו מחוור דאביי הוא דאמר הכי אבל רבא פליג ואמר הפקר בית דין הפקר והלכך נוהג בכל זמן', וביאר הכסף משנה דהרמב"ם והראב"ד נחלקו במחלוקת רש"י ותוס' הנ"ל, דשיטת הרמב"ם כשיטת התוס', דהלל תיקן פרוזבול רק לשיטת רבי דשמיטה בזמן הזה מדרבנן, אך לשיטת רבנן דאף בזמן הזה היא מדאורייתא □ לא

ועי' לעיל סי' א' ענף ב', דנחלקו הראשונים בעיקר דין שביעית בזמן הזה, די"א שחיובה הוא מדאורייתא, וי"א דאינה נוהגת כלל - אלא ממידת חסידות, אך דעת רוב הראשונים דנוהגת האידנא מדרבנן.^{לב}

עיי"ע שם, דנחלקו האחרונים בביאור שיטת הרמב"ם, אי ס"ל שביעית בזמן הזה דאורייתא או דרבנן, אך כולי עלמא מודי דס"ל דשמיטת כספים מדרבנן, וכמפורש בדבריו הנ"ל פ"י ה"ט.^{לג}

ועי' בדברי הרא"ש בתשובה כלל ע"ז אות ד', שכתב 'יקבל החכם רבי יעקב אלפסי את תשובתו, על אשר שאלת שרגילין בארץ הזאת להוציא שטרות שעברו עליהם ששים ושבעים שנה ובית דין מגבין בהם אותם ואין חוששין לשמטת כספים, מאי הרגלם. הוי יודע שתמהתי על זה מיום באתי לארץ הזאת וצוחתי כי כרוכיא וליכא שמשגח בי, ואמרו לי כי כבר נהגו כן בארץ הזאת ואי אפשר לשנות מנהגן, ואמרתי מנהג כזה שהוא לעבור על דברי תורה ולהוציא ממון שלא כדין, אין הולכין אחריו כל זמן שאין טעם למנהג, ואמרו לי כי הרבה יפוי לשונות רגילין לכתוב בשטרות שהן מורין על זה שלא תהא שביעית משמטת, ודקדקתי בשטרותיהם ולא מצאתי תנאי ויפוי לשון שיורה על דרך זה ... הלכך מיום בואי לכאן איני דן שלא תשמט שביעית, וגם איני סותר מנהגם, אלא מניחם לדון כמנהגם'.

כעיי"ז כתב גם בכלל פ"ו, 'ועל טענת פרוזבול, תמהתי על יושבי הארץ הזאת מאי חיליהו יותר מהלל הזקן ובית דינו בתלמידיהו בחכמה ובמנין, לבטל תקנת פרוזבול ושלא תשמט שביעית - אם לא כתב פרוזבול, דקיימא לן דשמטת כספים נוהגת בזמן הזה, ואמרו לי שיש שם יפוי לשון וכחות בשטרות המורים על דרך זה שלא תשמיטנו שביעית, ואף כי לא היו מקובלים לי דבריהם, שתקתי ולא רציתי לבטל מנהגם, שטר זה שלא נכתב בו כחות וחיזוקים הרגילין לכתוב באלו הארצות, למה לא תשמטנו שביעית'.

ועי' בבית יוסף חו"מ סי' ס"ז שהביא דברי הרא"ש הנ"ל, וכבר תמהו הנו"כ על הטור והשו"ע, אמאי לא מיחה בהם הרא"ש, ועי' בדרכי משה ס"ק א' שכתב 'ולי נראה דסמכינן האידנא אמקילין דסבירא להו דאין שמטה נוהגת האידנא, וכ"כ הרמ"א עמש"כ השו"ע שם סעי' א', 'אין שמיטת כספים נוהגת מן התורה אלא בזמן שהיובל נוהג, ומדברי סופרים שתהא שמיטת כספים נוהגת בזמן הזה בכל מקום, וכתב הרמ"א 'כן היא הסכמת הפוסקים, אבל י"א דאין שמיטה נוהגת בזמן הזה, ונראה שעליהם סמכו במדינות אלו שאין נוהגין דין שמיטה כלל בזמן הזה, והמנהג היו נוהגין עדיין בזמן הרא"ש כמ"ש בתשובה

תיקן פרוזבול, משא"כ הראב"ד ס"ל כרש"י בהסבר דברי רבא, דאף לשיטת רבנן דשמיטת כספים בזמן הזה מדרבנן, תיקן הלל פרוזבול משום דהפקר בית דין הפקר.

^{לב} ועיי"ש שמבואר ברש"י בגיטין שם, דהויא מחלוקת קדומה, דבירושלמי מבואר דשביעית בזמן הזה מדרבנן, ואילו בתורת כהנים מבואר דחיובה מדאורייתא.

^{לג} והיינו משום שמפרש את דברי הגמ' בגיטין הנ"ל, 'בשתי שמיטות הכתוב מדבר אחת שמיטת קרקע ואחת שמיטת כספים בזמן שאתה משמט קרקע אתה משמט כספים', דשמיטת קרקע היינו יובל, דבו חוזרות הקרקעות לבעליהן, וכמבואר לעיל סי' א' ענף ב', דכן ביאר ר"ת בתוס' שם את הסוגיא, ודלא כרש"י.

שהיה צווח ככרוכיא לבטל המנהג ולא אשגחו ביה, וכבר כתבו ג"כ האחרונים ז"ל טעם למנהג שאין נוהגין שמיטה כמבואר בדברי מהרי"ק שורש צ"ב ומהר"ר איסרלן בת"ה סימן ד"ש ובמהרי"ל, ואין לדקדק אחריהם.

ועי' בחוט שני הל' שביעית פ"ט ס"ק ג', שכתב על דברי הרמ"א הנ"ל, 'והנה יש שטעו לומר דהרמ"א הביא דעה שאין שמיטה נוהג כלל בזה"ז, אבל המעיין בתשובת הרז"ה שהוא מקור הדין מבואר שם דס"ל דהשמטת כספים בחוץ לארץ תלוי וקשור עם דין היובל, על כן בזמן הזה דאין היובל נוהג אף מדרבנן, הו"ה שמיטת כספים, אבל בארץ ישראל כיון שנוהג שמיטה קרקע הו"ה דנוהג שמיטת כספים. והא דכתב הרמ"א לשון זה דאין נוהגת שמיטה, היינו משום דמיירי התם מן השמיטה שאין נוהג בזמן שהיובל נוהג, ובאמת שאינה אלא השמטת כספים בחו"ל'.

ואכן מדויק כן בלשון הרמ"א, שכתב 'ונראה שעליהם סמכו במדינות אלו שאין נוהגין דין שמיטה כלל בזמן הזה', ואכן בפאת השלחן סי' כ"ט ס"ג הוסיף על דבריו, 'ונראה שעליהם סמכו במדינות אלו שאין נוהגין דין שמיטה כלל בזמן הזה בחו"ל'.

והנה מפורש בפסוקים, דלבד ממצות עשה להשמטת החוב, ל"ד ומצות לא תעשה בגביית החוב, ל"ה ישנו לא תעשה נוסף, וכדכתיב השְׁמֵר לְךָ פֶּן יִהְיֶה דְבַר עִם לְבַבְךָ בְּלִיעַל לְאָמַר קִרְבָּה שְׁנַת הַשְּׁבַע שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה וְרַעַה עֵינֶיךָ בְּאֶחָיִךְ הָאֶבְיוֹן וְלֹא תִתֵּן לוֹ וְקִרְא עֲלֶיךָ אֶל ה' וְהָיָה כִּךָ חֶטָּא (דברים טו-ט), ומנאה הרמב"ם במנין הלאוין מצוה רל"א, 'שהזהירנו מהמנע להלוות קצתנו לקצתנו מפני השמיטה כדי שלא ישמט החוב, שהכתוב הזהיר מזה הענין ואמר השְׁמֵר לְךָ פֶּן יִהְיֶה דְבַר וכו', ולשון סיפרי'ו השְׁמֵר בלא תעשה פֶּן יִהְיֶה בלא תעשה, כלומר שאלו שני הלאוין באו בזה הענין זה אחר זה לחזוק'.

וכ"כ הרמב"ם בפ"ט מהל' שמיטה ויובל ה"ל, 'מי שנמנע מלהלוות את חבירו קודם השמיטה שמא יתאחר החוב שלו וישמט עבר בלא תעשה שנאמר השְׁמֵר לְךָ וגו' וחטא גדול הוא שהרי הזהירה עליו תורה בשני לאוין שנאמר השְׁמֵר לְךָ פֶּן יִגוּ וכל מקום שנאמר השמר או פן או אל הרי זה מצות לא תעשה, והתורה הקפידה על מחשבה רעה זו וקראתו בְּלִיעַל, והרי הוסיף הכתוב להזהיר ולצוות שלא ימנע אלא יתן שנאמר נָתַן תִּתֵּן לוֹ וְלֹא יִרַע לְבַבְךָ בְּתִתְּךָ לוֹ וגו' והבטיח הקב"ה בשכר מצוה זו בעולם הזה שנאמר כִּי בְּגִלְלֵי הַדְּבָר הַזֶּה יִבְרַכְךָ וגו'.

ויש לעיין, לשיטות הפוסקים דשמיטת כספים נוהגת בזמן הזה רק מדרבנן, האם הנמנע מלהלוות עובר באיסור דאורייתא, או"ד דכיון שאין כהיום איסור דאורייתא, שוב אינו עובר איסור במניעת הלוואתו.

ל"ד רמב"ם בספר המצות מצות עשה קמ"א.

ל"ה רמב"ם בספר המצות מצות לא תעשה ר"ל.

ל"ו פרשת ראה פסקה ע'.

ועי' בחינוך מצוה ת"פ, שכתב 'שלא נמנע מלהלוות אל הצריכים מפני פחד השמטה שלא תפקיע החוב ... ונוהג איסור זה בזכרים ובנקבות, בכל מקום ובכל זמן, שאף בזמן הזה שאין שמטת כספים נוהגת מן התורה אלא מדרבנן, מכל מקום אנו מוזהרים גם כן שלא נמנע מלהלוות אל הצריך מפני פחד שנת השמטה שמשמטת, מדרבנן - בזמן הזה, ומן התורה - בזמן הבית'.

וכן מדויק מלשון המשנה בשביעית שם, 'כשראה שנמנעו העם מלהלוות זה את זה ועוברין על מה שכתוב בתורה ... התקין הלל הזקן פרוזבול', והרי כבר הובא לעיל שדעת הרמב"ם ור"ת בתוס', שפרוזבול מועיל רק בזמן הזה ששמיטת כספים דרבנן, ומוכח מיניה דאף הנמנע מלהלוות בזמן הזה - עובר על לאו דאורייתא.

אולם יעוי' בחתם סופר על דברי הגמ' בגיטין הנ"ל, דפשיטא ליה דלשיטת הרמב"ם דשמיטת כספים בזמן הזה מדרבנן, אין הנמנע מלהלוות עובר על לאו דאורייתא, כי מהיכי תיתי יעשה מעותיו אנפרות להלות לזה ולבסוף ישמיטנה שביעית דרבנן, בשלמא בזמן התורה הרי הבטיח הקב"ה למען יברכך, והמסופק בזה הרי הוא בליעיל, אבל בתקנת חז"ל - איננו מובטח בלמען יברכך,^{לז}

ובישוב דברי המשנה הנ"ל, כתב החתם סופר ליישב עפ"י מה שתמהו האחרונים,^{לח} דמפשטות לשון הגמ' הנ"ל מבואר שתקנת הלל היתה כדי למנוע איסור דאורייתא מהמנמעים מלהלוות, ואילו להלן בדף ל"ו ע"ב מבואר בגמ' שהוא תקנה לעניים ולעשירים, וכדאיתא התם 'מאי פרוסבול אמר רב חסדא פרוס בולי ובוטי בולי אלו עשירים ... בוטי אלו העניים ...',

ותירץ החתם סופר דאכן נאמרו בפרוזבול ב' טעמים שונים, דלדעת אביי שתקנת פרוזבול היתה רק לשיטת רבי דשמיטת כספים בזמן הזה מדרבנן, אכן אינו עובר על לאו דאורייתא וכנ"ל, והיא תקנה לעניים ולעשירים, ומאי דאיתא דהויה תקנה שלא לעבור על לאו דאורייתא, הוי רק לשיטת רבא דתקנת פרוזבול הוי נמי לשיטת רבנן - דשמיטת כספים בזמן הזה מדאורייתא.

ולכאוי"ל דיסוד מחלוקתם תלויה במחלוקת הראשונים בגדר הלאו דהשְׁמֵר לְךָ, דראה בדברי רבנו יונה באגרת התשובה ליום ז', שכתב 'ועוד אמרו רבותינו זכרונם לברכה (שבת דף ס"ג ע"א), גדול המלוה לעני יותר מן העושה צדקה, וכל שאינו מלוה לעני בשעת דחקו

^{לז} ומציין שם בסמ"ע חו"מ סי' ס"ז ס"ק ב', דהבטחת התורה וְצוֹתֵי אֶת בְּרַכְתֵּי לְכֶם בְּשָׁנָה הַשְּׁשִׁית וְעָשָׂת אֶת הַתְּבוּאָה לְשֵׁלשׁ הַשָּׁנִים, הוי רק בזמן ששמיטה נוהגת מדאורייתא, אך בזמן הזה ששמיטה נוהגת מדרבנן, אין את הבטחת התורה.

ועי' בדברות משה (פיינשטיין) ע"ד הגמ' בגיטין הנ"ל הע' מ"ג, שכתב שאין זה דומה לברכת העושר המובטחת למצות עֲשֹׂר תְּעַשֵׂר □ שנאמרה אף על מעשרות דרבנן, משום דהתם נאמרה הנבואה וּבְחֻנּוֹנֵי נָא בְּזֹאת וְגו' למלאכי שהיה בבית שני □ כשחיוב המעשר היה רק מדרבנן, אך ברכת השמיטה הכתובה בתורה, יתכן שאינה אלא על המקיים חיוב דאורייתא.

אולם יעוי' בחזו"א שביעית סי' י"ח ס"ק ד', שמסתבר שאף האידנא יש את הבטחת התורה וְצוֹתֵי וְגו'.

^{לח} עי' בב"ח חו"מ סי' ס"ז ס"ב.

מצות שמיטת כספים

בהיות לאל ידו לעשות נקרא בליעל, שנאמר הַשְּׁמֵר לְךָ פֶּן יִהְיֶה דְבָר עִם לְבַבְךָ בְּלִיעֵל לְאָמֹר קָרְבָה שְׁנַת הַשְּׂבַע שְׁנַת הַשְּׁמִטָה וגו' נְתוּן תִּתֶן לוֹ, אפילו בזמן שהיתה שביעית נוהגת והיה המלוה מפסיד את חובו אמרה תורה, כי מי שנמנע מלהלוות כדי שלא יפסיד את חובו בשביעית נקרא בליעל, על אחת כמה וכמה מי שאינו מפסיד את חובו ואינו מלוה על המשכון, מבואר מדבריו דס"ל דלאו זה כולל את כל הנמנע מלעשות חסד עם חברו - מחשש הפסד, וא"כ לא איכפת לן אי השמטת החוב הינה מדאורייתא או מדרבנן, דסו"ס נמנע מלעשות עמו חסד מחשש הפסד,

אולם עי' בלחם משנה פ"א מהל' מלוה ה"א, שדעת הרמב"ם שדוקא הנמנע מלהלוות **מפני שנת השמיטה** עובר בלאו, מפני שנראה כמורד בקונו, אבל כשהמניעה מפני דבר אחר - אינו עובר בלאו, ומשו"ה כתב הרמב"ם דין זה בהלכות שמיטה ויובל, ולא כתבה בהלכות מלוה, ולשיטתו הלא האידנא מניעתו לא מחמת מצות השמיטה - דהא אינה נוהגת עתה מדאורייתא, וע"כ אינו עובר בלאו זה.

*

ענף ב - גדר שמיטת כספים

יש לחקור בגדר השמטת החוב בשביעית, האם החוב נשמט מאליו, או"ד שהוא מצות עשה על המלוה להשמיט את החוב.

והנה בגמ' בגיטין דל ל"ז ע"ב איתא, המחזיר חוב בשביעית צריך שיאמר לו משמט אני ... שנאמר וְזֶה דְבַר הַשְּׁמִטָה, ואף שמשמע מלשון הגמ' דאיירי במחזיר חוב בשביעית, הלא בהכרח איירי שמחזירו אחר השביעית, וכמבואר לעיל סי' ו' דדעת רוב הראשונים דשביעית משמטת בסופה, ואי תימא שכבר פקע החוב מאליו, למה ליה למימר 'משמט אני', ולכאור' מדויק דהמלוה מצווה להשמיט את החוב, ואינו פוקע מאליו.

וכך אכן מבואר ביראים סי' קס"ד, שכתב 'וחוב שעבר עליו שביעית אינו רשאי לזה לעכבו אלא על פי מלוה, שכל זמן שלא השמיטו מלוה - חייב לפרוע, אלא לזה יזמין מלוה לדין שישמיט לו חובו כאשר ציוהו היוצר, ובי"ד יחייבו למלוה לומר משמיט אני ... ואם אינו רוצה לומר משמיט אני - יכפוהו בית דין, לט' כדתניא בכתובות דף פ"ו ע"א על פריעת בעל חוב מצוה, אי לא בעי למעיבד מצוה מאי, א"ל תניא בד"א במצות לא תעשה אבל במצות עשה כגון שאמרו לו עשה סוכה ולולב ואינו עושה, מכין אותו עד שתצא נפשו, ונראה לי שאין הדברים הללו אלא בבי"ד של ארץ ישראל, אבל בבי"ד של חוץ לארץ אינן רשאין לכופו במכין אותו.

ובספר מוסדי ישעיה (האלפרעין) ח"ג שו"ת סי' ל"ה, הביא ראייה לשיטת היראים, מדתני בגמ' בגיטין דף ל"ז ע"ב 'ותלי ליה עד דאמר הכי', ולהלן ענף ד' יתבאר באריכות דשיטת

^ט עי' בשיעורי רבי שמואל (רוזובסקי) עמ"ס מכות אות קס"ד, דמכך שיכול הלזה לתבוע את המלוה לבית דין שיאמר לו משמט אני, מוכח שאין זה רק מצוה לשמים, דא"כ איך הלזה נהיה 'תובע' בזה, ובהכרח שמצוה זו יש בה חוב ממוני כלפי הלזה □ שהמלוה מחויב לו לשמט את חובו.

רש"י ד'תלי ליה' - היינו שיכול לכפותו, דהיינו שיכול המלוה לכפות את הלוח למימר ליה אעפ"כ, וכבר תמהו עליו הראשונים דא"כ בטלת תורת שמיטה, ואשר ע"כ נראה לומר שהיראים יסביר את הגמ', דאכן החוב אינו נשמט מאליו - עד שיאמר המלוה 'משמט אני', אלא שיכול המלוה להתנות עם הלוח, דאינו רוצה למימר ליה 'משמט אני' - עד שתבטיח לי שלמחר תביא לי את המעות ותאמר לי אעפ"כ, ומותר למלוה להתנות עמו כן, דהוי כמִתְנָה על מנת להחזיר, ואם הלוח לא יקיים את תנאו - למימר לי אעפ"כ, הוי גילוי מלתא למפרע דהוי חוב כמו בראשונה, ומוטל על הלוח לשלם מפני שהוא גזל בידו.

ועי' בספר נתן פריו (גשטטנר) על השו"ע חו"מ סי' ס"ז ס"ק א', שכתב שגם מרש"י מדויק כשיטת היראים, דאיתא התם בגמ' 'על מנת שלא תשמטני בשביעית - אין שביעית משמטתו, על מנת שלא תשמטני שביעית - שביעית משמטתו', ופירש רש"י בד"ה לדידי, 'אם אמר לו לוח הלוחי על מנת שלא תשמטני ...', ובמהרש"א על הגליון הגיה 'אם אמר לו המלוה וכו', דהיינו שהמלוה מתנה עם הלוח שאעפ"י שהחוב הושמט - בכ"ז ישלם לו, ולא ניח"ל בנוסחא שלפנינו, משום דס"ל דאין ההשמטה תלויה במלוה, אלא הויא אפקעתא דמלכא, אולם לשיטת היראים הנ"ל אתי שפיר הנוסחא שלפנינו, דהיינו שהלוח מקבל עליו את ההלואה על תנאי שלא יתחייב המלוה להשמיט את החוב, ומשום שהוא זה שעושה את ההשמטה.

ועי' בדרך אמונה ריש פ"ט מהל' שמיטה ויובל, שכתב בטעמו של היראים, דס"ל שאם החוב פקע מאליו, מה שייך לומר משמט איני - אחר שכבר אין חוב, ועוד דן שם דאיכא למימר דהלאו דלא יגש חל רק אחר שקיים את העשה של שְמוֹט - דהיינו שאמר משמט אני, אך אם לא אמר כן - אינו מוזהר עדיין בלאו דלא יגש.

אולם דעת רוב הראשונים שלא כהיראים, אלא שביעית הויא 'אפקעתא דמלכא', ובשלהי שנת השבע נפקע החוב מאליו, ומעתה אין על הלוח חוב כלל.^מ

כן מבואר בדברי הרמב"ם שם ה"ד, שכתב 'וכשתשקע חמה בליל ראש השנה של מוצאי שביעית - אבד החוב'. עוד דייק בדרך אמונה שם בצ"ל ס"ק א', דמדכתב הרמב"ם בה"א 'מצות עשה להשמיט המלוה בשביעית וכו', ולא כתב דכדי לקיים את מצות ההשמטה, צריך הוא לומר 'משמט אני',^{מא} מבואר דאין אמירתו מעכבת את ההשמטה.

ועי' בדרך אמונה בביאה"ל שם, דלשיטות אלו דהחוב פוקע מאליו, י"ל דמ"מ אם הלוח מגיע להחזיר את המלוה, איכא מצוה על המלוה לומר לו 'משמט אני', אעפ"י שאליבא דאמת אין כלל חוב, כעין שמצינו בג' מקומות, א. בעבד עברי בסוף שש שנים, שמצוה על האדון לומר לו 'צא', ומ"מ אם לא אמר לו כן - ג"כ יוצא לחירות. ב. בשמיטת קרקעות יש

^מ מ"מ יעוי' בחזון איש אבן העזר סי' נ"ו ס"ק ט"ו, דאפשר דשמיטת כספים היא זכותו של הלוח, ואם מוחל הוא על זכותו □ אין שביעית משמטת! ומשמע דבשבעת הלואהמהני תנאו, ושוב אינן הלוח יכול לחזור בו.

^{מא} כדכתב בהכ"ח, 'כל המחזיר חוב שעברה עליו שביעית רוח חכמים נוחה הימנו וצריך המלוה לומר למחזיר משמיט אני וכבר נפטרת ממני'. (ויש שרצו לדייק מדכתב הרמב"ם 'וכבר נפטרת ממני', דמשמעו דכבר נפקע החוב קודם שבא הלוח לפורעו, ודו"ק).

מצוה על הבעלים שיפקיר שדהו, ומ"מ אם לא הפקיר - הוי הפקר ממילא. ^{מב ג.} נולד לו בכור בעדרו, דמבואר ברמב"ם פ"א מהל' בכורות ה"ד, דמצוה על הבעלים להקדישו, אע"ג דאם לא הקדישו - ג"כ קדוש.

ואכן הדברים מפורשים בדברי המרדכי בגיטין פ"ד סי' ש"פ, שכתב בשם רבנו אביגדור בתשובת שאלה, 'לענין השמטת כספים קבלתי שהשביעית משמטת מאיליה אעפ"י שלא אמר משמט אני, אלא דמצוה הוא דרמיא עליה באמירה, דכתיב וְזֶה דְבַר הַשְּׂמִטָּה, ומ"מ אם בא להחזיר במוצאי שביעית ... יאמר לו משמט אני כו', אבל אם לא בא להחזיר במוצאי שביעית ... אין צריך כלום - דשמוט ועומד הוא ... זכר לדבר נולד לו בכור בעדרו מצוה להקדישו, אעפ"פ שכבר קדוש מאליו משעת לידה'. ^{מג}

ועי' בספר התרומות שער מ"ה ח"א סי' ד', שכתב בשם רבנו זרחיה הלוי (בעל המאור), שבזמן הזה ששביעית נוהגת בחו"ל רק מדרבנן, אין החוב פוקע מאליו, ונשאר חוב על הלוח להחזיר חובו - עד שיאמר לו המלוה 'משמט אני', ורק בשמיטה דאורייתא נשמט החוב מאליו, אולם בשו"ת הרשב"א ח"א סי' תשע"ה כתב, שאף בזמן הזה ששמיטת כספים מדרבנן, פקע החוב מאליו אף מדאורייתא - מדין 'הפקר בית דין הפקר', וכ"כ בתשובות המיוחסות לרמב"ן סי' רנ"ו.

מאידך יעוי' בשו"ת תועפות ראם (טויביש) או"ח סי' ל"ג, דהסביר דדברי היראים אמורים דוקא בשמיטת כספים דאורייתא, דבזה אין החוב נשמט - עד שיאמר המלוה 'משמט אני', אבל בשמיטת כספים דרבנן החוב פוקע מאליו, ומשום דינא 'דהפקר בית דין הפקר'.

ויש לדון בכמה נפק"מ שעולות ממחלוקת היראים ושאר הראשונים:

א. עבר המלוה וגבה את חובו מהלוה, פשוט הוא שעבר על מצות עשה דשמוט ומצות לא תעשה לא יגש, ^{מד} אלא דלשיטת רוב הראשונים עובר נמי בגזל, דהא החוב כבר פקע מאליו, ומעתה המעות גזל הן בידו, משא"כ לשיטת היראים אין המעות גזל בידו, דמאחר שלא השמיט את חובו - נשאר החוב במקומו.

וכן מבואר בדברי שו"ת הרא"ש (שם), שבתו"ד כתב 'מנהג כזה שהוא לעבור על דברי תורה ולהוציא ממון שלא כדין', וכ"כ גם במנחת חינוך מצוה תע"ז (ס"ק ד'), 'ופשוט דהתובע חוב לאחר השמיטה וגובה אותו, חוץ מה שעובר על הלאוין ועשה של שביעית,

^{מב} עי' לעיל סי' ט"ז ענף ב' משכב"ז.

^{מג} ועי' בבואור הלכה שם, דכתב דאיכא למימר דס"ל ליראים דיש לומר דדוקא בהנך ג' דינים יש מצוה באמירתו, ומשום דבאמירתו הוא מקבל עליו לעשות מה שצריך, א בעבד עברי יש מצוה להעניק לו, ולכן באומר לו 'צא' □ היינו שמקבל עליו לנהוג בו כדין עבד שיוצא שיעניק לו, ב בהשמטת קרקע הרי הקרקע נשארת בבעלותו, אלא שצריך לפתוח השערים וליתן לכל להכנס לשדה ליטול את הפירות, ולכן צריך שיאמר שמפקיר הקרקע ויתנהג בה כהפקר, ויתן לכולם להכנס בה וללקוט הפירות, ג בנולד לו בכור בעדרו, הרי יש מצוה להביאו וליתנו לכהן, ולכן מצוה עליו להקדישו שיאמר שינהג בו כדין בכור, משא"כ בחוב בשביעית שאין שום דבר לעשות, וכיון שכבר פקע החוב לגמרי, מה ענין לומר 'משמט אני', וגם לא שייך לומר שלא יתבענו, דהרי אם יתענו הרי הוא גולן.

^{מד} לעיל הובא דהדרך אמונה הסתפק שמא לאו דלא יגש חל עליה רק אחר שקיים את העשה של שמוט, אך כל שעדין לא אמר 'משמט אני', לא חל עליה אכתי הלאו.

עובר על לאו דגול, כי הוא אפקעתא דמלכא והחוב נחלט ולא מגיע לו כלום, וצריך להחזיר לו המעות'.

אולם יעוי' בחידושי רבי נחום (פרצוביץ) ע"ד הגמ' בגיטין הנ"ל אות צ"ב (וביתר אריכות באות קי"ב), דמוכח מדעת רש"י^מ דבשמיטת כספים לא פקע החוב לגמרי כמחילה, דבאמת גם לאחר השביעית אכתי ממון החוב קיים, ואית ליה למלוה ממון ביד הלוח, אלא דבדין השמיטה נתחדש שחלה על החוב תורת שמיטה - לענין שהמלוה אינו יכול לתבוע להך ממון, ושהלוחה אין צריך לפורעו, ולפי"ז אפשר דאם עבר המלוה וגבה חובו, אין המעות גזל בידו.

ב. כתב בשו"ת הרשב"א ח"א סי' י"ח, דהטעם שאין מברכים על מצות שמיטת כספים, כיון דהוי לאו שאין בו מעשה, ודייק הדרך אמונה (ביאורה"ל תחילת פ"ט) בדבריו, דס"ל דשמיטת כספים הוי אפקעתא דמלכא - וע"כ חשיב אין בו מעשה, אולם לשיטת היראים דהמלוה הוא זה שמשמט את החוב, א"כ הוי מצוה דאית בה מעשה, מ"ו ולכא"ו הול"ל לברך עליה.^{מז}

אלא שכבר מצינו בראשונים טעמים נוספים שלא לברך על מצוה זו, א בספר העיטור ח"ב הלכות ציצית שער ג' ח"ב, כתב דהטעם הוא משום שאין מברכים על מצוה התלויה בדעת אחרים, והכא הרי אם לא יבא הלוח להחזיר חובו - אינו מקיים את העשה של שְמוֹט.^{מח} ב האבודרהם בסדר תפילות החול שער ג', הביא מתשובת ר"י אבן פלאט, מ"ט דאין מברכים על מצוה זו, כיון שיכול המלוה למחול על החוב ולהפקיע בכך את העשה של השמטת החוב. ג באבודרהם שם הביא דרבי אברהם בר יצחק אב בית דין, העלה אפשרות דהטעם שאין מברכים הוא, דכל היכא דכשעובר על העשה - עובר נמי בלא תעשה, אין מברכים עליו.

ג. כתב החינוך מצוה תע"ז, דמצות שמיטת כספים נוהגת בין בזכרים ובין בנקבות, ודברים אלו מתאימים לשיטת רוב הראשונים דשמיטת כספים הויא אפקעתא דמלכא, ואינו תלוי במעשהו של המלוה, אולם לשיטת היראים דהמלוה הוא זה שמשמט את חובו, א"כ איכא למימר דנשים לא חייבות במצוה זו, דהא הויא מצוה שהזמן גרמא.^י

^מ דבריו נסובים ע"ד רש"י שם בד"ה לדידי, שהובא לעיל דבספר נתן פריו דייק בדבריו דס"ל כהיראים, אולם הוא ס"ל דא"א לומר דס"ל לרש"י כהיראים, אלא שזהו הגדר בשמיטת כספים.

^מ כשם שמצינו כמה מצוות שמקיימות בדיבור ומברכים עליהן, כגון קריאת שמע.

^מ ועי' בספר מועדי הגר"ח (קנייבסקי) ח"ב סי' תת"ט, דלדעת היראים שבאמירתו 'משמט אני' מקיים בזה את העשה של שְמוֹט, אכן אסור לאומרו במקום מטונף. (אלא דכבר נתבאר לעיל דשיטת המרדכי, דאף דהוי אפקעתא דמלכא □ מ"מ איכא עליה מצוה לומר 'משמט אני', א"כ לכו"ע יהא אסור לאומרו במקום מטונף, ועי' במועדי הגר"ח ח"ב סי' תתי"ז משכב"ז).

^מ דו"ק שהשב"א בתשובה שם כתב סברא זו על מצות צדקה, ולא ניחא ליה למימר כן על מצות שמיטת כספים.

^מ מלשון השאלה, נראה שהוא אותו השואל ששאל את בעל העיטור הנ"ל.

^נ וכבר הובא לעיל דהביאורה"ל דן למימר, דהלאו של דלא יגש חל רק אחר שחל העשה של שְמוֹט, וא"כ אשה שפטורה מלאו של שְמוֹט □ פטורה נמי מהלאו של לא יגש.

אולם כבר מצינו כמה מקורות שמבואר בהם דנשים חייבות במצות השמטת כספים, א בתוספתא פ"ח דשביעית ה"י, 'כותבים לאשה (פרוזבול) על נכסי בעלה', ב בגמ' בגיטין דף י"ח ע"א, 'מאימתי כתובה משמטת', ג בגמ' בכתובות דף נ"ה ע"א מבואר, שאין כתובת אשה נשמטת, ומכל הנו מבואר דאף אשה שייכת במצוה זו.

אלא די"ל עפ"י דברי התוס' בקידושין דף כ"ט ע"א ד"ה אותו, דמצות מילה אינה נחשבת מצות עשה שהזמן גרמא, משום דמיום השמיני ואילך אין לה הפסק - לא חשיב הזמן גרמא, וא"כ גם בשמיטת כספים איכא למימר כן, דלפי שמצוה זו נוהגת אף אחר השביעית לעולם, דכל זמן שהלוה בא לפרוע חובו - צריך המלוה לומר ליה 'משמט אני', ע"כ לא חשיבא מצוה שהזמן גרמא.

ד. איתא בגמ' בגיטין דף ל"ז ע"א, 'אמר רב יהודה אמר שמואל יתומין אין צריכין פרוסבול וכן תני רמי בר חמא יתומין אין צריכין פרוסבול דר"ג ובית דינו אביהן של יתומין, ומבואר בשלחן ערוך חו"מ סי' ס"ז סכ"ח, דהיינו דוקא ביתומים קטנים, ובשלמא לשיטת רוב הראשונים דהויא אפקעתא דמלכא, איכא למימר דאף שהקטן אינו מחויב במצוות, מ"מ התורה מפקיעה את כל החובות, אך לשיטת היראים דהמלוה הוא זה שמשמט את החוב, קשה מה ההוא אמינא שחובם ישמט, הלא קטן אינו מחויב במצוות.

וכן כתב המנחת חינוך שם (ס"ק ב'), דחרש שוטה וקטן שהלוו מעות ועברה עליהם השמיטה, אעפ"י שאינם בני מצוות - נפקע החוב, משום שהוא אפקעתא דמלכא.^{נא}

מן הראוי להביא את דברי הבן איש חי שנה א' פרשת כי תבא סעי' כ"ו, 'והנה יש מתחסדין אחר שכותבין פרוזבול, מלוה סך מה לחברו ... ועל זה הסך לא יחול הפרוזבול כיון שהלוהו אחר זמן הפרוזבול, ואז אחר ראש השנה כשיביא לו חברו המעות לפרעם, יאמר לו משמט אני ולא יקבל ממנו, ויאכל הלוה ולחדי במעות אלו, והמלוה לחדי במצות שמיטת כספים שקיים אותה בפועל'.^{נב}

עיי"ע בבעל הטורים מש"כ על הסמיכות של הפסוק מְקַץ שְׁבַע שָׁנִים תַּעֲשֶׂה שְׁמִטָּה, וְזֶה דְבַר הַשְּׁמִטָּה שְׁמוּט, לַפְסוּק שְׁבַסוּף הַפֶּרֶק הַקּוֹדֵם וּבֵּא הַלְלוּ כִּי אֵין לּוֹ חֶלֶק וְנִחְלָה עִמָּךְ וְהִגֵּר וְהִיָּתוּם וְהָאֱלֵמָנָה אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ וְאָכְלוּ וְשָׁבְעוּ לְמַעַן יִבְרַכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל מַעֲשֵׂה יָדְךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה (דברים יד-כט), 'וזהו דכתיב וְצוֹיָתִי אֶת בְּרַכְתִּי לָכֶם בְּשָׁנָה הַשְּׁשִׁית וְעָשִׂת אֶת הַתְּבוּאָה לְשֵׁלֶשׁ הַשָּׁנִים' (ויקרא כה-כא), וי"ל דכוונתו דכשם שהמקיים שמיטת קרקעות -

נא ועי' בשו"ת המהרשד"ם חו"מ סי' ס"א דנסתפק בזה, דאפשר דהאפקעתא דמלכא שייכת רק במי ששייך במצוה דשמוט, אך בחש"י דלאו בני מיעבד מצוה נינהו, לא חל עלייהו האפקעתא דמלכא, וכן ס"ל לתומים סי' ס"ז ס"ק כ"ה, דחוב של קטנים אינו נשמט, והא דבעינן לטעמא דרבן גמליאל ובית דינו אביהן של יתומים, איירי כשהלוו היתומים בקטנותם, אלא שהגדילו קודם ר"ה של שמינית, דאין החוב נשמט כיון דהוי כאילו עשו פרוזבול בקטנותם.

נב ועי' שו"ת התעוררות תשובה ח"א סי' קנ"א, דבתחילה סבר דהאידינא דשמיטת כספים מדרבנן, די בשעושה פרוזבול - ואין ענין להשמיט החוב בפועל, דעיקר תקנת חכמים היא זכר למצות שביעית, א"כ די בזה שכותב פרוזבול - דאף בזה איכא זכר למצות שמיטת כספים, אולם לבסוף הביא ראייה מהגמ' בדף ל"ז ע"ב, דרבה לא עשה פרוזבול, והוא משום דרצה לקיים מצות שמיטה לשמט חובו.

מתברך בברכת התורה וְצוֹיְתֵי אֶת בְּרַכְתִּי, הו"ה המשמט את חובותיו - גם הוא מתברך
בברכה זו.^{נג}

ועי' בשדי חמד ח"ט מערכת יום הכיפורים אות י"ד, שהביא דברי ספר מראה הגדול^{נד}
ח"א דרוש ו' לשבת תשובה, דכתב לפרש את דברי המדרש פרשת בהר,^{נה} 'אמר להם
הקב"ה לישראל, אם אינכם גובים חובות בשמיטה, גם אני לא אגבה עבירות שלכם',
דאעפ"י שמבואר בגמ' ביומא דף פ"ה ע"ב, 'דרש ר' אלעזר בן עזריה מִפֶּל חֲטָאֵיְכֶם לְפָנַי
ה' תִּטְהָרוּ עֲבִירוֹת שֶׁבִין אָדָם לְמִקּוֹם יוֹה"כ מִכִּפּוּר עֲבִירוֹת שֶׁבִין אָדָם לְחִבְרֵי אִין יוֹה"כ
מִכִּפּוּר עַד שִׁירְצָה אֶת חִבְרֵי, הֵינּוּ דוּקָא בְּשָׂר שְׁנַיִם, אֲבָל בְּשַׁנַּת הַשְּׁמִיטָה - גְּדוּל כּוּחָה
שֶׁל שְׁמִיטָה, שֶׁאֵפִילוּ שְׂאִינְנוּ מֵרְצָה אֶת חִבְרֵי, יִכְפֹּר לוֹ הַקֶּב"ה בְּלֵיל רֵאשִׁי הַשָּׁנָה שֶׁל מוֹצָאֵי
שְׁבִיעִית, דְּכַשֵּׁם שֶׁהוּא מְקַיֵּם מִצְוֹת הַשְּׁמִיטָה כְּתֻנָּה וּמִשְׁמַט חוֹבוֹתָיו שְׁחִיב לוֹ חִבְרֵי וְאִינוּ
גוֹבֵה מִמֶּנּוּ, אִף הַקֶּב"ה הוֹלֵךְ אַחַר מִדּוֹתֵיהֶם מִיֵּדָה כְּנֹגֵד מִיֵּדָה, וְאִינוּ גוֹבֵה מֵהֶם אִף הַעֲבִירוֹת
שֶׁבִין אָדָם לְחִבְרֵי,^{נו} דֵּהֲשִׁבִיעִית מִשְׁמַט הַעֲבִירוֹת.^{ני}

*

ענף ג - החזרת חובות אחר שביעית (כשלא עשה המלוה פרוזבול)

תנן בשביעית פ"י מ"ט, 'המחזיר חוב בשביעית רוח חכמים נוחה הימנו', ונאמרו במפרשים
כמה טעמים לכך, א במלאכת שלמה על המשניות הסביר, דהיינו 'רוח חכמה וחסידות
בקרבו, דאינו רוצה ליהנות מממון אחרים', וזהו ציטוט מלשונו של הר"ש סיריליאנו על
המשנה הנ"ל.^{נב} ב המשנה ראשונה בפירושו הראשון מסביר, דהוא כדי שלא יימנעו אנשים
מלהלוות את כספם לאחרים.^{נט} ג המשנה ראשונה בפירושו השני מחדש,^ס דעיקר השמטת
כספים אינה אלא שלא יגוש המלוה, וכשאין כאן נגישה - הדר הוא ליה מצוה כשאר פריעת
חוב.^{סא} ד בשו"ת משנה הלכות תניינא ח"ד סי' ר"ג כתב, שכיון שמבואר בגמ' בכתובות דף

^{נג} אלא די"ל דכונתו רק על שמיטת קרקעות, דהא דרשינן בגמ' וְהָא דְּבַר הַשְּׁמִטָה שְׁמוּט ... אחת שמיטת קרקע.
^{נד} לרבי (המלאך) רפאל אשכנזי, חי לפני כ-300 שנה.

^{נה} לא מצאתי.

^{נו} וזהו שכתב 'עבירות שלכם' - היינו בין אדם לחברו.

^{נז} אלא שהשדי חמד כתב ע"ד, 'ועם כי לא מצאתי סתירה מפורשת לזה, מ"מ אין דעתי העניה מסכמת לחלק בזה.
נח ועי' בדברי העיטור ח"א ערך פרוזבול, שכתב 'ומסתברא מדקאמר המחזיר □ שאינו רוצה ליהנות בממון חבירו,
אבל לכתחילה אין לו להחזיר, וביאר שם בהערות, דהיינו שמדינא אין צריך להחזיר, ורק דהוי מידת חסידות.
נט ויעברו על מה שכתוב בתורה הַשְּׁמֵר לְךָ פֶּן יִהְיֶה דְּבַר עִם לְבַבְךָ בְּלִיעַל לְאָמַר קִרְבָּה שְׁנַת הַשְּׁבַע שְׁנַת הַשְּׁמִטָה וְרָעָה
עֵינְךָ בְּאֶחָיִךְ הָאֲבִיּוֹן וְלֹא תִתֵּן לוֹ וְקָרָא עֲלֶיךָ אֵל ה' וְהָיָה בְּךָ חֲטָא (דברים טו-ט).'
ועי' בפ"י תולדות יצחק □ תבונה על הירושלמי שפירש, דהיו שלשה שלבים בתקנת חז"ל, משנה ראשונה אמרה

המחזיר חוב בשביעית אומר לו משמט אני, אם אומר לו אעפ"כ □ יקבל ממנו, והימין פשוטה לקבל, משראו חז"ל
שהלווים אינם נוהגים להחזיר את החובות, וממילא עוברים המלווים בשני לאוים, אמרו חכמים במשנה שניה 'המחזיר
חוב בשביעית רוח חכמים נוחה הימנו', כדי שיחזרו החובות, ומשראו חכמים שאף זה אינו מועיל, תיקן הלל הזקן
פרוזבול, וזוהי משנה אחרונה, וזו הועילה כיון שאין זה תלוי ברצונו של הלוה, (ואעפ"י שנשנו התקנות שלא כסדר,
מ"מ אין סדר למשנה).

^ס והוא כעין מש"כ בחידושי רבי נחום □ הו"ד לעיל ענף ב' בנפק"מ הא'.

^{סא} ועי' ביראים במצוה רע"ח במדורה הישנה, שכתב 'ונראה לי דשמיטה דקרא אינו מחילה אלא ציוה הקב"ה שישמיט,
פירוש יניח ולא יתבענו עד שיתן לו מעצמו, דכתיב שמוט ולא יגוש, שכל שמיטה הכתוב בקרא הנחה ולא מחילה,
דכ' השביעית תשמטנה ונטשתה - פי' תניח, הלכך הלוואה לעולם מוטלת על הלוה שלא יעכב על זה חובו לעולם

פ"ו ע"א, דפריעת בעל חוב מצוה, ופי' רש"י התם ד"ה פריעת, 'מצוה עליו לפרוע חובו ולאמת דבריו, דכתיב הִינן צְדָקָסֶיךָ - הִנן שלך צדק ולאן שלך צדק',³⁰ 'ואם לא ישלם, הגם שליכא מצוה לפרוע שהתורה פטרו מלשלם, מ"מ ההינן שלו לא צדק - ונשאר שקרן, וכשיחזיר חוב כדי לקיים הִינן צְדָקָךְ - רוח חכמים נוחה הימנו.

ודו"ק בלשון הגמ' בגיטין הנ"ל, דאיתא התם 'כשהוא נותן לו אל יאמר לו בחובי אני נותן לך אלא יאמר לו שלי הן ובמתנה אני נותן לך', וכ"כ הרמב"ם פ"ט מהל' שמיטה ויובל הכ"ח 'ואל יאמר לו בחובי אני נותן לך אלא יאמר לו שלי הם ובמתנה אני נותן לך', משמע שנותן הלואה את המעות בתורת מתנה, ואילו לפי' השני של המשנה ראשונה, הוי ליה בתור פרעון חוב, והנפק"מ בייניהו האם צריך המלוה ליתן מעשרות מכסף זה, דאי חשיב מעות מתנה - צריך ליתן מהם מעשר כספים, אך אי הוי בתורת פרעון החוב, אין צריך ליתן מהם מעשר כספים.

ועי' במנחת שלמה (אויערברך) ע"ד המשנה הנ"ל, דכיון שנותן לו המעות בתורת מתנה, ע"כ פשוט דאינו טורף חוב זה ממשעבדי, כי לאו כל כמיניה דהלואה להפסיד את הלקוחות, כמו"כ אם יש לו חוב נוסף שלא נשמט בשביעית, חייב לפורעו תחילה, כיון שחוב זה שעברה עליו השמיטה, הריהו רק כמתנה.³¹

והנה הרמב"ם הביא דין זה להלכה, שכן כתב שם בתחילת ההלכה, 'כל המחזיר חוב שעברה עליו שביעית רוח חכמים נוחה הימנו', אך הרי"ף והרא"ש השמיטו זה מההלכה, וכן הטור והשלחן ערוך לא הביאו דברים אלו להלכה, ואולי משום דאין דרכם להביא מילי דחסידות, ועי' בפ"י שיח אמונה (קנייבסקי) ע"ד הרמב"ם הנ"ל הע' 534, שהביא מכת"י של הגר"ח קנייבסקי, דכיון שאין זה הלכה אלא עצה טובה, משו"ה לא העתיק השלחן ערוך דין זה.

מאידך מצינו בראשונים ובפוסקים, דמי שאינו נוהג להחזיר חובו אחר השביעית, עוולה היא בידו, עי' בים של שלמה גיטין פ"ד סי' מ"ה, שכתב 'גם משמע שכל צורבא מרבנן צריך לומר ואעפ"כ, ואי לא עביד הכי - לא הוי בר דיעה למיחשב כצורבא מרבנן', עו"כ בשו"ת המבי"ט ח"ב סי' מ"ב, 'והיה מן הראוי לפי מדותיו הטובות להחזיר חוב שעבר עליו שביעית כדי שתהא רוח חכמים נוחה הימנו ... ומכלל הן אתה שומע לאו'. ועי' בשו"ת אגרות משה חו"מ ח"ב סי' ט"ו, שהגדיל להחמיר בזה, וכתב 'צריך לידע דאף להסוברים דהשמטת כספים היא מדאורייתא, הא מפורש בסוף שביעית המחזיר חוב בשביעית רוח חכמים נוחה

בתיבתו לאוצרו, ואם עשה כן הו"ל לזה רשע'. אולם בסו"ד חזר בו מזה, ואכן במדורות החדשות לא מופיע כלל דברים אלו.

³⁰ ויקרא יט-לו.

³¹ בבא מציעא דף מ"ט ע"א.

³² ומ"מ לבתר הכי כתב, 'מ"מ ברור שאין זה מתנה גמורה, אלא עוד יש עליו קצת חוב לשלם ... דלא פקע החוב מכל וכל ... ונראה דגם מה שהצריכתו תורה לומר משמט אני, הרי זה סימן לדבר שעדיין יש קצת חוב על הלואה לשלם'.

הימנו, ומשמע דאם אינו מחזיר הוא עוול מצידו ... ולכן ברור שהוא מצוה על הלוח להחזיר, וכשלא יחזיר הוא עובר על דעת חכמים'.

*

ענף ד - אופן החזרת החובות אחר שביעית (כשלא עשה המלוה פרוזבול)

עוד תנן התם פ"ט מ"ח, 'המחזיר חוב בשביעית יאמר לו משמט אני אם אמר לו אעפ"כ יקבל ממנו שנאמר וְזֶה דְבַר הַשְּׁמִטָּה'.^{סד}

ואיתא עלה בגמ' בגיטין הנ"ל, 'אמר רבה ותלי ליה עד דאמר הכי, ופירש רש"י בד"ה ותלי ליה, דאם מששמע הלוח שהמלוה אמר לו 'משמט אני', שוב לא רוצה הלוח לשלם את החוב, יכול המלוה לכופו עד שיאמר לו 'אף על פי כן', אולם כבר תמה עליו הרא"ש סי' י"ט, 'ולא נהירא, דאם כן בטלת תורת שמיטה',^{סו} וכן תמהו הראב"ד בהשגותיו על הרי"ף (דף י"ט ע"ב מד"ר), והמאירי ועוד ראשונים.^{סז}

וע"כ פירש הרא"ש, דפירוש 'ותלי ליה', היינו שיהא עיניו תלויות, ויושב ומצפה עד שיאמר לו אעפ"כ, כעיי"ז כתב גם הרמב"ן בשם הערוך,^{סח} 'תולה בו עיניו כאילו רוצה לקבל, כדי שיתבייש הלה ויאמר לו אעפ"כ', גם הרשב"א כתב כן בשם הערוך, אלא שהוסיף 'תולה עיניו וידיו פשוטות לקבל עד דאמר ליה הכי, וכ"כ גם המאירי בפירושו השני, והביא דכן הוא בירושלמי בשביעית פ"י סוף ה"ג (דף ל' ע"ב), 'המחזיר חוב בשביעית אומר לו משמט אני, רב הונא אמר בשפה רפה וימין פשוטה לקבל', ועי' בפני משה (פ"ב דמכות ה"ו - דף ז' ע"ב) שפירש, דהמלוה אומר 'משמט אני' בשפה רפה, וימינו פשוטה לקבל החוב כשאומר הלוח אעפ"כ, וכן פירש הר"ש על המשנה.

אולם ברמב"ם פ"ט מהל' שמיטה ויובל הכ"ח, מבואר דפירש 'ותלי ליה' - היינו בדברים, שכתב 'החזיר לו חובו ולא אמר לו כן, מסבב עמו בדברים עד שיאמר לו שלי הם ובמתנה נתתם לך', וכעיי"ז גם כתב גם המאירי בפירושו הראשון, אלא שאומר לו **דבריו מפורשים**,

^{סד} ועי' במשנת יעקב ע"ד הרמב"ם פכ"ט הכ"ח, דכתב לבאר דנחלקו הראשונים בביאור הדרשה וְזֶה דְבַר הַשְּׁמִטָּה, דמדברי הר"ש מבואר דקאי על הסיפא של המשנה, דאחר שאמר לו הלוח אעפ"כ, יכול הוא לקבל את המעות, ואין צריך לומר שוב 'משמט אני', דמהלשון וְזֶה דְבַר הַשְּׁמִטָּה - מבואר דסגי בדיבור אחד, אולם ברש"י מבואר דהדרשה נצרכת למימר, דכשבא הלוח בתחילה להחזיר את החוב, צריך המלוה להזכירו בפיו שהחוב נשמט, ואעפ"י שהלוח יודע זאת בעצמו, מ"מ צריך שבדיבורו יזכיר לו שמיטה, (ואכן מלשון הר"ש נראה דלא גריס המחזיר חוב ... יאמר לו משמט אני', אלא **יאמר** לו משמט אני', והיינו משום דאין בזה חידוש שצריך לשמט את חובו, וכל החידוש שדי שאומר פעם אחת 'משמט אני').

^{סו} ועי' בב"ח שיישב את שיטת רש"י, דלא אמר רש"י דיכול לכופו לומר כן, אלא דוקא אחר שבא הלוח מעצמו להחזיר את החוב, וכבר אמר ליה המלוה 'משמט אני', דהא כבר קיים המלוה את מצות ההשמטה, אולם אם לא בא הלוח להחזיר לא את חובו כל עיקר, אכן מודה רש"י דאינו יכול לכפו, וכיון שכן אין בזה משום ביטול תורת שמיטה, וסיים הב"ח 'ולפיכך נראה שמיקל כרש"י ז"ל □ ורזי ונשכר' ! גם הש"ך ס"ק י"א הביאו להלכה.

^{סז} ועי' בשו"ת התעוררות תשובה ח"א סי' קנ"א, שכתב ליישב את דברי רש"י, דטעמא דשמיטת כספים נוהגת בזה"ז, פירשו הראשונים שהוא זכר לשמיטת כספים דאורייתא, וא"כ י"ל דמעיקרא לא תיקנו רבנן שישמט המלוה את חובו, אלא תיקנו רק שהמלוה יאמר 'משמט אני', ויכריח את הלוח לומר לו אעפ"כ, ובזה מתקיים זכר לשמיטת כספים, ולא ישתכח לגמרי דין זה.

^{סח} ואינו בערוך שלפנינו.

וז"ל 'אם לא אמר אעפ"כ, רשאי הלה לעכבו עמו ולהעמידו כתליה שלא לילך עם המעות, אלא שיסבבנו בדברים היאך ה'ל' ל' לו מעותיו לאהבתו, אלא שמצד המצוה הוא משמט, ושמצות ההשמטה על המלוה אלא שהלוה יכול לפרוע אם ירצה, אלא שהוא מודיעו שאינו יכול לתובעו עד שיאמר הלה אע"פ שאינך רשאי לתבוע - רוצה אני לפרוע, ולא בחוב אני נותן לך אלא במתנה, וכל שאמר לו כן - יקבל מידו'.^ט

עו"כ המאירי שם, 'אם הלך לו הלה כשאמר לו 'משמט אני', רשאי הוא להודיע צערו לאחרים ורשאים אחרים לילך ללוה מאליהם **שלא בשליחות המלוה** לומר לו לא יפה עשית שהיה לה לומר אעפ"כ, ולא עוד אלא שאם מתייראים שהלוה יהא מושך ידו מלחזור אצל המלוה מחשש שמא יגרום חטאו ויקבל, מותר לבא עמו בתחבולות ובמתק דברים כלומר היאך לא אמרת לו אעפ"כ להפיס דעתו וכי סבור אתה שאף כשתאמר כן יקבלנו, וכיוצא בדברים אלו', והוא מדברי הגמ' שם, 'אבא בר מרתא דהוא אבא בר מניומי הוה מסיק ביה רבה זוזי אייתינהו ניהליה בשביעית אמר ליה משמט אני שקלינהו ואזל אתא אביי אשכחיה דהוה עציב אמר ליה אמאי עציב מר אמר ליה הכי הוה מעשה אזל לגביה אמר ליה אמטת ליה זוזי למר אמר ליה אין אמר ליה ומאי אמר לך אמר ליה משמט אני אמר ליה ואמרת ליה אף על פי כן אמר ליה לא אמר ליה ואי אמרת ליה אף על פי כן הוה שקלינהו מינך השתא מיהת אמטינהו ניהליה ואימא ליה אע"פ כן אזל אמטינהו ניהליה ואמר ליה אף על פי כן שקלינהו מיניה'.

לתגובות: YR4295@gmail.com

^ט ביאור נוסף בדברי רבא 'אמר רבה ותלי ליה עד דאמר הכי', כתבו הראב"ד (שם) וספר התרומות (שם אות ב'), דאין זה מתייחס ללוה אלא למלוה, דאעפ"י שבא הלוה להחזיר את חובו, לא יקבלם מידו אלא תולה אותם לפניו כאילו הוא רוצה להחזירם ללוה, כדי שיהיה ניכר שגמר בלבו להשמיט החוב, עד שיאמר לו הלוה שנותנם לו במתנה. וכבר הובא לעיל ענף ב', מדברי המוסדי ישעיה מש"כ לבאר דברי הגמ' אליבא דהיראים.

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט מישראל', מאנשעסטער

אם תשובה מבטלת עונש בית דין

וְהִצְדִּיקוּ אֶת הַצְדִּיק וְהִרְשִׁיעוּ אֶת הָרָשָׁע (כה, א)

הנה מפורסם מאד דברי חכמינו ז"ל שגילו לנו ש"הנושא אשה מוחלים לו עונותיו", ולמדו את זה מהפסוק "וילך עשו אל ישמעאל ויקח את מחלת בת ישמעאל בן אברהם אחות נביות על נשיו לו לאשה" (תולדות כח ט) ואמרו ע"ז חז"ל (מובא ברש"י להלן לו ג) "הנושא אשה מוחלין לו עונותיו ולמד הטעם מכאן, לכך נקראת מחלת שנמחלו עונותיו".

והנה יש לחקור מה הכוונה בזה שמוחלין לחתן עונותיו, דהלא עשו הרשע שמו מוכיח עליו שהיה רשע גדול וכבר עבר הרבה עבירות חמורות בחייו, מהם חיובי מיתה בידי שמים ומהם חיובי מיתה בידי אדם, ועכ"ז אמרו עליו שעל ידי שנשא אשה נמחלו לו על הכל (וכן הוא לשון המדרש רבה הנושא אשה מוחלין לו "כל" עונותיו). ולפי זה נמצא דאם צריכים אנו להבין את זה כפשוטו, מי שחטא חטא משפט מות ונתחייב מיתה בידי בית דין, יכול לפטור את עצמו על ידי שישא אשה, וזה לא שמענו?

*

גזירת הכתוב שבית דין אין משגיחים על תשובה

והנה יש להקדים בזה דברי הנודע ביהודה ז"ל בתשובותיו (מהד"ק ס' לה ד.ה. אלא) שחקר למה תשובה אינה מצלת האדם ממיתת בית דין וז"ל: "הרי זה בלתי ספק שהתשובה מכפרת כפרה גמורה, ודבר זה מפורסם בתורה ונביאים וכתובים ובשני תלמודים ובכל המדרשים, והנביא אומר (יחזקאל יח) 'ובשוב רשע מרשעתו (שם לג) כל חטאתיו אשר חטא לא תזכרנה לו' וגו'. וגם אין זה ספק בו בזמן שסנהדרין היה נוהג, אם עבר על חייבי מיתות בית דין אחר התראה, אף אם שהו עדים ולא באו לבית דין שנים רבות, ובין כך עשה תשובה והרבה סיגופים ותעניות לאין מספר, ושוב אחר כל התשובה באו עדים לבית דין והעידו, הא ודאי שאין הבית דין משגיחין על תשובתו ושורפין וסוקלין לפי עונש החטא.

והדבר יפלא כיון שודאי שהתשובה הועילה וכבר סר עונו וחטאתו נתכפרה, למה יומת יונקי וצדיק אל תהרוג' כתיב (משפטים כג, ז), ובהדיא אמרו בריש אלו הן הלוקין (מכות יג): 'חייבי מיתות בית דין, עשה תשובה אין בית דין מוחלין לו?' אלא ודאי גזירת הכתוב הוא שאלמלא כן בטלו עונשי התורה בכללן ואין אדם שיומת בבית דין, כי יאמר חטאתי והנני שב, וכיון שהקב"ה רצה ליתן עונש מיתה על קצת עונות כדי שיתיירא האדם מלעבור לכן נחוץ הוא שלא תועיל התשובה להציל ממות בית דין" עכ"ל.

ובדבריו מדוייק לשון הגמרא ביומא (פו:): "אמר רבי יצחק אמרי במערבא משמיה דרבה בר מרי בא וראה שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם מדת בשר ודם מקניט את חבירו בדברים ספק מתפייס הימנו ספק אין מתפייס הימנו ואם תאמר מתפייס הימנו ספק

מתפייס בדברים ספק אין מתפייס בדברים, אבל הקדוש ברוך הוא אדם עובר עבירה בסתר מתפייס ממנו בדברים שנאמר קחו עמכם דברים ושובו אל ה'".

ובמהרש"א שם ביאר "אבל הקב"ה אדם עובר עבירה בסתר כו' דעבירת פרהסיא לא שייכא ביה פיוס בדברים, דעונשו מפורש בתורה אם מלקות ואם כריתות ומיתת בית דין, אבל עבירה בסתר שאין עונשו מפורש הקב"ה מתפייס בדברים דהיינו בודוי עם התשובה כמ"ש קחו עמכם דברים ושובו" וגו'.

ולפי דבריהם יש מקום לומר שאע"פ שנמחלו לחתן עונותיו, אולם גזירת הכתוב הוא להמיתו ואין להרהר אחריה, ומוחלים לחתן רק על כל עונותיו שעשה בסתר, אבל על העבירות שעשה בפרהסיא בית דין חייבים להרגו אע"פ שנמחלו לו עונותיו, וכמו לגבי מי שעשה תשובה, דאם לא כן יבטלו עונשי בית דין, דכל אחד יכול לעבור בזדון לבו מה שרוצה ואח"כ ישא אשה ויפטר.

אין הבית דין יכולים להבחין אם עשה תשובה שלימה

החיד"א ז"ל בספרו שמחת הרגל (לימוד ג' ד.ה. ורחץ) גם עמד על מבוכת הנודע ביהודה למה תשובה אינה מהני, אלא שחולק על טעמו של הנודע ביהודה וכתב "ואינו גזירת הכתוב כמו שצדד הרב רק טעם גדול יש בדבר ובמקום אחר עמדנו על חקירה זו". ובספרו עין זוכר (מער' מ"ם אות כ) כותב החיד"א טעם אחרת למה אין בית דין משגיחין בתשובתו משום ש"בית דין אינם יכולים לרדת לחדרי בטנו ולדעת מצפונות לבו, כי הגם הלום יגוף כאגמון ראשו אשר צם לו צום בעל בכי ושאר סיגופים, לא למראה עיניו נשפוט, דאפשר דמיראת המלקות או המיתה זאת היתה לו ולבו בל עמו, ושבע ושבעים תועבות בלבו והוא טובל ושרץ בידו, ולכן הסנהדרין או הבית דין עושים כמצוותם" עכ"ל.

ולפי החיד"א נמצא, שיש מקום לחלק בין חתן לשאר אנשים, דהלא חתן מוחלין לו עונותיו אפילו בלא תשובה, וכדאיתא בהרבה ספרים וכלשון הגר"ח שמואלביץ זצ"ל בספרו שיחת מוסר (מאמר כג) "וז"ל: "ממה שהוכיחו מהירושלמי מהא דעשו ומחלת, מוכח שחתן מוחלין לו כל עונותיו אף שלא עשה תשובה, שהרי עשו ומחלת נשאו ברשעתם, וזה יותר ממה שזוכין ביוה"כ שלהלכה (רמ"א ס"ס תר"ז) אין יוה"כ מכפר בלא תשובה". וכן כתב הגר"י פישר זצ"ל בספרו שו"ת אבן ישראל (ח"ז ס' לו אות ט) דהא חז"ל דרשו במגילה (י"א.) על קרא דהוא עשו "דהוא ברשעו מתחילתו ועד סופו", ולכן בודאי עשו הרשע לא עשה חשובה ועכ"ז מחלו לו על עונותיו, וא"כ לפי טעמו של החיד"א היה צריך להיות שחתן שנשא אשה יהא פטור ממיתת בית דין על עבירות שעשה קודם חתונתו?

וכן יש להקשות לפי שיטת הרה"ק רבי צדוק מלובלין ז"ל בספרו תקנת השבין (אות ח ד.ה. ועייין) אשר גם חקר בטעם שתשובה אינה מהני לפטור ממיתת בית דין. הרה"ק רבי צדוק מביא דברי הנודע ביהודה שגזירת הכתוב היא וכתב על טעמו "ואין זה מספיק לעשות דינא בלא דינא, ואין אחריות עונשין עלינו. ומה שחשב שהעונשין כדי למנוע העוברין אינו כן, דאין עונש בית דין אלא בעדים ובהתראה ואין זה מצוי כל כך, וסנהדרין ההורגת אחת לשבע שנים נקראת חובלנית". וגם על טעמו של החיד"א, הרבה רבי צדוק לתמוה וכתב

"וגם זה אין מספיק להמיתו מפני הספק כיון דאם שב באמת פטור, ספק נפשות להקל, ואין להמיתו שמא מערים, ולא שייך גם כן לומר בזה אין ספק תשובה מוציא מידי ודאי חטא להוציא הלה למיתה על ידי זה דהרי לקולא י"ל דלא אמרינן כן (כמ"ש תוס' פסחים ט. ד.ה. כדי) הרי דלאו מילתא פסיקא הוא גם באיסורין כל שכן בדיני נפשות, והלה צווח אני שב באמת" עכ"ל.

*

תשובה הויא בגדר תורה לא בשמים היא

ועיי"ש בדברי רבי צדוק שתירץ באופן אחר בדרך נסתר, "מצות תשובה הוא בהעלם מצד עוה"ז, ולפיכך משפטי הסנהדרין שהם משפטים שבעוה"ז אין התשובה מועלת להם, כי אין כח לתשובה שיועיל לתקן הקודם בעוה"ז שהוא עלמא דאתגלייא, והרי כפי ההתגלות של אדם יראה לעינים היה המעשה ההוא" עכ"ל. ונראה כוונת דבריו שתשובה הוי רק בין אדם לקונו והוי בגדר "תורה לא בשמים היא" שאין בית דין משגיחין על זה, ולכן אינו מועיל לדיני בית דין.

אמנם אם כי יש בזה סברא חזקה, גם לפי פשוטו לא זכיתי להבין דבריו, דאכתי הדרא קושית הנודע ביהודה לדוכתא, איך בית הורגין מי שכבר נתכפר מהקב"ה, והלא "ונקי וצדיק אל תהרוג" כתיב, דבשלמא לפי הנודע ביהודה שהוא גזירת הכתוב או לפי החיד"א שאנו מסופקין אם חזר בתשובה שלימה ניחא, אבל לפי הרה"ק רבי צדוק נמצא שאפילו אם אנו יודעים בבירור שחזר בתשובה שלימה וגם נתכפר לו, אכתי אנו צריכים להרגו ואין לנו להשגיח ע"ז שהוא כבר פטור מדיני שמים. ולכאורה קשה מאד לומר שמי שפטור מדיני שמים אכתי יהא חייב בדיני אדם וכדאיתא בשו"ת שבות יעקב (ח"א ס' קע"ז, והסכים עמו בזה החיד"א בחיים שאל ח"א סוף ס' מ"ט) שהשיג על שו"ת בית יעקב (ס"ג) שסובר ששייך להיות פטור מדיני שמים וחייב מדיני אדם, וכתב ע"ז השבות יעקב "וכל דבריו אין להם שחר, דאדרבה בכל מקום מצינו דפטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים אבל לא להיפך" עיי"ש. וא"כ ה"ה כאן איך שייך לומר במי שהקב"ה כבר מחל לו שאכתי יהא חייב מיתה בדיני אדם?

ועוד יש לחקור אם דברי רבי צדוק יועילו לחייב חתן בבית דין, דכיון שטעמו משום שתשובה היא בהעלם, ובית דין יכולים לקבל רק מה שהוא גלוי לפנייהם בעוה"ז, אפשר שטעמו לא יועיל לחייב החתן, דכיון שראו שהתחתן לפנינו ומוחלין לו גם בלי תשובה, א"כ יהא החתן פטור, וכמו שהקשינו לפי החיד"א, וזה לא שמענו?

*

אם הנתבע עשה תשובה יתבלבלו העדים

והנה אם כי השלשה גדולים הנ"ל נקטו כולם שתשובה אינה מהני לבטל עונש בית דין, וכפשטות דברי הגמרא במכות, אולם לאו מילתא פסיקתא היא, ותהלה לא-ל שמצאתי כמה גדולים שסוברים בפשיטות שבודאי מהני תשובה אפילו להציל מעונש בית דין. וכך איתא בספר ילקוט מנחם (עמ' רכ) מהרה"ק רבי מנדל מרימנוב ז"ל, שגם הקשה כקושית

הנודע ביהודה וז"ל: "הנה לכאורה יש לדקדק דלמה אם באו עדים והעידו על אחד שהרג את הנפש וחייב מיתה, ולמה לא נאמר שכבר עשה תשובה וכלל בידינו שאין לך דבר העומד בפני התשובה?"

אכן לפי האמת למיחש מיבעי שמא עשה תשובה, ולכן היו שבע חקירות ושבע בדיקות, כדי שיבין שבין כך ובין כך היו הסנהדרין משתדלין להכניס בלבו איזה הרהור תשובה וממילא אם היה מהרהר בתשובה באמת נתבלבלו העדים בעדותן ונתכחשו בחקירות ובדיקות וניצול ממיתה. וזה היה ענין עבודת הסנהדרין שהיו צדיקים גדולים, להכניס בלבו הרהור תשובה כדי שעל ידי זה ינצל. וזהו שאמר רבי טרפון ורבי עקיבא (מכות ז.). 'אילו היינו בסנהדרין לא נהרג אדם מעולם', ר"ל כי המה היו צדיקים גדולים והיה בכוחם לתקן נפשות ישראל והיו משתדלין כל כך עד שיעשה הרוצח תשובה שלימה וממילא היו מתבלבלין העדים והיה נגמר דינו לזכות" עכ"ל.

וכן העלה הרה"ק מאפטא ז"ל בספרו אוהב ישראל (ליקוטים עמ' שנ"ה) שהסנהדרין היו עוסקים במשפט האיש העומד לפנייהם אם הוא זכאי אם לאו, "ובזה שהם עוסקים בהתורה אז התורה הק' היא מראה להם האמת משפט האיש ההוא. ובוזה מתורץ קושית הקדמונים שמא עשה תשובה, כי נתודע הדבר הזה לפני הסנהדרין אם הוא עשה תשובה או לא, והוא על פי התורה הק', היינו שאם עשה תשובה אז בוודאי היה התורה הק' מראה להם זכות בהמשפט הזה.

ולכך אמרינן בגמרא (סנהדרין מב:) שאחר גמר דינו להוציאו לבית הסקילה היה עומד אחד על מקום גבוה סמוך לבית דין עד שיהרג, כל זה הוא על פי הדברים שאמרנו כי עלה מורך בלבבם שמא יעשה תשובה אחר גמר דין, ולכך לא פסקו מלעיין בדינו, וכאשר נתחרט האיש על עונו, אזי תיכף נתגלה הדבר לפני בית דין על ידי התורה הק' וימצאו זכות לפניו ויאמרו להאיש העומד אצלם בנס להראות בנס אשר בידו להחזירו לבית דין".

*

אם עשה תשובה השי"ת יטה לב הדיינים לזכות

וכדברי הרה"ק מרימנוב ומאפטא, נקט גם כן הגאון ר' מאיר דן פלאצקי זצ"ל בספרו חמדת ישראל (קונטרס נר מצוה עמ' קה:) שדקדק על מה שאמרו (מכות יא:) שרוצח יוצא מעיר מקלט במיתת הכהן גדול שהיה לו לבקש רחמים שיגמר דינו לזכות ולא ביקש. וקשה איך שייך לכהן גדול לבקש שיגמר דינו לזכות אם באמת הרג את הנפש והוא חייב גלות? ותירץ הגרמ"ד וז"ל:

"נראה דבאמת כוונת הגמרא כן הוא, דהיה לכהן גדול לבקש שישוב הרוצח להשי"ת וממילא ישלח מן השמים להדיינים צד זכות שידונו לזכות, דאע"ג דהבית דין אין משגיחין על תשובה במי שחייב מיתת בית דין או גלות, אבל זה ברור דאם שב להשי"ת בכל לבבו ונתקבל תשובתו הקב"ה שולח בלבב בית דין שימצאו לו זכות לפטרו". עכ"ל.

וכבר קדמוהו בזה בערוך לנר (שם ד.ה. שיגמור) שגם כן תירץ ככה וז"ל: "אין להקשות שהרי בודאי לא נאמר שטעו בית דין וא"כ היאך יענש הכהן גדול על שלא התפלל שיטעו

הדיינים? די"ל שהרי אם היה הקב"ה מוחל לחטאיו לא צריך עוד לכפרת גלות ואז באמת היה פטור מגלות, ולכן הוזה ליה להתפלל על זה שימחול הקב"ה חטא הרוצח ואז יטה מן הדין לב הדיינים לגמור דינו לזכות" עכ"ל.

וכדבריהם כתב גם החתם סופר בחידושו לגמ' כתובות (ל. ד.ה. ודע) וז"ל: "ודע דבזמן שבהמ"ק היה קיים אפילו שב תשובת המשקל ונתברר לנו לחסיד עולם ובעל תשובה גמור, וכבר עבר זמן מאה שנים אחר שעבר העבירה, אם מביאים אותו היום לב"ד ויעידו עליו שאז התרו בו וקבל התראה הרי הוא נהרג ולא יועיל לו תשובתו. ואולי אם שב לפי ה' ונתרצה ונתכפר לא יזמין ה' העדים ואם יבואו לא יעמדו בחקירתם כי לא ירשיע ה' נפש צדיק".

ובאופן זה פירש הישמח משה (פר' משפטים עמ' קעד ד.ה. עוד) דברי חז"ל (סנהדרין לג:): "מנין ליוצא מבית דין זכאי ואמר אחד יש לי ללמד עליו חובה שאין מחזירין אותו ת"ל וצדיק אל תהרוג, וזה צדיק הוא שנצטדק בבית דין". והקשה הישמח משה וז"ל: "ולכאורה יפלא הלא זה שיש לו ללמד עליו חוב רוצה להראות לבית דין שטעו ואינו צדיק בדין זה, ומדוע אין מחזירין אותו? אבל הענין היא כי אין לך דבר שעומד בפני התשובה, אך זהו לגבי דיני שמים אבל למי שנתחייב בדיני אדם אף אם עיני הבית דין רואות שהוא חוזר בתשובה לא מהני לגביהו לפוטרו מדין מיתה או מלקות וכדומה, והטעם כי השי"ת הוא החוקר לב ובוחן כליות ולפניו נגלו תעלומות לב, על כן הוא המקבל שבים, לא כן בני אדם אשר יראו לעינים ולא ללבב ויוכל להיות שבפיו ובשפתיו ופושט טלפיו להראות שחוזר בתשובה ובקרבו ישים ארבו ועודנו עומד במרדו, על כן לא נמסר להם ענין זה כלל.

אך השי"ת היודע מחשבות ויודע שחוזר בתשובה באמת מעומק הלב, בכה"ג אף אם בא לפני הבית דין מטעה אותם לפוטרו בדיני אדם גם כן, כי אם עשה תשובה אמיתות כבר הוא צדיק לפניו ית'. וזה אמרו וצדיק אל תהרוג כנ"ל והטעם כי בודאי אני לא אצדיק רשע, והרי אלקים נצב בעדת א-ל אלו הדיינים, וכיון שזה נצטדק בבית דין צדיק הוא בדין זה כי בודאי נתקבל תשובתו לפניו ית', לכך אף אם אח"כ רוצה אחד להראות שטעו בדין אין מחזירין אותו. ודוק כי כל מה שכתבתי בזה נכון" עכ"ל.

ולפי דבריהם נתבארו בפשיטות דברי חכמינו הנ"ל שחתן מוחלים לו עונותיו, דהיינו שבודאי אין בית דין משגיחים ע"ז שנשא אשה ונמחלו לו עונותיו, אלא שר"ל שמאחר שחתן הוא ונמחלו לו עונותיו, ממילא הקב"ה ישלח מן השמים להדיינים צד זכות שידונו לזכות, וישלח בלבב בית דין שימצאו לו זכות לפטרו.

*

יש תקנה אפילו לאותן עבירות שלא מהני תשובה

והנה עם יסוד זה דאין דבר העומד בפני התשובה אפילו כשנראה כי אפסה כל תקוה, יש לפרש עוד ענין, והיינו מה דפסק הרמב"ם (הל' תשובה פ"ד הל' ג) כי יש חמשה עבירות שהעושה אותם "אי אפשר לו שישוב תשובה גמורה לפי שהן עונות שבין אדם לחבירו ואינו יודע חבירו כדי שישאל ממנו כפרה. המקלל את הרבים לא קלל אדם ידוע כדי

שישאל ממנו כפרה (ובארחות צדיקים הוסיף גם מי שדיבר בגנאי הרבים) והחולק עם הגנב שאינו יודע גניבה זו של מי היא" ועיי"ש עוד.

והנה חרדה יעבור על כל מי שלומד דברי הרמב"ם האלו, האם אין שום תקוה למי שעשה עבירות כאלו ששיג כפרה גמורה ושלימה, ולדאבונינו מי יכול להתפאר בעצמו שאף פעם לא אמר דברי זלזול או גנאי על איזה ציבור או מוסד של רבים? ומצאתי בארחות צדיקים (שער התשובה) שגם כן מביא כדברי הרמב"ם האלו, אך אחר זה הוא מסיים "אך יש תקנה גדולה לתקן הכל, מתחלה ישוב החוטא בכל עניני התשובה ויראה ויבין בכל חלקי התשובה וימסור נפשו לעשות והכל יעשה לשם שמים בכל כוחו ובכל לבו בגלוי ובסתר. אז הקב"ה מקל עליו עניני התשובה ומדריכו לדרך ישר לתשובה. כגון אם גזל ממון, הקב"ה יזמין לו ממון ויפרע לנגזל וירצנו למחול לו כמו שאמר (משלי טז ז) 'ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו' ואם אותו שנגזל רחוק ממנו, הקב"ה יקרבונו אצלו ואם לא ידע חשבון הממון ואינו מכיר האנשים אשר גזל יתן לו הקב"ה שיעשה צרכי רבים ותהיה הנאה ממנו לכל העולם למי שגזל ממנו וגם לאחרים" עיי"ש.

ודברי הארחות צדיקים מבוארים ביסוד הנ"ל שאפילו במצב שלפי משפטי התורה אין תרופה למכתו ואי אפשר לולשוב תשובה גמורה וכפסק הרמב"ם, עכ"ז לעולם יכול לתקן הכל אם חוזר בתשובה שלימה בכל נפשו דאין דבר העומד בפני התשובה, והקב"ה ישלח לו מן השמים הדרך לתקן מה שקלקל ולא ידח ממנו נדח.

ובספר תולדות אדם (סוף פר' י"א) מובא אשר הגאון רבי זלמן מוואלאזין זצ"ל הצטער ימים רבים על שחשב שבימי נעוריו פגע בכבוד אדם אחד, וחיפש אחריו שנים הרבה כדי לבקש מחילתו ולא מצאו, וכאשר נודע הדבר להגר"א מוויילנא זצ"ל שלח אחריו ודיבר על לבו שלא יצטער עוד והראה לו דברי חובת הלבבות (שער התשובה פ"י) שמי שעשה כל מה שבכוחו לעשות כדי להשיג כפרה, "אם הרע לחבירו בגופו או בממונו יכניס לו הבורא ית' בלבו רצון ואהבה עד שימחול במה שהיה מחטאו עליו כמו שכתוב (משלי טז ז) ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו".

שיח שפתותינו - שמירת הלשון בפרשת השבוע / הרב איתמר חבשוש, מח"ס 'ומשחרי ימצאוני' במעלת עשרה הראשונים

השנאה מביאה לידי לשון הרע או ש'עבירה גוררת עבירה'

"כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וּבָא אֵלֶיהָ וּשְׂנֵאָהּ. וְשֵׁם לָהּ עֲלִילַת דְּבָרִים וְהוֹצֵא עָלֶיהָ שֵׁם רָע" (כב, יג- יד)

א] בספרי (פרשת כי תצא פיסקא רלה): "ושנאה" - רבי ישמעאל אומר: בוא וראה מה שנאה גורמת - שהיא מביאה לידי לשון הרע, עכ"ל. ומפשטות לשון הספרי 'מה שנאה גורמת שהיא מביאה לידי לשון הרע', משמע, שכך הוא בטבע האדם שע"י השנאה על חבירו בא לדבר עליו לשון הרע.

ב] וכן נראה מדברי הגה"ק הרמ"ד וואלי (תלמיד מהרח"ו) בספרו 'משנה למלך' כאן, שכתב וז"ל: הנה כבר ידוע ש'עבירה גוררת עבירה' וכאמרם ז"ל (ספרי, שם) עבר על לא תשנא סופו לבוא לידי לשון הרע, בשוא ודבר כזב שגורם רעה לעצמו לפרסם את שנאתו ללקות עליה בגופו וליענש בממונו, הה"ד (משלי כד, כד) "תכסה שנאה במשאון תגלה רעתו בקהל. וז"ש "ושם לה עלילות דברים והוציא עליה שם רע" ראשי תיבות: **ע**שר, כי הם עשרה תיבות של לשון הרע כדכתיב "ואמר את האשה הזאת לקחתי ואקרב אליה ולא מצאתי לה בהולים", "ואמר" אינו בכלל, כי הוא מגיד את אמירתו. **ו**אולי **ש**על ידי **ע**שר תיבות הללו הוא נותן כוח לעשר דרגין דהוא חויא בישא שירים ראש על ידי לשון הרע של זה להחשיך ולפגום במקום העליון, עכ"ל.

ואחר שביאר כן עוד ע"ד הקבלה. הקשה עוד: דאינו מובן כיצד הזיד אדם זה להוציא שם רע' בדבר שעתיד להתגלות, וכתב וז"ל: ויש לומר שהשנאה מקלקלת את השורה, כי הנחש המביאו לשנא, הוא עצמו שסימא את עיניו עד שלא ידע ולא יבין שתגלה חרפתו וגורם רעה לעצמו. והנה האב שהוא העיקר, גם הוא המדבר לפני בית דין, כדכתיב: "ואמר אבי הנערה אל הזקנים את בתי נתתי לאיש הזה לאשה וישנאה". **ש**אלמלא **ה**שנאה **ל**א הוציא עליה שם רע בודאי, **כ**י על כל פשעים תכסה אהבה, וכל שכן שהאוהב לא יוציא דבר שקר על אהובו להזיק ולהכשיל, עכ"ל.

ג] אכן מפרש"י כאן נראה לכאורה לא כך, שכתב בפסוק יג, וז"ל: "ובא אליה ושנאה" - סופו, עכ"ל. "ושם לה עלילות דברים" - עבירה גוררת עבירה, עבר על "לא תשנא" (ויקרא יט, יז) סופו לבא לידי לשון הרע, עכ"ל.

ע היינו שהיה קשה לרש"י, מדוע נכתב "ובא אליה ושנאה", היה לו לכתוב "כי יקח איש אשה ושם לה וגו'". ומתרץ דלכך נכתב, מפני מה שנאמר אח"כ "ושם לה עלילות דברים" (עי' 'שפתי חכמים').

ובספר 'דעת תורה' להמשגיח רבי ירוחם ליבוביץ זצ"ל (באורים, פסוק יד) כתב ע"ד רש"י, וז"ל: אל תביט על העובדה באופן רגילי שטחיי, שמפני שהוא שונאה דרכו לדבר עליה, תתבונן ותדע שאמיתת סיבת דבורך עליה היא סיבה רוחנית, כי עבירה גוררת עבירה, על עברך על "לא תשנא", עכ"ל.

וכן כתב בטוב טעם בספר 'איילת השחר' למרן הגראי"ל שטיינמן זצ"ל, וז"ל: באמת קצת קשה מש"כ רש"י שזה 'עבירה גוררת עבירה', דלכאורה זה דבר טבעי שע"י שנאה באים לידי לשון הרע. אבל חז"ל לומדים שזה תוצאה מחמת עבירה ראשונה שעשה, ולמדנו מזה ש'עבירה גוררת עבירה' היינו אפילו במקום שאין קשר באופן טבעי לעבירה הראשונה שעשה קודם, וגם ע"י חילול שבת שייך לבוא לאיסור לשון הרע, ואף על פי שאין שייכות לשני העבירות מ"מ רוח טומאה מושכתו לעשות עוד עבירות (ועי' רבינו יונה אבות פ"ד מ"ב, ועמש"כ לעיל י"ט י"א), עכ"ל.

*

הטעם שצריך גם את אצבעות הידיים וגם את האליה כדי לסתום אוזניו מלשמוע לשון הרע

וַיִּתֵּד תְּהִיָּה לְךָ עַל אַזְנוֹךָ וְגו' (כג, יד)

בגמרא כתובות דף ה ע"א: דרש בר קפרא, מאי דכתיב: "ויתד תהיה לך על אזנך?" אל תקרי אזנך אלא על אזנך, שאם ישמע אדם דבר שאינו הגון יניח אצבעו באזניו וכו'. אמר ר' אלעזר, מפני מה אצבעותיו של אדם דומות ליתידות וכו', שאם ישמע אדם דבר שאינו הגון - יניח אצבעותיו באזניו. תנא דבי רבי ישמעאל: מפני מה אוזן כולה קשה והאליה רכה, שאם ישמע אדם דבר שאינו הגון - יכוף אליה לתוכה. ת"ר: אל ישמיע אדם לאזניו דברים בטלים, מפני שהן נכוות תחלה לאיברים, עכ"ל הגמ' עיי"ש.

ובטעם שהוצרך האדם לשתי הדברים, גם שאצבעותיו יהיו משופות כיתדות וגם שהאליה תהיה רכה כדי לכוף בתוך אזניו שלא לשמוע דבר שאינו הגון. כתב ה'חתם סופר' שם, וז"ל: "ויתד תהי' לך על אזניך וגו'" שאם ישמע אדם דבר שאינו הגון כו', ולקמן אמרינן יכוף אליה לתוך אזנו. וקשה הא תו למה לי. ונראה לפרש, דמסתמא אין ראוי להזכרת שם שמים כשאצבעו מלוכלך מצואת האזן ו"הקריבהו נא לפחתיך" (עי' מלאכי א, ח), ואפילו כי ירוק אדם חייב לקנח פיו טרם יוציא שם שמים - מכל שכן צואת האוזן דמגונה טפי, ואפילו מלכלוך אכילה ושתיה צריך לרחוץ מים אחרונים משום "והתקדשתם" (ויקרא יא, מד) מכל שכן הא. משום כן יכוף אליה להפסיק בין אצבעו לצואה, והא אתי שפיר דשייך הא להך קרא ד"והיה מחניך קדוש" שלא יזכיר שם שמים במקום הצואה.

והנה האיש הקדוש הזה שמשמר שמיעת אזנו בקדושה, ועוד משמר ידיו מנגוע בצואת און משום הזכרת שם שמים השגור בפיו - מסתמא הוא מהנזכרים לעיל שהם גדולים

ממעשי שמים וארץ, ולכן תמצא רמז כי ד' תיבות: **אזן אליה יתד אצבע** עולה גמטריא **שמים ארץ**, דוק ותשכח, עכ"ל ה'חתם סופר'.

וכע"ז כתב המהר"ל ב'נתיבות עולם' (שער הצניעות פרק ב') שהרי כשאדם קם בבוקר ושורה על ידיו רוח רעה אסור להכניס לתוך אזניו כדאיתא בשבת (קח, ב), לכן מפני פרק זמן קצר זה, אם ישמע דבר שאינו הגון יכוף האליה לתוך אזנו לסתום שלא ישמע מה שלא צריך. ועיין בגליוני הש"ס להגר"י ענגיל בשבת שם מש"כ בזה. וה'חפץ חיים' בספרו 'שמירת הלשון' חלק ב' (פ' כי תצא) כתב, שבאצבעו בלבד אין האוזן נסתם יפה, עיי"ש ע"א.

*

העצה להנצל מיצר הרע דלשון הרע המביאו גם לפגם הברית שיקבל ע"ע שלא להקשיב אל אלא לדברי תורה

פִּי תִצֵּא מִחֲנָה עַל אוֹיְבֶיךָ וְנִשְׁמַרְתָּ מִפֶּל דְּבַר רָע. פִּי יִהְיֶה בְּךָ אִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִהְיֶה טָהוֹר מִקְרָה לַיְלָה וְגו'. וְיִתֵּד תִּהְיֶה לְךָ עַל אֲזְנֶיךָ וְגו' (כג, י-יד)

בספר 'מאור ושמש' (להגה"ק רבי קלונימוס קלמן הלוי עפשטיין - מגדולי החסידות), כתב וז"ל: הנה חז"ל דרשו על פסוק זה (כתובות ה, ב) מפני מה אצבעותיו של אדם משופות כיתידות, שאם ישמע האדם דבר שאינו הגון ישים אצבעו לתוך אזנו. וכן דרשו, שמפני זה נבראת אליה לאוזן - שאם ישמע וכו' יכוף האליה לתוכה. ועדיין צריך ביאור, למה נסמך פסוק זה לפסוקים שלפניו.

וְיִרְאֶה לְבַאֵר בּוּזָה, כִּי הִנֵּה כָּל אִישׁ אֲשֶׁר נִפְקָחוּ עֵינָיו שְׁכָלוֹ מֵעוֹרוֹן סְכָלוֹת הַזְּמַן, וּמֵלֵא אֶת יָדוֹ לְעֵרוֹךְ מִלְחָמָה וְקָרַב לְמוֹל יִצְרוֹ, וּלְטָהַר רַעִיוֹנֵיו וּלְבוֹ לְעִבּוּדַת הַבוֹרָא, וּלְקַדֵּשׁ וּלְטָהַר גּוּפוֹ וְאֲבָרָיו לְבַל יִגַע בָּהֶם עַרְל וְטָמֵא מִסְטֵרָא דְמִסְאָבָא - צָרִיךְ לְשַׁמּוֹר בְּרִית הַלְשׁוֹן הַמְכוּוֹן כַּנֶּגֶד בְּרִית הַמַּעוֹר, וּלְנַצּוֹר לְשׁוֹנוֹ מֵרַע וּלְשִׁים מִחֲסוּם לְפִיו לְבַל יִדְבַר דְּבַר הַנוֹגַע לְלְשׁוֹן הַרַע וְאֵבֶק לְשׁוֹן הַרַע, וּלְבַל יִשָּׂא שְׁמֵעַ שְׁוֹא מִכָּל דְּבַר הַנִּדְבָר בֵּין אַנְשִׁים, כִּי ח"ו בּוּזָה הוּא נוֹתֵן כּוּחַ לְסֵטֵרָא דְמִסְאָבָא לְטִמְאוֹתוֹ בְּהַרְהוּרִים רַעִים וּבְמִקְרָה לַיְלָה, וּלְפָגוּם בְּרִית הַמַּעוֹר. וְהַעֲצָה הַיְעוּצָה לְהַנְצֵל מִזֶּה הוּא, לְבַל יִהְיֶה צִיּוֹתָן וּלְהוֹט לְשִׁמּוֹעַ רוֹב דְּבָרִים, וּיִשִּׁים עֲצָמוֹ בְּחִירָשׁ לֹא יִשְׁמַע, זֹלַת דְּבָרֵי תוֹרָה וּדְבָרִים הַנְּדַבְּרִים בְּמוֹעֲצוֹת וְדַעַת, אִיכָּה יוֹכֵל לְעִבּוֹד ה' בְּדַחִילוֹ וּרְחִימוֹ. וּבְסוּד אַחַר אֵל תָּבוֹא נְפִשׁוֹ לְשִׁמּוֹעַ דְּבָרִים הַנִּאֲמָרִים בַּחֲשָׁא, וְאֵז בְּנִקְל יוֹכֵל לְתַת מַעֲצוֹר לְרוּחוֹ מִדְּבָרֵי נְרָגָן מִמִּיעוּט יִדְיַעְתוֹ בְּדְבָרִים הַנוֹגְעִים מִזֶּה לְזֶה.

וזה אמרו "כי תצא מחנה על אויבך" להלחם מלחמת ונצוח יצרך, אז "ונשמרת מכל דבר רע" רצה לומר, דבורים רעים ורכילות. "כי יהיה בך וגו'", כי זה פירוש לשון דְּהָא וּנְתִינַת טַעַם; שְׁלֹזָה תִצְטָרֵךְ לְהַשְׁמֵר בִּיּוֹתֵר מִזֶּה, כִּי אִם לֹא תַעֲשֶׂה כֵן - "יִהְיֶה בְּךָ אִישׁ אֲשֶׁר לֹא

ע"א ויש להאריך עוד בזה, ואין כאן מקומו, ועי' מש"כ לעיל פרשת פנחס עה"פ "לְאֲזָנֵי מִשְׁפַּחַת הָאֲזָנִי" (כו, טז), עיי"ש.

יהיה טהור וגו'" - שתתן ח"ו כוח לסטרא אחרא להתגרות בך ולטמאות אותך. ולזה אמר
בסמוך שהעצה לזה "ויתד תהיה לך על אזנך וגו'" שטוב שתתן אצבעך לתוך אזניך לבל
תדע מדברים הנדברים שיהיה בהם לשון הרע, אם תגלן אחר זה, וקל להבין, עכ"ל.

*

בשעת מלחמה או במקום סכנה שצריך שמירה יתירה, יזהר ביותר לשון הרע שמסלק השראת השכינה

פִּי תִצָּא מִחֲנָה עַל אִיבִיךָ וְנִשְׁמַרְתָּ מִכָּל דְּבַר רָע (כג, י)

א [כתב הרמב"ן, וז"ל: "ונשמרת מכל דבר רע" - שהשטן מקטרג בשעת הסכנה, לשון
רש"י. והנכון בעיני בענין המצוה הזאת, כי הכתוב יזהיר בעת אשר החטא מצוי בו וכו'.
ועל כן הזהיר בו הכתוב, "ונשמרת מכל דבר רע". ועל דרך הפשט היא אזהרה מכל הנאסר.
ובספרי (כי תצא, רנד) "ונשמרת מכל דבר רע" וכו', מה ערוה מיוחדת, מעשה שגלו עליו
כנענים ומסלק את השכינה, אף כל מעשה שגלו עליו כנענים ומסלק את השכינה, כשהוא
אומר "דבר" אף על לשון הרע. וגם זה מן הטעם שפירשנו, כי מלבד האזהרות שבאו באלה
העבירות החמורות יוסיף לאו במחנה שנשמר בו מכל אלו העבירות, שלא תסתלק השכינה
מישראל אשר שם, כאשר אמר (שם, טו) "כי ה' אלהיך מתהלך בקרב מחנך" עב. - והנה
העושה העבירות הגדולות במחנה, כאותם שכתוב בהם (ירמיה ז, ל) "שמו שקוציהם בבית
אשר נקרא שמי עליו לטמאו". ועוד, שלא יגברו עלינו האויבים אם נעשה כמעשים הגורמים
להם שיגלו מפנינו, וזהו "ולתת אויביך לפניך" - והוסיפו בו לשון הרע, כדי שלא ירבו
ביניהם מחלוקת, ויכו ביניהם מכה רבה מאד יותר מן האויבים, עכ"ל.

ב [ובספר 'משנה למלך' להגה"ק הרמ"ד וואלי (תלמיד מהרח"ו), כתב וז"ל: "כי תצא
מחנה על אויביך ונשמרת מכל דבר רע" והלא בכל מקום צריך להשמר. אלא במחנה יותר
מאד, מן הטעם שאמרנו. ולא במעשה רע בלבד צריך להזהר, אלא אפילו בדיבור רע, כי
החצונים נוטלים אותם הדברים ועולים עמהם למעלה לקטרג ולהשטין כנגדו, כדי להפילו
בעת סכנתו. הלא תראה בבר דרומא שהיה מצליח הפלא ופלא במלחמתו כנגד אויביו, ועל
ידי שקפץ בדיבור רע נענש מיד, וגרם שנאבדו כמה אלפים ורבבות מישראל. ולכן אמר
הכתוב בלשון הזה "ונשמרת מכל דבר רע" שרומז אל הדיבור, שהוא המזיק הגדול בשעת
הסכנה יותר מן המעשה, כי עוף השמים יוליך את הקול ובעל כנפים יגיד דבר, עכ"ל.

וה'חפץ חיים' בספרו 'שמירת הלשון' (חלק ב' פרק י'), כתב וז"ל: אמרו חז"ל בספרי (שם)
על הפסוק "כי תצא מחנה על אויביך ונשמרת מכל דבר רע" (דברים כג, י) שהוא מרמז על

עב וע"ע ברבינו בחיי שכתב: ודרשו רז"ל: (ספרי רנד) מכל דבר רע, אלו עריות ולשון הרע. עריות, ממה שכתוב: "ולא
יראה בך ערות דבר", וזהו שאמר "מכל דבר רע". לשון הרע, הוא שאמר "מכל דבר רע", כלומר דיבור רע וזהו לשון
הרע. ורצה הכתוב להזהיר על שתיים אלה, לפי שהן עבירות חמורות, והשכינה מסתלקת בשבילן, עכ"ל.

שיח שפתותינו - שמירת הלשון בפרשת השבוע / הרב איתמר חבשוש, מח"ס 'ומשחרי ימצאונו' במעלת עשרה הראשונים
הפה הוא השביעי בנקבי הראש והקב"ה בחר בו ככלי להללו ולשבחו - לכן "מוצא
שפתיך תשמור!"

לשון הרע. ופשוט שבעת שאדם הולך במקום סכנה צריך שמירה יתירה, וכדכתיב התם
(שם, טו) "כי ה' אלהיך מתהלך בקרב מחנך להצילך וגו'", וידוע שבעון לשון הרע מסתלקת
השכינה מישראל ואין לו מי שישמרנו, עכ"ל.

ג] לסיום ראוי להביא בזאת מה שסופר נוראות (בגליון 'ארשת שפתינו' ג') על מרן הגר"א
לאפיאן זצוק"ל בעל ה'לב אליהו', שבשנות המלחמה שהה פעם אחת עם עוד בני אדם
במקלט לרגל הסכנה. והוא היה שקוע במחשבותיו הקדושות, ולפתע פנה אליו אחד
מהנמצאים בהתרגשות: רבי מדברים פה לשון הרע! השיבו הגרא"ל: אם כן בוא ונברח
מכאן! ויצאו מהר ומצאו מחסה במקלט סמוך. לא עבר זמן רב, ולא עלינו נפלה פצצה
במקלט הראשון וגרמה אסון כבד רחמנא ליצלן.

*

הפה הוא השביעי בנקבי הראש והקב"ה בחר בו ככלי להללו ולשבחו - לכן "מוצא שפתיך תשמור!"

מוֹצֵא שְׁפָתֶיךָ תִּשְׁמֹר וְעֲשִׂיתָ פֶּאֶרְךָ לֵה' אֱלֹהֶיךָ נְדָבָה אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ בְּפִיךָ (כג, כד)

א] כתב רבינו בחיי [ע"ד הקבלה], וז"ל: אנחנו בנים למקום ונתקדשנו בברית הפה המכוון
באמצע בין עשר אצבעות ידיים, ובברית מילה בין עשר אצבעות רגלים, והנה הפה שביעי
בנקבי הראש שהם שבעה: שני אזנים, שני עינים, שני נחיריים, והפה הוא השביעי, והקב"ה
בחר בשביעי, ברא שבעה רקיעים ובחר בשביעי שהוא ערבות, ברא שבעה ימים ובחר
בשבת, וכן בחר בפה להללו ולשבחו כי הוא הכלי לשבח בו שם קדשו וזהו: (ויקרא כב, לב)
"ולא תחללו את שם קדשי", אזהרה שלא לחלל ברית הפה העשוי להלל בו שם קדשו. וכן
אין ראוי לנו לחלל שפתינו ולא לשקר באחד מן הבריתות, כענין שאמר הכתוב: (תהלים
מד, יט) "ולא שקרנו בבריתך".

והנה ישראל כשהיו עוברים על היוצא מפיהם, אמר להם משה: (במדבר יד, מא) "למה
זה אתם עוברים את פי ה'", ולכך אמר: "מוצא שפתיך תשמור", כלומר חייב אתה לקיים
מוצא שפתיך שהוא כנגד "שמור" זהו: מוצא שפתיך תשמור, ואין צריך לומר המצות, זהו:
תשמור ועשית, תשמור זו מצות לא תעשה, ועשית, זו מצות עשה, ואין צריך לומר הנדר
שהוא למעלה מן המצות, וזהו: "כאשר נדרת לה' אלהיך נדבה", שהנדבה נאצלת משם,
והיא סוף הבנין, והיא התרומה, כענין שכתוב: (שמות לה, ה) "כל נדיב לבו יביאה את
תרומת ה'", של מטה, והוא ששמענו הדברות מפיו, זהו: אשר דברת בפך, והוא קול ורוח
ודבור, וזהו רוח הקודש, עכ"ל.

*

מפני שכוח הדיבור הינו נדבה ממנו יתברך - לכן "מוצא שפתיך תשמור!"

ב] ובספר 'בינה לעיתים' (עת לחשות, דרוש טו), כתב וז"ל: יאמר: ראוי לך לעשות שמירה
מעולה אל המבטא הזה אשר בשפתיך, להבין ולהשכיל היתרון אשר לך בו. ועל כן, תשתדל

שיח שפתותינו - שמירת הלשון בפרשת השבוע / הרב איתמר חבשוש, מח"ס 'ומשחרי ימצאוני' במעלת עשרה הראשונים
המספר לשון הרע עובר ב"השמר בנגע הצרעת לשמור מאוד ולעשות", האם זה לא
גמור או רבוי בעלמא

לעשות כל מה שתדור, לקיים מאמריך - לבל יתבטל ולשחת דבריך הנעימים. ויאות לך
לעשות כן, יען כי היותך מדבר בפיך ובוטא בשפתיך כל מה שתמצא, אינו טבע מוטבע לך
מכוח הבריאה, ככל שאר הפעולות אשר ביתר הנבראים; אבל זה היה נדבה גמורה ממנו,
יתברך ויתעלה, שחפץ בטובו וחסדו ורוב נדיבותו לתת לך כוח הדיבור, מבלי שום הכרח
או חיוב. ואם הוא עשה לך זה החסד, למה לא תשמרהו כאישון בת עין? והנחת הטעמים
בפסוק היא סמכתני מאוד בפירוש זה, כי מתוכם נראה שאמרו: "לה' אלהיך נדבה" היא
גזירה מתאחדת בפני עצמה, ואינה קשורה עם מה שקדם לומר "כאשר נדרת" עכ"ל.

דברי הרמ"ד וואלי תלמיד מהרח"ו

ג] ולשלימות הדברים, ראוי להביא בזה מש"כ בספר 'משנה למלך' (תלמיד מהרח"ו)
בביאור פסוק זה, וז"ל: ובארח רזא "מוצא שפתיך תשמור": כי שפתים רזא דנ"ה, וצריכין
שמירה בגין דאינון דרגין דלבר שבהם אחיזת החצונים רבה ועצומה. ומוצא שפתים - הוא
הקול, שכן עולה מוצא כמנין קול והכולל. ולכן יקר רוח איש תבונה, כי הקול קודם שיצא
אין בו אחיזה לחצונים כלל ועיקר. אבל משיצא, יש בו אחיזה מיד, כי עוף השמים יוליך
את הקול, והמוציאו לא ידע מהתהא עליו, ולכן "שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו",
עכ"ל.

*

המספר לשון הרע עובר ב"השמר בנגע הצרעת לשמור מאוד ולעשות", האם זה לאו גמור או רבוי בעלמא

הַשְּׁמֵר בְּנֶגַע הַצֵּרַעַת לְשֹׁמֵר מְאֹד וְלֹעֲשׂוֹת כָּכָל אֲשֶׁר יוֹרוּ אֶתְכֶם הַפְּהָנִים הַלְּוִיִּם כַּאֲשֶׁר
צִוִּיתֶם תִּשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת (כד, ח)

א] כתב ה'חפץ חיים' (בפתיחה, לאוין ג'): ועובר נמי המספר במה דכתיב "השמר בנגע
הצרעת לשמור מאוד ולעשות", ופירשו בספרא (בחוקותי פ"א אות ג') דמה שכתבה התורה
"לשמור מאוד" הכוונה שלא לשכוח מלהזהר מלשון הרע שלא תבוא עליך הצרעת על ידי
סיפור הזה, עכ"ל.

וב'באר מים חיים' שם ביאר שאע"פ שודאי דין זה הוא מדאורייתא, מ"מ יש לומר שאין
זה לאו גמור, שהרי עיקר הפסוק מדבר על קציצת בהרת [שהוא לאו מדאורייתא
לכו"ע], רק נלמד זאת מריבוי בעלמא דכתיב "לשמור מאוד" שציונו השם יתברך לשמור
מאוד שלא להסיח מלבנו מלהזהר מלשון הרע כדי שלא יביא אותנו האיסור לצרעת,
עכת"ד.

ב] אכן הגאון רבי בצלאל הכהן מוילנא זצ"ל (בעל ה'מראה כהן' על הש"ס) בהסכמתו
על הספר 'שמירת הלשון', ביאר שנדרש האיסור מפשט הכתוב [מהמילים "תשמרו
לעשות" שבסוף הפסוק], ולא רק מריבוי בעלמא, עיי"ש. אכן אם זה נלמד מפשט הכתוב,
יש להבין את המשך הפסוק "ככל אשר יורו אתכם הכהנים", כי אמנם ענין טהרת הנגעים

הוא דבר המסור לכהנים, אבל ענין הזהירות מלשון הרע לכאורה אינו קשור לכהנים, וא"כ מדוע תלתה התורה את הענין בהוראת הכהנים?

ג] וביאר בזה הגר"ב הכהן מוילנא זצ"ל שם, על פי המובא בספרא פרשת מצורע (פרשה ה', אות ז') על הפסוק (ויקרא יד, לה) "והגיד לכהן לאמר כנגע נראה לי בבית", שיאמר לו הכהן דברי כבושים: בני, אין הנגעים באים אלא על לשון הרע, ובתוספתא (נגעים פ"ו ה"ז) נוסף עוד, שאומר לו הכהן: "בני צא ופשפש בעצמך וחזור בך". והיינו, שחלק מתפקיד הכהן הוא להזהיר ולהוכיח את העם על איסור לשון הרע, ולכן תלה הכתוב את אזהרת ההישמרות מלשון הרע בהוראת הכהנים^{עג}.

ובהמשך דבריו שם, המליץ הגר"ב הכהן מוילנא זצ"ל את דברים אלו על רבנו ה'חפץ חיים' זצ"ל, שהוא הכהן המעורר והמוכיח בענין זה כפי שהאריך בספרו "שמירת הלשון", ומתוך כך בא לדברי הסכמתו על הספר.

ד] ויש בנותן טעם, להזכיר רמז נאה שהובא בספר 'טיב הפרשה' (דברים, עמ' 235), שהפסוק "ככל אשר יורו אתכם הכהנים" עולה בגימטריא בדיוק כמנין "הרב ישראל מאיר הכהן מראדין". והנה לאור דברי הגר"ב מוילנא זצ"ל הנ"ל שהמליץ פסוק זה על רבנו ה'חפץ חיים', הדברים מאירים ביותר^{עד}.

ה] וראוי להוסיף בזה מה שהובא בספר 'חפץ חיים' שבהוצאת 'דרשו', (ביאורים ומוספים עמוד 31) בטעם שגם בזמנינו שאין צרעת ואין כהן המטמא, שייך הלאו ד"השמר בנגע צרעת" כתב הגר"ח קניבסקי זצ"ל (דרך שיחה' ח"א עמ' ש"נ) ששייך לאו זה, מפני שהלאו הוא לא על חלות הטומאה, אלא על עצם מציאות הצרעת, וזה שייך גם בזמן הזה. ואם היינו יודעים על כהן מיוחס, היה יכול לטמא גם בזמן הזה.

*

פניני אגדה והלכה למעשה - במצות "זכור את אשר עשה ה' אלוקיך למרים"

זְכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה ה' אֱלֹהֶיךָ לְמַרְיָם בְּדֶרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם (כד, ט)

כתב ה'חתם סופר' בספרו 'תורת משה', וז"ל: "זכור את אשר עשה ה' אלוקיך למרים". פירוש, כי מרים המתינה למשה שעה אחת ונשתלם שכרה שהמתינו ישראל עליה ז' ימים (סוטה ט, ב). ובודאי אם נדון מרים לזכות שלא המתינה על שהיה אחיה, שהרי אביו ואמו לא המתינו עליו, ורחמי אבות על בנם, יותר מרחמי אחות על אח, אך כל כוונתה היתה

^{עג} ויש לציין למש"כ ה'חפץ חיים' בספרו 'זכור למרים' פרק א', וז"ל: ולפיכך הזהירה התורה "השמר בנגע הצרעת לשמור מאד לעשות ככל אשר יורו אתכם הכהנים הלויים", כי הם היו הרופאים המומחים לדבר זה, והם היו המורים והמזהירים לעם סיבות הנגעים ואיך להרפא מזה כדאיתא בתורת כהנים, עכ"ל.
^{עד} נשלח לתועלת הרבים ע"י ידידי הרה"ג משה לוי שליט"א ר"כ 'חפץ חיים' קרית ספר, ומו"ל ספר 'שפתי כהן'. (מתוך קונטרסו 'לשון חסד', עם תיקוני עריכה קלים).

לפי שנתנבאה שזה הוא מושיען של ישראל, והמתינה עליו אולי תוכל לעשות דבר להציל את הגואל ומושיען של ישראל, ועשתה זאת לכבוד ה' ועבדו, ואיננו כדאי שתקבל תשלומין בעולם הזה בשכר מועט כזה. אך ע"י שנצטרעה ואחז"ל (שבת קכז, ב) כל הדן חבירו לכף זכות דנין אותו משמים לכף זכות, וההיפוך בהיפוך, והכא דיברה באחיה כי אשה כושית לקח ולא דנה אותו לזכות, ע"כ גם משמים לא נידונית לזכות, ונידונית רק כממתנת על אחיה הקטן לראות מה יעשה לו יען כי הוא אח לה, ולא משום כבוד ה' ועמו שהמתינה אלא שגמלה חסד לאחיה, ע"כ נשתלמה בשכר הזה שהמתינו עליה שבעת ימים. וזהו מוסר למספרי לשון הרע, היינו "אשר עשה ה' אלוקיך למרים" שלא דן אותה לזכות, עכ"ל.

*

בביאור סמיכות זכירת עמלק לזכירת מעשה מרים שדברה לשון הרע

א [הרמב"ן כתב בזה, וז"ל: והנכון בעיני שהוא לומר שלא תשכח מה שעשה לנו עמלק עד שנמחה את שמו מתחת השמים, ונספר זה לבנינו ולדורותינו לומר להם כך עשה לנו הרשע, ולכך נצטוינו למחות את שמו. וכן במעשה מרים נצטוינו להודיעו לבנינו ולספר בו לדורות, ואף על פי שהיה ראוי גם להסתירו שלא לדבר בגנותן של צדיקים, אבל צוה הכתוב להודיעו ולגלותו כדי שתהא אזהרת לשון הרע שומה בפיהם, מפני שהוא חטא גדול וגורם רעות רבות ובני אדם נכשלים בו תמיד, כמו שאמרו (ב"ב קסה, א) והכל באבק לשון הרע, עכ"ל.

ב [אכן ה'חתם סופר' בספרו 'תורת משה' כתב בזה, וז"ל: "זכור את אשר עשה ה' אלוקיך", "זכור את אשר עשה לך עמלק". בתרווייהו יש ללמוד חסדי ה' אשר הפליא עם הצדקת בחטאה בלשון הרע ונענשה, מ"מ המתינו עליה ז' ימים, וחסדי ה' שהחליש עמלק הצורר שהיה ראשית גוים (כבמדבר כד, כ) וישראל יגעים ועייפים ואפ"ה הושיעם ה'. ומ"מ בזכירת מרים לא כתב "זכור את אשר עשתה מרים" שדיברה לשון הרע, אלא "זכור את אשר עשה ה' אלוקיך טובה וחסד למרים, ובעמלק לא אמר זכור את אשר עשה ה' אלוקיך לעמלק, אלא אשר עשה לך עמלק, תולה הרע ברשעתו והקדושה בהצדקת מרים ע"ה.

*

פרטים חשובים למעשה - בקיום מצות זכור את אשר עשה ה' אלוקיך למרים

בביאורים ומוספים שבמהדורת 'דרשו' מביאים כמה נידונים ופרטים חשובים בענין קיום מצוות עשה זו, ונביא בזאת את תמציתם של חלק מהדברים.

א. מדברי המג"א (סימן ס' סק"ב) משמע, שיכול לקיים את הזכירה גם בלא הזכרת מעשה מרים במפורש, מכך שהביא את דברי האריז"ל שיכוין לקיים מצוה זו בברכה שלפני קריאת שמע, שבאומרו 'להודות לך' - יזכור שהפה לא נברא אלא להודות לה' ולא לדבר לשון הרע כמעשה מרים. ומשמע שמקיים את הזכירה על ידי כל דבר שמזכיר לו ענין זה. אמנם החיד"א (בשו"ת 'יוסף אומץ' סימן כ"ג) כתב לדחות, שאין כוונת האריז"ל אלא שע"י אמירת 'להודות לך' יזכור שיש לומר בפיו מעשה מרים, ורק בכך מקיים את המצוה, (עיי"ש).

ב. האם מקיים מצות הזכירה בלימוד הלכות לשון הרע? בספר 'חובת השמירה' (פ"ג) כתב, ששמע מפי קדשו של הגאון רבי בצלאל הכהן מוילנא, שבלמוד הלכות לשון הרע מקיים מצות עשה של 'זכור את אשר עשה ה' אלוקיך למרים'. וכן משמעות הר"ש משאנץ (ספרא, פרשת בחוקותי) שכתב שמקיים זכירת מעשה מרים ע"י לימוד הלכות נגעים. אכן, בשו"ת 'אגרות משה' כתב, שלא יוצא מצות זכירת מעשה מרים ע"י לימוד הלכות לשון הרע, כי בזה אינו מזכיר מה שנעשה למרים, אלא רק את האיסור שבדבר.

ג. בגדר זמן חיוב זה - האם הוא בכל יום, או רק כשרצונו לדבר לשון הרע? ב'מנחת חינוך' (סוף הספר מצוה ז' למצות עשה לרמב"ן) כתב, שנראה שהחיוב הוא בכל פעם שרוצה לדבר לשון הרע, שאז חל עליו חיוב זה של זכירת מעשה מרים, ואם דיבר ביטל העשה. וכן משמעות דברי ה'חפץ חיים' בפתחה לספרו 'זכור למרים'. ובספר חרדים (פי"ב סעיף כג) כתב, שהמצוה היא לזכור זאת כל יום. וכן כתבו פוסקים נוספים. ויש דעות (מג"א ועוד) שהמצוה היא בזכירה פעם אחת בשנה, וראה עוד בספר 'שש זכירות' ובספר 'רשימות ואגרות קהילות יעקב' זכרון שאול (עמוד רעב - רעה), שהרחיבו בביאור כל השיטות בזה.

לתגובות: Ci9335108@gmail.com

שימו לב אל הנשמה / הרב נפתלי שמואל רייך, משפיע דישיבת 'תורת דוד', מונסי ניו יורק

מהי הדרך להפוך פנים לכיוון הנכון?

בתחילת פרשתנו הרינו מוצאים את אחד המסרים המעודדים והמחזקים לחודש אלול - החודש בו אנו מתכווננים לקראת ראש השנה וירח האיתנים. זהו מסר שנותן לנו הדרכה וכיוון איך נוכל לזכות בס"ד לשנה טובה ומבורכת.

הפרשה פותחת בפרשת אשת יפת תואר (דברים כא, יא). הספרים הקדושים מבארים את עומק ענינה על דרך העבודה: 'פִּי תִצֵּא לְמַלְחָמָה עַל אֵיבֶיךָ' - אדם מסתבך עם יצרו הרע, 'וְרֵאִיתָ בְּשִׁבְיָהּ אִשָּׁת יִפֶּת תְּוֹאֵר' - זה מתחיל בכך שאדם הולך אחר עיניו, אולי אפילו בהיתר - "במלחמת הרשות הכתוב מדבר", אבל מהר מאוד אדם נסחף אל תוך מערבולת של עבירה שהוא לא מצליח להיחלץ ממנה - 'וְחִשְׁקָתָּ בָּהּ וְלִקְחָתָּ לָךְ לְאִשָּׁה'.

כאשר אדם מניח למחשבות זרות לחדור לתוך מחשבתו, הן מקננות אצלו, עד 'ולקחת לך לאשה'. הרעיונות הרחוקים האלו משתלבים לו בשגרה ונעשים חלק ממהותו ומאורח חייו. 'והבאת אל תוך ביתך' - המחשבה היא ה'בית' של האדם. זה נהיה חלק מהזהות שלו.

אחר המעשה של אשת יפת תואר מוצאים אנו את פרשת בן הבכור השנואה. בדברי חז"ל מבואר שזהו המשך ישיר לפרשת אשת יפת תואר - שסופו לשונאה ולשאת אשה אחרת. ידוע, כי אדם שרוצה לבחון את עצמו היכן הוא עומד, יכול לבדוק מה הן המחשבות שעולות לו בראש ברגעים של היסח הדעת. אם הוא 'עוזב' את ראשו לכמה רגעים, אלו הרהורים עולים לו אז. זה אומר הרבה על המהות שלו, היכן הוא נמצא בחיים.

ה'אני' של האדם הוא 'אוני', על דרך 'ראשית אוני'. הכח של האדם והרצון שלו - זוהי מהותו. כדי לדעת מהו האדם, יש לדעת מה השאיפות שלו? מה מניע אותו לפעולה? 'לאן אתה הולך'?

וכאן נאמר כאן "פִּי הוּא רֵאשִׁית אָנוּ לוֹ מִשְׁפֵּט הַבְּכֹרָה" - הוא הבכור, עיקר רצונו מונח כאן! זה הרי כל האני שלו!

אמנם בהמשך זה נהיה שנוא עליו, אבל 'לא יוכל לבכר את בן האהובה על פני בן השנואה הבכר' - הוא פוגש מציאות שהוא לא יכול לשנות אותה. וכאשר האדם זוכה למעט בהירות והוא רואה את המצב שלו, זה פשוט מעורר רחמים. הוא רואה את עצמו מידרדר במדרון חלקלק, ואינו מוצא שום דבר שיכול להיאחו בו כדי להיחלץ משם!

לאחר שכבר נקבעה מציאות כזאת של 'בן השנואה הבכור', זו נעשית הזהות שלו, וכאשר מגיע 'יום הנחילו את בניו' - בעת הגיעו לעולם העליון - 'לא יוכל לבכר'. זוהי הזהות שלו והוא לא יכול לשנות אותה...

אחר כך מגיעה פרשת בן סורר ומורה - תוצאה ישירה של הזהות שהוא בחר לעצמו.
המורשת ממשיכה ואלו תולדותיה...

כך עד לפרשת 'וְכִי יְהִי בְאִישׁ חָטָא מְשַׁפֵּט מֹת...'" (כא, כב). הרי לנו כאן ציור של מדרון
חלקלק, שמתחיל בראיה קטנה, אך 'עבירה גוררת עבירה' עד לחטא משפט מוות, ר"ל.

*

במקביל, הפרשה הסמוכה בהמשך פרשתנו מציגה תמונה הפוכה. תחילת הפרשה
במצות השבת אבדה - 'לֹא תִרְאֶה אֶת שׁוֹר אָחִיךָ אוֹ אֶת שֵׂיוֹ נִדְחִים וְהִתְעַלְמַת מֵהֶם הַשָּׁבִיב
תְּשִׁיבֵם לְאָחִיךָ' (כב, א). אדם רואה את שור אחיו או את שיו נידחים, נח לו יותר להתעלם,
יש לו מספיק טרדות על הראש... אם חברי התרשל ולא שמר על נכסיו, שיתמודד עם זה,
מה זה ענייני? אבל לא! התורה אומרת "השב תשיבם לאחיו!", ולא זו בלבד, אלא גם אם
אינך יודע מיהו בעל הבהמה, הנך מצווה 'וְאֶסְפְּתוּ אֶל תּוֹךְ בֵּיתְךָ וְהִיָּה עִמָּךְ עַד דָּרַשׁ אָחִיךָ
אֹתוֹ!' (דברים כב, ב).

כאן, במקום שיכניס לביתו דבר זר - יפת תואר, הוא מכניס את האבדה של אחיו. זוהי
נתינת ה'אני' שלו לאחיו. במקום שה'אני' שלו יהיה רק לטובת עצמו, הוא מבטל את עצמו
עבור אחיו. אם אנו מפנימים זאת ונוהגים כך, הרי שאנו זוכים אחר כך לעוד מצוה - "הֲקִים
תְּקִים עִמּוֹ".

'מצוה גוררת מצוה', לאחר מכן מגיע הציווי על אופן הלבישה, שמלמד שיהיה לנו בגדים!
זוכים אנו לקיים שילוח הקן שבזכות מצוה זו זוכים לאריכות ימים! אחר כך מצות 'וְעִשִּׂיתָ
מֵעֵקֶה לְגַגְךָ' (דברים כב, ח) - יהיה לנו בית! אחר כך 'לֹא תִחַרֵּשׁ בְּשׁוֹר וּבַחֲמֹר יַחְדָּו' (דברים
כב, י) - תהיינה לנו בהמות! אחר כך מצות שעטנו ובהמשך ציצית - הבטחה שיהיו לנו
בגדים רבים, שנוכל לקיים בהם את מצוות קדושות אלו!

*

שתי הפרשיות המקבילות האלו מציירות מצד אחד את 'עבירה גוררת עבירה', ומאידך
את 'מצוה גוררת מצוה', ומדוע נסמכו זו לזו? נראה, כי הסמיכות נועדה להודיע לנו מסר
חשוב מאוד - והוא, כי גם אם נפלנו עד למטה, הכי נמוך שיכול להיות, מצב שנראה בלתי
הפוך, עד לחטא משפט מוות - תמיד יש הזדמנות לשנות כיוון ולחזור בתשובה שלמה.
כמו גלגל שמתגלגל. אם אמנם הכיוון עכשיו הוא כלפי מטה, אבל אפשר לשנות כיוון
ואז הוא יעלה מעלה מעלה.

והנה, מהי המצוה שהתורה מצביעה לנו עליה כזו שמסוגלת לשנות את כיוון הגלגל?
מצות השבת אבדה! לקחת משהו שנאבד מאחריך ולהחזיר אותו אליו. בזכות זה, הקב"ה
יקח את ה'אבדה' - אותנו עצמנו - ויחזיר אותה אל המקום משם נאבדה, עד לכסא הכבוד.
גם הקב"ה רוצה לקיים מצות השבת אבדה, אבל לשם כך צריך שתהיה התעוררות מצדנו
- 'אתערותא דלתתא'. נדרש שגם אנחנו נעשה את זה, נכניס לבתינו ונקיים 'השב תשיבם'.

*

עומק הענין של השבת אבדה - שהאדם ייצא מעצמו. במקום שיהיה עסוק ב'אני' שלו, ב'זחשקת בה ולקחת לך לאשה', במקום שיהיה עסוק בלקיחה מהעולם ממקום שאינו באמת שייך אליו - ייקח דבר שאינו שלו עבור מישהו אחר! זהו המפתח!

אם אני מקיים זאת, אז במקום שהמח שלי [ה'בית' שלי] יהיה עסוק בלקיחה 'אנוכית' שאינה רצויה, כזו שממלאת המח בדברים שליליים - המח שלי מלא במחשבה חיובית, איך אני יכול לתת לזולת!

עיקר הניסיון בזה, כי "לא קרוב אֶחֶיךָ אֵלֶיךָ וְלֹא יִדְעֶתוּ", היינו מה שאני כל הזמן חושב רק על עצמי ואיני מכיר את הזולת, ועלוי להרגיל את עצמי ל"הֵשֵׁב תְּשִׁיבֵם" [נראה מה שנאמר בשיחת פרשת שופטים בענין כפילת הלשון 'השב תשיבם'].

יש כאן קודם את ענין המעשה בפועל, ואחר כך, שערך המעשה עצמו יקבל תוקף בליבנו שיהיה הוא העיקר. וזה לא פשוט, יש קושי עצום לעשות את הפעולה הפשוטה הזו - 'להסתובב!' לתפוס את הגלגל ולסובב אותו לכיוון ההפוך! כמה קשה הדבר!

*

רבי יום טוב עהרליך ז"ל היה זמר ומלחין אגדי. אי אפשר לתאר לדור הצעיר שלא הכיר, איזו אישיות מיוחדת היתה גלומה בו. הוא שרד את השואה, הפליג לארצות הברית, והיה לאגדה. דרך שיריו המיוחדים בשפת האידיש הוא החיה את הדור הצעיר שהתחיל לגדול ולהתפתח מחדש לאחר השואה האיומה.

שיריו רוויים מסרים עצומים, כולם כל כך מיוחדים, אבל יש ניגון אחד שחביב עלי ביותר. הוא מתאר שם קבוצה של יהודים שנוסעים ברכבת, באמצע הנסיעה הכרטיסן בודק את הכרטיסים ומגלה שהם נוסעים בכיוון הלא-נכון. "גיוואלד!" הם קוראים, "זו לא הרכבת שלנו!", ואז, אחד מהחברים מרגיע את אחיו, שאין להם כל סיבה לדאגה, כל שצריך לעשות זה פשוט לרדת מהרכבת בתחנה הקרובה ולעבור לרכבת שנוסעת בכיוון הנגדי! "תמיד יהודי יכול להסתובב" הוא אומר שם. אדם הוא בסך הכל בשר ודם והוא עלול לטעויות, אבל אפשר לתקן! פשוט צריך לרדת מהרכבת ולעבור לרכבת אחרת! זוהי תמצית הרעיון של הניגון המיוחד הזה. שיר מיוחד - וזה דבר שאנחנו צריכים להפנים!

וכאן מלמדת אותנו התורה את המתכון: איך משנים כיוון? על ידי לצאת מתוך ה'אני' שלי ולחשוב על השני! להכניס אותו 'אל תוך ביתך' - לתוך המח, לחשוב מהשני! לדאוג לו ולהיות אכפתי לצרכים שלו! זהו המפתח לתיקון מסלול-החיים שלנו.

וזוהי העבודה של חודש אלול: 'אני לדודי!' כל האני, כל 'אוני' - הכח שלי, מכוון לדודי! לאחי!

אכן, פסוק זה עוסק בעצם בשכינה הקדושה - כנסת ישראל! כשאני מבקש להגדיר את המהות שלי הריני מסתכל אל השכינה! מה הם הערכים שלי? מהי זהותי? מה הן שאיפותיי להיות מכאן ואילך? מהו ה'אני' שלי? לא לנסות כל העת לחטוף לעצמי כמה שאני יכול, לאכול ולשתות 'כי מחר נמות', אלא לחיות עבור הזולת! להיות מחובר אליו באמת!

*

לא מזמן, קצת לפני תשעה באב, נתקלתי באחד מהעיתונים החרדיים שנפוצים כאן באמריקה, ועיניי צדו מודעה גדולה שסיפרה על פתיחת מסעדה חדשה במנהטן. המודעה הייתה מלאת התרגשות על ייחודיות המסעדה. נחסוך מהציבור היקר את פרטי המלל ותמונת האוכל הצבעונית שהופיעה בפרסום, רק נסתפק בכך שניסו להציג שם את חוויית האכילה שיש במסעדה הזו ככזו שאין דומה לה בשום מקום אחר. משהו, שמי שטעם אותה - לא ישכח לעולם...

אני מדפדף הלאה, ובעמוד הבא מופיע פרסום ענק, שמתפרס על פני שני עמודים. שם מסופר על חופשת סוכות מיוחדת, משהו אקסקלוסיבי למעמד העליון, לבעלי יכולות מיוחדים, שתתקיים במלון שבעה כוכבים(!). שוב, לא אכנס לפרטים על העולם-הזה במיטבו כפי שהציגו אותו שם בצבעים חיים, 'סוכות של פעם בחיים' כולל כל הפרטים הקטנים וכל התענוגים שאפשר רק לחלום עליהם!...

אני מדפדף הלאה, ובעמוד הבא יש עוד פרסום. כאן מודיעים על סימפוזיון שיתקיים בתשעה באב עם טובי הרבנים, דרשנים ופסיכולוגים, והנושא: אסון ריבוי מקרי הגירושין בחברה החרדית!...

לא יכולתי שלא לקשר בין הפרסומים הקודמים שהופיעו בעיתון לבין נושא הכינוס... לא באתי ח"ו להטיף לאף אחד, אמנם החשבון הוא פשוט, 'אחד ועוד אחד'... ככל שאנו משקיעים ברצונות האנוכיים שלנו, מחפשים היכן אני יכול ליהנות יותר ושוקעים יותר ויותר לתוך ה'אני', כך נעשה קשה יותר עבורנו להיכנס לתחומו של הזולת, למח וללב של השני, ולהתקשר אליו באמת!

זאת פשוט משימה בלתי אפשרית. כדי לבנות קשר אמיתי עם הזולת חייבים התעלות! חייבים מסירות נפש! למסור את ה'אני' שלי לשני. להיכנס לנפשו וצרכיו, לא רק מתי שנוח לי ולא רק מתי שאני מבין את הצורך, אלא גם בזמנים ומקרים שאני לא מבין למה זה חשוב לצד השני. רק כך אפשר לבנות קשר.

לא שייך שאדם יהיה שקוע בתוך עצמו, ובו בזמן יהיה גם מסור ואכפתי באמת לצרכיו הפיזיים והנפשיים של הזולת! שתהיה לו אכפתיות לדברים שאין לו מהם שום תועלת וגם לא יביאו לו איזו תועלת. זה פשוט לא ייתכן!

איני בא לקטרג ח"ו, מאחל לכל בני ישראל פרנסה בהרחבה, שלא יחסר מאומה לאף אחד. רק זאת צריך לדעת: אם אנחנו רוצים קשר אמיתי עם הזולת - זה לא יכול ללכת ביחד עם שקיעת האדם בתוך עצמו!

*

זוהי אפוא נקודת המפנה בחיי אדם, המקום בו הוא יכול לשוב את כיוון גלגל החיים שלו - כשהוא יוצא מתחום ה'אני' ומקיים 'השב תשיבם'.

נכון, התגובה הטבעית שלי היא 'והתעלמת', אבל אני רואה בתוך התגובה הזו הזדמנות!
- כן! בתוך ה'אני' האנוכי שלי שמחפש רק מה שטוב עבורי, שנוטה לחוש כל הזמן רק את
הצד שלי, בתוך ה'אני' שנוטה להרגיש 'קרבת' של הזולת, כאוב, פגוע, מקופח וכו', אפשר
לראות הזדמנות נפלאה להפוך את הגלגל, על ידי 'השב תשיבם לאחריך'! לצאת מהתחום
האנוכי שמקיף אותי כל כך חזק, ולחשוב באמת על השני! להיות אכפתי באמת עבורו!

למעשה, 'השב תשיבם' שהופך את כיוון הגלגל, הינו לא רק בהשבת אבדה פיזית, אלא
גם - ואולי בעיקר - ברוח! להשיב לאדם את רוח החיים, להחזיר לו את החיוך לפנים,
להיות לו למשיב נפש! לתת לאדם מלת חיזוק, לעשות לו טוב על הלב - כל זה נכלל ב'השב
תשיבם לאחריך'! אתה מחזיר לו את מצב הרוח!

כאשר מקיימים זאת - הגלגל מסתובב ומתחילים לעלות מעלה מעלה - 'מצוה גוררת
מצוה'. כל הזהות של האדם משתנה מאדם אנוכי ואגואיסטי לאדם מרומם, של נשמה!
זוהי מהות התשובה, שתחילתה במצות 'השב תשיבם לאחריך', ומשם הגלגל ממשיך
להתגלגל ולהעפיל כלפי מעלה.

*

ברשותכם, אני רוצה לשתף אתכם ברעיון קצת יותר עמוק, ובכך לפתח את הנושא קצת
יותר.

לכל אחד לפי מדרגתו יש דברים שהוא מבין שאינם מתאימים לו. יכול להיות דבר
שלפלוני זה לא רע, אבל מאלמוני מצופה התנהגות יותר אצילית, יותר מרוממת, וזה לא
מתאים...

קורה שאנו נכשלים, נופלים ונענים לדרישות והרצונות הגופניים שלנו. כאשר דבר כזה
קורה, זהו בעצם סוג של חזרה על החטא הראשון של הבריאה - חטא עץ הדעת. שם נאמר:
וַתֵּרָא הָאֱשֶׁה כִּי טוֹב הָעֵץ לְמַאֲכָל וְכִי תֵאָוָה הוּא לְעֵינַיִם וַיִּחַמַּד הָעֵץ לְהַשְׁכִּיל (בראשית ג,
ו). וכך מתחיל כל חטא - 'עין רואה והלב חומד, וכלי המעשה גומרים'. ומיד לאחר שאכלו
מעץ הדעת - 'וַתִּפְקְחָה עֵינֵי שְׁנֵיהֶם וַיֵּדְעוּ כִּי עִרְמָם הֵם' (שם, ז). הם התפקחו ונעשו יותר
חכמים, כי נוספה להם עוד השגה בשכלם.

אחר שאדם מרשה לעצמו משהו פעם אחת, מאז והלאה הוא כבר צריך את זה ומתאוה
לזה, והדבר הופך חלק מהזהות והמהות שלו נוכח מוצאים אנו במדרש, שאמר "אכלתי
ואוכל עוד".

זוהי תוצאה טבעית של החטא, שמייצרת בחינה של 'גירוש'. האדם כבר אינו אותו אדם,
כעת יש לו צרכים אחרים והוא שייך לעולם אחר. לאחר החטא, אדם וחוה נאלצו להיפרד
מגן עדן, כי הם לא היו שייכים לשם! הגירוש אינו סתם עונש, זוהי תוצאה ישירה מהחטא!
ומהו אפוא התיקון? על אותם רגעים קשים, ממש בין הקללות הקשות שקיבלו מהקב"ה
במעשה שהביא לגירושם מהגן, נאמר: וַיִּקְרָא הָאָדָם שֵׁם אִשְׁתּוֹ חַוָּה כִּי הוּא הִיְתָה אִם כָּל

חַי (שם, כ). מה מונח בזה? למה דוקא כאן? יש כאן לימוד עצום עבורנו איך אדם יכול וצריך להתנהג לאחר הנפילה!

הבה נחשוב איך אדם מן השורה היה מתייחס לאשתו במצב כזה? הרי היא זו שהכשילה אותנו ונתנה לו לאכול מעץ הדעת! היא גרמה לו לעבור על דבר ה' והביאה עליהם ועל כל הדורות הבאים את הקללות הקשות שזה עתה קיבלו!

איך אנחנו היינו מגיבים במצב כזה? בודאי הייתה בוקעת מאתנו צעקה גדולה ומרה! - "למה?! למה עשית את זה?! ראי מה גרמת לנו! הפלת את כל העולם לחשכות נוראית שכזו! בגללך התקללה הבריאה כולה והפכה ל'עירוב טוב ורע'! את כל הקשר המיוחד שהיה לנו עם הקב"ה איבדנו! פעם היינו תמימים, שלמים אתו יתברך, ועכשיו התפקחנו ויש לנו השגות, כבר לא שייכת אצלנו אותה מדרגה. היינו כמלאכים ועכשיו הפכנו לבני תמותה! למה?!".

אבל לא. התגובה של אדם הראשון הייתה שונה מן הקצה אל הקצה - כל כך אצילית, כל כך מרוממת!

מה הוא אומר לה ברגעים הקשים האלו? "וַיִּקְרָא הָאָדָם שֵׁם אִשְׁתּוֹ חַוָּה כִּי הִיא הָיְתָה אִם כָּל חַי" (בראשית ג, כ). הוא מעודד אותה ומחזק את רוחה! הוא אומר לה כי היא אם כל חי! הוא מספר לה "כל הברכה בעולם טמונה בכח התולדה, ולכן את הכלי והאמצעי לכל הברכה שבעולם! הכל בזכותך!" [זהו בעצם פירושם של המילים האלו]. הרי שדוקא כעת כשהוא כל כך שבור ורצוף, כאשר יש לו את כל הסיבות שבעולם לכעוס על אשתו, דוקא עכשיו הוא לה למשיב נפש! הוא מעודד אותה ומחזק את רוחה! ובו בעת שהוא עצמו כל כך זקוק לקצת 'טל להחיות בו נקוקי סעיפים', הריהו מתעלה מעל עצמו, והוא חושב עליה! היא צריכה חיזוק - והוא יתן לה את זה!
לא יאומן!

*

זהו המבחן הגדול שהקב"ה בוחן אותנו, כאשר אנחנו בעצמנו שבורים ורצוצים, מתהלכים בעולמנו בלי מצב רוח, צמאים לקצת חיזוק ועידוד, לקורטוב של הבנה ואמפטיה מצד הסביבה, ואז, ברגעים האלו ממש, אנו נדרשים לחזק אחרים!

וכאשר אנו עומדים בתפקיד, מתעלים מעל לכל שברון-הלב שלנו עבור הזולת, זהו רגע התפנית של החיים, הרגע בו יכולים אנו להפוך את הגלגל ולהגיע לתשובה!

*

מה עשה הקב"ה עבור אדם הראשון באותה עת? מיד לאחר מעשה זה נאמר: "וַיַּעַשׂ ה' אֱלֹקִים לְאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ כְּתָנוּת עוֹר וַיִּלְבָּשֵׁם" (בראשית ג, כא). תכף עם סיבוב הגלגל, כשהתחיל לעלות כלפי מעלה, הלבישו הקב"ה לבוש שמתאים לסוף התהליך, מלבושי כבוד, כי הוא עתיד להגיע לשם!

ענין הלבוש הוא מושג עמוק מאוד ומעניין.

לפני החטא לא היו אדם וחוה צריכים בגדים. 'זיהיו ... ערומים ... ולא יתבוששו'. רק לאחר החטא - 'ותפקחנה עיני שניהם - וידעו כי עירומים הם'. נמצא, כי הלבוש, הבגד, מזכיר לנו את היותנו בני תמותה, את נחיתותנו שאנו לא כמלאכים. אנו צריכים כיסוי, אין לנו את הדרגה של 'לפני החטא'. אבל לבגד יש גם מעלה. הבגד נותן לנו את היכולת להביע דרכו את זהותנו, את המעמד שלנו. יש סוגים שונים של בגדים, וכל אחד מהם מביע סגנון אחר של אדם. מי לנו ככהן הגדול, שהתורה הקדושה מצווה שילבש בגדים מיוחדים 'לכבוד ולתפארת!' הבגדים פיארו אותנו, הם ביטאו את הוד גדולתנו, ונתנו לו מעמד של כבוד ותפארת דקדושה, של מי שמחבר את כלל ישראל עם אביהם שבשמים.

אף הלבושים שהלביש הקב"ה את אדם וחוה, היו מלבושי כבוד - וכמו שתרגם אונקלוס "כתנות עור - לבושי דיקר".

לאחר שאדם מתעלה מתוך המצב השפל שהיה שרוי בו, הרי שבאותו רגע, הפך את הגלגל לכיוון השני, הוא התחיל תהליך שייקח אותו מעלה מעלה. לכן, תיכף ומיד, הלביש אותו הקב"ה עם לבושי דיקר! יש לו לבושים קדושים שמלמדים על דרגה של חיבור עם קודשא בריך הוא.

*

והנה, המצוה האחרונה בפרשתנו, בתוך צרור המצוות שבאות בעקבות מצות השבת אבדה, היא מצות ציצית - "גדילים תעשה לך". כי זה גם מה שהציצית עושה! היא לוקחת את ה'לא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם', את הבושה שלנו כבני תמותה, בעלי יצר הרע, ומחברת אותנו משם לכסא הכבוד! [נ- כמאמר חז"ל 'תכלת דומה לים, וים לרקיע, ורקיע לכסא הכבוד'].

הציצית אומרת לנו, כי אע"פ שאנחנו כלואים בתוך העולם הזה, בתוך ד' כנפות הארץ, וד' כנפות המח הפיזי שלנו, הגם שיש לנו יצרים אפלים ונבזים, אבל בתוך ד' הכנפות הללו אפשר להתחבר לכסא הכבוד! 'וראיתם אותו - וזכרתם את כל מצוות ה' ועשיתם אותם!' מכח מצות ציצית אנחנו יוצאים ממצרים, מהמיצרים שלנו, וחווים חיבור מחדש בכל עת עם השורש שלנו שמתחת כסא הכבוד!

נאמר "גדילים תעשה לך", התורה מכנה את הציצית בלשון 'גדילים' - מלשון גידול. להורות שיש לנו את היכולת לגדול ולגדול מכח הציצית!

*

והגישה הזו גם מזכה אותנו בשמירה עליונה!

חז"ל מלמדים אותנו 'בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו' (מכות י:). מדוע נאמר 'מוליכים' בלשון רבים? המהרש"א מסביר, שהכוונה למלאכים שנבראו מהמעשים טובים של האדם, הם מוליכים אותו, מובילים אותו על הדרך שהוא רוצה לילך בה.

באלול אנחנו חיים עם הפסוק "אני לדודי ודודי לי", וכאמור, 'אני לדודי' מלמד על העבודה לצאת מה'אני' ולחשוב על השני. לקיים 'השב תשיבם' - להשיב נפש לאחרים, 'להחיות נפש כל חי' באמצעות מילה טובה של חיזוק ועידוד.

אם ה'אני' הוא 'לדודי', אם אנחנו חיים בתחום הביטול עבור הזולת - אזי המלאכים הטובים שנבראים מהמעשים שלנו שומרים עלינו, הם כעין אפודת מגן שמגינה עלינו מכל מלאכי החבלה^{ע"ה}.

*

נמצא כי באלול, זו צריכה להיות המטרה שלנו, לברר ולאמת אצלנו מהו עיקר התכלית, מהי המשימה ומהו היעד שלנו בעולם הזה - שהם להגיע לעולם של 'לכה דודי לקראת כלה'. סולם הערכים שלנו צריך להיות מוצק ואיתן אצלנו גם לפני שהגענו ליעד, גם תוך שאנו מתקדמים.

החתירה אל היעד בימי חודש אלול, מקבלת ביטוי ב'בין אדם לחבירו', ב'השב תשיבם', ועל ידי זה 'מצוה גוררת מצוה', עד 'גדילים תעשה לך'!

*

ואז נכנסים אנו למסלול של ירח האיתנים.

יש את ה'לבושין דיקר' של יום כיפור, הלבוש של מלאכים, שאז זוכים לסליחה, מחילה וכפרה, ואחר כך ממשיכים למצות סוכה. מבואר בספרים הקדושים ש'סוכה' הוא לשון ראייה כמו 'סוכה בערפל', בסוכה זוכים אפוא לבחינת 'וראיתם אותו' של ציצית, להיות 'מציץ מן החרכים'! לתקן את העיניים ולחדול מראיית הדברים השליליים ומהתאוה להם! ירח האיתנים זה הזמן בו אפשר להתנתק מהעבר ולהיבנות מחדש!

להתחיל לחיות חיים חדשים!

*

^{ע"ה} איתא בחז"ל (שבת קיט): כי בליל שבת, מלווים שני מלאכי השרת את האדם לביתו, אם הם מוצאים שהשולחן ערוך והמיטה מוצעת והנר דולק □ המלאך הטוב מברכו שיהיה כך גם בשבת הבאה, ואם ח"ו להפך, אז גם כן אומרים שיהיה כך גם בשבת הבאה.

ולכאורה תמוה, מה פישרן של הברכה והקללה הללו? האם אין ברכה יותר טובה מכך שבשבת הבאה יהיה כך שוב? וכן ענין הקללה □ למה מגיעה לו קללה כזאת?

אך נראה הביאור בזה, שהלא שבת היא 'מעין עולם הבא'. המלאכים שמלווים אותנו מבית הכנסת, הם דוגמת המלאכים שמלווים את האדם בשעה שעוזב את עולמו. כידוע שמכל מעשינו בעולם הזה נבראים מלאכים, והם ה'לבושים' הרוחניים שלנו. כמו שהמלוש הגשמי מבטא את מהות האדם ואת זהותו, כך גם ה'לבושים' הרוחניים שלנו.

והנה, יהודי ששבת קודש חביבה עליו, הוא התכוון לשבת כמו שצריך, השולחן ערוך, המיטה מוצעת והנר דולק □ המלאכים אומרים שכן יהיה בשבת הבאה, דהיינו, שגם בעולם העליון יהיה כן! ביום שכולו שבת! יש לו שמירה, כי יש לו 'לבושין דיקר'! מצוות השבת מלבישה אותו ב'לבושין דיקר לעולם הבא! אבל אם לאו □ אין לו את ה'לבושין האלו... אין לו את השמירה של שבת קודש...

המצוות בוראות מלאכים טובים והעבירות מלאכי חבלה, אבל אם המלאכים האלו אינם שייכים לעצם של האדם, אלא הם משהו חיצוני ממנו □ יש לו שמירה מהם.

לתגובות: a0527151544@gmail.com

ניתן להאזין לשיעורים (באנגלית) בקו "חזק" של "חפץ חיים הריטג' פאונדיישן" שלוחה

1 - 5

בארץ הקודש: 03-929-0707 | בארה"ב: 845-356-6665 או 718-258-2008 | באנגליה: 44-

203-375-1580

תא שמע / הרב שמעון גרינפעלד, הר יונה

גדרי דין 'שם אונס חד הוא'

וְלִנְעֵרָה לֹא תַעֲשֶׂה דָבָר אֵין לִנְעֵרָה חֲטָא מוֹת פִּי כַּאֲשֶׁר יָקוּם אִישׁ עַל רַעְיוֹ וּרְצָחוֹ נֶפֶשׁ בֶּן הַדָּבָר הַזֶּה. פִּי בְשׂוּדָה מְצָאָה צְעָקָה הַנְּעֵרָה הַמְאָרְשָׁה וְאֵין מוֹשִׁיעַ לָהּ (כב, כו-כז)

איתא בגמ' (כתובות ט.), האומר פתח פתוח מצאתי נאמן לאסרה עליו, ואמאי ספק ספיקא הוא, ספק תחתיו ספק אין תחתיו ואם תמצא לומר תחתיו ספק באונס ספק ברצון, לא צריכא באשת כהן, ואיבעית אימא באשת ישראל וכגון דקביל בה אבוה קידושין פחותה מבת ג' שנים ויום אחד.

ובתוס' (ד"ה ואי), וא"ת אכתי איכא ספק ספיקא ספק באונס ספק ברצון ואת"ל ברצון ספק כשהיא קטנה ופיתוי קטנה אונס הוא כדאיתא בהבא על יבמתו (יבמות סא:), וי"ל דשם אונס חד הוא.

פתוי קטנה אונס - דקטנה לאו בת עונשין

וכתב בשו"ת חתם סופר (אהע"ז ח"ב סימן קעב) בביאור דין 'פיתוי קטנה אונס הוא', דאין הכוונה שנעשה בניגוד לרצונה תמיד, דודאי רוב פעמים יש לה דעת ורצון כמו גדולה, אלא מאחר שקטנה אינה בת עונשים ואינה נענשת על איסור זנות, אף דין ליאסר על בעלה לא נאמר בה, ונקרא בשם אונס כי יש לה דין אונס שאינה נאסרת על בעלה.

ומסיק דלפי זה מה שכתבו התוס' דשם אונס חד הוא קצת דחוק, דהלא אין העניינים שווים, שהרי נתרצית אלא מפני שאינה בת עונשים יש לה דין אונס.

ונראה ליישב דאין הכוונה דהא דנאסרת על בעלה הוא עונש על שמעלה בו מעל, דאם כן יהא ניתן למחילה אם אינו רוצה להוציאה, אלא פשיטא דדין תורה כך הוא שחייב להוציאה, אלא דילפינן מוהיא לא נתפשה דאילו נתפסה לא נאסרה עליו, והיינו שדימתה התורה דין לאסרה עליו לדין עונש, דכיון דבאונס ליכא עונש גם אין חייב להוציאה, וכיון שכן למדים אף לגבי קטנה דלאו בת עונשים, דהכא נמי כיון דליכא עונש אין חייב להוציאה, נמצא דממקום שלמדים לפטור אונס, ילפינן לעניין קטנה גם כן, משו"ה אמרינן דשם אונס חד היא.

ס"ס משם אחד לא מהני, מלבד כשספק אחד מתיר יותר

והנה מדברי התוס' למד התרומת הדשן (ח"ב סימן קכט, קל) ונקט כן הש"ך (כללי ס"ס דין יא) דלא מהני ספק ספיקא אלא כששני הספיקות הם משני שמות, אבל כששני ההיתרים הם משם אחד לא נחשב לספק ספיקא. אכן כאשר ספק אחד מתיר יותר מחבירו שפיר נחשב ספק ספיקא.

והק' הפלתי (בית הספק), דהלא גם בפתח פתוח איכא נפקותא לדינא לעניין כתובה, שאם היתה גדולה אינה יכולה לתבוע כתובתה דאמרינן רוב בעילות ברצון, ורק לאסרה על בעלה נחשב ספק, אבל אם היתה קטנה אכתי יש לה כתובה, דהא וודאי אונס הוא.

אכן להחתם סופר דפיתוי קטנה שפיר הווי רצון אלא דהווי פטור מעונש, אך לגבי כתובה מסתבר שאם היה ברצון איבדה כתובתה, כמבואר ברעק"א (כתבות לב): דהא דזינתה אין לה כתובה אינו מטעם עונש על חטאה אלא שלא נתחייב לה כתובה באם תזנה, ואם כן שוב אין נפקא מינה בין אונס לפיתוי דבשניהם אין לה כתובה.

ברם יש להקשות להחתם סופר דפיתוי קטנה אונס היינו שפטורה מעונשין, ואם כן לפי זה עכ"פ חייבת כפרה כשתגדל כמ"ש הרמ"א (או"ח סימן שמג ס"א) והביאו החתם סופר שם, משא"כ אונס שרחמנא פטרה לגמרי ואף כפרה אינה צריכה.

ועי' עוד בשו"ת מהרי"ק (סימן קסז) שהקשה למאן דסובר דאומר מותר אינה נאסרת על בעלה, אם כן אף שקיבל אביה קידושין פחות מבת ג' שנים וליכא ספק שמא אין תחתיו, אכתי יש להסתפק שמא היתה אומר מותר. ואין לומר דאומר מותר אונס הוא ושם אונס חד הוא, דמכל מקום יש נפקא מינה לענין קרבן, דבאומר מותר חייבת קרבן לגבי שבת והוא הדין הכא.

ספק ספיקא היינו שתי כחות של היתר

ונראה לומר, דהנה ביאור הדין דשם אונס חד הוא, דספק ספיקא אינו ריבוי צדדים של היתר גרידא, דאם כן מה איכפת לן דשם אחד חד הוא, סוף סוף איכא רוב צדדים להיתר כמ"ש בשערי ישר (ש"א פי"ט), אלא ספק ספיקא היינו כח המתיר את האיסור, וכח המתיר בנוי דווקא על שתי כחות של היתר, וכאשר שתי ההיתרים הינם משם אחד, אין כאן שתי כחות של היתר, שהרי שני ההיתרים סברא אחת להם, ולכן לא מהני.

והיינו טעמא דשם אונס חד הוא, שהרי שניהם נלמדים מוהיא לא נתפסה דכל היכא דליכא עונש אין חייב להוציא, הרי שניהם כח אחד של היתר.

ספק אחד מתיר יותר מחשיב לשתי מתירים, משא"כ בסתם נפ"מ

אך מכל מקום כאשר ספק אחד מתיר יותר מחברו, שוב נחשבים הם לשתי כחות של היתר כי אחד מהם מתיר יותר מהאחר, וכל אחד מהם נחשב לכח נפרד של היתר.

על כן לא סגי במה דאיכא נפקותא לדינא, ואף דאיכא נפקא מינה לענין כתובה או לענין קרבן, אכתי הם כח אחד של היתר, ובעינן דווקא שיהא מתיר יותר מחבירו, דבזה נחשב כל אחד מהם לכח נפרד של היתר. לכן אף דקטנה צריכה כפרה ולא גדולה, מכל מקום אין זה מתיר יותר, וכיון שאין ספק אחד מתיר יותר מחבירו הווי שם אחד.

תבונות שורש - הארות בפרשה על פי שורשי התיבות / הרב אשר זאב שרייבר, מח"ס תבונות כפיו, תבונות מועד

הכבוד - הלחץ והחילוץ | ביאור שורשי: יבם, נעל, חלץ, ירק

וַנִּגְשָׁה יִבְמַתּוֹ אֵלָיו לְעֵינַי הַזְּקֵנִים וְחֻלְצָה נִעְלוּ מֵעַל רִגְלוֹ וַיִּרְקַהּ בְּפָנָיו וְעָנְתָהּ וְאָמְרָה כָּכָה
יַעֲשֶׂה לְאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֶת בֵּית אָחִיו: וַנִּקְרָא שְׁמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל בֵּית חֲלוּץ הַנֶּעַל (כה, ט-י)
יש לעיין מה משמעות השורש 'יבם' שיש 'יבם' ה'מייבם' את 'יבמתו'. ומה רמוז בענין
חליצת הנעל למי שאינו רוצה לייבם.

יבם

בדרך כלל שידוכים נעשים מתוך בחירה, איש ואשה מתרצים זה בזה, הבחירה שלהם
היא המחליטה להשתדך, גם אחר כל מיני ספיקות וחששות - ה'בחירה' היא המחליטה
להעדיף את התועלת לעומת החסרונות והחששות, וגם כאשר אנשים סומכים על
ההשגחה ועל רמזים מהשמים, סוף כל סוף הבחירה שלהם גורמת להם לסמוך על הרמזים
הללו, וגם השדכנים לפני שמציעים איזה הצעה הינם מבררים בדעתם אם יש מקום
שתהיה התרצות של הבחירה בשידוך שכזה...

וביבום החידוש הוא, שהאלמנה אין לה כלל זכות בחירה, היבם יכול לקחתה בעל-כרח, ו
גם היבם מקבל הצעה מן השמים, התורה מציעה לו את המצוה הזו, המצוה לקחת את
האשה [אשר אין לה בחירה] ולקחתה בלי בחירה...

אך בכל זאת, גם במצב כזה יש מקום לבחירה מהצד של האיש, כי יכול לומר לא חפצתי
לקחתה, אלא שאז מצווה לעשות את מעמד החליצה.

ונקדים לבאר את השורשים 'נעל' ו'חלץ'.

נעל

השורש הזה משרת את הענין של מנעול ונעילה כמו 'גן נעול', 'כפות המנעול', וכן ללבוש
הידוע של 'מנעלים' 'נעליים'.

ובכן, מנעול ונעילה מגיעים מתוך אחריות על רכוש, אדם מוכן לטרוח כדי לשמור על
שלמות רכוש. וה'נעל' גם כן שומרת על רגלו של אדם ועל עצמה על ידי קשירה-נעילה.
ועל כן השורש הזה מורה על 'אחריות והגנה'.

חלץ

במדרש (ויקרא רבה לד, טו) אמרו שהשורש הזה משמש לארבעה ענינים והם: ישמוט,
יזיין, ישזיב [-יציל], ויניח.

'ישמוט' כמו 'חלצה נעלו מעל רגלו'. 'יזיין' כמו 'חלוצים תעברו'. 'ישויב' כמו 'חלצני ה' מאדם רע'. 'יניח' כמו 'ועצמותיך יחליץ'. ומסיים המדרש שמכאן קבעו חכמים לומר רצה והחליצנו בשבת, כלומר שמבקשים שה' יתן לנו מנוחה בשבת.

ונראה שיש קשר בין ארבעה הנושאים הללו, והוא הענין של 'הרפיה':

כי כל הפסוקים של 'ישמוט' מדברים על 'שליפה' הנעשית על ידי הרפיה של הלחץ מסביב.

והענין של הזדיינות הוא שהנה כאשר אדם יוצא למלחמה כל גופו נעשה מתוח ודרוך, כי צריך לרכז ולאמץ את כל כוחותיו להתגבר על האויב, אבל כאשר חוגר על עצמו כלי זיין [נשק] סומך עליהם ומרשה לגופו להתרפות.

לשון 'הצלה' הוא כאשר אדם מצוי בלחץ של אויב המונע ממנו כל תזוזה שלו, וכאשר זוכה ל'הרפיה' הריהו נחלץ מהלחץ.

ולשון מנוחה הוא כאשר אדם סובל מלחץ נפשי, ובדרך כלל נוצר מתח על השרירים הם מתכווצים ולוחצים על העצמות, ותנועת האדם נעשית כפויה ואיטית, וכאשר סר ממנו הלחץ והעצמות מרגישים מורפים זוהי 'חליצה', וזהו 'חילוץ עצמות', ועל כך אנו מבקשים 'רצה והחליצנו ה' אלקינו במצותיו ובמצות יום השביעי', כלומר, מצות השבת היא מצוה שמצד טיבעה אינה מלחיצה כי איננה דורשת פעולה, אלא אי-פעולה, אבל לפעמים בגלל איסור המלאכה נכנסים ללחץ, ולמשל כאשר אדם צריך לעשות איזה רפואה האסורה בשבת, ועל כן אנו מבקשים שמצות השבת וכן שאר המצוות המעשיות ייעשו על ידינו מרצון ללא להיות בלחץ, כי הטבע הוא שכל דבר הנעשה מרצון הלב נעשה בשרירים רפויים ולא לחוצים וכפויים.

ועל כן 'חלץ' הוא שינוי מהמילה 'לחץ', כי ההרפיה שלו מבטלת את הלחץ.

קישור הענינים, ושורש 'ירק'

ה'יבם' התורה מציעה לו בת-זוג ללא בחירה, למה אינו מסכים לכך? כי כביכול הוא משגיח ושומר על עצמו יותר ממה שה' שומר עליו... הוא לוקח על כתפיו את האחריות על הצלחת חייו, כמו אדם הנועל את ביתו ושומר על רכושו - חיים אחראיים כאלו גוררים את האדם ל'לחץ', ולכן אומרת התורה שאם היבמה הזו לא זכתה להאיר לו שלא צריך לקחת את האחריות על החיים, אפשר לסמוך על ה', להשליך על ה' יהבו, לפחות תבהיר לו את הבעיה שלו, תחלוץ את נעלו - תתן לו להרגיש את ההרפיה של הנעילה המלחיצה הזו.

ועדיין צריך להבין את ענין של 'וירקה בפניו'.

והנה השורש 'ירק' משרת גם את 'ירקות' וגם את הצבע ה'ירקרק' -

ונראה שהצבע הירוק הוא צבע שאין לו זוהר וברק, אבל למעשה זהו המראה היפה והמושלם שלו, והצבע שלו מפאר את כל הבריאה והשדות עם הירקות הצומחים עליהם. וכאשר יורקים בפני אדם - רוצים לזלזל בכבודו, אבל כל אדם יש לו את התפארת אדם

שלו, ואת זה לא שייך לגזול ממנו, אפשר לזלזל רק בכל מיני דמיונות וגינונים של כבוד שבהם מבקש לתת לעצמו מעמד חשוב יותר.

וזהו הענין של היריקה בפני היבם, כי הסיבה שאדם כל כך לוקח אחריות על הצלחתו, זה מפני שמאד עסוק עם הערך החיצוני שאינו קשור בהכרח למהותו, ואחר שהיבמה מלמדת אותו שצריך להרפות את הלחץ, מזלזלת ביותרת הכבוד שלו, רומזת לו, להוריד את הנספחים המלחיצים אותו.

ה'נעילה' הרצויה

בהפטורת הפרשה נאמר: אַל תִּירָאֵי כִּי לֹא תְבוּשִׁי וְאֵל תִּתְּלַמְּי כִּי לֹא תַחֲפִירֵי כִּי בִשֶׁת עֲלוּמֵיךָ תִשְׁכַּחֵי וְחֶרְפַּת אֲלֻמְנוֹתֶיךָ לֹא תִזְכָּרֵי עוֹד... נראה מתוכן הפסוקים שה' רוצה לנחם את ישראל על הבזיון של הדחיה והריחוק, והנחמה היא בידיעה כי בְּרָגַע קָטָן עֲזַבְתֶּיךָ וּבְרַחֲמִים גְּדֹלִים אֶקְבָּצֶךָ... וצריך להבין למה הרחמים הללו מבטלים את הבושת והבזיון?

אך לפי המבואר לפנינו יש לתת לב שיש שני סוגי בזיון, יש בושת כאשר משפילים אדם מהכבוד המדומה שמקיף את עצמו, ויש גם בושה עצמית של אדם שיודע שאינו ממצה את עצמו, אינו מתפתח להגיע לשלמות צמיחתו וגדולתו.

וחז"ל אמרו 'הקנאה והתאוה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם', הכוונה שכל הרצונות הללו הם שאיפות לענינים שאינם שייכים לשלמותו, וכאשר אדם מחפש ומבקש אותם, עסוק הוא בביקוש עולם אחר מעולמו שלו, במקום לדאוג לשלמות האמתית שלו, עסוק הוא בחיפוש אחר כל מיני הצלחות מבריקים וצבעונים.

הבזיון של החורבן והריחוק היה על שיצאו מהעולם האמתי, רצו לקבל את המעלה והתהלה של עם ישראל ללא השלמות שהיא מחייבת, וכבוד כזה אינו אמתי וככתוב 'כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים' [ועיין שם ברש"י], והבזיון של החורבן היה בושה של פחיתות הכבוד המדומה הזו, ואומר ה' - ברחמים גדולים אקבצך - שהתשובה לבזיון הזה תהא מתוך 'רחמים', והתעוררות של 'רחמים' הם על אדם שחסר לו בשלמותו, חסר לו משהו אמתי, לא מרחמים על אדם שאינו מיליונר כשאיפתו, אלא על מי שאין לו לחם לאכול, והיינו, שה' יעורר בנו רחמים להתעסק עם העולם האמתי שלנו, שכל אחד יבקש את השלמות המיועדת לו משורש יצירתו. כאשר מקבלים את השלמות הזו והערך שלה, נעלמים כל הבזיונות, מתברר שהבזיון פגע במשהו דמיוני, לא פגע בשלמות שלנו.

זאת היא העבודה של חודש אלול - אני לדודי ודודי לי, לחפש את הרחמים גדולים המתגלים בימי הנחמה הללו, לחפץ להיות כאשה הנותנת את כל השלמות שלה לפני דודה, אינה משוטטת בשווקים ורחובות למצוא מציאות אחרות, בימי הרחמים הללו 'נחלצים' מהעולם של 'קנאה תאוה וכבוד', ונכנסים לעולם אמתי וזך, לעולם של רחמים, וימי הרחמים הללו מסתיימים ב'נעילה' של יום הכיפורים, שבו ננעלים בתוך עולם הרחמים הזה, משתייכים אליו, ואולי לכן בסדר השורשים 'נסק' 'נעל' ו'נעם' סמוכים זה לזה, כי יהודי צריך לקיים 'אם אסק שמים', להינעל בתוך העולם של 'לחזות בנועם ה'.

תובנות / הרב נחמן דרקסלר

ונשמרת מכל דבר רע

פִּי תִצָּא מִחֲנֵה עַל אִיבֵיךָ וְנִשְׁמַרְתָּ מִכָּל דְּבַר רָע (כג, י) וּבִרְשׁוֹנֵי: "כִּי תִצָּא וְגו' וְנִשְׁמַרְתָּ - שֶׁהַשְּׁטֵן מְקַטְרֵג בְּשַׁעַת הַסִּכְנָה."

ביושבי עם תלמידים מקשיבים בת"ת כלל חסידי 'תפארת התורה' בביתר עילית, ובלומדי עמיהם פרשת השבוע, הסברתי את העניין כך: ילד מתנהג לא כראוי בכיתה, המחנך מתכנן לדבר עם אביו, אך בינתיים דוחה את הגזירה, והנה יום אחד האב פוגש באב התלמיד בחנות מכולת, מיד ידבר המחנך עם האבא ויעמידו על חומרת המצב, מדוע? הרי הוא לא תכנן לדבר אתו היום? ההסבר פשוט, הייתה תכנית כזו אבל המתין לשעת כושר, והנה הוא פוגש את האב, הרי זו שעת כושר, וינצל את המפגש לשוחח עם האבא.

אדם חוטא לפעמים, היצר הרע עובד שעות נוספות וסוכן בנו להיכשל, על הכל יבוא א' למשפט, אבל מידת הרחמים עלינו מתגלגלת [מידת הרחמים עלינו התגלגלי ולפני קונך וכו'] וחסדים מושפעים עלינו ברוך הוא וברוך שמו, אבל האדם העובד תחת קיר נטוי, הולך במקום מסוכן, נמצא בשעת סכנה, הוא בעצם נותן פתחון פה למידת הדין להיפרע עכשיו על חטאיו, להפיל עליו את הקיר וכדו', לכן השטן מקטרג בשעת סכנה.

ראש השנה, יום חגנו, יום הכתרת המלך, מלבד כל אורותיו הגדולים והיותו הראש של כל השנה, וכידוע, גופא בתר רישא גרירא, הוא יום שניתן למקטרגים רשות לקטרג, הוא יום ששוקלים את החטאים על המאזניים, הוא יום אשר מראשית כזאת הודעת שמי לא נפקד כהיום הזה, הוא בהחלט בגדר 'יום סכנה', וכמו שנאמר עליו בזה"ק 'יומא דקרבא', הוא יום קרב.

נשאלת השאלה מדוע אנחנו כה מצפים לזו? מדוע מברכים עליו שהחיינו ושמחים עם בואו? מדוע כל אחד ואחד מברך את חבריו א גוט יו"ט ברב חיבה?

התשובה היא שהקב"ה ברב רחמיו נתן לנו את היום הזה, כדי שלא ייערמו על גבינו ויכתימו את ליבנו עוד ועוד עבירות במשך החיים, וכמו שמבאר בספר החינוך שהקב"ה נתן את הימים הנוראים לאדם כדי לזכותו: (חינוך מצווה שיא) "ומשרשי מצות המועד הזה, שהיה מחסדי האל על ברואיו לפקוד אותם ולראות מעשיהם יום אחד בכל שנה ושנה, כדי שלא יתרבו העוונות ויהיה מקום לכפרה, והוא רב חסד מטה כלפי חסד, וכיון שהם מועטים מעביר עליהן. ואם אולי יש בהם עוונות שצריכין מירוק, נפרע מהם מעט מעט, וכעין מה שאמרו זכרונם לברכה [ע"ז ד' ע"א] אוהבו נפרע ממנו מעט מעט. ואם לא יפקדם עד זמן רב, יתרבו כל כך עד שיתחייב העולם כמעט כלייה חלילה.

נמצא שהיום הנכבד הזה הוא קיומו של עולם, ולכן ראוי לעשות אותו יום טוב ולהיותו במנין מועדי השנה היקרים. ואולם מהיותו יום מועד לדון כל חי, ראוי לעמוד בו ביראה ופחד יותר מכל שאר מועדי השנה, וזהו ענין זכרון תרועה הנזכרים בו, כי התרועה קול שבור, לרמז שישבור כל אחד תוקף יצרו ויתנחם על מעשיו הרעים".

יש את המעבר במקום סכנה שעל כך נאמר שעל האדם לא לעורר את המקטרגים לקטרג עליו ולהזיקו, אבל יש את יום ר"ה שכל כולו נועד כדי למרק את עווונותינו לפקוד אותם בכל שנה שלא ירבו ויתעצמו.

ומה רבה השמחה שה' ית' זוכר אותנו ומביט על מעשינו, וכמו שכתוב בספה"ק 'בית אברהם' בשם הגה"ק רבי משה מידנר, על מה שנאמר לאחר חטא הנחש הקדמוני "ועפר תאכל כל ימי חייתך" מה קללה היא זו? הרי יש לו אוכל בכל מקום, אלא הקללה היא שהוא מושלך מאת ה', הקללה היא שכביכול אומרים לו - קח את האוכל שלך ותלך מפה, והשלכה מלפני ה' אין עונש גדול מזה.

וכמעשה מהרה"צ רבי נח וינברג זצ"ל מטבריה שהיה סובל מאוד מפצעים בגופו, שבדר"כ היו מופיעים בימי הקיץ עקב החום הכבד, פעם כשאיחרו הפצעים להופיע היה מצטער ואומר - חושבני שמתקיים בי מאמר הכתוב משלם לשונאיו אל פניו להאבידו... (דברים ז, י) ולמחרת כבר הופיעו הפצעים...

העונש ומעקב אחר החטאים הם מרוב רחמי ה', ראש השנה יום חגיגנו ניתן לנו במתנה מאב הרחמן שרוצה לעקוב אחרי מעשינו, ואנו שמחים על בואו, העניק לנו ה' אותו בין מועדי ה' כדי לזכור אותנו לטובה, ולכתבינו לשנה טובה ומתוקה.

חינוך

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ, מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי

דף חדש

שנת לימודים חדשה. חשוב לעורר שיחת חיזוק ומוטיבציה עם ילדינו ותלמידינו, לעמוד על טיבה של "שנה חדשה". במה היא חדשה? האם רק בחומש ובמסכת החדשים? האם ההתחדשות היא בדמות המלמד בשנה זו, בלבד? עיקר ההתחדשות היא בקרב האדם, בנפשו פנימה. לא הכיתה התחדשה, לא העלייה משכבה לשכבה, אלא האדם מתחדש.

נרחיב בשיחתנו על המתנה הנהדרת שהקב"ה העניק לכל ברואיו: היכולת להתחדש, לפתוח דף חדש. למחוק את העבר, כן, ממש למחוק. עומדים בחודש אלול, חודש התשובה. בין תרי"ג המצוות ישנה מצוות התשובה, לבקש מהקב"ה 'סליחה', להתחרט ולהיות אדם אחר בעתיד. זו מתנה שאין כדוגמתה! ולא רק שהקב"ה מאפשר 'כפרה ותשובה', הוא אף מצפה לכך! הוא מחכה לתשובתנו! הרי מברכים בשם ומלכות "ברוך אתה ה' הרוצה בתשובה"! הקושי באדם הוא שאינו מאמין בכך. הוא רואה עצמו נכשל, 'ככה אני, וכבר לא מנסה להשתנות ולהתחיל מחדש.

מעשה בילד שביקר בגן החיות. התבונן במגרשו של הפיל. שטח גדול מוקף גדר, ובמרכזו פיל בוגר, גבוה ורחב. הפיל מתהלך אנה ואנה במגרש אך אינו מתרחק מדי, כי רגלו אזוק בהתקן ברזל גדול שמחובר לשרשרת. קצה השרשרת, במרחק כעשרה מטרים, מחובר ביתד ברזל לקרקע. הפיל 'מטייל' במגרש, תר אחרי מזונו, אך הוא מוגבל, שרשרת הברזל עוצרת הליכתו. הילד מהרהר וחושב. הוא פנה למטפל של הפיל, האחראי על מזונו וניקיונו, ושואל "אדוני! הפיל ענק מול השרשרת והיתד. איך הם עוצרים אותו? למה אינו קורע את השרשרת ושולף את היתד מהקרקע?".

התיישב האיש ופתח בהסבר מאלף: "שמע את סיפור חייו של פיל זה. לפני כעשר שנים סיירו 'פקחים' בסוואנה, בערבות אפריקה הגדולות, ושמעו קולות יללה של בעל-חיים צעיר. בדקו וגילו פילה בוגרת שוכבת מתה, ולצידה עומד גור פילים קטון, מילל מתוך מצוקה. הפקחים לקחו עמהם את הפילון הקטן, ולאחר תקופת שיקום, העבירו אותו אלינו, לגן החיות. כאן ימצא 'בית חם', מוגן ומטפח. לאחר מסע ממושך בכלוב מיוחד, הוציאו את הפילון כאן, במרכז המגרש הגדול הזה. על רגלו הלחימו טבעת ברזל, חיברו לו שרשרת, ואת קצה השרשרת חיברו לקרקע, ביתד".

"הפילון היה מבוהל. הוא לא הכיר את סביבתו החדשה. רעשי העיר, ילדים שצופים בו, תוך קריאות והשלכת מאכלים. הוא פחד משאגות האריה. באופן אינסטינקטיבי ביקש הפילון לברוח מהטורפים, אך לא הצליח. השרשרת עצרה אותו. הוא ניסה בכל כוחו. משך ומשך, אך היתד תקועה בחוזק והשרשרת איתנה. כעבור מספר ימים הוא נכנע. הפילון 'הבין' שאין בכוחו להשתחרר מהשרשרת והיתד. והנה, מאז ועד היום, הפיל הלך וגדל,

הרחיבו את הטבעת שעל רגלו, האריכו את השרשרת, אך הוא כבר לא מנסה להשתחרר. כיום, בבגרותו, יכול הוא בקלות לעקור את היתד מהקרקע, ואף לקרוע את השרשרת, הרי הוא התפתח למשקל אדיר וכוחו רב ועצום, אך הוא בטוח שהוא לא יכול...".

הילד שב לביתו והתיישב בחדרו. כשאימו התעניינה במעשיו, אמר לה שעושה שיעורי בית במתמטיקה. "שיעורי בית במתמטיקה?" התפלאה האם "הרי אתה תמיד טוען שאינך מבין מאומה במתמטיקה!". הילד משיב במשפט עמום "אמא! אני לא פיל!" הוא הסביר לאימו "פיל מנסה ומנסה, וכשמחליט שאינו יכול - מתייאש ואינו מנסה עוד. אני לא פיל! אתמול לא הבנתי את המשימה, אך אולי היום כן! התבגרת, החכמת, התפתחת! אני מנסה שוב ושוב!".

פרשתנו פותחת פי תצא למלחמה על איביך ונתנו ה' אלקיך בידך... הקדמונים ביארו כי מדובר אף על מלחמת היצר. אל לו לאדם להיכנע ליצרו המתגבר עליו. צא, קום והילחם! אל תתייאש כי 'כבר נכשלת הרבה', אינך פיל! אל תוותר, אל תיכנע. נסה שוב! חז"ל קבעו 'הבא להיטהר - מסייעין בידו! תבוא להיטהר! תביא עצמך כך! תאמין בזה!

כאשר נשמיע זאת לילדינו ותלמידינו, נשמע גם בעצמנו מה שפינו דובר. נפתח גם אנו דפים חדשים בחיינו, נשאף לאפיקים רעננים, נשקיע בלימודים נוספים, נתנתק מהרגלים רעים, נשתחרר משרשרות חלודות שכובלות אותנו.. חשוב להיות דוגמא אישית כי 'עבר אין', ושמסוגלים לפתוח בהתחלה מוצלחת. בל נהיה פילים התקועים במקומם בחבלי דמיון, קפואים במקומנו מבלי מוטיבציה להתפתח ולהתקדם בחיים. עלינו לנסות להשתחרר, ונצליח בגדול!

כאשר מסבירים שאנשים יכולים להתחיל מחדש, חובה כי אנחנו נאמין בכך. 'מומחים' דנים האם אנשים יכולים באמת 'להשתנות'. אמנם, הקב"ה ברא באדם אופי ומזג, אך בידי האדם להטות את הכל לטובה. "לא הנפילה לנהר היא המטביעה, אלא אי-היציאה ממנו". נתמוך בנופלים, נושיט לעברם יד, ונאמין ביכולתם להשתנות.

בהצלחה בעבודת הקודש! יחיאל מיכל מונדרוביץ'

123ymm@gmail.com

חידות

חדוותא - שאלות לחידודא בפרשת השבוע / הרב בנימין צבי יהודה לוי, מח"ס לקוטי רש"י וליל משוררים על הגש"פ

שאלות לפרשת כי תצא

- א. אימתי נשבעו "נשיאי העדה" לבטל מצוה הכתובה בפרשה (יהושע ט, יח, ועי' גיטין מו.)?
- ב. איזה לשון משמש בפרשתינו ובפרשת מצורע כ"הסרה" (רש"י ויקרא יד, מ), ובמקומות אחרים משמש כלשון "זריזות", כלשון "מתנים" (רש"י ירמיה ל, ו) ובישעיה (ג, כב) כ"עטיפה" (עי' רש"י בבראשית ל, מב ובשופטים יד, יט)?
- ג. היכן מצאנו לשון "שינוי"? לשון "אסיפה" (עי' רמב"ן)? ולשון "שחר" (עי' רמב"ן)?
- ד. איזו תיבה בפרשה מצאנו בניקוד זה בשמו של יהושוע, באחד משמותיו של שלמה המלך (משלי ל, א) ובפסוק העוסק בקיקיון דיונה (עי' רמב"ן שמות לג, יא)?
- ה. מחמת איזה כתוב בפרשה אמר נחש העמוני "הביאו לי ספר תורתכם שנתנה מימין ואשרפה" (עי' רש"י שמואל-א יא, ב ד"ה כל עין ימין)?

חדוותא דאפטרותא כי תצא (ישעיה נד)

- ו. מנין שאין מקבלים גרים לימות המשיח (יבמות כד:)?
תגובות ופתרונות (לכל השאלות או חלקן) נא לשלוח לכתובת. 7628366@okmail.co.il

*

תשובות לפרשת שופטים

- א. מנין שא"א להעיד עדות בכתב?
{יט, טו} על פי שני עדים או על פי שלשה עדים יקום דבר: רש"י על פי שני עדים. ולא שיכתבו עדותם (גיטין עא.).
- ב. היכן מוזכר בפרשה דבר שיתרחש בימי דוד המלך?
{יח, ח} חֶלֶק כְּחֶלֶק יֹאכְלוּ לֶבֶד מִמֶּכְרֵי עַל הָאֲבוֹת: רש"י חוץ ממה שמכרו האבות בימי דוד ושמואל, שנקבעו המשמרות, ומכרו זה לזה טול אתה שבתך ואני אטול שבתך:
- ג. היכן מצאנו לשון "כיסוי"?
{יז, ח} כִּי יִפְּלֵא מִמֶּךָ דְּבַר לְמִשְׁפַּט וְכוּ' רש"י כי יפלא. כל הפלאה לשון הבדלה ופרישה, שהדבר נבדל ומכוסה ממך:

לשון "מחשבה" (עי' רש"י תהלים לא, יד)?

{יט, יט} וַעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאַחֵיו וּבַעֲרַת הָרַע מִקֶּרְבְּךָ:

ועל הכתוב {תהלים לא, יד} יחד עלי לקחת נפשי זממו: רש"י זממו. לשון מחשבה:

ולשון "פדיון"?

{כ, ו} וּמִי הָאִישׁ אֲשֶׁר נָטַע כֶּרֶם וְלֹא חָלְלוּ יַלְכֵּךְ רִשְׁי וְלֹא חָלְלוּ. לא פדאו בשנה הרביעית, שהפירות טעונים לאכלן בירושלים, או לחללן בדמים ולאכול הדמים בירושלים:

ד. היכן מצאנו שהקב"ה צוה שלא לקיים את הכתוב "לא תשחית את עצה" (עי' רמב"ן)?
כלפי מואב, שאמר אלישע למלכי ישראל יהודה כלפי מואב (מלכים-ב ג, יט) "וְכָל יַעַץ טוֹב תְּפִילוּ".

וכלפי מדין, כמבואר בחז"ל (תנחומא פנחס אות ג) דְּבַר אַחֵר, צָרוּר אֶת הַמְדִינִים. אַף עַל פִּי שְׁפַתְבָּתִי בְּתוֹרָתִי, כִּי תִקְרַב אֶל עִיר לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ לְתַפְשָׁהּ לֹא תִשְׁחִית וְגו' (דברים כ, יט), לְאֵלוּ לֹא תַעֲשֶׂה כֵן, אֲלֵא חָבְלוּ אֵילָנוֹתֵיהֶם. וְכֵן אֶת מוֹצֵא בְּשַׁעַה שֶׁהֲלַךְ יְהוֹרֵם מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיהוֹשֶׁפֶט מֶלֶךְ יְהוּדָה וּמֶלֶךְ אֲדוֹם לְהִלָּחֵם בְּמוֹאֵב וְכו', וְעוֹד אָמַר לָהֶם: הַמוֹאֲבִים נוֹפְלִים בְּיַדְכֶם, וְהִכִּיתֶם כָּל עִיר מִבְּצָר וְגו' (שם פסוק יט). אָמְרוּ לִיהֵא, הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אָמַר, לֹא תִשְׁחִית אֶת עֵצָה (דברים כ, יט), וְאַתָּה אוֹמֵר, וְכָל יַעַץ טוֹב תְּפִילוּ (מל"ב ג, יט). אָמַר לָהֶם: עַל כָּל הָאֲמוֹת צוּה, וְזוֹ קֵלָה וּבִזוּיָהּ הִיא, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנִקַּל זֹאת בְּעֵינַי ה' וְנָתַן אֶת מוֹאֵב בְּיַדְכֶם (מל"ב ג, יח). שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תִדְרֹשׁ שְׁלוֹמָם וְטוֹבָתָם (דברים כג, ז), אֵלּוּ אֵילָנוֹת טוֹבוֹת. לִכְךָ נֶאֱמַר: צָרוּר אֶת הַמְדִינִים^{טו}.

^{טו} והנה ברמב"ן בפרשתינו (כ, יט) כתב "והטעם כי הנלחמים משחיתים בעיר וסביב הארץ אולי יוכלו לה כענין שנאמר (מלכים ב ג יט) וכל עץ טוב תפילו וכל מעיני מים תסתמו ואתם לא תעשו כן להשחיתה כי תבטחו בשם שיתן אותה בידכם כי האדם עץ השדה הוא ממנו תאכל ותחיה ובו תבוא העיר מפניך במצור לומר אתה תחיה ממנו אחרי שתכבוש העיר וגם בהיותך במחנה לבא מפניך במצור תעשה כן".

וצ"ב לדבריו מדוע באמת נאמר "וכל עץ טוב תפילו", הלא טוב לנו לבטוח בה'.
אולם לקמן (כג, ז) הזכיר הרמב"ן את דברי המדרש וז"ל: "ואמרו במדרש רבה (במדב"ר כא ו) והכיתם כל עיר מבצר וכל עיר מבחור וכל עץ טוב תפילו וכל מעיני מים תסתמו (מלכים ב ג יט) אמרו לו הכתוב אומר (לעיל כ יט) לא תשחית את עצה ואתה אומר כן אמר להם על כל האומות צוה וזו קלה ובזויה היא שנאמר (מלכים ב ג יח) ונקל זאת בעיני ה' ונתן את מואב בידכם שנאמר לא תדרוש שלומם וטובתם אלו אילנות טובים וכל זה להזיקם ולצערם אבל הארץ תשאר למשפחה ההיא שהיא נחלה שהנחילם השם".

ונראה מתוך דברי הרמב"ן ב' חילוקים בין מלחמה זו לשאר מלחמות, הא' שכתב "וכל זה להזיקם ולצערם", שלא היה זה רק ע"מ להצליח במצור אלא במיוחד ע"מ לצערם, ולפיכך אין טענה שצריכים לבטוח בה'.

והב', שכתב בשופטים "אתה תחיה ממנו אחרי שתכבוש העיר", ובכי תצא "אבל הארץ תשאר למשפחה ההיא", והיינו שבמואב לא יישארו אלו האילנות לישראל להשתמש בהם, שהרי נצטוונו שלא לירש את ארצם.

וכן כתב הרמב"ן בעצמו בספר המצוות (שכחת העשין מצוה ו) "ודע כי זו המצוה בעשה ול"ת שלה כשנצור על עיר להלחם עליה לתפשה שנצטוינו לחמול עליה כאשר נחמול על שלנו אולי נכבוש אותה, אבל בצאתנו אל ארץ אויב נשחית ונחבל כל עץ טוב וכן בימי המצור להצר לאנשי העיר בהשחתת האילנות שלא יחיו מהם, כל זה מותר, לא אסרה תורה אלא השחתה בחינם".

וע"כ שלא פסק הרמב"ן כדברי המדרשים שדוקא במואב נאמר כן מחמת שהיא קלה ובזויה, אלא ביאר שכן הוא בכל ארץ שלא באים לכבוש אותה.

ה. באיזה כתוב בפרשה התבונן עכן כאשר מעל בחרם (יהושע ז, כא ברש"י ע"פ במדבר רבה כג, ו)?

(כ, יד) "וְאֶכְלֶתָ אֶת שְׁלַל אֵיבֶיךָ"

שעל הכתוב (יהושע ז, כא) וְאֶרָא בְּשָׁלַל אֲדָרְתִּי שְׁנַעַר אַחַת טוֹבָה פִּירֵשׁ"י וָאָרָא בְּשָׁלַל. התבוננתי במה שכתוב בתורה (דברים כ, יד) ואכלת את שלל אויבך:

ומקורו במדרש (במדבר רבה כג, ו) "אָמַר לוֹ (יהושע ז, כא): וְאֶרָא בְּשָׁלַל. אָמַר הַסֵּתֶכֶלְתִּי מֵהַ שְׁפָתוֹב בְּתוֹרָה (דברים כ, יד): וְאֶכְלֶתָ אֶת שְׁלַל אֵיבֶיךָ, (יהושע ז, כא): אֲדָרְתִּי שְׁנַעַר אַחַת טוֹבָה וּמְאֵתִים שְׁקָלִים כֶּסֶף וְלָשׁוֹן זָהָב אֶחָד חֲמִשִּׁים שְׁקָלִים מְשָׁקְלוֹ וְאֶחָדִים וְאֶקְחָם, וְאֵל תֹּאמַר שְׁאֲנִי עָנִי וְהֵייתִי צָרִיךְ, שְׁאֲנִי בְּשֵׁבֶט עֲשִׂיר מִמֶּנִּי וְכוּ'".

והיינו שלא לקח עכן מן החרם מחמת חוסר ממון אלא שהיה סבור לעשות מצוה בכך שלוקח, אבל לבסוף הודה שהטעם האמיתי הספון בליבו היה "וְאֶקְחָדִים".

חדוותא דאפטרותא שופטים (ישעיה נא)

ו. מניין שהבא מן הדרך פטור מן התפילה (עי' עירובין סד:-סה. ע"י, ירושלמי ברכות פ"ה ה"א)?

שאמרו חז"ל (עירובין סד:-סה.) "אמר רב ששת משום רבי אלעזר בן עזריה יכול אני לפטור את כל העולם כולו מן הדין מיום שחרב בית המקדש ועד עכשיו שנאמר {ישעיה נא-כא} לִכֵּן שִׁמְעִי נָא זֹאת עֲנִיָּה וּשְׁכֹרֶת וְלֹא מִיִּין מִיִּתִּיבִי שִׁיכֹר מִקְחוֹ מִקְחוֹ וּמִמְכְּרוֹ מִמְכְּרוֹ עֵבֶר עֵבֶר שִׁישׁ בַּהּ מִיִּתָּה מִמִּיתִין אוֹתוֹ מִלְּקוֹת מִלְּקִין אוֹתוֹ כִּלְלוֹ שֶׁל דָּבָר הָרִי הוּא כְּפִיקַח לְכָל דְּבָרֵינוּ אֲלֵא שִׁפְטוֹר מִן הַתְּפִלָּה מֵאִי יִכְוֹלֵנִי לְפִטוֹר דְּקֵאמַר נִמִּי מִדִּין תְּפִלָּה".

ובירושלמי אמרו (ברכות פ"ה ה"א) "רבי ירמיה בשם רבי אבא בר זוא הבא מן הדרך אסור להתפלל מה טעם ושכורת ולא מיין".

^ע בשאלה כתבנו בטעות סה:, ועמכם הסליחה.

פתשגן הכתב - חידה בפרשת השבוע

חידה לפרשת כי תצא

קלה, אך מרובה שכרה

סמוכה ונראית לתוצאה

במוטלות על תולדותיהן מצויה

וכשעליהן אינה מועילה

*

הפתרון: מצוות שילוח הקן (כב, ו)

קלה, אך מרובה שכרה - מצוות שילוח הקן נקראת מצווה קלה כמבואר בדברי רש"י [כ"ב, ז'] אם מצווה קלה שאין בה חסרון כיס אמרה תורה למען ייטב לך... קל וחומר למתן שכרן של מצוות חמורות. מרובה שכרה - מובטח למי שמקיים מצווה זו "למען ייטב לך והארכת ימים" [כ"ב, ז'].

סמוכה - נסמכה מצוות שילוח הקן למצוות "ועשית מעקה לגגך", ונראית לתוצאה - כמפורש בדברי רש"י [כ"ב, ח'] אם קיימת מצוות שילוח הקן סופך לבנות בית חדש ותקיים מצוות מעקה.

במוטלות על תולדותיהן מצויה - מצווה זו יש לעשותה על הביצים שהטילה התרנגולת, וגם על האפרוחים הבוקעות מהן, שנאמר: "אפרוחים או ביצים".

וכשעליהן אינה מועילה - על מנת לקיים מצווה זו יש לשלח קודם את האם, שנאמר: "לא תיקח האם על הבנים" [כ"ב, ו'], ורש"י מפרש: בעודה על בניה.

אספקלריא לדף היומי

אספקלריא לדף היומי - הארות במסכת הנלמדת

הרב אריה גלינסקי, מח"ס בירורים וביאורים

דף לג.

בגמ' 'אמר רבא תדע ניתרי בהו אימת ניתרי בהו מעיקרא אמרי אישתלין ניתרי בהו בשעת מעשה פרשי ולא מסהדי' ופירש רש"י 'פרשי ולא מסהדי - אפילו אמת הואיל ואנו חשודים בעיניכם מה לנו ולצרה', ולכא' תמוה שהרי מבואר בסנהדרין [דף כט ע"א] שמאיימין על העדים שלא יעידו שקר ואומרים להם כמה חמור הוא עדות שקר, [ומבואר בסוגיא כמה אופנים בזה ולמסקנא אומרים להם שהמעיד שקר הוא מבוזה בעיני שוכריו, ועכ"פ מבואר שמדברים על זה], וא"כ הרי גם בזה חושדים אותם בשקר ולא חוששים שימנעו מחמת זה להעיד אם עדותן אמת, וכל שכן בעדי נפשות שמאיימין אף יותר מזה כמבואר שם [בדף לז ע"א] במשנה 'כיצד מאיימין את העדים על עידי נפשות היו מכניסין אותן ומאיימין עליהן שמא תאמרו מאומד ומשמועה עד מפי עד ומפי אדם נאמן שמא אי אתם יודעין שסופנו לבדוק אתכם בדרישה ובחקירה הוו יודעין שלא כדיני ממונות דיני נפשות דיני ממונות אדם נותן ממון ומתכפר לו דיני נפשות דמו ודם זרעותיו תלויין בו עד סוף העולם', ומאי שנא כל האיום הזה מההתראה שמתרים בהם אם הם זוממין, וצע"ג, ודוחק גדול לומר שכל זה לא נעשה בסמוך לעדות אלא מעיקרא, דבפשטות משמע שכל זה הוא סמוך לעדות, [ובאמת גם בלא"ה צ"ב החילוק בין מעיקרא לבשעת מעשה דהחשד הוא אותו חשד, והאם מחמת שעבר מזה שעה כבר לא איכפת להם ממה שחשדום, וצ"ע].

*

דף לד.

תוספות ד"ה אבל ארישא לא והיינו דרב פפא 'דלא אמרינן משעת שאלה חייב באונסין וא"ת אם כן בסיפא נמי בשטבחה אמאי משלמין כשהניח להן אביהן אחריות נכסים הא לא נתחייב בהן האב וי"ל דהתם פשע בה האב שהיה לו לומר לבניו שאינה שלו הלכך מחיים פשע בה ונתחייב בה באותה שעה ונשתעבדו נכסיו', לכא' צ"ב שהרי אף שפשע הרי עדיין לא נעשה הנזק, ומאי שנא שעת הפשיעה משעת השאלה, הרי גם השאלה היא "סיבת חיובו" ואעפ"כ אמרינן לדעה זו שהחיוב לא חל אז רק בשעת האונס ממש, וא"כ הרי גם פשיעה היא "סיבת החיוב" ולמה שם אמרינן דחל החיוב מיד משעת השפיעה ולא אח"כ כשאירע הנזק מזה, וצ"ע.

*

דף לה.

תוספות ד"ה הממאנת 'ונראה לר"י דה"פ אין לה לא קנס ולא פיתוי אם אנסה בעלה או פיתה אותה כשהיתה תחתיו קודם מיאון אף על גב דכשמיאנה איגלאי מילתא שלא היתה

אשתו והשתא דייק שפיר לקמן הא קטנה בעלמא אית לה, לכאו' דבר פלא הוא שיהיה הו"א לשלם על ביאה שהיתה בדרך אישות, אבל באמת נראה לכאו' מלשון התו' שבאמת לא היה הו"א על כל הביאות שבא עליה קודם שמיאנה אלא רק אם אנס אותה או פיתה אותה, ואנס בוודאי מובן שאינו דרך אישות, ופיתה אותה כפי הנראה הכוונה שלא רצתה כלל ופיתה אותה כדרך פיתוי בעלמא ולכן היה הו"א שישלם פיתוי וקמ"ל שלא, ואכתי צע"ק.

*

דף לו.

בגמ' 'אמר רב ששת הכי קאמר מי שיצא עליה שם רע בילדותה אין לה לא קנס ולא פיתוי אמר רב פפא ש"מ האי שטרא ריעא לא מגבינן ביה היכי דמי אילימא דנפק קלא עליה דשטרא דזייפא הוא דכוותה הכא דנפק עליה קלא דזנאי והא אמר רבא יצא לה שם מזנה בעיר אין חוששין לה, לכאו' תמוה מה הראיה מזה לנידון כאן, דשם יש חזקת כשרות ואין בכח הקול לאסרה לכהונה, אבל כאן הנידון כלפי להוציא ממון, וא"כ הרי י"ל שיש בכח הקול לעורר ספק שלא נוכל להוציא ממון, [משא"כ שם אף אם יש ספק הרי יש חזקת כשרות], ואולי סברת הגמ' שאם היה בזה ספק, היה ראוי עכ"פ להחמיר לכתחילה כלפי כהונה כיון שראינו שעשו הרבה מעלות ביוחסין, ואולי זה כוונת רש"י שהדגיש כאן שאין חוששין לה 'אפילו לכהונה', ואולי כוונתו שהקו' היא באמת דייקא מזה שאף לכהונה אינה אסורה ואפילו לכתחילה, משמע שאין בזה אפילו גדר של ספק, ואכתי צע"ק.

*

דף לז.

בגמ' 'וסבר רבי יהודה בקדושתה קיימא והתניא הגיורת שנתגיירה וראתה דם ר' יהודה אומר דיה שעתה ר' יוסי אומר הרי היא ככל הנשים ומטמאה מעת לעת ומפקידה לפקידה וצריכה להמתין ג' חדשים דברי ר' יהודה ר' יוסי מתיר ליארס ולינשא מיד א"ל גיורת אשבויה קא רמית גיורת לא מנטרא נפשה שבויה מנטרא נפשה, לכאו' הדבר תימה מה היה ההו"א, שהרי וודאי אין לדמות גיורת שהיא נשואה לבעלה ולמה תיזהר ממנו, לשבויה שאינה רוצה להיבעל, והרי זה מפורש במשנה שרבי יהודה סובר שהרי היא בקדושתה, והיינו שאינו חושש שנבעלה וא"כ מה ההו"א לדמות לגיורת, והרי מצינו בכמה מקומות בגמ' שהקשו דקארי לה מאי קארי לה, וכאן לא הקשו כן, משמע שיש הבנה לדעת המקשן, ולכאו' צ"ב מה היה ההו"א, וצ"ע.

*

דף לח.

בגמ' 'אמר אביי בא עליה ומתה פטור שנאמר ונתן לאבי הנערה ולא לאבי מתה מלתא דפשיטא ליה לאביי מיבעיא ליה לרבא דבעי רבא יש בגר בקבר או אין בגר בקבר יש בגר בקבר ודבנה הוי או דלמא אין בגר בקבר ודאביה הוי, לכאו' צ"ב לשון הגמ' שהרי רבא

הסתפק אם נעשה בגר בקבר, והיינו בהגיע זמן בגרות אם יש בגרות בקבר וכמו שפירש רש"י, ואביי לא חילק בין בגרה או לא אלא דרש מדרשה שבכל פעם שמתה אין קנס, וא"כ אין זה כלל מילתא דבעי ליה לרבא אלא טעם אחר ולשון הגמ' משמע שמה דבעי רבא פשיטא ליה לאביי, ודוחק לומר שהכוונה כלפי עצם הדין ואע"פ שהוא לא מאותו טעם, שהרי לכאור' גם אינו ממש אותו הדין שהרי לאביי גם אם עדיין לא הגיע זמן הבגרות המיתה מפקיע את החיוב ולרבא כל הנידון רק בהגיע זמן הבגרות, [ויותר מזה שלכאור' אדרבא דינא דאביי לא מבעיא ליה לרבא אלא פשיטא ליה להיפך שהרי אמר שאם אין בגרות דאביה הוי וזה בהדיא לא כאביי ולא בתורת ספק], וצע"ג, [ולולי דברי רש"י אולי היה אפשר לומר שאין כוונת רבע להסתפק בהגיע זמן בגרות בקבר, אלא האם המיתה עצמה עושה "דין" בגרות, היינו שפקע כח האב, וכדרשא דאביי, ולפי"ז ייתכן שבאמת נסתפק רבא בדינא דאביי גופיה, אבל רש"י לא פירש כן, וצע"ע, שו"ר שרש"י עצמו עמד בזה וכתב לקמן דף לט ע"א ד"ה מא בר רב אשי שבאמת כוונת הגמ' כאן רק ללישנא דמר בר רב אשי שלדבריו רבא הסתפק אם עצם המיתה עושה בגרות, וזה עצמו מיישב את ההכרח של רש"י לא לפרש כנ"ל כי א"כ היינו לישנא בתרא, אלא שלשון הגמ' מחודש קצת, וצע"ע].

*

דף לט.

בגמ' 'אלא אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה צער של פיסוק הרגלים וכן הוא אומר ותפשקי את רגליך לכל עובר', יל"ע מהו הלימוד מהפסוק, הרי שם לא מדובר באנוסה [הגם שהוא משל אבל המשל הוא על זנות ברצון ולא באונס], ואם באו ללמוד את עצם המציאות של פיסוק הרגליים, למה צריך לזה פסוק, [ואולי הביאו מהפסוק שבסתמא יש פיסוק רגליים וממילא ניחא מה שסתמו בזה, ולולא הפסוק הזה היינו אומרים שלא בכל פעם יש פיסוק רגליים, וממילא אין נכון לסתום בזה שמשלם צער והיה צריך לפרש שרק כשהיה פיסוק רגליים, וזה מה שהביאו מהפסוק שמתאר כך סתם זנות וא"כ ניחא מה שסתמו בזה, אבל כל זה הוא דחוק מאוד], וצע"ע.

*

דף מ.

בגמ' 'אלא אמר אביי אמר קרא תחת אשר עינה הני תחת אשר עינה מכלל דאיכא בושת ופגם רבא אמר אמר קרא ונתן האיש השוכב עמה לאבי הנערה חמשים כסף הנאת שכיבה נ' מכלל דאיכא בושת ופגם', יל"ע אם יש כאן מחלוקת יסודית בעצם התשלומין על מה הם, כי לכאור' לפור' מתוך הלשון משמע שזה שני סוגי תשלומין, דלאביי הוא "תחת אשר עינה", משמע שהוא על העינוי שעינה אותה, וכעין פיוס, ואילו בלשון של רבא "הנאת שכיבה חמישים", משמע לכאור' שהוא תשלום על ההנאה, וכעין דין תשלומין של נהנה בעלמא, אבל תימה לומר שיש בזה באמת מחלוקת שהרי עכ"פ כתוב בפסוק תחת אשר עינה, ויל"ע עוד שלכאור' תחת אשר עינה משמעותו על הצער והרי הצער הוא

תשלום בפני עצמו, ואולי צער הוא על הצער בפועל [של פיסוק הרגליים וכמבואר לעיל דף לט ע"ב], ותחת אשר עינה היינו על העינוי הנפשי שבזה, וצ"ע.

*

הרב יוסף דב הרצוג

דף סה: מותר מזונות לבעל. ופרש"י כגון אשה שמזונות האמורים במשנתנו עודפין לה שאינה רעבתנית. ומשמע מדברי רש"י שהיא אשה שאינה אוכלת לעולם כל כך ואז המותר שייך לבעל שלא נתחייב ליתן לה מעיקרא אלא כפי מה שהיא צריכה, אבל אם בדרך כלל אוכלת יותר ורק היום השאירה אז שייך לאשה, ודייק הרעק"א שמדברי התוס' בנוזיר דף כד. משמע שאפילו בכה"ג ג"כ שייך לבעל, ולכאוי' תלוי בשאלת האחרונים עי' בקו"ש אם החיוב מזונות או רפוי אם הוי חיוב ממון ליתן לה כדי מזונתיה או שהחיוב הוא לזון אותה שלא יהא רעיבה ולהשביע נפשה ולפרנסה כפי צרכיה, ולשי' רש"י שאם צמצה ולא אכלה כל כך המותר שייך לאשה מוכח שלומד שנתחייב לה חוב ממון ליתן הך סכום וממילא המותר שייך לאשה, ובזה אולי תלוי מה שנחלקו הראשונים לקמן על החיוב לזון בניו ובנותיו הקטנים עד שש דהר"ן כתב שזהו בכלל החיוב מזונות שיש לו לאשה אבל הראשונים לומדים שזהו חיוב חדש שחז"ל חייבו לאדם לפרנס בניו ונו"מ בגרושה או בן שנולד מזונות] דאם הוי חיוב ממון אפשר לומר שזה נכלל בהך חיוב אבל אם החיוב להשביע נפשה לא שייך לומר שבניו הקטנים יהא בכלל אותו חיוב, או אולי דהיא לא תהא שביעה לעולם אם אין לבניה מה לאכול.

*

דף סו. הכא אשתו כגופו. אבל בלא זה הגם שהיה גורם בושת להבעל לא היה חייב שהיה נחשב רק לגרמא ובושת הוי מתשלומין נזיקין דבעינן מעשה היזק בגופו, והנה כל זה שי' ריב"ב אבל רבנן חולקים על זה דהכל שייך לה וצ"ב האם חולקים בהך דין אם אשתו הוי כגופו, והנה מדברי רש"י משמע שהמ"ח הוא דוקא לענין בושת אבל לענין פגם הכל מודים דהוי שלה אבל הראשונים מדייקים מדברי הגמ' בושתה ופגמה איצטריכא ליה פלוגתא דריב"ב ורבנן משמע שנחלקו בשניהם, והנה לענין שבת כתב הר"ן שבודאי שייך להבעל דהא מעשה ידים שייך לבעל וכל הנדון אינו אלא לענין פגם דהיינו נזק, והנה התוס' בד"ה שלא הקשו דמ"ש מקוטע יד ע"ע של חבירו דאיכא מ"ד שהאדון מקבל חלק מן הנזק [עי' במהרש"ל] וכתבו לחלק בין אשה לעבד ומדברי השטמ"ק משמע שהחילוק שעבדו קנוי גופו לאדון וממילא שייך הנזק לאדון אבל אשה אינו אלא תקנת חכמים וביותר עפ"י דברי התוס' לעיל מז: ד"ה זימנין דאינו זוכה בגוף הידים כלום, אלא שצ"ע מהא דאיתא לעיל נט. יקדשו ידי לעושיהם ומבואר לכאוי' שיש לו קנין בידים ובאבנ"מ סי' פא' רצה לומר שנחלקו בזה ר"ל ור"ה ותלוי אם יכולה לומר איני ניוונת ואיני עושה ולפ"ז היאך יתרץ ר"ל משנתנו, ואולי אפילו אם נימא דקנוי ידים לעושיהן אבל מכיון שאינו קנוי לו לענין מכירה רק לענין מעש"י אז הוא בכלל שבת ולא בכלל נזק משא"כ בע"ע שקנוי לו לגמרי ואפילו אם נימא שיש לאו למכור ע"ע [עי' במנ"ח מצוה מה'] אינו רק לאו אבל מצד דיני חו"מ

בעצם קנוי לו לגמרי, ובזה מובן שבתו שיש לו זכות למכור הוי כמו ע"ע עי' בתוס' לעיל מג. ד"ה חבלות, וע"ע בפנ"י וברעק"א החילוק בין עבד לאשה.

*

דף סז. לכבודו הוא דעביד. ועי' במהרש"א שהקשה דהא בצדקה אפילו שלא לשמה נחשב לצדקה גמורה וכתב שאם עושה לכבודו גרע טפי ועיי"ש דברים נוראים בזה, ובהפלאה הקשה עליו דהא בתוס' כתבו כמה פעמים שגם בכבוד אמרינן לעולם יעסוק אדם במצוות שלא לשמה ורק לקנטר לא ועיי"ש מה שכתב, ובאמת המהרש"א לא הקשה מהך דלעולם יעסוק דשם איתא רק שמותר לעשות שלא לשמה אבל המהרש"א הקשה מע"מ שיחיה בני דנחשב לצדקה גמורה וכדאיתא בהרבה ספרים דצדקה שאני משאר מצות בזה, ובאמת היה אפשר לומר שהגם שנחשב לצדקה גמורה אבל כאן שהיה זמן של אף והוצרך לזכות מיוחד להנצל בעינן שיעשה המצוה בשלימות ולכאו' זהו פסוק מפורש מתן בסתר יכפה אף ומבואר דבזמן אף רק מתן בסתר מציל, ולפ"ז יש לדון מה דאיתא במהלך ב' כדבעי ליה למעבד לא עבד, ולכאו' בודאי נתן מעשר או חומש שלפי הרבה שי' יש חיוב ליתן חומש וע"כ שהטענה היה שלא נתן יותר מזה והגם דאל יבזבז יותר מחומש כבר כתב באהבת חסד שזהו בסתם בני אדם שלא יצרכו לבריות וכמבואר לקמן בע"ב דמה"ט לפני מיתה יכול ליתן יותר אבל עשיר מופלג ליכא הך דינא, אלא דיש לעיין אם הפשט שמחויב ליתן יותר מחומש או שיכול ליתן, ומסוגיין ליכא ראייה שמחויב ליתן דלמה שכתבנו דהכא הוצרך לזכות מיוחד א"כ מכיון שלא עשה יותר מחיובו לא זכה שממונו יגין עליו, וע"ע בקו"ש מ"ש בזה וכן אם עושה לשם מצוה וגם לשם כבודו, ובזוה"ק איתא עה"פ אל תירא כי יעשיר איש כי לא במותו יקח הכל לא ירד אחריו כבודו, ועמד דלכאורה אינו לוקח כלום וביאר שקאי על המצוות שעושה בהאי עלמא שלא הכל יקח למעלה דעל אלה מצות שקיבל כבוד לא יקח עמו.

*

דף סח: רשב"א אומר אף איבדו פרנסתן. ופרש"י בבוגרת משום דאיסתלק מהאי בית וכל התקנה היתה רק על הבנות הנמצאות עוד בבית, ובנשאת כתב דהואיל וגדולה ולא תבעה קודם הנישואין א"כ מחלה ואיבדה פרנסתה, וההכרחו של רש"י לפרש בנישאת טעם אחר היינו מהמשך הגמ' טעמא דקטנה הא גדולה ויתרה שהביאו ראייה דאין הלכה כרבי אלא כרשב"א מוכח שזהו טעמו של רשב"א עי' בריטב"א נועוד היה אפשר לומר דלכאו' החיוב חל בשעת הנישואין ואם היתה ברשות אב לפני שנשאת אז כבר חל החיוב משא"כ בבגרה מקודם] והנה לפי המסקנת הגמ' שגם רבי מודה בבגרה ונשאת אם לא תבעה מחלה ורק אם מחתה יכולה לתבוע, ולפ"ז מוכרח דרשב"א חולק אפילו במחתה ולפ"ז צ"ל שהטעם בנשאת הוא ג"כ מצד שיוצאה מרשות האב ומה שפרש"י שהטעם הוא מצד מחילה כתב הרעק"א שזהו רק לפי ההו"א דכן היה מוכרח מכח קושית הגמ' וכמ"ש אבל לפי האמת אפשר לומר שהטעם הוא מצד שיצאה כבר מרשות האב.

*

דף סט. אמר אמימר בת יורשת הוי. ולמסקנא חזר בו, ויש ג' מהלכים או שזהו בתורת ירושה או שזהו בע"ח דאב או בע"ח דיתומים, והנה לעיל איתא שפרנסה גוביה ממשעבדי והנה אם נימא דיורשת הוי אז הסיבה שגובה היינו מצד שמכרו דבר דלא שייך להם עי' בבית יעקב וכתב שלפי הך צד יכולה לגבות מהיתומים גם ממטלטלים, והנה אם נימא דהוי בע"ח אז גובה ממשעבדי מדין בע"ח ועי' ברש"י ובתוס' לעיל שכתבו שאינו גובה אלא ממשעבדי ששעבדו האחין וצ"ב אם זהו גם למ"ד דהוי בע"ח דאב דאולי מכיון שאינו מתנאי כתובה א"כ אין החוב חל רק בשעת מיתה, והנה לעיל איתא שאם אמר אל יתפרנסו בנותיו שומעין לו, ופרש"י דהוי חוב על היתומים היכן שלא צווה האב כלום אבל צווה לא הטילו החוב וצ"ב כוונתו דלכאוי' כ"ש אם נימא דהוי חוב דאב אם אמר שאינו רוצה דשומעין לו, והנה מדברי התוס' מבואר דהא שמהני אם אמר דלא יתנו זהו רק משום דרבי סובר שמין באב אבל למ"ד דאין שמין ואינו תולה בדעת האב אז אין שומעין לו וצ"ב אם זהו גם כוונת רש"י, והנה אם נימא דהוי בע"ח דיתומים צ"ב דא"כ למה אין גובים ממטלים דיתמי מכיון דהוי חוב שלהם, ומצאתי במאירי שעמד בזה וכתב שאה"נ שהוי חוב שלהם אבל מכיון שהם לא חייבו עצמם לא אמרינן דגובה אפילו מגלימא דעל כתפאי וצ"ב רב בזה.

*

דף ע. מתני' המדיר את אשתו. והרעק"א מסתפק אם איירי באוסר נכסיו עליה ולפ"ז קושית הגמ' כיון דמשעובד לה היינו שיש שעבוד על הנכסים או כוונת המשנה שאסר הנאת גופו עליה וכן מוכח מדברי רש"י ותוס' שבעצם היה נכלל גם הנאת תשמיש ובאמת אפשר לומר שכולל שניהם גם נכסיו וגם גופו ועי' באבי עזרי פ"י הל' אישות, ומה דאיתא במתני' ויתן כתובה. ועי' בהפלאה שהקשה דהיאך יכול ליתן כתובה דהא אסרה עליה ולפי המסקנת הגמ' ניחא שכיון שמשעובד לה לא חל הנדר אבל הגמ' הו"ל להקשות גם על כתובה, ועי' באבנ"מ סי' עב' שהאריך בזה אם פרעון חוב נחשב להנאה מכיון שנוטל את שלו אבל אולי זהו דוקא בהלואה שממוני גבך אבל התחייבות של כתובה ומזונות נחשב להנאה, ואולי אפשר לומר שהכתובה הוא דמי תשלומין על הבתולים מוהר הבתולות משא"כ מזונות דהוי שעבוד הגוף דהא אפילו אם אינה עושה כלום חייב במזונות וצ"ב בזה.

*

דף עא. גמ' אבל בסתם יוציא לאלתר. והיינו שכיון שאנו יודעים דלסוף יהא צריך להוציאה אז אין שום סיבה להמתין אבל שמואל סובר שיש סיבה להמתין שמא ימצא פתח, אבל גם לשמואל אין ממתנינים אלא כל זמן שאינו מצער לה והיינו במזונות שמעמיד פרנס ובתשמיש מכיון שזהו הדרך, ומש"ה לענין טעימה שמצערה מיד אז צריך להוציא מיד וכמו שמבואר בתוס', ור' יהודה סובר דיום אחד אינו נחשב לצער ומש"ה יכול להמתין, וכמו כן לענין קישוט לשי' ר' יוסי ולשיטתו איירי אפילו בסתם, והמשך דברי הגמ' בשלמא לרב, והיינו לבאר החילוק בין הרישא דהשיעור הוא ל' יום להסיפא דיוציא מיד ועי' בתוס' ריד, וצ"ב דא"כ לפלוג וליתני ברישא גופיה, ועוד צ"ב דהיאך שייך לומר שהסיפא אייר

בסתם דהא יום אחד לר' יהודה ע"כ איירי במפרש וכן קישוט לר' יוסי, ועי' במהר"ם שיף שכתב שכוונת הגמ' דלרב הא איירי המשנה במדיר על תנאי עם תשמיש וכמ"ש התוס', והנדר שקאי על תשמיש איירי בסתם אבל התנאי בודאי איירי שנתן זמן ברישא ל' יום ובטעימה יום אחד וכן בקישוט לר' יוסי וכוונת הגמ' דברישא כל הנדר אינו אלא לזמן דלאחר ל' יום יהא הכל מותר אבל בסיפא יהא נשאר באיסורו לעולם ומש"ה יוציא מיד, ורק ביום אחד לר' יהודה שיכולה לחיות בלי זה, וכן קישוט לר' יוסי מכיון שנתן זמן אז הוי כמפרש ומש"ה לא יוציא.

*

דף עא: תיקראי אישי. ומשמע שבזמן הגלות כלל ישראל הוא רק כארוסה ולא נשואה ועי' במהרש"ל שם במס' פסחים, ועי' בבד קודש פ' תרומה שהביא בשם הגר"א שהגם שבמשכן ומקדש היו בבחי' נשואין אבל לאחר שהלכו לגלות בטל [וכאילו היה גירושין] החלק הנישואין ונשאר רק חלק האירוסין, ובזה מיושב שמצינו שהקב"ה אומר איה ספר כריתות אמכם ומאיך גיסא מצינו שהם בבחי' גרושה ולעתיד לבוא יהיה בבחי' מחזיר גרושתו [עי' ביומא דף פו:]: ולדברי הגר"א מובן הכל, וע"ע במהרש"א בתענית דף טז. וברש"ש שם.

סיפור

"מתוך ההפיכה" - סיפור היסטורי מפעים, מהעבר הלא רחוק / הרב חנוך חיים וינשטוק

[נ.ב. נסמכתי על ספר שמחברו כתב את הספר בארה"ב בשנת תשנ"ז וקיבל הסכמות רחבות מגדולי הרבנים באמריקה. זה נכתב לבני ולבנות הנעורים החסידיים בשפה האידיש ועשיתי לזה עיבוד ספרותי רחב מאד. אני לא אחראי לתוכן]

פרק קכ"ב "דמותו של חיים שלום נבנית מחדש"

נקודות חשובות בסגירת העלילה.

החיים של חיים שלום סבוכים ביותר, הם נעים כמו מטולטלת.

ראשיתו מבטיחה ביותר, הוא עילוי מיוחד במינו עם מוח למדני מיוחד במינו, הוא גובר על כל בני גילו בכל תחום, אבל מה שפשוט לנו אינו פשוט כל כך. כפי שלכל עילוי גדול קורה, כגודל הנשמה של הבחור כך יש לו ניסיונות שמונעים את הגדילה, הסטרא אחרא אינה שוקטת על השמרים, היא מכינה פיתיונות שגורמים לבחור לתעות מהדרך הישרה.

בתקופה ההיא קראו לתופעה "תקופת המחותרות" מסיתים ומדיחים איומים הסתובבו בירושלים בצורות שונות והללו שמו את עיניהם על כל רק מי שיכלו ומשכו אותו אליהם. גם חיים שלום נפל בציפורני אדם מאד מעניין בשם איציק ביגלמייסטער "משיחיסט" שפעל בשליחות חכם מסתורי הלה מושך את חיים שלום אחריו ומאז חייו מסתבכים, הקשר שלו עם משפחתו והציבור החרדי ניתק, היחידי ששומר איתו על קשר בכל מחיר זה חברו הנאמן ביותר, אפרים זלמן הויזמן שאינו מוכן לתת לו ללכת לשאול הוא נותן לו כל הזמן חבל שיעזור לו להיתפס בו ולא ליפול.

*

נשמעה דפיקה זהירה, רב משה יוסף נכנס לבית, מביע השתוממות לאורחים הנדירים שנקלעו לביתו.

"ברוכים הבאים בשם ה', איך בעהן זייער איבערראשענד צו זעהן דיא אויפליכע אונ אונגענומענע געסט, וואויל צו אונז אייך אויפצונעמען וויא געהריג-אני נרעש לראות את האורחים הנעימים, אנו שמחים לארח אתכם כראוי" הביע רב משה יוסף את רגשי שמחתו.

רב מיילאך ורב משה יוסף התיישבו ליד השולחן בסלון, עתה כולם שותפים לשיחה, רב משה יוסף פתח בפריסת שלום לרב מיילאך ידידו ואמר איזה חידוש מעניין על פרשת השבוע מתובל ברעיון שראה בספר "שפתי צדיק" רב מיילאך הוסיף על כך רעיון משלו, הנשים שמעו בהנאה מרובה את דברי התורה של בעליהן, ניכר היה עד כמה הן מעריכות את הדברים שנאמרים, רעיון גורר רעיון, השיחה הגיעה עד לעולם בעלי התשובה של הדורות הקודמים.

לפתע ממש כאילו שלא במתכוון, החל רב מיילאך לדבר על דמותו של אחד מגדולי בעלי התשובה בזמן רבי הקדוש, ר' אליעזר בן דורדייא, הגמ' בע"ז מעידה עליו שהיה חוטא רח"ל כל ימיו, לא הייתה עבירה שלא חטא בה. וכי מה לדמות כזו לגמ' הקדושה? ועוד יותר לקבל את התואר המיוחד "רבי" שם שהיה שמור רק לחכמי ישראל שנשמכו בתואר? בימים עברו לא היה אדם זכאי לתואר ר' אם לא היה לזה כיסוי (בימינו אנו גם התואר הגאון המופלג שמור למי שיודע לגמוע גמ' עם ביאור שוטנשטיין בלי להתבלבל בפסיקים ובנקודות) אבל לגמ' הקדושה במסכת ע"ז יש חלק שלם בדף שמוקדש לדמות זו, בשל המהפך העצום שעשה ברגע האחרון של חייו, עד שגרם לרבינו הקדוש לבכות "יש קונה עולמו בשעה אחת"

כי אותו אדם היה מזומן לחיי עולם הבא בזכות מסירות נפשו לעשות תשובה עד כדי מיתה, למרות כל מה שעשה הכל נמחק, כי הכל הולך אחר החיתום, החיתום שלו היה כשל קדוש וטהור, ללמדך שאין שפיטה היסטורית ששופטת את האדם על העבר, אלא הוא נידון על שם סופו, הוא קנה את עולמו לנצח, שמו נחרט באותיות זהב, בגמרא שהיא נצחית וכך כל מי שלומד גמ' נתקל בדף זה במשך אלפי שנים, הסיפור נכנס לגלריה הנצחית של עם ישראל.

סיפור זה מלמד אותנו, כי גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד, ובמקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד, צדיקים גמורים לא התנסו בניסיון החטא, הם לא ידעו את הצד הקשה של טעם האיסור שממתיק את החטא ועושה את ההר למישור, צדיק מושלם ידע רק את קונו ומבחינה זו הניסיון שלו קטן יותר, התורה מעריכה את האדם שעמד בניסיון לאחר שכשל בו יותר ממי שלא עמד בניסיון מעולם.

רב מיילאך עובר לפתע לנושא אחר, לחנניה מישאל ועזריה ג' הקדושים שקידשו את ה' בסילודין בימי נבוכדנצר מלך בבל, הם מוכנים היו להיות מושלכים לאש ולהישרף על היקוד ולא להשתחוות לאיקונין של המלך (שלדעת רבותינו בעלי התוס' לא היה ממש ע"ז) מי לנו כקדושי עליון אלו?

למרות זאת כתוב בפ"ג של מס' כתובות שאם היו דנים את אותם ג' הצדיקים במלקות אין סופיות לא היו עומדים בניסיון. רב מיילאך הסביר שגם אנשים קדושים ביותר אינם מסוגלים לעמוד ביסורים קשים שמתמשכים באשר הם טורדים את מוחו של האדם וממוטטים אותו, יש סיבולת מסוימת לאדם, עד כמה הוא יכול להכיל יסורים ולא להתמוטט רוחנית ונפשית.

ואז עלתה השאלה. חיים שלום עשה תשובה גמורה, הוא בחר בדרך הייסורים מרצון ואם לא היה מתרחש הנס הוא היה נעלם תוך תקופה קצרה מהעולם, כל זה עשה מתוך אהבה גמורה ולא מפחד, האם אין מקום גדול לדמותו בעולם בעלי התשובה? שאלה רטורית את כל הנוכחים.

למה חיים שלום שנחשב לבעל תשובה אמיתי שעומד בדרגות גבוהות כאלו, כשעבר יסורים עצומים במשך חודשים ארוכים ולא אבה לשמוע לפיתויים של אנשי הצבא, הוא

העדיף להימק בכלא האיום ולמות כ”עלום שם” להימחק עולמית, כשאיש מביין מכריו אינו יודע איפה הציון שלו בעולם?

שקט עמוק השתרר בחדר, רב משה יוסף ורב מיילאך לא היו מופתעים מהמהלך שקרה, הכל היה ארוג להפליא ”פרי מלאכת מחשבת” של הגאב”ד הגה”צ רבי וועוויל, איך להעלות את הנושא בלי שהאמא תוכל להתעלם, כעת כשדמותו של חיים שלום עלתה, אפשר היה כבר לארוג את המשך השיח.

רב מיילאך נטל את רשות הדיבור ואמר שאכן דמותו מיוחדת במינה ומן הראוי לקרבו, מעתה דמותו רצויה בכל מקום, מיד לכשיחלים צריכים לראות להזמינו לתת שיעורים ברבים, אם יתרצה בכך, חזקה על הבחור שהחזיר את לימודו לעצמו, כפי שמעיד רב אפרים זלמן ששוחח איתו בלימוד לאחרונה, מוחו של חיים שלום צלול להפליא, כישוריו הגאוניים המופלאים שבו אליו וידיעותיו מופלגות ביותר, הוא שוחח בסוגיות הש”ס כזקן ורגיל, אני הראשון שאלך לשמוע את השיעור הראשון שיתן הודיע רב מיילאך חגיגית.

רב מיילאך פישמן ורעייתו המשיכו את שיחתם בעוד נושאים, אבל הנושא המתבקש ביותר לא עלה על הפרק.

השאלה הפתוחה שנותרה באויר, האם יש מי שיעז להוציא את הערמונים מן האש? האוירה התחממה, אבל לא הגיעה כדי הכרזה אמיצה.

*

למחרת כשנועדו רב משה יוסף עם רב מיילאך שאל רב משה יוסף ברעד אם הוא חושב שהשיחה עשתה משהו?

אנו אמונים על הכלל ”אפילו חרב חדה מונחת על צווארו של אדם אל יתייאש מן הרחמים” אתה יכול לשער לעצמך את מידת הסיכויים במקרה כזה, מלאך המוות נמצא כבר בחדר, משק כנפיו נשמע בבירור, המדדים ה’ ירחם, הרופא יוצא להודיע לבני המשפחה כי פחות או יותר מוצו כל האפשרויות, הם מכינים את בני המשפחה לגרוע מכל, על זה כיוונו חז”ל שגם כאשר המצב כה חמור שאפילו רוב גוססים למיתה קורים ניסים ונפלאות, אני יכול לספר לך על מקרה כזה, היה אדם אחד שקראו לו ”דער אונגעשריגענער” (הנצעק) מאי האי? למה זכה לכזה שם מוזר?!

ובכן שמעתי ממקור מוסמך ביותר שהיה אדם צעיר בעיר לוצק שנטה למות, כל בני המשפחה הפכו עולמות על החיים הצעירים שאוזלים, בניו הקטנים מיררו בבכי וזעקו יחד עם אמם זעקות מרות, ממאנים להשלים עם רוע הגזירה, והנה פלא עצום, הנוטה למות שלפי כל המומחים היה צריך למסור את נפשו לבורא, מתנגד אף הוא למות, תהליך הגסיסה מתמשך מעל ומעבר, לבסוף התחלף מצבו, הוא החל להתאושש, לא עוברים ימים רבים והוא יורד ממיטת חוליו, כעבור שבועיים נוספים עשה סעודת הבראה, הוא חזר להיות כאחד האדם, אבל האנשים לא שכחו שבעצם כבר היה נוטה למות לפי כל השיטות, לפיכך הם הצמידו לו שם חדש שליווה אותו כל ימי חייו לציין את פרק ב’ לחייו שנמשכו כמה עשרות שנים, הלה קיבל קרוב לשלושים שנה נוספים, אמנם גם אז לא היה ישיש

מופלג, הוא בקושי חצה את שנת השישים, אבל הוא הצליח לחתן את כל ילדיו בכבוד וכשמת הזילו עליו קרוביו פחות דמעות.

ללמדך, שפעמים זעקות עד לב השמיים קורעים את גזר הדין, אולי גם אצלנו יהיה מצב של “געשריגענע” לאחר שנעשה “געשריי” אדיר גזר הדין יקרע לטובה ותראה שבסוף הכל יתהפך לטובה.

“ואם גם זה לא יעזור, אני אוהב לדון על כל האפשריות, כפי שאנו עושים בכל סוגיא לדון בכל הצדדים” תבע הבר פלוגתא הנצחי.

סיפור / מתוך מדור 'פרחים לתורה' באספקלריא

הבריחה של החפץ חיים

סיפור ששמעתי מהרה"ג יצחק קולודצקי שליט"א (חתנו של הגר"ח קניבסקי זצ"ל): הרב אריה לוי זצ"ל, הצדיק הירושלמי, אמר פעם: אינני מסוגל לדבר לשון הרע, וזאת בגלל ארוע בו הייתי נוכח.

וכך סיפר: בילדותי הגיע מרן החפץ חיים לעיירתנו למכור את ספריו. הוא נכנס לבהכנ"ס עם שתי חבילות ספרים, אותן נשא בשתי ידיו, ומשנכנס - הניחם על השולחן הראשון שנקרה לפניו. כשהתבונן סביבו, ראה בעמוד של הש"ץ נייר אשר כתוב עליו הפסוק "שיויתי" עם שם הוי"ה. לפני נייר זה הודלקו שתי נרות, כנהוג במקומות רבים. אך דא עקא, לא היה כיסוי זכוכית לפני אותו נייר, ולכן היה חשש שהנרות ישחירו את הנייר ויבואו עי"ז חלילה לידי מחיקת שם ה'.

הוא ניגש לאחד המתפללים והעיר לו על כך. אותו מתפלל רצה לומר לו שלא הוא אחראי על כך, ולכן עליו לפנות לשמש, ולכן הראה לו לכיוון בו עומד השמש.

כנראה מרן החפץ חיים הבין שהלה מתכוון לומר לו שהשמש אשם בדבר וממאן לשים זכוכית כדי לשמור על קדושת שם ה', חלילה. לכן מיד זעק: לשון הרע?!?! וברגע אחד נטל את שתי חבילות הספרים וברח בריצה מהירה מאוד מבית הכנסת.

אמר ר' אריה: ראיתי זאת ונבהלתי והזדעזעתי! הלוא זה רק חשש לשון הרע. אולי הלה לא התכוון לומר לשון הרע, אלא רק להפנות אותו לשמש כדי להעיר את תשומת ליבו לכך...

אך החשש שמא יש כאן לשון הרע - הניס את מרן החפץ חיים בחופזה מן המקום... וסיים ר' אריה: מאז שראיתי זאת, אינני מסוגל להוציא מפי אפילו מילה אחת של לשון הרע! עד כדי כך השפיע המאורע עלי!...